JOANNIS FRANCISCI FINETTI

DE PRINCIPIIS Ordinis Ing.

JURIS NATURÆ,

ET

GENTIUM

ADVERSUS

HOBBESIUM, PUFENDORFIUM, THOMASIUM, WOLFIUM,

ET ALIOS.

LIBRI XII.

Editio altera ab Auctore aucta multisque mendis expurgata

TOMUS I.

Πάντα δοκιμάζετε· τὸ καλὸν κατέχετε. *I. Thessal. V. 21.*

VENETIIS MDCCLXXVII.

APUD THOMAM BETTINELLI

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

Sunt nonnullæ diſciplinæ, quæ propoſiti Bonorum & Malorum finibus, Officium omne pervertunt..... Hæ diſciplinæ igitur, ſi ſibi conſentaneæ eſſe velint, de Officio nihil queant dicere: neque ulla Officiorum præcepta firma, ſtabilia, conjuncta Naturæ tradi poſſunt, niſi ab iis, qui ſolam, aut ab iis, qui maxime honeſtatem PROPTER SE dicant expetendam *Cic. de Off. Lib.* I.

Non injuſte petere videmur, ut ſi quis erit ille, qui inciderit in hæc, ſi leget, perlegat: ſi audiet, ſententiam differat in extremum. *Lactant. Divin. inſtitut. Lib. V.*

PRÆFATIO.

VETUS, ac trita doctorum hominum ſententia eſt, adeo in dies creſcere Librorum numerum, ut de eo potius minuendo, quam de augendo cogitandum jam ſit. Quanquam vero ego iſtorum ſententiam non improbo, verius tamen, accuratiuſque dici poſſe crediderim, libros quidem malos immane nimiam in copiam excreviſſe; at bonorum numerum multo minorem adhuc eſſe, quam illorum compenſandæ multitudini opus eſſet; ut idcirco aut de illis minuendis, aut de iſtis augendis hodie laborandum videatur: at quoniam de eo obtinendo nulla ſpes eſt, ad hoc alterum aſſequendum curas noſtras, & ſtudia conferenda nunc eſſe; ut quæ pernicies a malis libris infertur, ea bonorum ſubſidio ex omnium, ſi fieri poſſit, animis propulſetur. Malorum librorum numero non ſolum eos omnes accenſeo, quos impii, increduli, ac improbi homines conſcribunt, evulgantque, ut vel ſupremi Numinis exiſtentiam, ejuſque providentiam per ſummum ſcelus in dubium revocent, vel ut religionem omnem cum revelatam, tum naturalem temerario plane auſu aggrediantur, vel ut rebus, dictiſque obſcœnis Lectorum præſertim juvenum mentem, animumque corrumpant; verum pleroſque etiam ex illis, quos *Proteſtantes*, præſertim *Germani* de *Jure Naturæ, ac Gentium* inſcriptos emiſerunt in lucem, atque indeſinenter emittunt. In iis enim non ſolum varios errores diſſeminant, Eccleſiamque Catholicam aut oblique, ut per cuniculos aggrediuntur, aut apertis calumniis, conviciiſque proſcindunt (*a*); ſed ipſum etiam *jus naturale* ſpecie ejus inſtaurandi, expoliendique, aut funditus evertunt, aut magnopere labefactant, enervantque. At vero hujuſmodi libri ex quo jus naturæ peculiariter, ac ſeparatim excoli, auctore *Grotio*, cœptum eſt, atque frœquentes in *Germania* cathedræ ad illud edocendum ſunt inſtitutæ, mirum quantum! multiplicati ſunt. Cum enim ii fere omnes, qui aliquam Juris hujus cathedram obtinent, aut ad eam capeſſendam aſpirant, aliquid ſibi de eodem commentandum, atque in lucem edendum exiſtiment, hinc tot id generis libri, libellique hucuſque prodiere, ut jam ſatis amplam Bibliothecam repiere poſſint.

At librorum hoc in genere bonorum, ſeu ſanæ tutæque doctrinæ quanta quæſo eſt copia? Nulla profecto; ſed imo paucitas ſumma, atque inopia. Pauciſſimi enim ſunt, qui ad periculum, quod ex illorum lectione præſertim Juvenibus

 immi-

(*a*) *Pufendorfius* non alio, quam *regni tenebrarum* nomine Eccleſiam Catholicam indigitare ſolet.

imminet, propulsandum serio animum adjecerint. Nam si unum vel alterum exceperis, quos in *Germania* vel magis urgens necessitas impulit, vel excivit æmulatio propinquior, (qui tamen valde impar malo remedium attulere) ex aliis regionibus, ac præsertim ex *Italia* nostra, neminem, quoad ipse noverim, repereris, qui tantum humano generi beneficium impendere sit aggressus. Ex quo contingit, ut ii Protestantium libri ex *Germania* in proximam Italiam sine obice irruerint, ac sonoris auctorum nominibus, titulis sane magnificis, fallacibusque promissis brevi obtinuerint, ut ab imperitis, & semidoctis hominibus, (quorum ubique maximus est numerus:) præsertim vero ab incautis Juvenibus non solum tanquam amici hospites benevolo excipérentur animo; verum etiam magno in pretio, & honore, ac si peregrinam continerent, præclaramque doctrinam, haberentur. Hinc plerique eos avide legere, vehementer mirari, extollere laudibus, sententias cum plausu proferre, magni pendere auctoritatem, & quod caput malorum est, venenum in eis latitans eruditionis cujusdam mese delibutum pleno ore potare, sibique mutuo, & discipulis, si quos instituendos nacti essent, alacriter propinare.

Neque vero intra imperitum vulgus, aut Juvenum, semidoctorumque ambitum hoc sese malum continuit; sed in nonnullorum etiam, qui eruditione, & doctrina florent, animos sensim irrepsit. Neque mirum; nam cum Itali suopte ingenio a severioribus disciplinis paullo alieniores sint, ut fuit in amœniora studia propensiores, eorum aliqui Protestantium fama permoveri, atque in transversum agi facile potuerunt. Et hinc nonnullos videas quædam illorum auctorum adoptare principia, quin absurda, quæ inde consequuntur, perspiciant; alios lucubrationibus suis plures eorum sententias, ac si selecti flores essent, inserere; quosdam etiam illis in italicum idioma transferendis infudare, se ita de patria præclare meritos existimantes: qui cum eo mentis acumine polleant, quo si niti vellent, docere alios facile possent; tamen se *Germanorum Protestantium* discipulos profiteri malunt; neque animum advertunt dedecori, quod Italiæ nostræ exinde redundat. Et sane quid magis dedecet feracissimam hanc optimorum ingeniorum altricem, & veræ religionis principem sedem, quam in re morali e borealibus, protestanticisque regionibus sibi magistros accersere, cum alias non minus literis magisterium suum in ceteras quasque nationes extendere posset, quam olim armis in totum pene orbem dominationem suam, suumque propagavit imperium. Præsertim vero quantum Germanis Protestantibus Itali præstent ingenio, addiscere ipsi possunt vel ex solo *Joanne Clerico*, cujus testimonium neque ut minus idonei critici, neque ut minus æqui judicis, respuere jure queunt. Porro ille ad *Joannem Baptistam Vicum*, qui opus suum *de universi juris uno principio, & fine uno* ediderat, scribens (*a*) diserte testatur, *acumen & eru-*

(*a*) Anno MDCCXXII.

& eruditionem non minus apud Italos inveniri, quam apud Septentrionales eruditos; *imo vero dictiora, & acutiora dici ab Italis, quam quod a frigidiorum orarum incolis expectari queat.* Non igitur ingeniorum inopiæ, aut reformidationi alicui tribuendum, si Italorum nemo hucusque contra Protestantes hac de re calamum strinxerit; sed aliquorum quidem desidiæ, aliorum vero in amœniores literas propensioni, multorum demum neglectui, contemptuique Protestantium Scriptorum doctrinæ, quo minus attente considerarunt, quantum nocumenti ipsi possent inferre. Idemque fortasse dicendum de aliis Catholicorum regionibus, *Hispania* præsertim, & *Gallia*: quanquam probabile etiam est, in regiones alias Catholicas nec tantam ejusmodi librorum multitudinem irrupisse, nec eos tanto in honore vulgo saltem, haberi. Verum utcunque ista se habeant, illud certum, exploratumque est, ex hoc Catholicorum silentio, & quorundam plausu Protestantes plerosque magnos sumpsisse animos; quin & eo audaciæ deveniſſe, ut disciplinam hanc quasi peculiarem, & propriam sibi ipsis vendicarent, se unicos in ea magistros, & doctores esse contenderent, omnesque Catholicos arbitrarentur ad quidpiam de ea recte conscribendum ineptos. Quare cum P. *Schmierus* Ordinis S. Benedicti Monachus librum, qui huc pertinere videbatur, edidisset, illorum quidam (*a*) in has temerarias voces erupit, *Totus literatus Mundus obstupuit, cum Catholicorum aliquis ausus est, jus naturæ, & gentium, seu publicum universale edere:* quasi vero jus naturæ, & gentium cum Catholicorum doctrina aperte pugnaret.

Jam vero hæc omnia mihi sæpenumero cogitanti, & memoria identidem repetenti inflammari animum sensi desiderio conscribendi aliquid in juvenum utilitatem, & gratiam: *juvenum*, inquam: nam vulgus hæc non intelliget, semidocti pro more suo contemnent; sapientes his non indigent. Verum ut hac in re maturius me gererem, eorum ante lectioni me ferio, & diligenter addixi, qui in hoc genere principes haberentur. Necdum vero multum itineris in eorum lectione confeceram, cum subiit, eorum qui hosce scriptores suspiciunt, levitatem admirari. Et istine sunt, (mecum ipse dicebam) summi illi, ac præstantissimi Viri, quos etiam Catholici complures tantopere admirantur, ac laudibus ad sydera tollunt, quos ut heroes deprædicant, ac velut magistros in moralibus venerantur? Ego contra, neque firma principia, neque solidum ratiocinium, neque delectum sententiarum, neque sublimitatem, novitatemve doctrinæ in illis deprehendo; non ordinem concinnum, non stylum persicuum, non ornatum dicendi genus: video autem errores quamplures, præjudicia vanissima, multum temeritatis, bonæ fidei parum. Hinc magis magisque incitatum mihi animum sensi, ut data opera eorum confutationem aggrederer. Sed alia ex parte me retrahebant

(*a*) Editor *Status Imperii Germanici Bilderbeckii* lingua germanica, apud Desingum in Jur. Nat. larva detrac. Cap. XV. Th. I. n. 5.

habant tenuitas ingenii mei mihi satis perspecta, ætas jam ingravescens, fractæ adversa valetudine vires; & illud vero maxime, quod in plerisque, quæ præsertim adversus *Thomasium*, *Wolfium*, & *Schmaussium* dicenda mihi videbantur, neminem quoad mihi constabat, præeuntem haberem. Prævaluit tamen veritatis amor, studiumque comprimendæ Protestantium audaciæ, ac pernicioſæ falſitatis e juvenum nostrorum animis depellendæ.

Itaque ut primum mihi per valetudinem licuit, manum operi admovi; e per ea, quæ benignissimus Deus mihi impertitus est, non quidem optimæ, sed tamen mediocris valetudinis intervalla, perfeci opus istud, in quo præcipuos gravioresque Protestantium errores ad jus naturæ, & gentium generatim acceptum pertinentes impugnare, ac pro viribus profligare mihi propositi. An vero propositam metam reipsa attigerim, aliorum esto judicium. Mihi sane sperare licet ab ea non procul admodum aberrasse; præsertim cum Viri doctissimi, & ab omni assentationis studio prorsus alieni, quos ipse hac de re non semel consului, judicaverint, me satis contrivisse errores, quos in hoc opere impugnandos suscepi. At quemadmodum hanc mihi spem fovere licet; ita mihi persuadere nullatenus possum, opus hoc in suo genere esse perfectum: sentio enim ipse, quantum ei perfectionis, & ornamenti accedere posset. Sed quia ad illud ulterius exornandum necessariis viribus in præsens tempus plane destituor, quale illud cunque sit, in publicum exire permitto, sperans a benigno lectore pro humanitate sua, & ob eas rationes, quas supra indicavi, excusatum iri. Quod vero attinet ad rigidos *Aristarchos*, semidoctos homines, morososque censores, eos monitos velim, me eorum judicia, atque dicteria floccifacturum, nisi ostenderint, in re mihi proposita a veritatis tramite me devisse. Si hoc vero præstiterint, veritati, quam unice quæro, fasces lubenti animo submittam. Ceterum, si Deus vitam, sanitatemque, quæ satis sit, imposterum dederit, huic operi aliud adjicere in animo mihi est, quo tractatio de jure naturæ, ac gentium penitus absolvatur: quem in finem ita istud digessi, ut primæ, ac generalis partis locum tenere possit, sequente alio, quod partem alteram, eamque particularem contineat. Verum hac de re spem quidem aliquam facere possum, fidem obstringere non possum. Non dubito tamen, si me vires omnino defecerint, ex amicis meis futurum aliquem, qui postremam huic operi manum imponere possit, ac velit. Quin in spem erigor fore, ut hisce conatibus meis aliorum etiam Italorum excitentur animi, ut quod ego cœpi, ipsi perficiant.

Pauca jam de fructu hujus operis, ejusque stylo dicenda supersunt. Quoad primum attinet, eum saltem mihi polliceor, ut juvenes, atque tyrones, quorum gratia laborem istum suscepi, si diligenter, & attente, quæ hic dicuntur, perpenderint, probeque intellexerint, postmodum possint innoxie in Protestantium scriptorum lectione versari, eaque utcunque proficere. Quare eos etiam atque

etiam

etiam rogo, non quidem ut a Proteſtantium hac de re libris evolvendis penitus abſtineant; ſed ut priuſquam eorum lectioni ſe dedant, iſtius lectionem præmittere ne dedignentur: quo nihil moderatius poſtulari poſſe videtur. De ſtylo, quo uſus ſum, ut breviſſime me expediam, eum fateor nec adeo ornatum, neque adeo expolitum eſſe, quemadmodum hujus Seculi cultus, reique qua de agitur, dignitas poſtularet. Neque vero id ego, ut fieri ſolet, excuſabo trito illo *Manilii* effato: *Ornari res ipſa vetat, contenta doceri*. Novi enim quacumque de re, præſertim philoſophica, eum ornatiſſime eloqui poſſe, qui polleat facultate dicendi. Verum cum ego hac me deſtitutum agnoſcam (ſiquidem cum mihi per ætatem liceret, ſeverioribus addictus ſtudiis, multo minorem, quam par erat, expoliendo ſtylo operam navavi;) idcirco in illud ferme tantum mihi incumbendum cenſui, ut plane, perſpicue, ac dilucide dicerem. Quod ſi aſſecutus fuero, ſatis *præclare* vel ipſo *Tullio* judice (*a*) a me dictum exiſtimabo: aſſecutum autem me ſpero, aut ſaltem in illud maximum non incidiſſe vitium, quod in *Pufendorfio* notat gallus ejus interpres, & inſignis alias laudator *Barbeyracus*, (*b*) dum ait, eum non ſolum *aſpere*, & interdum *barbare*, & ſolum quandoque nimis *conciſe*, quandoque *redundanter* locutum eſſe; ſed etiam nonnunquam *omnino oppoſitum dixiſſe ei, quod in mente haberet*: quo nihil pueriljus, nihilque deterius in dicendi genere fingi poteſt. Hic præfari deſino: nam alia, quæ huc revocari poſſent, commodius digeſta reperies libro hujus operis primo, ubi diſcutiam, & oſtendam quanto jure *Proteſtantes Germani* inſtaurationem ſibi arrogent Juris Naturæ. Unum tamen addo, quod mente mihi prorſus exciderat, nempe non ita Heterodoxis confutandis addictum, intentumque me fuiſſe, quin etiam Catholicorum in hoc genere aberrationes pro data occaſione libere non minus, quam modeſte perſtrinxerim: id enim a me veritatis amor, æquitas, reique diſputandæ neceſſitas poſtulare videbatur.

Aſtron. lib. III. v. 39.

EPI-

(*a*) *Omne quod de re bona dilucide dicitur, mihi præclare dici videtur ... Plane, & perſpicue expedire poſſe, docti eſt, & intelligentis Viri*. Cic. de Fin. lib. III. cap. 5.

(*b*) *Son ſtile eſt non ſeulement dur, & quelquefois barbare, mais encore plein de negligence, & tantot trop concis, tantot chargé de ſuperfluités. Il y a même laiſſer gliſſer quelquefois des inadverſences, qui lui font dire tout le contraire de ce, qu'il penſe*. Præfat. in gallicam verſ. ejus operis de Jure Nat. ac Gent. §. XXXIII.

EPISTOLÆ AD AUCTOREM.

EPISTOLA I.

P. Bonaventuræ Luchii Min. Conv. S. T. M. ac in Patavino Gymnasio olim Metaphysices, nunc Sacræ Scripturæ Pub. Profess.

SI nihil unquam libentius a me lectum fuisse dixero, quam id, quod tu Vir Optime, & Sapientissime de Principiis Juris Naturæ, & Gentium commentatus es, nil sane dicam, quod hominem tui & veritatis amicum, cultoremque dedeceat. Quem enim non magna oblectatione afficiat, accurata & dilucida principiorum expositio, queis sua pleraque superstruxerunt, qui Juris naturæ, ac gentium præmonstratores & Patres cluerunt hactenus? Quis horum inventa probe nosse, quantumque roboris ac nervorum habeant, perspicere non gaudeat? Cui non dulce sit quam multa peccarint magni isti Saperdæ, quo respexerint, quid in ipsis probandum, quidque cavendum, in comperto habere? Sed præterea hominem Italum, multarum rerum studio, cultuque occupatum & impeditum censoria virga castigare esse ausum, quæ gentes pleræque cœca quadam admiratione suspensæ ad hoc usque tempus veneratæ sunt, eorundemque levitatem, falsitatem, pravitatemque detexisse; fecisse porro, ut experrecta illorum ingenia, qui Juribus addiscendis, tractandisque operam dant, alios sibi adeundos fontes intelligant, si puræ, incorruptæque doctrinæ latices haurire amant, ac bene sibi, societatique consultum volunt, quis non lætetur, non gestiat, non serio triumphet? Itaque Operis capita quum prima legissem avide, cohibere me non potui, quin repetita lectione explerem animum, ac novæ voluptatis accessione priorem augerem & cumularem. Etsi autem ita natura comparati sumus, ut comprehensas semel mente opiniones, & cordi penitus infixas aut nunquam aut ægre dimittamus; confido tamen fore, ut qui ad Opus tuum legendum accesserint, si modo clausis oculis repugnare veritati pulchrum minime, beatumque putent, quæ de Viris, & scitis ejusmodi inolevit in hominum animis, æstimationem libenter remittant, honestumque neutiquam habeant, æquumve in ipsorum auctoritate conquiescere. Opus namque perarduum, & invidiæ plenum tanta solertia diligentiaque persecutus es, nihil ut iis, qui vera sapere avent, reliquisse optandum mihi visus sis, quam ut inceptum urgeas, perfectumque exhibeas & suis numeris absolutum. Quamobrem non te modo hortor sed obsecro etiam atque obtestor, ut in re tota enucleanda explicandaque vires industriamque contendas, efficiasque ut speciem suam hominum studiis obiiciat. Nihil quippe sapientia ac pietate tua dignius moliri potes, nihil ætatis studiis conducibilius, nihil Italiæ gloriosius, quam ut hæc doctrinæ pars humani ingenii vitio deformata suam recipiat formam dignitatemque, & hominum moribus ac societatis juribus & officiis temperandis, expoliendis, perficiendisque lucem operamque suam caste incorrupteque impertiat. Vale.

Patavii Idibus Sextil. CIↃIↃCCLXIV.

EPI-

EPISTOLA II.

D. Andreæ Benedicti Ganassoni Casinatis, Philosophiæ Professoris in Monasterio Sancti Georgii Majoris Venetiarum, Consultoris S. Officii, Publicique Librorum Censoris.

MActe virtute esto, Finette mi, qui totam causſam aggressus universi Juris & Legum, diutius non patiaris incautos homines præstigiis magnorum nominum ludificari. In affluenti scilicet pompa eruditionis Puffendorfii, atque Seldeni, & rursus in majori artificio Hobbesii, Wolfii, Thomasii equidem qui eorum (ut fere solet) singula effata perinde ac Pythiæ oracula ex trypode sic miratur & laudat,

Ut nihil antefixat, nihil illis comparet, errat
. . . . . *si pleraque dure*
Dicere credat eos, absurde multa, fatetur,
Et sapit, & mecum facit, & Jove judicat æquo.

Haud dubie autem omnium Princeps H. Grotius (quem in plerisque lubentissimus laudo) cujus spoliis secutos omnes Scientiæ hujus Aristarchos constat factos esse locupletiores. Nec aliter judico de Montesquieu quoad reliquos recentissimos, in quorum ego cœtu unum alterum aut Arcesilam, aut Carneadem fortasse noverim, Solonem certe, aut Platonem non noverim. Itaque bene habet quod & perpetua serie in Opere tuo universo de Principiis Juris Naturæ & Gentium, & præsertim data opera libro primo urgeas, & declames, aut non adeo arcanam illorum esse doctrinam, ut non eandem nostrates etiam multo ante tradiderint explaratissimam, ut ex iis ipsis Grotius, Leibnitius, aliique confessi sunt; aut si quæ ii sibi nativa habeant & peculiaria, ea in pluribus vacillantissima

. . . . . *incerta si tu postules*
Ratione certa facere nihilo plus agas
Quam si des operam ut cum ratione insanias.

Egregie vero omnis secundus Liber insumitur in multiplicibus definitionibus enucleandis, quarum aut negligenter positpositarum, aut non acriter perpensarum ignoratione multo major pars succrevit dissidiorum in Scientiam Juris. Et insignius, uberiusque tertio Libro a Deo O. M. divinisque attributis necessario intellectis exoritus, pergis ostendere ex intima Philosophia quid sit homini natura tributum, quantam vim rerum optimarum Mens humana contineat, cujus muneris colendi, efficiendique causſa nati, & in lucem editi simus, quæ sit conjunctio hominum, quæ naturalis societatis inter ipsos. Quæ profecto (ut Atticus apud Tullium exclamat de legibus I.) majora sunt, quæ aliorum causſa differantur *quam ipsa illa, quorum hæc causſa præparantur*. In magna autem copia hominum Italorum, qui Principes post renatas litteras altius Legum originem eduxerunt quam aut a Pretoris edicto, aut a Lege XII. Tabb. tu fortasse primus omni sua laetitudine primigenii Juris Disciplinam es circumplexus, satis intelligens, posse eam quidem partibus suis aliquibus stare, sed complexione tota corruere, nisi fundamenta præstituantur, quibus ea æque nitatur undecunque lubeat spectari, atque adeo artem esse præcellentissimam in dissolutis, divulsisque membris principiorum apte conglutinandis, ut quælibet objecta in unum veluti desinant punctum, a quo ad ambitum omnem æquales lineæ ducantur. Perge igitur magno animo ut facis, Finette mi doctissime, & animum ipsum ingemina, si quis novus alter nostro ævo reviviscat

. . . . . *Aristycus fortum ingeniosus ad omne,*
Qui facere assuetus Patriæ non degener artis
Candida de nigris, & de candentibus atra.

Et tuo Operi perpetuo plaudant Scientiæ hujus Studiosi luculentissime in eo nacti celebratiora quæque Systemata comparata inter se omnia, eademque singula ad rationem summam veluti ad lydium lapidem explorata, & exacta. Tu denique de Catholico nomine maxime meritus in solida, absolutissimaque Apologia nostrorum Patrum, atque Theologorum, in quos nemini ignotum, quot quantasque plerique ex Protestantibus Publicistis (sic enim dici volunt) evomant vanitates, atque insanias falsas, Vale.

Venetiis Kalendis Septembribus anni 1764.

EPI-

EPISTOLA III.

P. Petri Mariæ Gazzaniga S. Theologiæ Magistri, ac Publici in Academia Vindobonensi Professoris.

AMICO CARISSIMO.

NElle passate vacanze ho letto tutto il primo Tomo della vostra bell'Opera *de Principiis* ec. ed ho il piacere di confermarvi quanto a bocca ho detto ad altri, cioè, che mi piace assaissimo, in primo luogo per lo stile puro, succinto, e didattico; secondo, e molto più, per la materia trattata con grande chiarezza, e sodezza, spezialmente in ciò che riguarda al mettere in vista alcuni sproposti ben grandi di quelli Autori Protestanti, che sono in maggior voga. Spero in oltre, che senza altro otterrete anche il frutto, che vi siete prefisso, di eccitare cioè i Letterati della noltra Italia a trattare e rischiarire questa materia sì importante, in modo che non abbiasi più bisogno d'impararla sui libri degli Eretici infetti di molti errori. Per queste ragioni spezialmente ho lodato il vostro Libro, ed ho l'onore di farvene le mie più sincere congratulazioni. Mi lusingo ancora, che incontrerà la comune approvazione, potendo allicurarvi, che altre persone, che sono assai più a portata di me, di giudicare del merito di quest'Opera, e che l'anno letta con attenzione, ne hanno meco fatto i ben dovuti encomj. Io ho profittato della vostra erudizione, e mi son fatto gloria di citarvi nel secondo Tomo delle mie Prelezioni ad uso de'miei scolari ec.

Vienna 24. Novembre 1764.

AMICE PERDILECTE.

PRæteritarum tempore vacationum primum egregii tui Operis de Principiis juris Naturæ & Gentium *volumen legi, perlegique: & nunc gaudeo, me tibi posse scripto confirmare, quod altis ore jam affirmavi: opus nimirum hoc tuum mihi vehementer probari; primo quidem ob styli rationem, qui nitidus, brevis, & didacticus mihi videtur; deinde & multo magis, ob materiam magna claritate, soliditateque pertractatam, præsertim dum detegis, refellisque absurdissimos nonnullos errores eorum Protestantium Auctorum, qui vulgo majore in pretio habentur. Valde autem spero futurum, ut eum, quem tibi proposuisti, fructum assequaris, excitandi nimirum Italos nostros ad rem hanc gravissimam accurate versandam, optimoque in lumine collocandam; ita ut non amplius opus habeatur, ex Heterodoxorum libris, qui erroribus scatent, ipsam haurire. Ob has igitur potissimum causas Opus tuum commendavi; de quo nunc tibi impense, & sincerissime gratulor. Spes quoque mihi est, illud communi Sapientum calculo probatum iri. Sane fidem tibi facere possum, doctos etiam alios homines, qui de hujus Operis præstantia multo melius me judicare valent, quique illud attente pervolverunt, debitis ipsum encomiis mecum extulisse. Ego jam ex eruditione tua profeci; atque in tomo altero meorum* Prælectionum, *quas in usum Auditorum meorum edidi, te allegare mihi gloriæ duxi, &c.*

Vindobonæ sexto Kal. Decembr. MDCCLXIV.

EPI-

EPISTOLA IV.

P. Raimundi Adami Ord. Serv. B. M. V. in Academia Pisana Publ. Theologiæ Dogm. & Polem. Professoris.

MIraberis Vir præstantissime, ab ignoto homine hanc ad te Epistolam scribi, & a gravioribus studiorum curis oculos, mentemque tuam avocari. Quæ tamen causſæ me ad scribendum impulerint, æquo animo audire ne pigeat. In feriis Academiæ nostræ, quibus Christi Reparatoris natalitia dies celebratur, fausto quodam eventu accidit, ut cum Felice Antonio Matthæio Publico Theologiæ Professore & Literariæ Reipublicæ singulari ornamento de pluribus, quæ ad studiosorum Juvenum mentem excolendam pertinent, colloquerer; atque ex uno in alterum argumentum divagati ad Juris naturæ, & gentium præstantiam, utilitatemque descendimus. Hanc ego ipse provinciam nedum Jurisprudentiæ, verum & Theologiæ Tyronibus lustrandam semper exhibui, ejusdemque divitiis me ipsum ab adolescentia locupletare fategi: quod cum sincere Matthæio exposuissem, dolendum vehementer, addidi, nostra hac ætate deesse inter Catholicos eruditum, emunctæque naris hominem, qui Jus naturæ gentiumque tractandum assumat, atque errores eradicet, quos in hoc feracissimo Campo Hobbesius, Puffendorfius, Thomasius, Wolfius, aliique Acatholicorum doctrinis addicti, & effræni quadam libertate perciti disseminarunt. Tunc Matthæius festive fubridens exoptatum hominem inquit, a se fuisse repertum, meque cum illo nocturnas diei ejusdem vigilias transacturum pollicitus est. Hæc ego sive jocose dicta, sive ad antiquiorem quempiam Scholasticum maximeque ad Angelicum Præceptorem referenda existimans, libentissimo animo hunc hospitem a me expectatum iri, respondi. Vix autem domesticum limen attigeram, Matthæii nomine affertur primus egregii Operis Tomus, in quo Vir doctissime, de principiis Juris naturæ & gentium erudite, solide, & diligentissime disputas. Eximia cum voluptate illum legi, sæpiusque miratus sum, qua sagacitate ad trutinam revocas Hobbesii deliramenta, aliorumque Scriptorum sophismata, quave copia rationum, & doctrinarum cum singulis congrediaris nobilem inde triumphum laturus. Efferre quoque satis non possum singula quæ in libro primo protheoretico recluduntur; rectamque methodum, qua disciplinam juris naturæ & gentium nobilissimam a duplici fonte, a Deo scilicet, & ab humana natura derivas; ut veram libertatem, rectam rationem, & sincerum inde elicias bonum, quod objectum est essentiale, integrumque naturæ, cujus beneficio evenit, quod socialis redditur status, in quo homines vitam traducunt. Quæcunque tamen in primo eximii Operis Tomo leguntur pauca sunt, si cum argumenti, quod tractandum assumpsiti, amplitudine, & varietate conferantur. Ab eisdem propterea manum ne retrahas, totiusque humani generis commoda cures, ad examen accitis recentioribus Libris, præsertim vero Wattelii, Vitriarii, Montesquii, aliorumque opinionibus, quas inter nonnulla sapienter, & plura eleganter scripta arbitror te reperisse, sed etiam non pauca minus recte, quæ emendatricem manum expectant. Illa demum, quæ ad Metaphysicam, sive ad Ethicam solitarie sumptas referuntur, & virulentam Librorum segetem, qua nostra hæc ætas improbo quodam fato luxuriat, prolixius si investigaveris, vereor, ne aucta voluminum mole fastidium generent, & ideo parcius examinanda, sive etiam silentio premenda esse arbitrarer. Hoc accipias consilium volo tamquam amicitiæ testeram & studii singularis quo te ipsum perpetuo complectar: nullumque officii genus Finette doctissime, me imposterum prætermissurum polliceor, ut sapientiæ & humanitati tuæ sincerum, firmumque pro viribus testimonium reddam. Vale.

Pisis XII. Kal. Febr. CIↃIↃCCLXV.

EPI-

EPISTOLA V.

Leopoldi Andreæ Guadagnii Publici in Academia Piſana Juriſprudentiæ Profeſſoris.

QUando id opportune accidit, quod mihi maxime erat optatum, Cl. Vir, ut libros quinque (*a*) a te egregie ſcriptos de principiis Juris naturæ, & gentium ſumma aviditate, voluptateque perlegerem, conſtitui litteras ad te mittere, quibus & gratularer tibi, & quantam lucubrationes illas tuas utilitatem eſſe adlaturas, ex animi ſententia augurarer, aperte ſignificaretur. Quum enim par ſit, maximeque deceat iis gratulari, qui ſtudio veritatis addicti rationum momentis ad ſcrutinam revocatis bene de ingenua facultate aliſqua merentur, teque id præſtitiſſe deprehenderem, quod ad Juris naturalis Prudentiam, hoc eſt ad præſtantiſſimam diſciplinam conferre plurimum poteſt; ſperabam equidem fore, ut officium hoc meum pro ſingulari, qua polles, humanitate æqui bonique conſuleres: Ac primo conſilium tuum in perquirendis, perſcrutandiſque principiis, quæ ad recte de Jure ſentiendum, ac mores tum privatos tum publicos ad rationem optime conformandos pertinent, laudatione digniſſimum duxi; oportet enim circa rei cujuſque, præcipue autem Juris, principium ſtatuendum adhibere ὡσ πρωτω λογον, ἐ πω ποσων σκεψιν, (*b*) ut Socratem loquentem inducit Plato, utrum recte quis decernat, an ſecus; quo quidem ſatis ſuperque expenſo, cetera illud conſequi debent. Plerique ſane de naturalis Juris principiis tractandam ſuſceperunt quæſtionem, quæ & ad agnitionem animi pulcherrima eſt, & ad Juris diſciplinam ab origine ſumma repetendam, ac penitus adeo ex intima Philoſophia, ut bene ac ſapienter Cicero putavit, hauriendam neceſſaria. Verum illi tanta ſunt in varietate ac diſſenſione conſtituti, ut adoleſcentes, qui primo ad hanc facultatem animum adpellunt, quum ſæpe mentis aciem magnorum Nominum ſplendor perſtringat, neque ſubtilibus diſputandi rationibus admodum exercitati ſint, ſubito hæreant, & quo ſeſe vertant, prorſus ignorent. Ab aliis enim ſcriptoribus principia ejuſdem conſtituta fuere, quæ vel ipſi in arduis quibuſdam quæſtionibus deſerere ſunt coacti; ab aliis ingenioſæ quædam, ut videntur excogitatæ ſunt ſententiæ, quæ ſpectaculorum more modoque in præſentia tantum oblectant; emolumentum vero, quod ſemper idem ſit, nullum adferunt, imo improvidos & incautos in errorem ſenſim inducunt. Qui vero tua hæc perluſtraverint φιλόκαλοι, ἐ φιλοδίκαιοι, (*c*) præclare ſecum actum putabunt, quum te noverint latentes detegere inſidias, opinionum portenta convincere; juſti & æqui originem in lucem proferre. Interim & rectam rerum ſeriem, & γνωσιν, ἐ κρισιν (*d*) & orationis elegantiam, & quod de Theopompo ſcripſit Halicarnaſſenſis Dionyſius τὸ ὑπερβακχολιθθιον, ἐ σαφὲς (*e*) non ſine ſumma ſolertis accerrimique ingenii tui laude ſpectabunt. Sed non eſt cur te diutius detineam, ne nimis forte importuna tibi ſit gratulatio mea: ſupereſt exorem te, ut epiſtolam hanc velis non modo ſententiæ, ſed & obſervantiæ erga te meæ indicem exiſtimare. Vale, & me inter eos, qui ingenium, doctrinam, nomenque tuum plurimi faciunt, recenſe.

Piſis III. Kal. Febr. CIↃIↃCCLXV.

(*a*) Nempe priores qui tomo primo hujus operis continentur.
(*b*) *Studium multum, multamque conſiderationem.* (*c*) *Honeſti, juſtique amatores.*
(*d*) *Scientiam, & judicium.* (*e*) *Intelligu facile, & planum.*

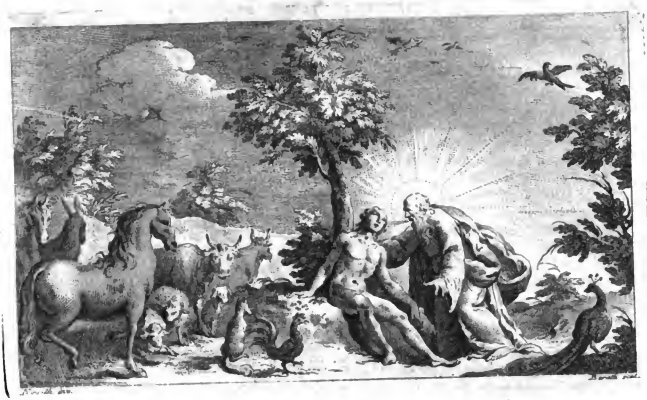

DE PRINCIPIIS
JURIS NATURÆ, ET GENTIUM
ADVERSUS
HOBBESIUM, PUFENDORFIUM, THOMASIUM, WOLFIUM ET ALIOS.
LIBER I.
PROTHEORETICUS.

PRIMUM hunc librum ideo *protheoreticum* voco, quia continet *protheoriam* quandam, seu *præviam* quorundam *considerationem*, quæ quamvis proxime intimeque ad Jus naturale non spectent, nihilominus, ad ea, quæ postmodum dicenda sunt, melius comparatum, dispositumque juris hujus studiosum efficient. Nemo enim fere est, qui adiiciat animum hujusmodi studio, qui præoccupatus aliquo modo non sit celebritate nominis *Protestantium* quorundam Scriptorum, maxime vero *Germanorum*, eorumque merita commendari, & nimium extolli sæpenumero non audierit. Quocirca non abs re facturum me arbitror, si ex studiosorum, præsertim juvenum, animis præjudicium hoc in primis removere satagero. In hoc igitur libro retundam illorum *Protestantium* jactantiam, qui juris naturæ instaurationem, ac pene dixerim creationem, sibi falso, & per summam injuriam arrogant: quæ etiam occasione nonnulla præfabor de auctoribus illis, quorum celebriora sunt nomina, & ex quibus plerique, ac pene dixerim omnes peculiaria hac de re systemata procuderunt. Magni siquidem interest, eos a tyronibus probe cognosci, ne magnificis eorundem titulis,

nominibusque ita capiantur, ut ad ea, quæ dicenda in hoc opere sunt, animum haud satis liberum a præjudiciis & affectionibus adferant. Auctores porro, de quibus potissimum sermo erit, sunt *Grotius*, *Pufendorfius*, *Hobbesius*, *Seldenus*, *Thomasius*, ac *Wolfius*: hos nanque ferme sequuntur, aut saltem majori habent in pretio Protestantium scholæ. Sed in antecessum, primoque loco elidendæ sunt iniquissimæ de summa juris naturalis, disciplinæque moralis ignorantia ubique, & perpetuo ante *Grotii* tempora obtinente criminationes.

CAPUT I.

Pufendorfius, Buddeus, Thomasius, *aliique Protestantes Germani Scholasticos omnes, qui* Grotium *præcessere, tanquam juris naturalis ignaros, illudque perpetuo cum jure* positivo, *ac* revelato *confundentes, summa injuria traducunt.*

PRotestantes Germani, ut hanc juris naturæ disciplinam ceu propriam sibi vindicent, pro viribus persuadere conantur, ante *Grotii* ætatem summam ubique juris hujus ignorantiam obtinuisse; vel si qua illuxerat ante cognitio, eam scholastico pulvere summe fœdatam, nulloque ordine degestam fuisse contendunt. Quare *Grotius*, si eis habenda sit fides, primus omnium disciplinam hanc eduxit e tenebris, instauravitque, vel etiam a fundamentis extruxit. Eorum verba hic præstat referre, in quibus nescias, an magis insciam, vel arrogantiam admirere. Primus omnium in scenam prodeat *Pufendorfius*. Hic rationem assignans, *cur a suo opere excluserit scriptores illos, qui inter sectæ romanæ* (ita sectarius ipse loquitur) *addictos, mores sibi, atque conscientias hominum regendas sumsere*, hæc habet: *Scilicet, istis hominibus suorum traditorum nullum certum fundamentum, aut hypotesim substernere solenne est: sed præter illa, quæ a jurisconsultis mutuari solent, frivolas ut plurimum quæstiones paribus ratiunculis confirmare contenti, de cetero integras legiones suæ sectæ scriptorum allegasse præclarum habent, quorum unum si noveris,* (*Pufendorfius* nullum agnovisse videtur; neque enim alias tam elato supercilio omnes despiceret) *omnes noveris: ita omnes magno conatu magnas nugas agunt; ut tamen vix ulla sit quæstio, in qua isti in partes non discedant* (quasi vero modica esset dissensio inter Protestantes juristas) *Cujus instituti* (pergit ille) *hæc est arcana ratio* (audias hominem solertissimum, qui tam magnum penetravit arcanum) *ut postquam inter fundamenta sacræ istorum reipublicæ est, hominum conscientias non ratione, sed auctoritate sacerdotum regi*, (mera calumnia) *ubique in promptu sit auctorum nubes, quæ qualemcunque sententiam stabilire idonea sit, prout quemque persuaderi illorum interest. Atque inde de bono publico pessime mereri arbitramur, qui in tanta solidarum scientiarum luce ad istas adhuc nugas, regni tenebrarum* (*a*) *fœtum juxta, ac stabilimentum juventutem manuducere laborant. Turpiter vero otio suo abutitur, ac vulpes jungit, ac hircos mulget, qui ista in utramque partem disceptare, & cum sana ratione conciliare satagit.* Hæc æquissimus scriptor.

§. XI. *Franciscus Buddeus* in historia *juris* naturalis ita hanc, de qua loquimur, ignorantiam *ἐκγοικῶς* seu tragice deplorat. „Ecquis ignorat, fuisse tempus, quum „ fœda, & tristis ignorantia orbi universo incumberet, & superstitionis „ regnum magnis undique viribus stabiliretur? Deplorent alii cladem pu„ riori cœlesti doctrinæ illatam. Id ego „ nunc non ago. Philosophiam mora„ lem quoque cum ceteris artibus in„ cultam squalore, & rubigine obsi„ tam jacuisse, ut prosciptam veluti, „ profugamque avolasse, & mortalium „ de-

In præf. Opt. de Jure Nat. & Gen. edit. Lipf. 1744.

(*a*) Ita Heterodoxus iste catholicam appellat Ecclesiam: a quo tamen convicio vir philosophus saltem urbanitatis gratia abstinere debuisset.

„ deſeruiſſe ſedes, cenſere ejus artis homines potuiſſe, neminem fugit. Non quidem deſnerunt, cum ſcholaſticorum, ut vocant, barbaris vocibus litterarum ſedes, & ſapientiæ ſacraria perſonarent, ex ipſis etiam Theologis, qui hanc doctrinæ partem ſub incudem revocarent: aſt adeo infeliciter, ut nullus dubitem, multos in eam ituros ſententiam, ſatius hoſce homines; & ſibi & optimæ arti conſulturos fuiſſe, ſi hæc ſacra non contrectaſſent. Qui vero in horum ſucceſſerunt locum, ejuſdem diſciplinæ alumni aliquanto recentiores induſtriam profecto, & ingenium ad hanc ſcientiam excolendam, quod non diffiteor, attulerunt, & ſubtili, ac ſpinoſo dicendi genere, quæ fere propria illorum hominum laus eſt, multa juris naturalis excuſſerunt capita, ſine ordine tamen cuncta tradunt infirmo, aut lubrico fundamento, quæ docent, ſuperſtruunt, divina, humanaque jura miſcent, rationum momenta aut plane non, aut jejuna quandoque, & ridicula afferunt, fæpiſſime contra ad patrum auctoritatem, ad conciliorum canones, ad Romanorum præſulum decreta intempeſtive provocant. Sunt tamen aliqua, quæ indefeſſo horum hominum ſtudio, id quod æquus rerum æſtimator non abnuet, atque labori incredibili debentur (*at nos Catholici profiteri merito poſſumus, nihil nos hac in parte Proteſtantium ſtudio debere*) Nec tamen ab erroribus variis iiſque graviſſimis fuerunt immunes “. Silentio hic ego prætereo quæ inibi de *probabiliſmo*, & de *peccato philoſophico* commemorat; nam licet ſub initio majorem Romanæ Eccleſiæ invidiam conflare velle videatur, attamen bona deinde fide fatetur, *cordatiores, ſanioreſque ex ipſis Eccleſiæ romanenſis propugnatoribus* ab hujuſcemodi commentis abhorruiſſe ſemper, & abhorrere. Verum ſi res ita ſe habet, cur aliquorum errata hic audet improperare, quaſi in intimo Proteſtantium ſinu minime extarent, qui monſtruoſiſſima commenta in dies procudant?

Buddeo immoderatius loquitur *Thomaſius* in hiſtor. jur. nat. ubi ſeſe totum in calumnias effundit, in eo duntaxat quidpiam æquitatis præſeferens, quod juris hujuſmodi ignorantiam etiam ipſiſmet Proteſtantibus *antegrotianis* communem facit. „ Initio decimi ſeptimi ſæculi, inquit, doctrina de virtutibus, „ & vitiis, ſive de differentiis juſti, & „ injuſti, boni, & mali, de jure naturæ &c. tam apud pontificios, quam „ apud evangelicos miſerrimo, & pene incurabili morbo laborabat. Scholaſtici pontificii, qui titulis de juſtitia & jure, vel ſimilibus inſignie„ bantur, talia dogmata inſinuabant animis diſcentium, quæ ſolum inſer„ viebant incremento *papatus*, & *cle„ricatus*, & ſupprimebant auctoritatem, & potentiam principium, & „ ordinum politicorum & laicorum. „ Præterea diverſiſſimas res inter ſe miſcebant, jura naturæ, gentium, „ moſaica, judaica, græca, romana, „ imperialia, pontificia, colligendo vi„ delicet ex iſtis quidquid inde pote„ rant ad ſcopum modo memoratum. “ Hæc ille. Ecquis vero non miretur egregium plane hiſtoricum, qui nedum quid ſcripſerint, egerintque ſcholaſtici, omnia novit; fed finem etiam illorum, eorumque ſcopum miro penetravit acumine, popularibuſque ſuis diſerte ob oculos poſuit? Cap. 5. §. 11.

Eodem ferme modo alii loquuntur Proteſtantes juriſconſulti: quorum etiam nonnulli eouſque *antegrotianam* juris naturalis ignorantiam exaggerant, ut eos affirmare non pudeat, *vel ipſum juris naturæ nomen quondam inter arcana latuiſſe*, ut inter cæteros *Jo: Juſtinus Schierſchmidius*. Sunt etiam, qui diſciplinæ juris naturalis *neglectum*, *contemptumque*, *qui per multa ſæcula*, ſi eis fidem habemus, *perduravit*, ſuperſtitioſis temporibus tribuant, in quibus *majores* noſtri, ut ipſi putant, vitam tranſegerunt: ita *Jo: Laurentius Fleiſcherus* in Præfatione *Inſtitut. juris naturæ & gentium*. Præfat. in Elementa Juris naturalis.

Ex his vero liquet, duas potiſſimum, quoad præſens attinet, criminationes in

catholicos doctores a Proteſtantibus inſtrui, & altera quidem *juris naturalis* ignorationem, altera vero ejuſdem cum jure *ſupernaturali*, ſeu *rationis* cum *revelatione* commixtionem, & confuſionem, velut crimen maximum iiſdem improperari (*a*). Verum non erit difficile accuſationes iſtas diſpellere.

Ac primo quidem, iniquo *Pufendorfii* in *ſcholaſticos*, atque *catholicos* judicio æquius oppono judicium primi juris naturalis, ſi Diis placet, *inſtauratoris*, ac vindicis *Grotii*, qui hac de re ita loquitur: „ Scholaſtici quantum ingenio valeant, ſæpe oſtendunt. Sed „ in infelicia, & artium bonarum i- „ gnara fæcula inciderunt: quominus „ mirum, ſi inter multa laudanda, a- „ liqua & condonanda ſunt. Tamen „ ubi in re morum conſentiunt, VIX „ eſt, ut errent: quippe perſpicaces ad- „ modum ad ea videnda, quæ in alio- „ rum dictis reprehendi poſſunt, in quo „ ipſo tamen diverſa tuendi ſtudio lau- „ dabile præbent modeſtiæ exemplum, „ rationibus inter ſe certantes, non „ qui mos nuper adeo litteras inquina- „ re cœpit, conviciis (*quod præſertim* „ *Pufendorfius præſtat in ſuos adverſa-* „ *rios*) turpi fœtu impotentis animi. “ Non adeo itaque vel hac in re deſpiciendi ſunt doctores catholici, ut eos deſpicit *Pufendorfius*. Et ſi Scholaſtici erant *admodum perſpicaces*, ut ſentit *Grotius*, & ſi *induſtriam*, & *ingenium*, fatente *Buddeo*, ad hanc diſciplinam excolendam attulerunt, qui fieri poteſt, ut multa, eaque præclara non detexerint? Et ſi *quando conſentiunt* (conſentiunt autem in plurimis, iiſque præcipuis) *vix eſt, ut errent*; quomodo illi *infirmo tantum* (ut ait Pufendorfius) *& lubrico fundamento quæ docent, ſuperſtruunt; & rationum fundamenta vel plane non, vel jejuna quandoque & ridicula afferunt?* Apage injuſtum accuſatorem, qui profecto dum hæc aſſerit, juſto ſapientum virorum contemtui famam ſuam imprudenter exponit. Satius & conſultius egiſſet, ſi juxta *Grotii* monitum, datum a ſcholaſticis modeſtiæ exemplum ſectatus eſſet. Sic enim non adeo inurbanis ſane *conviciis* cum ſuis adverſariis æque inurbanis decertaſſet (*b*) quæ res perpetuo dedecori ipſi erit apud prudentes æſtimatores.

De Jure belli, & pacis Prolegomen. num. 52.

At vero ne una tantum *Grotii*, quæ tamen hac in re magni utique ponderis eſſe deberet, auctoritate niti videamur, ajo fecundo: ſi tanta fuit, ut ipſi contendunt, apud catholicos præſertim ante tempora *Grotii* juris naturalis ignorantia, undenam eſt, quod ille, vir & acerrimo ingenio, & criterio ſolidiſſimo, dum celebrem ſuum de *jure belli & pacis* librum conſcriberet, ſcholaſticos doctores præcipuos *Franciſcum Victoriam*, *Dominicum Soto*, *Molinam*, *Suarezium*, & id generis alios evolverit, & tam multa ex his in uſum ſuum tranſtulerit, ut indicant frequentes eorundem allegationes, quas in margine videre eſt? (*c*) Dicent fortaſſis *Pufendorfiani*, *hoc ipſum ſcholaſticorum ſtudium* ut-

(*a*) Thomaſius in ſua *paulo pleniore hiſtoria juris* adeo hujus confuſionis detrimentum exaggerat, ut dicere non vereatur cap. 1. num. 4. *potiſſimam humanæ miſeriæ cauſſam eſſe confuſionem luminis naturæ, & gratiæ*; & num. 5. *ſummum genuinæ ſapientiæ apicem in eo conſiſtere, ut cognoſcatur debito modo differentia rectæ rationis, naturæ & gratiæ*. Quam rectius dixiſſet, ſummam hominum ſapientiam in eo ſitam eſſe, ut ſubjiciant rationem revelationi, & naturam gratiæ, & potiſſimam humanæ miſeriæ cauſſam, quod non ſatis ſubmittamus animum revelationi, & voluntatem gratiæ.

(*b*) Specimen inurbanæ, ac plane honeſto viro, nedum philoſopho, indignæ, concertationis inferius dabimus.

(*c*) Præter *Grotium*, etiam a *Wolfio* haud modico in pretio habitos fuiſſe ſcholaſticos, conſtat ex eo, quod *Formeyus* in brevi ejus vita, quam præfixit compendio ejuſdem *juris naturalis*, quod gallice edidit *Amſtelodami* an. 1758. teſtatur, unum ex *primariis fontibus* unde ille doctrinam ſuam hauſit, fuiſſe philoſophiam ſcholaſticam, & cum ea convenire in pluribus ſuorum operum locis. Et reipſa

ce-

utpote nimium, esse id, quod est in *Grotio* vituperandum? Verum quod lubet, dicant illi; at certum est, eos quidquid fere boni rectique habent, a *Grotio* decerpsisse, quemadmodum a scholasticis ille: hinc dum hosce omnimodæ inscitiæ arguunt, fontes ipsos, unde eorum rivuli promanarunt, occulere æque invidiose, ac inutiliter fatagunt, fortasse ut si quid boni laticis habeant, id e proprio fonte elicuisse videantur (*a*). Ea est enim ipsorum vanitas, ut ipsi soli sapere, si fieri possit, videri velint.

Quod si vero res non ita se habet, proferant ipsi veritates illas, quas pridem ignotas e tenebris eruerunt. Hasce enim nec protulerunt unquam, neque proferre possunt. Immo si eorum scripta cum scholasticorum lucubrationibus conferantur, manifestum exploratumque fiet, eos nihil, quod momenti sit, novi docuisse. Et quidem si *Grotius*, cui instaurati juris naturalis honos defertur, nihil edidit, nisi quæ ex scholasticis, aliisque, qui eum præcessere, defloravit, ut ex Capite tertio patebit; quid de iis dicendum, qui sequentibus temporibus floruere, quique cum *Grotio* nec ingenii acumine, nec eruditionis copia comparari possunt? Sibi itaque blandiantur illi, quantumcunque eis libet, sese jus naturæ instaurasse, expoliisse, expurgasse, persecisse; profecto nemo, qui sapit, fidem eis adhibebit; cum id eadem possit facilitate negari, qua ab ipsis affirmatur. Quin contrarium etiam, si quod proposui ut perficiam Deus dederit, clarissime demonstrabo: animus enim mihi est, aliquando data opera ostendere quamlibet alicujus frugis ab ipsis excitatam quæstionem, a scholasticis quoque fuisse agitatam, & melius plerunque definitam: ut demum Protestantes gloriari desinant de instaurato abs se, purgatoque naturali jure; nec amplius audeant scholasticis, seu aliis catholicis *antegrotianis* doctoribus ejusdem ignorantiam exprobrare. Sunt tamen, fatebor, ne ex omni parte falsa sit Protestantium jurisarum jactantia, quæ catholici illi doctores in jure naturæ ignoraverunt, nempe multi perniciosique errores, quos ipsi Protestantes in naturæ jus intulerunt: quam sane ob causam tam vere eos juris naturalis *corruptores* quis dixerit, quam falso sese *instauratores*, & vindices esse gloriantur. Ast ita prorsus gloriari oportebat eos, qui ea tantum de causa ad scribendum (*Grotium* tamen semper & fortasse paucos alios exceptos volo) animum applicuisse videntur, ut sibi plausum apud populum ineruditum, insipientemque captarent. Oportebat ergo ignorationis juris naturæ ceteros omnes incusare, ut ipsi unice sapientes, & intelligentes videri, & credi possent. Quare postquam velut agmine facto in catholicos *antegrotianos* insurrexerunt, in suos quoque cœperunt desævire; scilicet, posterior quisque, qui ingenio tantillum valeret, ignorantiæ, perversæque methodi præcessores suos arguere non dubitavit, ut ceteris ejectis, juris cathedram solus teneret. Ita plane *Pufendorfius* erga *Grotium*, *Thomasius* erga *Pufendorfium*, erga omnes istos *Wolfius*, erga *Wolfium* ceteroque omnes novissime *Schmaufius*; ut hoc ipso in capite patebit, quum judicium in eorum singulos pronunciabimus. Id solum addimus in præsentia, pravum hunc morem dejiciendi e gradu suo (quatenus per ipsos fieri potest) eos

celeberrimus hic auctor multas scholasticorum opiniones, quas præcedentes Protestantes non solum exploserant, sed & deriserant, propugnavit, suoque modo demonstravit.

(*a*) Plerique juristæ Protestantes de scholasticorum doctrina judicant ex uno vel altero vulgari, ac plebejo scholastico, quem præ manibus habeant. Sic *Thomasius* fuse citat *Patrem suum* haud certe valde præstantem scholasticum, in eoque hæret. Hinc multa ille tribuit generatim scholasticis, quæ unus tantum aut alter, & quidem inferioris subsellii scholasticus docuit: multa etiam ipsis assingit, quæ nemo, eo saltem, quo putat, sensu opinatus est.

eos qui præceſſerunt, omnes, apud proteſtantes juris naturæ ſcriptores adeo invaluiſſe, ut neque *Jo: Gottlieb. Heineccius* vir alioqui cæteris moderatior libellum ſuum de Elementis J. N. evulgandum crediderit, niſi reliquis omnibus æſtimatione detracta. Eapropter in Præfatione hæc loquitur, *Quicunque* (neminem excipit ſive *Catholicum*, ſive *Proteſtantem*) *adhuc in pulcherrima juris naturalis diſciplina verſati ſunt, doctrinas ſuas, vel nullo certo, ac indubio principio ſuperſtruxerunt, veritates varias, eaſque utiliſſimas velut uno faſce collegiſſe contenti; vel principia parum idonea admiſerunt, vel ea denique tam longe ex ſubtiliſſimis, quas Metaphyſica ſuppeditat, notionibus petierunt, ut data veluti opera tenebris omnia involvere voluiſſe videantur. At ego &c.* En quemadmodum de præclariſſimis illis juris Naturæ inſtauratoribus, ac vindicibus *Grotio*, *Pufendorfio*, aliiſque, qui eum in hac provincia tempore præceſſere loquitur auctor iſte recentior. Hoc nempe modo vicem reddit iis, qui tanta cum præſidentia Catholicis doctoribus *Antegrotianis* ſimilia exprobrarunt. At melius nihil, nihilque felicius de ſuo opere expectet *Heineccius* ab illis, qui poſt eum venturi ſunt; neque enim pati poterunt, ut honoris, dignitatiſque gradu, quem dejectis aliis, ſibi vindicavit, pacifice perfruatur: & *Schmaußus* quidem ſcriptor recentiſſimus novum ſyſtema juris Naturæ ſibi procudendum putavit, illudque reipſa nuperrime evulgavit, contendens, omnes juriſtas, adeoque & ipſummet *Heineccium*, quin & *Wolfium* a ſcopo plurimum aberraſſe. Hinc vero colligere quiſque poterit, quo demum habenda ſint loco Proteſtantium juriſtarum judicia, quantique eorundem in Scholaſticos, ſive Catholicos doctores criminationes faciendæ ſint: quanta vero vituperatione digni ſint e ſemidoctis noſtris hominibus nonnulli, qui magnum quidpiam præſtare ſe putant, ſi ex hujuſcemodi auctoribus ac præſertim ex *Pufendorfio* aliquid proferre noverint. Sed quanta ſit eorum inſcitia, clarius patebit in cenſura, quam in enumeratos Proteſtantes ſingulos hoc ipſo capite proferemus.

Pag. XIV. edit. Ven. 1740.

Sed jam criminatio altera in Catholicos doctores a Proteſtantibus prolata, quam ſanctis quoque Patribus *Buddeus* communem facit, de confuſione videlicet in jus naturæ invecta, breviter diſpellenda eſt. Mirum vero eſt, Proteſtantes quoſdam, homines certe neque ingenio, nec eruditione multum præſtantes, tam alte ſentire de ſe, ut in ceteros cujuſque generis omnes, ne ipſis quidem præſtantiſſimis æque, ac veluſtiſſimis Eccleſiæ Patribus exceptis, cenſoriam virgam audeant adhibere. *Confuſe*, ajunt, *Patres, atque ex illis ſcholaſtici quique ea, quæ Juris Naturalis ſunt, tradidere.* Cur vero *confuſe?* Quia videlicet naturalia a revelatis ſeparatim non docuere; quia naturalia præcepta ſacræ Scripturæ teſtimoniis comprobarunt; quia demum de Jure Naturæ peculiarem, ſeparatamque diſciplinam non confecerunt. At hoc vero eſt confuſe, quæ Juris naturalis ſunt, tradere? Falluntur ſane egregii hi cenſores: erroremque ſuum facile detegent, ſi ſerio cogitare velint, poſſe quempiam in qualibet materia diverſimode verſari juxta varium diverſumque, quem ſibi propoſuerit, ſcopum. Vel enim perfectam, completamque ipſius notitiam quærit, vel imminutam duntaxat habere contentus eſt, ejuſmodi tamen, quæ ad præſtitutum ſibi ſcopum utcunque ſufficiat. Si primo modo res agatur, ex quocunque fonte ſive naturali, ſive ſupernaturali hauriri aqua debet, atque ex principiis non tantum naturali lumine, ſed etiam revelatione divina cognitis rationes, & argumenta depromenda ſunt: hæc enim omnia eidem rei penitius, certius, meliuſque cognoſcendæ inſerviunt. Altero vero ſi res quæratur, contentus quiſque eſſe poterit, ſi unica duntaxat præeunte face, quæ ſcopo ſuo reſpondeat, rem expendat. Primum ergo illud præſtiterunt poſt SS. Patres ſcholaſtici doctores, qui leges naturales atque divinas utriuſque luminis beneficio, ſibi aliiſque perſpicuas facere fategerunt: &

eo

eo vel magis, quod eas recte intelligere, & explicare aggressi sunt, non quatenus præcise ad hujus vitæ commoda, felicitatemque procuranda sunt idoneæ (ut Protestantes Juristæ); sed quatenus earum observantia ad perfectam alterius vitæ beatitudinem necessaria est. Hinc eas & naturali lumine evincere, & superna revelatione comprobare, & officia hominis una cum officiis Christiani tradere abs re minime judicarunt; immo & necessarium esse duxerunt. Quid in hoc reprehensione dignum? Dicant enim nobis, quæso, quis hanc tulerit legem, vel ferre potuerit, qua caveatur, ne quis posteaquam ratione quidpiam probaverit, illud idem divina quoque auctoritate confirmare non valeat, aut officia hominis una cum officiis Christiani docendo conjungere, quando ea in praxi separari non queant? Quis eum merito condemnaverit, qui ad Dei notitiam perfectiorem (quatenus fieri potest) anhelans tum ratione, tum etiam ex revelatione divina ejus attributa perscrutari velit? id est vero, rationem cum revelatione confundere? (*a*) Hoc, si libet, auditoribus suis *intenta ora* in scholis *tenentibus* deprædicent illi, nec dubitent sese apud illos inventuros fidem. At ea litteris mandare non ausint, ne apud justos rerum æstimatores se præbeant deridendos. *Jus* ipsi *Naturæ* ab omni revelatione sejunctum tradere, adeoque variis erroribus inspergere, pergant, si placet; atque nil aliud, nisi miserrimæ hujus vitæ commoda, & lucrum fortasse aliquod, aut gloriolam exinde expetant: at desinant Catholicis, multoque magis sanctis Patribus insultare, qui de æterna discipulorum salute, ut maxime decet, unice sunt solliciti: neque aut *Turcis*, aut *Japonensibus*, sed Christianis juris præcepta tradere, & explicare aggressi sunt: quum contra illi vana spe oblectentur futurum, ut ex ipsorum lucubrationibus negotia cum *Turcis*, & *Sinensibus*, & *Japonensibus* deficiantur. *Quid vero*, ait, *Heineccius*, *si Gens quædam cum Turcis*, *Sinensibus*, *Japonibus de violatis fœderum legibus expostulet?* Quasi vero priusquam Protestantes Juristæ in lucem prodirent, nihil negotii cum gentibus a Christiana fide alienis peractum esset; aut horum ratiunculis nuper inventis opus foret, ut infideles de non violandis fœderibus persuaderentur: aut quasi naturales, quas Catholici afferunt, rationes vim amit- Loco cit. p. XL.

(*a*) (1) Tradere veritates naturales simul cum supernaturalibus ad idem subjectum spectantibus non est *confusio*, sed uberior subjectæ rei consideratio. (2) Veritatem naturalem tum ratione, tum revelatione probare, non est *confusio*; sed perfectior veritatis confirmatio. (3) Quæstionem, quæ ad praxim pertinet, consulto tum lumine naturali, tum lumine revelato definire, non est *confusio*, sed (de Christianis sermo est) necessitas. Ut enim Christianus actionem aliquam exercere valeat, satis non est, ut eam jure naturali non esse prohibitam noverit, sed insuper eam neque positivo divino jure vetitam esse, exploratum habere debet. Hæc tria præstant Theologi Catholici. (4) Veritatem naturalem velut supernaturalem, & vicissim supernaturalem pro naturali, ac argumentum ex revelatione, ac si esset ex ratione, proponere, & e converso, hoc est omnino lumen naturale cum revelato confundere. Sed a re hac longissime absunt Catholici Doctores, qui rationis, & revelationis discrimen & multo ante, & longe melius, quam Protestantes, noverunt. (5) Tradere veritates morales consulta tantummodo ratione, est eas (respectu Christianorum) tradere *inadæquate* & imperfecte; ac etiam inutiliter quoad praxim. Hoc modo Protestantes se gerunt. (6) Officia hominis ab officiis Christiani distinguere utile est: & hoc præstant Catholici doctores. Separate officia hominis ab officiis Christiani (quod Protestantes faciunt) inutile est (quum hæc in praxi separari non possint) atque etiam quodammodo perniciosum. Periculum enim est, ne juvenes, quibus sola officia hominis, vel etiam civis inculcantur, absque ulla consideratione ad Christiani officia operari assuescant: & dum jure naturæ quidpiam licitum esse non dubitant, eo ipso an jure revelato idem sit prohibitum, inquirere negligant.

amitterent perſuadendi ex eo duntaxat, quod eas revelatarum etiam veritatum rebore confirmarint. *His* ſcilicet, *Turcis*, *Sinenſibus*, *Japonibus*, *facile ne*, ſubdit Heineccius, *perſuadebitur*, *juſta eſſe omnia*, *quæ non dicam juriſconſulti*, *aut Pontifices Romani*, *vel Thomas Aquinas*, *ſed ipſi Apoſtoli*, *& Prophetæ ſcripſerunt?* At facile ne ſibi perſuadebit Heineccius, adeo dementes eſſe Catholicos, ut horum auctoritate cum Gentilibus diſceptare præſumant? aut facile putabit, *S. Thomam Aquinatem* naturales veritates abſque ulla naturali ratione propoſuiſſe? Somniat ipſe, ſi id ſibi perſuadet: inſcitiam prodit ſuam, ſi hoc affirmat: & injuſtus rerum æſtimator eſt, ſi validiores a conſodalibus ſuis cenſet excogitatas eſſe rationes ad revincendos Gentiles, quam a Catholicis doctoribus, & præſertim ab *Angelico doctore Aquinate*. Quoniam vero *Heineccius* exempli adferendi cauſſa de violatione fœderum mentionem facit, qua quæſo ratione ſervandorum fœderum neceſſitatem Gentilibus perſuadebit ille? An *Hobbeſianis* utetur principiis de *ſecuritate* ſibi *conſciſcenda per præoccupationem*; *de nullitate pactorum*, *metu in alterutra parte inſurgente*; *de conſervatione ſui quibuslibet mediis procuranda?* At reponent illi, his ipſis principiis ad fœdus violandum incitatos ſe eſſe, inque cœpta violatione ſic confirmari. An *Grotiano*, & *Pufendorfiano* Socialitatis principio eos aggredietur? At ridebunt illi, quod diverſæ, diſparatæque ſocietati ea proponantur. An vero confugiet vel ad *Thomaſianum* principium de procuranda *vita quam maxime diuturna*, & *feliciſſima*, vel ad *Wolfianum* de *perficiendo ſe*, *ſuoque ſtatu?* ſed regerent illi, ſeſe tum majoris felicitatis, tum perfectioris, ſeu melioris ſtatus ſui deſiderio, ac ſpe ad ea, quæ incommoda ſibi ſint, fœdera intringenda compelli. An demum eo utetur argumento, quod violatio pactorum opponatur debitæ fidelitati, illique principio, *quod tibi non vis fieri*, *alteri ne feceris?* Hiſce quidem duabus rationibus probat ille, pacta eſſe ſervanda: at hæ rationes non tantum centies, millieſque a doctoribus Catholicis adhibentur; ſed nemo ferme apud nos adeo rudis, & hebes eſt, qui eas apprime non calleat, & ore non terat. Jam vero colligas velim vel ex hoc breviſſimo ſpecimine, quanta iſti homines injuria Juris Naturalis ignorantiam ejuſque cum ſupernaturali confuſionem Catholicis doctoribus imputare audeant, & quam vana jactantia arrogent ſibi perfectam completamque ejus notitiam. Verum hac de re hoc ipſo in capite iterum.

Opere cit. Lib. I. §. 284. & 318.

CAPUT II.

Barbeyracus, *qui*, *plaudente Thomaſio*, *vel ipſis Eccleſiæ Patribus antiquiſſimis*; *præſtantiſſimiſque juris naturalis inſcitiam affingit*, *breviter refellitur.*

SI Proteſtantes ſcholaſticis ſolum, aliiſque Catholicis doctoribus ab illorum jactatæ Reformationis exordio haud valde remotis ignorantiam juris naturalis adſcribere pertentaſſent, utcunque ferenda illorum criminatio foret. Verum quod eorum plerique auſi fuerint & vetuſtiſſimis, præſtantiſſimiſque Eccleſiæ Patribus eandem ignorantiæ notam affingere, major mihi audacia videtur, quam ut tolerari pacato animo poſſit. Nemo tamen ferocius in eoſdem invehitur *Joanne Barbeyraco* in præfatione, quam verſioni gallicæ Operis Pufendorfiani a ſe adornatæ præmiſit. In ea ſiquidem Patribus æſtimationem omnem adimere geſtiens ſummam in primis incuriam, atque neglectum moralis doctrinæ eiſdem appingit: *cujus rei*, inquit, *evidens argumentum ſunt craſſiſſimi in ea materia errores*, *in quos fere omnes prolapſi ſunt*. Atque ut id oſtendat, celebriorum opera Patrum percurrere aggreditur, eorumque errata detegere; atque in iis deprimendis ita ſe gerit, ut ne *judicium quidem mediocriter ſanum* iis tribuendum exiſtimet. Ait enim: *contendo vel hominem ſani mediocriter judicii nunquam prolapſurum in tot*, *tantoſque errores*, *in quot*, *& quan-*

§. VIII.

§. IX.

& quantos fere omnes Patres prolapſi ſunt. Nihil hic dicam de alia Barbeyraci in eoſdem Patres criminatione, qua & veram illis pietatem non veretur adimere, contendens, eoſdem, dum aliquid ſcriberent, agerentve, plerumque pravis affectibus indulſiſſe: acriterque in ſuos Proteſtantes invehitur, eo quod aliqui *obſtinate pergant* defendere Patres, & *hoc Papiſmi reſiduum* retinere. Qua in re omnimode condemnandus non videtur: quandoquidem *boni Proteſtantis* eſt, ut ipſemet ſcribit, *ita judicium ferre de veteriſſimis Patribus, ut de aliquo, qui ſeculo elapſo objerit & cujus exiſtimationis nihil noſtra intereſt*. Si ita eſt, profecto *Barbeyracus Proteſtans* cenſendus eſt perfectiſſimus, & numeris omnibus abſolutus, quinedum celebriores omnium priorum ſex Eccleſiæ ſeculorum Patres *pravos morum magiſtros infidoſque* in moralidiſciplina *duces* eſſe contendit; verum etiam Reformatores ſuos *Calvinum*, & *Bezam haud ſemper Chriſtianiſmi*, & *Reformatoris ſpiritum retinuiſſe*, *quod dogma de intolerantia ſeu perſecutione Religionis cauſſa peculiaribus tractatibus ab utroque ſit propugnatum*: & *inſuper Calvinus illud ad praxim erga Servetum redegerit*. Sed hoc mirandum, quod quum in illis ſpiritum *tyrannicum* agnoverit (putat enim, ut ait paullo poſt, *quamcunque ſive directam, ſive indirectam Religionis cauſſa vexationem, eſſe veram tyrannidem*); nihilo tamen minus eos ad reformandam Chriſti Eccleſiam divina providentia deſtinatos fuiſſe, ſibi perſuadet.

Ibidem.

§. XI.

Barbeyraco feſtive *Thomaſius* applaudit *in paullo pleniore Hiſtoria juris Naturalis*. „ Cui tempus & occaſio defi-
„ ciunt, ait, præfatos (*Scultetum*, *Du-*
„ *pinium*, & *Baylium*) & alios auctores conſulendi, ei valde commendanda eſt eruditiſſima præfatio Barbeyracii, quam verſioni Gallicæ operis *Pufendorfiani* de jure Naturæ, & Gentium præmiſit, utpote qui laudabili, ac a Politicis, & Juriſconſultis grata mente agnoſcenda induſtria, quicdquid in hac materia apud Au-

Cap. III. Num. XXII.

„ ctores ſibi lectos invenit, collegit, & clariſſime monſtravit, quod *Athenagoras*, *Clemens Alexandrinus*, *Tertullianus*, *Origenes*, *Cyprianus*, *Lactantius*, *Baſilius*, *Gregorius Nazianzenus*, *Ambroſius*, *Chryſoſtomus*, *Hieronymus*, *Auguſtinus*, *Leo*, *Gregorius Magnus* (en catenam præcipuorum Eccleſiæ Patrum, qui maxima ex parte, ut ſancti voluntur) non ſolum in doctrina morali PARUM, aut NIHIL ſciverint; ſed & in explicatione Sacræ Scripturæ, aut alias, occaſione ita ferente, varia noxia, & erronea ac non ſolum luci Evangelii, ſed & Juri Naturæ adverſaria dogmata (ut ipſe loquitur) in animis auditorum ſuorum diſſeminaverint. “ Itaque, ſi *Thomaſio* fidem adhibemus, quatuordecim Patres modo enumerati *parum*, *aut nihil de doctrina morali ſciverunt*: quæ profecto vix dici merito, & decenter poſſent de tyrone, qui in hujuſmodi ſtudium recens incumbere cœpiſſet. At undenam vero tanta cum in Patribus, tum in ceteris Eccleſiæ doctoribus, qui poſt Patrum tempora floruerunt, ignoratio doctrinæ adeo obviæ, ac neceſſariæ? *Ex ſuppreſſione*, reſpondet ille, & *abjectione rationis*. Sed unde vero hæc *ſuppreſſio*, & *abjectio rectæ rationis?* *Hæc* ait *ſuppreſſio*, & *abjectio rectæ rationis ad maxime arcana Papatus Politici pertinet*. Optime quidem: *ſed* dudum ne hæc *arcana Papatus Politici* detecta ſunt, & in lucem prodierunt? Non dudum, reſpondet: nam *primi Reformatores Eccleſiæ Proteſtantium ſtatim detegere non poterant, utpote qui potiſſimum controverſias Theologicas examinabant: neque Politici etiam advertebant, cum in univerſitatibus nequaquam manuducerentur ad veram, & rationabilem Politicam, & in Papatu ſaltem errores Theologicos, non vero aſtutias Pſeudopoliticorum arcanorum obſervarent. Et hæ tenebræ per aliquot ſecula regnarunt in orbe eruditorum. Jam vero* (oh nimis ſero!) *per Dei ſingularem gratiam lux meridiana tenebras iſtas diſcuſſit, & artificia omnia aſtuta & violenta inſufficientia*

Ib. Num. XX.

sunt, ut non possint amplius luminis ubique perrumpentis veritati officere. Nonne satis festivus est homo iste, quam præsertim paullo post arcanorum Papatus politici notitiam a detectione repetat per *Scultetum* facta, qua etiam *Politici*, qui *alias tempus lectione* Patrum *perdere non possunt, quasi in speculo miseram conditionem illorum temporum*, quibus Patres floruerunt, *cognoscere possint?* Sed magis adhuc festivus est, dum, ut *arcana politica Papatus & magis intelligantur*, & *Protestantes eo cautius eadem vitare*, & *simul eo distinctius*

Num. XXIII. & seq.

comprehendere possint, qua occasione lumen naturale, in primis vero doctrinæ morum, & Politica, *item jus naturæ magis, magisque obscurata, & corrupta fuerint, & ad profundiorem* quoque *notitiam Historiæ Ecclesiasticæ*, dividit *Patres Ecclesiæ omnium seculorum in duas, easque sibi adversas, & repugnantes classes*, quarum alteram *Orthodoxorum*, alteram *Mysticorum* appellat, earumque differentias ob oculos ponere aggreditur. Ne Lector meus pretiosam hanc arcanæ historiæ particulam omnino ignoret, eam hic in nota (*a*) subjicio; simul-

(*a*) Profundior hæc *Ecclesiasticæ historiæ pars* ita se habet: Patres omnes, inquit, *in duas easque sibi adversas*, & *repugnantes classes* arctissime *commodissime possunt*. Quo hoc afferat fundamento, ne quæsieris: nullum enim affert, nec afferre potest. Somnium est scilicet: tamen proferre non dubitat, confidens hanc profundioris Ecclesiasticæ historiæ particulam a sodalibus suis non sine plausu excipiendam. *Harum una*, inquit, *quæsivit viam ad æternam felicitatem perveniendi in vero & subtili conceptu mysterii essentiæ Dei, & suppositæ doctrina de emendatione voluntatis sua sponte sequente emendationem intellectus: de cetero, de Christiana, & Deo placente vita parum fuit sollicita; sed hanc soli divinæ reliquit providentiæ.* Libenter discerem ab hoc egregio jurisprudentiæ naturalis historiographo, quosnam Ecclesiæ Patres, eosque & *scriptis & factis suis clarissimos* classe ista concludat. Nunquid enim eos, qui in profligandis de Deo, & Christo erroribus potissimum laborarunt, cujusmodi fuere *Athanasius, Epiphanius, Chrysostomus, Augustinus, Hieronymus &c.* Sed qua quæso fronte audet asserere, hujuscemodi Patres, *æternam felicitatem* duntaxat in *vero, & subtili conceptu mysterii essentiæ Dei quæsivisse, ac de cetero de Christiana, ac Deo placente vita parum fuisse sollicitos; sed hanc soli divinæ reliquisse providentiæ*? Si id asserat de hisce Patribus, quid de *Thomasio* dicendum sit, qui sapiunt, judicent. Alios vero Patres non video, quos potiore jure in hanc classem conferre possit. Itaque somnium tantummodo ac putidum figmentum est classis istæc: quemadmodum mera calumnia est, quod de eadem addit, nimirum, *hoc modo* ab hujusce classis Patribus *inculcatum fuisse auditoribus, Deum esse Patrem indulgentissimum, qui non adeo rigorose examinaret actiones liberorum suorum carissimorum, qui se Christianos dicerent, sed patientissime ferret opera eorum tanquam imbecillitates humanas, ac propterea Christum in hunc mundum misisse, ut liberos hos liberaret a jugo legis Mosaicæ; intuitu autem opinionum de divina essentia, ac æternis emanationibus, ac operationibus, item de opere salvationis per Christum, esse Deum Zelotem, & severum* &c. Potest ne quis impudentius calumniari? Ubi enim, rogo, in *Patribus Ecclesiæ, & scriptis, & factis suis clarissimis* vel umbra aut vestigium doctrinæ adeo pravæ, quum ad unum omnes cum fidei integritate plenam divinorum mandatorum custodiam ad salutem necessariam esse apertissime doceant? Ecquis vero pacate audire potest, quæ Patribus *Thomasius* audet affingere, eos videlicet docuisse, *Christum sustulisse decem Decalogi* præcepta? Nam alteram declarans Patrum Ecclesiæ classim, *ea*, ait, *præcedenti plane opposita, oppositas etiam fovit doctrinas, nempe Christum non sustulisse decem præcepta, sed præceptum Charitatis, in quo tanquam in centro fundatus esset totus Decalogus, discipulis suis strenue inculcasse &c.* Ergo ex lege oppositorum una Thomasiana classis docuit, Christum *sustulisse decem Decalogi præcepta, & Charitatem discipulis suis non inculcasse*. Vis ne plura, aut pejora? Pergit porro ille alterius classis oppositas doctrinas declarare. At ne longior sim, hæc pauca exscri-

simulque veniam peto, si hisce referendis lectoris patientia abuti videar: sed abs re non fuerit, illustrem hunc Juris Naturalis instauratorem, & historiographum paullo penitius cognoscere.

Jam vero comprimendæ Barbeyraci, Thomasiique audaciæ satis primo loco esse deberet insignium inter Protestantes ipsos testimonium, qui adeo non putabant priorum Ecclesiæ sæculorum Patres, *parum vel nihil de doctrina morali scivisse*, ut immo quammaxime illorum sacerent auctoritatem. Unum vel alterum in re compertissima proferre satis fuerit. *Grotius* in *Prolegom.* Oper. edit. §. 52. *Secunda*, inquit, *post hos* (nempe Canones, & veterum Christianorum mores) *auctoritas est eorum, qui suis quique temporibus pietatis & doctrinæ fama inter Christianos floruerunt, neque gravis cujusquam erroris notati sunt: nam & hi, quæ dicunt magna cum asseveratione, & quasi comperta, momentum non exiguum habere debent ad interpretanda, quæ obscura videntur in Sacris Litteris, eoque majus, quo plurium apparet consensus, & propius acceditur ad primæ puritatis tempora.* Sane per ea tempora *Ecclesiæ doctores* (subdit Grotii Paraphrastes Zyglerus) *tum doctrinæ puritate, tum morum integritate floruerunt, ut in utroque genere nunc merito ab eis consilia petantur.* Buddeus in Histor. Jur. Natur. ita hac de re disse- §. IX. rit.

scribo, nimirum, *Christum Dominum in extremo judicio non examinaturum, quid quisque circa mysterium essentiæ divinæ credidisset, sed... de præcepti Charitatis officiis in illa de examen instituturum atque eos, qui eadem præstiterint, ab aliis, ut oves ab hœdis, separaturum esse, etsi hi non solum ad veras de divina essentia opiniones, sed ad propheticas, & miracula sint provocaturi. Ergo non adeo opus esse, ut quis de emendatione intellectus sit sollicitus*; (adeoque si *Sabellianus*, aut *Arianus* est, minime necesse erit, ut suos abjiciat errores) *sed potius ut incumbat emendationi voluntatis &c.* Hic lectorem meum rogo, quem hominem existimet *Thomasium*, qui litteris mandare non veretur, *Patres Ecclesiæ omnium sæculorum* in duas modo designatas classes dividi comodissime posse? Siccine ergo *Patres Ecclesiæ omnium sæculorum* hisce perniciosissimis, atque absurdissimis erroribus irretiti fuere, quamvis essent & *scriptis & factis suis clarissimi*? Atque hæc proferre in vulgus audet homo nomine, & professione *christianus*? Nisi legissem hæc oculis meis, vix credidissem. Mitto vero cetera, quæ de utraque ea classe absque testibus, & tabulis, velut ex tripode pronuntiat præclarus iste juris naturalis historiographus: quibus haud scio, indignationis ne plus, aut risus creare valeat prudenti lectori. Inter quæ illud putidissimum ac perridiculum commentum est, quo ait, utramque eam classim *privasse auditores suos usu sanæ rationis, dum videlicet orthodoxi eos alligarent formulis Fidei a se inventis; contra, mystici motibus internis, seu enthusiasmis: & sic duo præjudicia capitalia intellectus humani in toto orbe christiano propagarent, ac fulcirent, orthodoxi quidem præjudicium auctoritatis humanæ; Mystici vero præjudicium præcipitantiæ.* At non tantum usu *rectæ rationis* ab utriusque classis, seu *sectæ*, ut postmodum loquitur, Patribus privatos asserit auditores suos, sed etiam a clero laicos omnes ipso sensu communi orbatos fuisse; ut jam non *liceret laicis* etiam *sensu communi sine indulgentia, & approbatione cleri uti* (risum teneatis amici). *Aliat*, inquit, *quomodo fieri potuisset, ut laicis superstitio, & idololatria tam subtilis fuisset persuasa, ut videlicet hostias, quas omnium oculi vident, manus palpant, nares olfaciunt, linguæ gustant, non esse panem, sed hostias: seu panem post consecrationem in corpus* Christi *esse transubstantiatum.* Quasi vero recta ratio dictaret, majorem fallacibus sensibus fidem esse præstandam, quam verbo divino. At quoniam hucusque nos deduxit ineptissimus Thomasii excursus, vel hoc ipso exemplo animadvertere præstat, quo demum tendant plerunque Protestantium lucubrationes de *Jure Naturæ*, ut nimirum arrepta qualicunque occasione, Catholicæ Fidei dogmata impetant, & quum jam eam Sacræ Scripturæ adversam probari posse desperent, rectæ saltem rationi, jurique naturæ esse contrariam persuadere nitantur. Sed hosce etiam conatus pro data occasione, Deo bene favente, retundemus.

rit. „ Sæpius antiquiſſimis Eccleſiæ doctoribus de juris naturalis capitibus haud perfunctorie ſermo inſtituitur. „ *Baſilium Magnum*, *Gregorium Nazianzenum*, ipſumque *Chryſoſtomum* non tantum græcæ, ſed univerſæ, quacunque patet, Eccleſiæ ſummum decus evolvat, legat, ſcrutetur, cui dubium forte ambiguumque id quod a me aſſeritur, videtur. Hos ingenio acri, judicio ſingulari juris hujus quæſtiones, quoties eas attingerent, attigerunt autem ſæpius, expediviſſe conſtat, & ipſe *Ugo Grotius* reſtaurator hujus Philoſophiæ feliciſſimus tum demum & pondus, & robur, & lucem inſignem ſe aſſertis ſuis conciliare poſſe, ſi præſulum horum auctoritate ſententiam ſuam muniret, ſuerit opinatus. „ *Ambroſius*, qui plane ad *Tullii* exemplum tres de Officiis libros compoſuit, quanta ſolertia in hac doctrinæ parte fuerit verſatus, nemo, puto, ignorat, aut ſi ignorat, *Joannem Henricum Boeclerum* adeat, velim, qui „ in præfatione ad hoſce *Ambroſii* libros, quanti iſtius viri labor ſit faciendus, omnes edocuit. “ Si ita res ſe habet (& plane ita ſe habere demonſtrat *Michael Foertſchius* in diſſertatione de Philoſophia morali, & Juriſprudentia naturali chriſtiana veterum Eccleſiæ doctorum, adnexa *Ambroſio* de *Officiis* ab ſeſe edito ubi juriſprudentiam naturalem *Clementis Alexandrini*, *Gregorii Niſſeni*, *Lactantii*, & *Auguſtini* exhibet) enormiter profecto a veritate aberrant *Barbeyracus*, & *Thomaſius*, dum effutiunt, SS. Patres *parum aut nihil de doctrina morali ſcivisſe*. Verum hæc homines iſtos cujusliber auctoritatis contemptores minime permovebunt.

At ſaltem aliquid plus æquitatis hac in re Barbeyracus præſetuliſſet: ſed quænam, rogo, æquitas eſt, aliquot in vetuſtis Eccleſiæ Patribus, qui certe plurima ſaniſſima doctrina, omnique ſapientia referta conſcripſere volumina, ex quibuſdam aut malignis, aut ſaltem plus æquo rigidis cenſoribus, *Baylio* mirum, *Clerico*, *Dupinio*, nævos colligere nonnullos, ſtatimque eos eſſe *pravos doctrinæ moralis magiſtros & infidos duces*, velut ex tripode pronunciare! Sed hic non ſiſtit ille; verum (quod multo iniquius & pejus eſt) plura Patrum illorum dicta plane innoxie ab ipſis prolata, ex unius alteriuſve voculæ ambiguitate in pravum detorqueat ſenſum, quum commode omnino, ſi quam voluiſſet meritiſſimorum Patrum rationem habere, in optimum ſenſum flectere potuiſſet, quin & plane debuiſſet, quum æquitas ipſa requirat, ut nedum Patres de Eccleſia optime meriti, ſed nemo damnetur, niſi de iis erroribus, a quibus expurgari, & excuſari nullatenus valet. Æquitatem hanc naturalem minime profecto conſuluit *Barbeyracus*, quum amarulentam illam in Patres cenſuram conſcripſit; ſed magnam ubique prodit eos carpendi pruriginem. Utinam vero ita ſeſe erga Patres geſſiſſet, ut erga eos nos gerere ſolemus, *quorum fama nil noſtra interest* (ita enim ipſe de Patribus judicandum cenſuit): nam mitius profecto de iis locutus fuiſſet. At ita in Patres inſurrexit ille, ut in eos inſurgere quis poſſet, quorum infamia ſummopere cordi ei ſit. Et ſane ſi pravo hoc in Patres ſpiritu animatus non fuiſſet ille, nunquid aſſeruiſſet, *Athenagoram* ſecundas damnaſſe nuptias, propterea quod ait: δεύτερος (γαμος) ἐυπρεπὴς ἐϛι μοιχεία, *Secundæ nuptiæ ſunt decorum adulterium?* quum hoc ipſo, quod *decorum*, ſeu *honeſtum* dicat, jam ab adulterii crimine abſolvat; adeoque intelligendus ſit, ſecundas nuptias ſolum veluti minus convenientes, & a communi illius temporis Chriſtianorum uſu abhorrentes, hyperboli iſta voluiſſe notare. Et niſi flagraſſet Patres carpendi cupidine nunquid verba illa *Clementis Alexandrini*: *Dedit Deus illis* (Gentilibus) *aſtra ut* ἑρμοσθεὶν *in religionem*, ita interpretatus eſſet: *dedit Deus aſtra Gentilibus*, (*a*) *ut ea adorarent* (quaſi vero Clemens poſtquam tot in locis quamlibet idolo-

In Apologia.

Strom. VI.

(*a*) *Afin qu'ils adoraſſent*.

la-

latriam infectatus esset, eo insaniæ dilapsus fuisset, ut Deum idololatrici astrorum cultus auctorem faceret), cum adeo obvia esset hæc illorum verborum explicatio, nempe Deum permisisse, ut Gentiles Deum ignorantes, interim astra colerent, ne omnis in eis religionis sensus periret; sed inde postea ad Deum ipsum cognoscendum, atque adorandum assurgerent. Multo vero minus eundem patrem fugillasset, ac si
IV. Strom. ex *Stoicorum* opinione docuisset, dolorem non esse *malum*, eo quod dixerit, Deum non jussisse Apostolis, ut fugerent ingruente persecutione, *quasi pati persecutionem* (nempe propter fidem) *malum esset*. Quis enim non videat, Clementem dum hoc assereret, ad maximum bonum, quod persecutionibus perferendis consequi possumus, respexisse? Qua quidem ratione tritum est apud nos effatum, *bonas* esse afflictiones, quod nos plerunque a peccatis avocant, & ad Deum reducunt. Quid hac in re cum *Stoicorum* sententia commune? At Philosophia hæc vere christiana, & quam ore proprio Servator
Luc. VI. 22. nos docuit, quum ait, *Beati eritis, quum vos oderint homines, & ejecerint* &c. fortasse parum arridebat *Barbeyraco*, ut fere mirandum sit, ipsum Christum Dominum *Stoicismi* non incusasse. At eum quoque incusasset omnino, si eodem animo quo Patrum dicta, verba ejus expendere aggressus esset. Ait quidem ille, Christum & Apostolos *omnia secundum rectam rationem docuisse*. Rectissime hoc sane; sed animadvertere etiam, ac meminisse debebat, quam longe diverso animi affectu legerit codices sacros, & scripta Patrum. Quapropter non semel eadem in patribus damnavit, quæ in *Evangeliis*, vel *Pauli epistolis* veneratus est, ac benigne, licet non semper recte, explicavit. Quod licet exemplo paullo ante allato planum sit, lubet tamen uno adhuc, aut altero comprobare. Is itaque id probat in Christo Domino, quod eos, *qui seipsos castraverunt propter Regnum Cœlorum* commendat: damnat vero Patres, qui laudibus efferunt virginitatem, vel cælibatum. Sic etiam illud Christi Domini probat, *mutuum date, nihil inde sperantes*; Patres vero reprehendit, qui usuram damnant. Sic denique probat in Christo quod *paupertatem, lacrymas, Crucis bajulationem, abnegationem sui* deprædicet; at cum Patres paria suadent, nimiæ eos severitatis, & *Stoicismi* incusat. Verum hæc tanquam parerga sint dicta: neque aliud est hic addendum. Ceterum, quæ in patribus velut errores Barbeyracus carpit, vel res sunt levissimi momenti; in quibus etsi errassent, nonnisi summa injuria velut *pravi doctrinæ moralis magistri* traduci possent: vel certe hujusmodi sunt, quæ ab æquo Lectore in bonam partem excipi, & flecti valeant. Pauca sunt graviora, quæ videntur præseferre plus aliquid difficultatis. Sed in his quoque fere omnibus purgari satis possunt; quod nos alias, Deo favente, monstrabimus.

CAPUT III.

Vana est Protestantium Jurisparum jactatio de instaurata, illustrataque, & ad perfectionem perducta a se Juris naturalis doctrina.

SI plerosque Protestantes de jure naturali scribentes audias, præcipue *Thomasium*, ejusque asseclam *Fleischerum*, doctrina moralis ab orbe condito ad initium usque decimi septimi æræ christianæ sæculi inculta, & sordida jacuit, ac tenebris miserabiliter obruta. Nam ante Christum natum Ethnicis veræ religionis lumine destitutis plane incognita fuit. Post Ethnicos vero, & ante scholasticorum initia intercesserant tempora, *quibus fœda, & tristis ignorantia orbi universo incubuit*, ut scribit Buddeus: deinde scholastici nugis, quisquiliis, inutilibusque quæstionibus prorsus addicti nihil aliud præstitere, quam novas offundere tenebras, eamque scholastico pulvere commaculare. Quid plura? Vel ipsi Protestantes religioni christianæ a pravis dogmatibus expurgandæ (si Diis placet) studium omne, o-

Hist. Juris natur. §. XI.

Fleisch. in Pref.

pe-

peramque navantes, ac præsertim fatali inter eos orto dissidio distracti, rectificandæ rationi, moralique doctrinæ, ut par erat, depurgandæ incumbere nequiverunt. At tandem aliquando illuxere faustissimi dies, quibus illa in primævam restituta est puritatem, tanto operi manum admoventibus primum *Grotio*, deinde *Pufendorfio*, ac tandem *Thomasio*. Ita fere loquuntur illi.

Sed si ita res est, cur, Divina Providentia (tantisper te alloqui, & tecum conqueri liceat) cur, quæso, tot annos, & sæcula passa es in rei tam necessariæ ignorantia, tenebrisque jacere? Cur hæc astra tam fulgida oriri tam sero tulisti? Ergone ad hæc postrema impeditissima tempora cultum rectæ rationis, veramque morum doctrinam reservasti? Sed quid de divina providentia conqueror? Ridenda potius, spernendaque illorum jactantia est, qui demum post plurima sæcula se morum magistros veluti e cælo delapsos esse gloriantur, aliisque persuadere pro viribus adnituntur.

Sed in medium proferant isti præclarissimi viri eas naturæ leges, quas eduxerunt e tenebris, aut luculentius explicarunt, aut confirmarunt validius, aut solidius demonstrarunt. Quæ nova fundamenta, aut principia juris excogitarunt? Quem fructum, quamve morum correctionem systematibus suis in mundum invexerunt? Ad me quod attinet, legi quidem, perlegique eorum volumina; sed præter multos errores, vix, ac ne vix quidem quidpiam frugis alicujus inveni, quod ex auctoribus nostris non antea didicissem.

Dicant vero etiam, quos progressus in morali doctrina feciſſe censeri poterunt qui nondum primum principium, seu primam, unde ceteræ derivandæ sunt leges, adinvenere? Annon constat, tot ferme in rem hanc eorum esse sententias, quot capita? *Socialitatem* a *Grotio* propositam pro primo principio statuit *Pufendorfius*: hanc primo defendit, deinde impugnat *Thomasius*: *Thomasii* principio rejecto, aliud proponit *Wolfius*; atque alii alia excogitarunt: Postremo *Schmaussus* & *Pufendorfii*, & *Thomasii* & *Wolfii* ceterorumque omnium, qui eum præcessere, principia impugnat, novumque cudit *systema*, novamque juris naturalis sedem adstruit, non scilicet *intellectum*, sed *voluntatem*, non rectam rationem, sed naturalem instinctum. Quid itaque præsumendum est de eorum doctrina, qui nondum de primo ipso principio convenire potuerunt?

Quid? Quod si vel Protestantes ipsos de suis, qui antea floruerunt, judicium, ferentes audiamus, nondum jus naturale satis ab illis illustratum intelligemus. Prodiit ille, quemadmodum ab eis infignitur, incomparabilis *Grotius*, lucemque affudit naturali juri: sed illius opus *imperfectum*, *hiulcum*, *mancum*, quin & *inemendabile* judicatur a Pufendorfianis. *Pufendorfius* igitur (si ipsi credimus) primus ad perfectæ disciplinæ formam illud reduxit. At *Thomasius* non tantum primum *Pufendorfii* principium evertit, sed etiam negat, eum multum in morali disciplina valere potuisse, quum ignoraverit veram *honesti*, *justi*, ac *decori* distinctionem, quam a se primo e tenebris erutam jactat. Num igitur juris naturalis disciplina per *Thomasium* perfectionis suæ attigit fastigium? Ita sane visum est *Fleischero*, qui, a Thomasio *ultimas* tanto operi *appositas* esse *manus*, affirmat. Nihilosecius, si Wolfio fides, *actionum humanarum theoria in profundo* adhuc anno 1736. *latebat*, quum is *magnum* opus *& arduum conatus est*, *theoriam istam in apricum proferre*. Anno vero præcedente *Heineccius Halæ Magdeburg.* scribebat, omnes, qui ante ipsum in hac disciplina *versati sunt*, vel *principia parum idonea admisisse*, *vel omnia veluti data opera tenebris involvisse*. Jam vero quis sibi persuadeat, vel Heineccium parvulo libello suo disciplinam hanc ad perfectionem evexisse; vel hoc præstitisse *Wolfium*, qui, si *Jacobum Langium* audimus, moralem doctrinam a fundamentis evertit, quum ipsam *atheismo*, *naturalismo*, & *fato* tuo superstruxerit, ut nihil nunc dicam de ejus primo juris naturalis principio, cujus

Instit. J. N. & G. in præf. In Epist. dedic. præmissa Philosoph. prima Elem. Jur. Nat. & Gen. in præfatione.

Causa Dei adversus Atheis-

sum & Pseudophilosophiam. Sectio II. Memb. VI.

cujus falsitatem, quin etiam absurditatem nos suo loco demonstraturi sumus. En quo demum recidunt Protestantium de jure naturæ scribentium labores. Ii sæculo & amplius, ex quo in rem hanc insudant, innumeris pene, quos ediderе, libris, nondum, judice *Schmaussio* novissimo scriptore, primam juris naturalis legem detexerunt: nondum, judice *Heinseccio*, solidis principiis, perspicuaque & facili methodo disciplinam hanc tradidere. Ut quid ergo tam alte de instaurato, illustratoque abs se jure naturali gloriantur? Cur tam elate ejusdem juris ignorationem catholicis doctoribus, quin & ipsis Patribus vetustissimis & præstantissimis improperant?

Utinam vero tot post labores jus naturæ tantummodo non perfecissent. Ferendum utcunque id esset. At, quod pejus est, maximeque dolendum, & quod perpetuo illis dedecori apud cordatos viros futurum est, illud non subtili duntaxat *pulvere* (quod a scholasticis effectum ajunt illi) sed luto, cœnoque commacularunt, conspurcarunt, fœdarunt. Nanque ipsorum saltem aliqui primo illud humi repere coegerunt, finem illius ad hujus vitæ commoda coarctantes, neque sursum ad Deum assurgere, nec intra ipsum hominem perspicere (subtracto illi utroque officiorum genere) permittentes: deinde vero ad quamlibet impudicitiam frena laxarunt, nullam eidem repugnare asserentes. Illud præterea contrariis veræ religioni præceptis immorigerum, solutoque omni revelationis repagulo, elatum, arrogans, petulansque reddiderunt: ut nihil modo proferam de singularibus erroribus, quibus velut ingentibus, putidisque maculis deformarunt. Hæc ex iis quidem, quæ jam supra attigimus, manifesta sunt; at ex dicendis explorata plane fient; semperque magis constabit, vanam esse Protestantium Germanorum (*a*) de Morali doctrina a seipsis instaurata, illustrataque jactantiam.

CAPUT IV.

Ratio a Protestantibus inita tradendi jus naturale ut peculiarem, separatamque disciplinam non omnino inutilis, aut illaudabilis est. Verum quod omnem auctoritatem, præsertim vero divinam, ab ea removendam plerique illorum censeant, id vero probari non potest.

TAmetsi Protestantium plerique de Jure naturæ, & gentium agentes doctoribus catholicis minus æquos se præbeant, eosque modo traducant ut ju-

(*a*) Ajo, *Protestantium germanorum* eo quod hi hac in re quemadmodum celebriores sunt, ita & esse soleant elatiores; quum ex aliis regionibus moderatiores plerique sint: & aliquorum etiam libri satis sunt innoxii, ut *Richardi Cumberland*, *Jo: Jacobi Burlemaquii* &c., licet nec omnes *Protestantes Germani* moderationis fines æque transiliunt. Ceteris tamen immoderatior videtur *Thomasius*: quare si in eum, aliumve parum absimilem durius mihi verbum aliquod excideriit, spero, me excusatum iri a benigno lectore. Ceterum, non rationibus, sed convitiis in re præsertim philosophica pugnare ab honesto viro alienum semper existimavi; a quo ipsa indoles ingeniumque meum prorsus abhorret. Verumtamen insolescentes scriptores, dum vel arrogantius spernunt alios, vel apertius calumniantur, vel audacius Catholicæ insultant Ecclesiæ, verbulo aliquo interdum compescere necessarium duxi, ut quod eorum dicta ingerere scandalum solent, a juvenum catholicorum animis propulsarem. Etenim juvenes quum leni, pacataque disputatione rem totam peragi vident, vix animadvertunt, quam absurda, & perniciosa sint ea, quæ adeo placido, sedatoque animo refelluntur. At vero nemo putet, ob aliquorum errata vel toti Protestantium cœtui, (inter quos multos & doctissimos, & honestissimis moribus præditos esse novi) multoque minus ingeniæ nationi Germanicæ, quam nil minus quam ceteras omnes suspicio, magnique facio, notam aliquam, vel maculam ullam inurere me voluisse.

juris naturalis prorſus ignaros, modo naturalia cum revelatis confundentes, modo nugas, quiſquiliaſque duntaxat in ſuis operibus ventilantes, aliquando demum de ſuppreſſo, obrutoque rationis lumine condemnantes, adeout nihil ferme aliud ſupereſſe videatur, niſi ut eoſdem inter bruta animantia recenſeant; nobis tamen ita veritas, æquitaſque cordi eſt, ut ſiquid laude dignum occurrit in eorum operibus, & probare, & efferre laudibus parati ſimus. Quamvis itaque nobis conſultius, utiliuſque videatur, in quavis materia ſimul conjungere officia hominis, & officia Chriſtiani, ut ea, quæ ſeparari in praxi non poſſunt, eadem doctrinæ ſerie a chriſtianis ſcriptoribus proponantur; nihilominus non omnino improbamus eorum inſtitutum, qui juris naturalis præcepta inſtar peculiaris ſeparatæque doctrinæ continuo veluti filo tradere, ac illuſtrare aggreſſi ſunt: imo cum id ſuas habeat utilitates & commoda, probandum reipſa cenſemus. Nam veritatum nexus continua ſerie ex uno veluti fonte deductarum ſic melius perſpicitur; & ea, quorum uſus frequenter in vita eſt, ſtudioſæ juventuti facilius, & citius proponuntur; inde etiam ad jus civile, & poſitivum lumen hauritur; ac demum jus naturale, quo veluti fundamento tota nititur humana felicitas, penitius inſpicitur, clarius illuſtratur, confirmatur ſolidius, & opportunius ab impiorum inſultibus vindicatur.

Hucuſque igitur non vituperandi, ſed commendandi ſunt *Proteſtantes* Germani. At hic non hæſerunt illi, ſed eorum plerique, quantum ex ſcribendi ratione conjectari valemus, ſolo, ac ſincero, ut decebat, veritatis amore ad hoc ſtudium ſeſe minime contulerunt: ſed aliivanitate quadam, nimioque gloriæ appetitu: hinc aliorum, qui præceſſere, depreſſio, & receptis ſententiis contradicendi libido. Plures vero Proteſtantiſmi confirmandi ſtudio: hinc vel apertæ in Romanam Eccleſiam calumniæ, vel ipſius dogmatum oppugnatio. Alii ut moralem doctrinam ad proprium genium attemperarent: hinc abſurdæ monſtroque ſimiles opiniones enatæ; hinc effrenis quæcunque docendi, ſcribendique licentia.

Hujuſce præſertim libertatis amore ortum eſſe arbitror, ut, vel omnem ab hac diſciplina auctoritatem, aut divinam ſaltem removendam eſſe decernerent: quam ſane rem in illis magnopere improbandam ſentio. Porro eos inter, qui omnem penitus ab hac diſciplina rejiciendam auctoritatem propugnavere, eminet *Thomaſius*, cujus illud fuit decretum, nihil magis *impedire conſecutionem veritatis, quam auctoritatis præjudicium*. Inter eos vero, qui revelationem a naturali jure ſegregandam eſſe contendunt, numeratur recens Auctor *Schmaufius*: *Natura*, inquit, *certo modo opponitur divinæ revelationi, quam ſacra exhibet Scriptura: ex quo conſequitur, in jure naturali abſtrahendum prorſus ab eo eſſe, quod in revelata divina lege, quippequæ divina, ac poſitiva eſt, continetur*: exempli cauſſa, *a ſtatu integritatis & lapſu Adami, a Decalogo &c. Quare jus naturale juxta principia Chriſtianæ Religionis valde abſurdum commentum eſt. Conſideranda eſt tantummodo natura hominis, neque decipi ſe ſinere oportet, tametſi in revelatione quidpiam diverſum proponi videatur. Quæſtio eſt tum de eo, quod homini innatum eſt: quidquid in homine, eique indita natura non reperitur, tanquam extraneum, & alienum exiſtimandum*. Simili, atque etiam fortaſſis majore energia hac de re loquitur nuperus Auctor *Speciminis hiſtoriæ Juris naturalis*: *Opiniones*, inquit, *& verba SS. Auguſtini, Hilarii, Moyſis, Ciceronis, Plutarchi, & S. Pauli valde adiaphora eſſe debent ei, qui inquirere aggreditur de Jure humani generis... Juriſconſultus naturalis eſſe non debet nec Romanus, nec Judæus, nec paganus, nec Muhamedanus, nec Chriſtianus, nec ſubditus, nec Princeps; nullius ille Religionis revelatæ, nullıuſque civilis poteſtatis rationem habere debet, niſi ut ſit homo quiſpiam; ac totum mundum velut patriam ſuam reſpiciat, oportet.*

Nov. Syſt. Jur. Nat. Cap. I. §. VII.

Eſſai ſur l'hiſtoire du Droit Naturel. Part. II. §. 2.

Con-

Contra vero nos asserimus, in indagandis Juris naturæ principiis atque præceptis Scripturam, Patres, & antiquos etiam sapientes in subsidium esse advocandos; a revelatione saltem præscindi omnino non posse: quod ita demonstro.

Quoties aliqua disciplina multas variasque complectitur veritates, quarum plures difficiles, obscuræ, & implexæ sunt, ipsa prudentia dictat, eos, qui in id studium incumbunt, iis uti debere omnibus, quæ ad veritatem facilius ac certius detegendam conferre valent. At vero ex una parte naturalis juris veritates aliquæ valde implexæ sunt, & captu difficiles, vel quia sunt a principiis suis remotiores, vel quia in iis definiendis varii sese immiscent affectus, qui necessariam attentionem impediunt; ut constat ex variis Doctorum opinationibus, plurimisque erroribus a sapientibus circa easdem admissis: ex altera vero, S. Scriptura lumen præbet indefectibile atque clarissimum; SS. etiam Patres speciali desuper lumine collustrati lucem haud modicam fœnerari possunt: denique sapientes, quod acutissimo pollerent ingenio, ratiocinii vim in pluribus administrant. Hi ergo omnes indagandis juris naturalis præceptis in subsidium advocandi sunt. Deinde cum experientia innotescat nativa humanæ mentis imbecillitas, aliundeque constet, summum eidem per Originis peccatum ignorantiæ vulnus inflictum esse, nimium de se præsumit quicumque omnes juris naturalis veritates proprio acumine deprehendere contendit; imprudenterque, immo & ingrate se gerit, qui oblatum Scripturæ, Patrum, atque Sapientum lumen acceptare, eoque uti contemnit.

Præterea, non tantum vetusti philosophi gentiles, qui ejusmodi subsidiis pro temporum locorumque illorum conditione carebant; sed etiam recentiores Protestantes, qui iis sponte semotis, juris naturæ arcana scrutari fidenter aggressi sunt, præsertim ceteris fidentiores *Pufendorfius*, & *Thomasius*, in varios crassosque errores reipsa impegere, quos nos suo loco refellemus: propria igitur experientia edocti ii prædictorum hac in re subsidiorum necessitatem fateantur, necesse est.

Hoc unum hic cavendum existimo, ne hujuscemodi auctoritas contra eos in argumentum assumatur, qui ipsam minime agnoscant: hi namque vel primum de illius extantia & veritate persuadendi sunt, vel sola ratione convincendi, vel si quam aliam auctoritatem admittunt, ea in illos intorquenda est. At, quum qui hodie de jure naturæ libros conscribunt, Christiani sint, itemque Christiani, qui eos legunt, & qui documentis in ipsis contentis uti ac proficere possunt; equidem non video, cur sejungenda omnino sit divina auctoritas, quæ ab omnibus hisce agnoscitur & recipitur. Quando autem hujuscemodi volumina in *Sinensem*, vel *Japonensem* linguam transferri contigerit, ut ii quoque, qui iis utuntur linguis, jus naturale ab *Europæis* addiscant, tunc prudens interpres verba Scripturæ omittere poterit; vel tractatum aliquem præmittere, quo Gentiles de ejus primum divina revelatione & auctoritate instruantur, & convincantur.

Objicit vero Auctor *Specimina Historiæ juris naturalis*, auctoritatem omnem ineptam esse ad constituendam *legislationem universalem*, seu quoad totum genus humanum; cujusmodi est jus naturale. At respondemus, non idcirco nos affirmare, hac in disciplina consulendam quoque auctoritatem esse, quod ea legem universalem constituat, sed quia, si gravis fuerit, magnique ponderis, & multo magis si divina, ad universales leges indicandas idonea est. Quid vero refert, divinam auctoritatem non ab omnibus agnosci hominibus? Anne propterea qui eam agnoscunt, merito ipsam negligere possunt; &, quod majus est, contraria eidem moralia dogmata constituere? Loco cit.

Quanquam vero rationes istæ satis ostendunt, in jure naturæ tradendo prædicta subsidia negligenda non esse; nihilo tamen minus, si quis naturales leges sola ratione deducere velit, ferri

facile poteſt; modo nihil de eiſdem ſtatuat, quin diſquiſierit prius, an cum lumine revelato conſentiant, necne. A Chriſtiana nanque pietate alienum arbitror, quæcunque ad mores pertinent, inſuper plane habita revelatione, definire. Id præſertim adverſus *Schmaufium* monendum exiſtimavi, qui, ut conſtat ex ejus verbis modo recitatis, a revelatione ita præſcindendum docet, ut neque temperandum ſit ab iis ſtatuendis propoſitionibus, quæ eidem adverſari videantur: quod ſane magnopere abſurdum eſt. Hinc ab iis, qui ita ſentiunt quæro, an propoſitiones, quas enunciant, theſes eſſe velint, vel hypotheſes; hoc eſt an abſolute & reapſe veras, vel tantummodo, ſi rationis duntaxat lumen attendatur? Si poſtremum aſſerant, conſequens eſt, eos doctrinam tradere *hypotheticam*, qua nulli Chriſtiano ad præxim uti liceat. Si primum dicant, impii ſunt: id enim, quod revelationi divinæ contrarium eſt, verum dici non poteſt, niſi revelatio ipſa falſitatis coarguatur. Impium eſt igitur, hoc pacto a Scripturis abſtrahere. Et reipſa quidam ſiniſtram de ſe ſuſpicionem ingerunt qui ab revelatione abſtrahendum in jure naturali tradendo indiſcriminatim affirmant, tantoque calore inculcant: neque enim veritatis amore præſtare id poſſunt, quum quo is major eſt, eo potior ſollicitudo ſit oporteat, ut ad certiſſimum, cujuſmodi certe eſt revelatio, principium, id, quod proponitur, exigatur. (*a*) Reliquum eſt ergo, ut ea tantummodo ratione revelationem omnem a juris naturæ doctrina ſemotam velint, ne ipſis obſtaculi loco ſit, quominus ea omnia quæ lubent, proferant: quo profecto nihil eſt ad quoslibet procudendos errores accommodatius, ut funeſta nimis experientia conſtat. Hoc itaque modo pius & ſapiens Doctor hac in re ſeſe gerere debet, ut primo quidem ratione ex naturali principio deducta, quas ſtatuit, propoſitiones confirmet: tum vero cum revelatione conferat, oſtendatque eas revelationi ipſi conſonas eſſe, vel ſaltem minime repugnare. Methodum hanc nobis perpetuo retinendam adhibendamque proponimus. Eam etiam cordatiores Proteſtantes nonnulli quadantenus ſervaverunt. *Heineccius* enim hac de re ita fatur: *Pleriſque paragraphis Scholia ſubjunxi, in quibus . . . conſenſum veterum, & recentiorum, ipſarumque Sacrarum Literarum oſtendi; non*

Præf. ad Elem. Jur. Nat.

(*a*) Cum hoc ajo, nemo putet, me illis ſuffragari velle; qui humanam rationem plus æquo extenuant, deprimuntque; quaſi aut foret naturaliter falſa, aut ejus lumen adeo tenue, ut quæ ad morum directionem pertinent, aut nullo modo, aut non ſatis certo pateſacere poſſet. Procul ego abſum ab hac ſententia, ſeu potius errore, quem ipſi etiam revelationi injurium arbitror: ſi enim ratio noſtra aut naturaliter falſa, aut neceſſario incerta ſit, quomodo ipſius revelationis extantiam certam, compertamque nobis facere valeat? Hinc ego contra Hobbeſium, alioſque infra demonſtrandum aſſumo, extare in nobis rationem *rectam*, certa item eſſe ejus cognoſcendæ κριτήρια; & leges naturales non ſola ſcriptura, & traditione, ſed & ratione poſſe a nobis certo cognoſci, quin & demonſtrari. At aliud eſt, quod præſtare illa abſolute poteſt; aliud quod reipſa, & communiter præſtat: exploratum enim experientia eſt, eam ſin nativi defectu luminis, certe frequentiſſimo abutentium vitio, & debitæ attentionis defectu, fæpiſſime errare. Cur igitur in jure naturali tradendo, divina etiam auctoritas conſulenda, & in auxilium vocanda non eſt, non quidem ad omnimodam rationis impotentiam ſupplendam, ſed ad eum, qui facillime obrepit, ejuſdem abuſum præcavendum? Hinc ipſe probare nullatenus poſſum, quod multi, cum ſcripturæ eis opponitur auctoritas, reſpondent, ſe non tanquam theologos loqui, ſed ut philoſophos: quibus reponendum arbitror, eos, quotieſcunque ill's adverſatur ſcriptura, neque philoſophi partes explere: cum enim turc certiſſime errent (neque enim verum vero contrarium eſſe poteſt) neceſſe eſt, eos tunc non uti ratione, ſed abuti; quod philoſophi non eſt.

non quod turpi transitu in aliud genus, juris Naturæ & Gentium præcepta ex aliis, quam ex suis & domesticis principiis derivare voluerim; sed quod ea & oblectare lectorem & convincere possint, talia esse hujus disciplinæ præcepta, ut ea & veteres solo rationis ductu perspexerint, & ipsi sacri scriptores divino afflatu humano generi inculcarint. Nimirum falsissimum est, ea omnia, quæ in Scripturis præcipiuntur, ad *positivam* legem spectare, ut innuit *Schmaussus*: multa enim ad legem etiam pertinent naturalem: quod is solum ignorare potest, qui in divinis Literis plane sit hospes.

CAPUT V.

Varia de Hugone Grotio *Protestantium judicia: alii nimis illum extollunt; nimis deprimunt alii. Juris naturæ conditor, vel instaurator dici jure non potest: non tamen omni laude fraudandus.* Grotianum *opus de Jure* belli, & pacis *haud immerito inter libros prohibitos relatus est. Castigatur in hanc rem* Pufendorfii *dictorium.*

ANtequam celeberrimi hujus Auctoris, Operisque ab eodem inscripti, *de Jure belli & pacis*, varia Protestantium judicia profero, meumque subjicio; rem lectori haud injucundam facturum me arbitror, si de conditione, patria, obitisque ab ipso muneribus prius aliquid dixero: quod etiam de aliis clarioribus juris naturæ scriptoribus præstare suo loco constitui, in eorum gratiam, qui huiusmodi auctorum sola fere nomina norunt.

Itaque *Hugo Grotius* anno 1583. natus est *Delfis* Bataviæ opido, ex nobilibus parentibus, sed Calviniana hæresi infectis. Puerili adhuc ætate se non indignum ostendit sui generis nomine, quod belgica lingua significat *magnum*. Nam vel novennis jam excellebat arte poetica; quindennis vero Philosophiæ, jurisque laurea insignitus fuit. Deinde post biennium cum accessisset ad causas in foro dicendas, primarii Sindici dignitate haud multo post Roterodami est auctus. Paucis vero post annis, toto Belgio in *Gomaristarum*, & *Arminianorum* factiones discisso, cum istis paullo impensius faveret, a factione prevalente conjectus in carcerem est, & parum abfuit, quin capitali afficeretur supplicio. Veruntamen fidissimæ uxoris *Mariæ Reigersbergicæ* industria e manibus inimicorum elapsus, contendit in Galliam; ubi diu *Svecica* legatione sibi concredita emicuit. Tandem *Roslochii* diem clausit extremum anno 1645. Plurima atque eruditissima, quæ lucubraverat, opera, immortalem ubique famam ipsi compararunt. Hic unum commemoro, quod ad præsens attinet institutum, videlicet opus inscriptum *de Jure belli & pacis*, Parisiis hortatu præsertim *Peirescii* confectum. *Multis gravibusque* caussis se impulsum ad ejusmodi scriptionem fuisse, asserit in ejusdem prolegomenis, quas sequentibus verbis recenset, & explicat: „ Videbam per „ Christianum orbem, vel barbaris gentibus pudendam bellandi licentiam: „ levibus aut nullis de caussis ad arma „ procurri, quibus semel sumtis, nulla jam divini, nulla humani juris reverentiam, quasi plane uno edicto ad „ omnia scelera emisso furore. Cujus „ immanitatis conspectu multi homines „ minime mali eo venerunt, ut Christiano, cujus disciplina in omnibus „ hominibus diligendis præcipue constit, omnia arma interdicerent . . . „ Medicina ergo utrisque adhibenda fuit, „ tum ne nihil, tum ne omnia crederent licere. Simul & Jurisprudentiam, „ quam antehac in muneribus publicis „ quanta potui, integritate exercui, „ nunc quod mihi e patria tot meis „ laboribus ornata ejecto restabat, privatæ diligentiæ studio adjuvare volui. Artis formam ei imponere multi antehac destinarunt, perfecit nemo: „ neque vero fieri potest, nisi, quod „ non satis curatum est hactenus, ut „ ea quæ ex constituto veniunt, a naturalibus recte separentur. Nam naturalia quum semper eadem sint, „ facile possunt in artem colligi: illa Num. 18, 29. 30.

„ autem, quæ ex conſtituto veniunt, „ quum & mutentur, & alibi alia „ ſint; extra artem poſita ſunt, ut a„ liæ rerum naturalium perceptiones... „ Eo autem magis viſum eſt pretium „ operæ, quod, ut dixi, totum argu„ mentum (De Jure Belli & Pacis) „ tractavit nemo, & qui tractarunt par„ tes, ita tractaverunt, ut multa reli„ querint alienæ induſtriæ. „ . . . Hi Num. 36. 37. „ quidem, qui Summas fecerunt caſ„ ſuum, quos vocant, conſcientiæ, ut „ de aliis rebus, ita & de bello, de „ promiſſis, de juramento, de repreſ„ ſaliis capita fecerunt. Vidi & ſpecia„ les libros de belli jure partim a Theo„ logis ſcriptos... partim a Doctoribus „ juris; ... ſed hi omnes de uberrimo „ argumento pauciſſima dixerunt, & „ ita plerique, ut ſine ordine quæ na„ turalis ſunt juris, quæ divini, quæ „ gentium, quæ civilis, quæ ex cano„ nibus veniunt, permiſcerent, atque „ confunderent. " Hactenus ille.

Hoc opere, quod primo prodiit Pariſiis Anno MDCXXV. *Reſtauratoris juris naturalis* nomen apud Proteſtantes conſecutus eſt *Grotius*, ob eamque cauſſam ſummis laudibus ad Cælum uſque ab ipſis extolli promeruit. Audiantur in primis hac de re duo juris naturalis hiſtoriographi *Buddeus & Thomaſius*. „ Fata tandem dedere, inquit ille, *U-* Hiſtor. Jur. Nat. §. XXII. XXIII. „ *gonem Grotium*, illum juris naturæ „ *reſtauratorem* feliciſſimum, qui reſtitu„ tæ ſuo nitori hujus Philoſophiæ mo„ ralis partam gloriam apud litteratum „ quacunque patet, orbem jampridem „ retulit... Hic ſignum aliquod ad be„ ne de jure naturali ſperandum ſuſtu„ lit, viamque primam ingreſſus eſt, „ quam clariſſimi deinceps ſolertiſſimi„ que viri ſuis ſignarunt veſtigiis . . . „ Grotio demum ingenium, & tanta „ inter eruditos obtigerat auctoritas, ut „ vel hoc nomine, ſi quiſquam alius, „ ille ſane par eſſe tam arduo operi „ merito crederetur. " Audiamus quo„ que eadem de re loquentem *Thomaſium*, qui conſueto lepore ſuo parumper nos In paullo plenior Hiſtor. „ recreabit. „ Igitur, quum ſumma in„ quit, ignorantia, & confuſio, ac ſup„ preſſio luminis naturalis per aliquot Jur. Nat. Cap. XI V. „ ſęcolorum decades inter gentes ethni„ cas, & Chriſtianas „ & noviſſime in„ ter Proteſtantes (*hoc mirandum*), æ„ que ac Catholicos tantas radices egiſ„ ſet, quis quæſo prævidere, vel omi„ nari potuiſſet, iſtam corruptionem, „ & confuſionem emendari, ac in or„ dinem redigi unquam poſſe; tantum „ abeſt ut ſperare potuiſſet, eam emen„ dationem proxime expectandam eſſe. „ Sed divinæ providentiæ nihil eſt im„ poſſibile. Omnia agit ſuo, ideſt de„ bito tempore (*tempus ſcilicet debitum „ erat ſæculum a Chriſto nato decimum „ ſeptimum*). Et ubi error ſummum „ attigit faſtigium, adventus veritatis „ appropinquat. Confuſio vero & falſi„ tas per Doctores in Cathedras Eccle„ ſiaſticas, & academicas introducta e„ rat: tres facultates academicæ, theo„ logica, juridica, philoſophica nugis „ ſcholaſticis erant addictæ. Suſcitabat „ igitur divina Sapientia virum, qui „ neque Doctor Eccleſiaſticus „ (*Divi„ næ Sapientiæ profunditatem attende*) „ neque accademicus eſſet, qui neque „ Philoſophiam tanquam profeſſor pu„ blicus doceret, ſimul tamen & egre„ gius Theologus, & excellens juriſ„ conſultus, & Philoſophus eximius „ eſſet. Propagatum erat malum per „ orthodoxiam ſcholaſticam, & Theo„ logiam myſticam, ut is, qui illud „ eradicare deberet, nec Scholaſticus eſ„ ſet, nec myſticus (*nec ulli inter Chri„ ſtianos ſectæ*, addit Pufendorfius, *ſal„ tem rigidæ addictus*); interim tamen „ Scholaſticorum doctrinam intelligeret „ (*quam quum non intellexerint Pufen„ dorfius, & Thomaſius, hinc tanto eam „ deſpectui habuere*); nam myſticos ne„ mo intelligere poteſt . . . atque ejus „ inſufficientiam probe cognoſceret. „ (*Sed id minime fatis fuit.*) Opus erat „ Doctore qui jam expertus erat perſe„ cutionem Scholaſticorum (attamen „ *Proteſtantium*) & qui ab aliis eruditis „ non Scholaſticis (*Catholicis tamen*) „ ad id opus difficile ſuſcipiendum im„ pelleretur. Scilicet ut ex una parte „ caute verſaretur cum Philoſophia mo„ rali

„ rali Scholaſticorum, ne hujus bilem „ adverſus prudentiam naturalem, & „ rationalem ex latebris productam ni„ mis irritaret; ex altera vero parte „ non magnopere metuendum haberet „ odium ſcholaſticorum, ſed in prote„ ctione potentiarum " (*cujus videlicet indigebat multum, ut proferre tuto poſſet doctrinas magna ex parte a Scholaſticis depromptas*) „ aliquo modo fiduciam „ poneret. Talis erat vir incomparabi„ lis, & nunquam ſatis laudandus " (*ſatis tamen inepte a Thomaſio laudatus*) „ Ugo Grotius. " Ne quis tamen ex hactenus ab ipſo dictis in eam ſententiam deduceretur, *Grotium* ita juris naturæ reſtauratorem extitiſſe, ut illud ad debitam abſolutamque perfectionem omnino perduxerit, adeoque nec ſibi, nec *Pufendorfio* in eo perficiendo laudis locus ullus relictus eſſet; paullo poſt, ejuſdem elogium ita ipſi placuit tempe- Num. XV. rare: „ Paucis, Grotius erat inſtrumen„ tum, quo Divina Sapientia utebatur, „ ut initium faceret tollendæ confuſio„ nis adeo diuturnæ hominis naturalis, „ & ſupernaturalis. Dico *initium*, que„ madmodum enim divinum Numen „ pedetentim ex die noctem, & ex no„ cte diem facit, & inter primas diei „ horas, & meridianam lucem magna „ pariter differentia eſt " (*ex aliis Thomaſii ſcriptis patet, in jurisprudentia naturali auroram conceſſiſſe Grotio, Pufendorfio primas diei horas, meridianam ſibi locum reſervaſſe*) „ manet tamen „ *Grotio* inventionis primæ laus, & „ quod aliis ad minimum oſtenderit „ viam veras doctrinas ab erroneis, ac falſis ſeparandi. "

Thomaſius hac in re *Pufendorfii* exemplum ſecutus eſt, nam & hic primo loco *Grotium* mire, impenſeque commendat; mox vero, ut operis ſui *de Jure Naturæ & Gentium* neceſſitatem, ac pretium oſtendat, ipſum, ejuſque opus deprimit, & quidem non modice: Præf. o- *Quantumcunque, ait, ejus viri fama no*per. nia jor. *bis cordi ſit; fatendum tamen eſt, non pauca ab ipſo eſſe prætorita, quædam levi duntaxat brachio tractata, quædam denique admiſta, quæ, & ipſum homi-*

nem fuiſſe arguerent. In primis tamen non exiguam nobiliſſimo operi labem aſpergunt, quæ paſſim a receptis Eccleſiæ orthodoxæ ſententiis diverſus abit. Alibi vero aſſerit, eum, *neque in juſtæ formam artis* (jus naturale) *diſpoſuiſſe, & præter multa admixta hetherodoxa materiam de bello ſuſius tractaſſe, quam in generali diſciplina requirebatur.* Alios alii in *Grotiano* opere errores, defectuſque inveniunt, & carpunt. At nemo iniquius de eo judicium tulit, quam *Claudius Salmaſius* in Epiſtola, quam publici juris fecit *Thomas Crenius*: " In „ philoſophicis, inquit, ſi diſputandi ſo„ lertia ſpectetur, vix mediocribus par „ eſt: nec unquam vidi, qui minori „ cum vi ratiocinetur: id quod teſtan„ tur ſcripta ejus, quibus Rivetus, & „ Mareſius reſcripſerunt: in ſtudio lit„ terarum multos habet pares, & plu„ rimos ſuperiores. In jure quantum „ excelluerit, oſtendit ſparſio florum „ ad Jus Juſtinianeum. Librum ejus de „ jure belli, ac pacis refutandum ſuſce„ pit quidam Profeſſor almæ Juliæ (*Feldenus*) qui amicis aliquot, quos vi„ di, adfirmavit, ſe oſtenſurum eſſe, „ nullam paginam vacare inſignibus er„ ratis. " Judicium hoc *Salmaſii* quam longiſſime diſtat a ſententia *Gerardi Voſſii*, qui *Grotium litterarii orbis miraculum, alterumque terræ Batavæ, cum magno Eraſmo lumen*, appellat, *quo nihil nunc undique eruditius, vel ſol videat, vel ſolum ſuſtineat.* Hinc merito, ut ego quidem cenſeo, *Buddeus* quorundam parum recta in *Grotium* judicia invidiæ tribuit in citata hiſtoria. Nan- §. XXVII. que *Grotium* fuiſſe virum præcellenti ingenio præditum, ac reipſa doctiſſimum, & eruditiſſimum, haud dubito: librumque ejus eſſe præclarum opus, demptis erroribus contra fidem, lubentiſſime fateor. Attamen non idcirco Juris naturalis *reſtauratorem*, multoque minus *conditorem* dici poſſe, contendo.

Specim. controv. cap. IV. §. 22.

Tom. I. Animadv. Phil. & Hiſtor. p. 22.

Lib. III. de hiſtor. lat.

Primo enim non reſtauratur, niſi quod antea perierat, vel deſtructum, corruptumque eſt: at vero jus naturale tum apud veteſtos Eccleſiæ Patres, tum apud ſequentium ſæculorum catholicos

Do-

Doctores indefinenter viguit, quemadmodum superius demonstratum est. Saltem illud aliquando desisse, aut fuisse corruptum, aut generatim ignoratum, nondum Protestantes probavere, nec unquam, licet omnes exerant vires, probabunt.

Insuper, quomodo naturalis Juris *Restaurator* dicendus est *Grotius*, aut *Reformator*, qui nequidem jus naturale data opera unquam tradere aggressus est? Nam quod *Boeclerus* ait, eum jurisnaturalis systema integrum conscribere sibi proposuisse, licet sub modestiore titulo de *Jure belli ac pacis*, refellitur ex ipsomet *Grotio*: disertis enim verbis in prolegomenis declarat, sibi in animo fuisse, *jus illud conscribere, quod inter populos plures, aut populorum rectores intercedit*; (quod vocatur jus Gentium) *eo quod illud attigerint pauci, certo autem ordine tractavit hactenus nemo, quum tamen id fieri interfit humani generis*. Igitur duntaxat juris prudentiæ universalis partem, quæ versatur circa bellum, & pacem (ut titulus ipse præsefert), sibi tractandam assumit Auctor iste: quod & clarissime liquet ex sequentibus ejus verbis: *Quod si qui veræ justitiæ sacerdotes naturalis, & perpetuæ jurisprudentiæ partes tractandas susciperent.... alius quidem de legibus, alius de tributis, alius de judicum officio &c. posset deinde ex omnibus partibus collectis corpus juris* (universalis) *confici. Nos certe quam viam ineundam censeremus, re ipsa potius, quam verbis ostendimus in hoc opere, quod* PARTEM *Jurisprudentiæ longe nobilissimam continet*. Quod vero partem hanc adeo fuse, ac pingui minerva tractaverit, ut modum quibusdam excessisse videatur, id efficere potuit, ut aliqui minus attento animo opus illud evolventes, integrum complecti juris naturalis systema, sibi persuaderent.

Tertio, quæ de jure naturali prodata sibi opportunitate operi suo inseruit *Grotius*, ea ex *Scholasticis* Doctoribus desumsit omnia: quod nemo, nisi qui aut ipsius, aut Scholasticorum doctrinam ignoraverit, potest, inficias ire. Id ex parte saltem viderunt nonnulli ex Protestantibus jurisconsulti, ex quo nimium illi studium Scholasticorum frequenter exprobrant, atque etiam *Pufendorfius* animadvertit, eum *sectæ Romanæ* Doctores *magno agmine advocare gaudere*. Interim tamen ille nimio hoc Scholasticorum studio eam sibi gloriam comparavit, quam ei postmodum invidere multi, consecutus est nemo. At vero invidia plenum *Restauratoris* titulum homini aliena colligenti quis jure meritoque concesserit? Honorem porro hunc in eum minime quadrare & sincere agnovit, & eadem, qua nos, ratione probavit *Joannes Jacobus Schmaussius* Gottingæ ordinarius Juris *Professor* in *historia juris naturæ*, quam exhibet lib. 1. *Novi systematis* sui ejusdem *Juris*, quod germanice conscripsit, ediditque An. MDCCLIV. *Alterum de Ugone Grotio præjudicium* (verba ejus germanica latine reddo) *in eo situm est, quod is Jus naturæ novum tradiderit, atque a Scholasticorum grossis purgaverit, adeoque ut hujus disciplinæ reformator, & restaurator habendus sit: quum potius quidquid de jure naturæ profert nihil aliud sit, quam vetus Scholasticorum doctrina*. Allatis deinde præcipuis hac de re *Grotianæ* doctrinæ capitibus, subdit: *hæc omnia in fusioribus excerptis, quæ ex veteribus recentioribusque Scholasticis supra tradidimus, reperiri possunt*.

Ecco cit.

In Præf.

§. XXI.

Num. 31. 32.

An ne vero nihil omnino novi in celeberrimo suo opere habet Grotius? Juvat huic quæsito ex *Salmasio* haud suspecto judice respondere. „ Quod in „ *Grotiano* opere, ait ille, velut novum „ haberi potest in eo consistit, 1. quod „ jura belli ad certa principia, nor„ mamque revocare satageret, quum a„ lias apud plurimos tum veteres, tum „ recentes (*non sane catholicos*) perver„ sa opinio invaluisset, inter bella ju„ ri locum nullum esse, & inter arma „ leges silere debere. . . 2. Quod præ„ ter jus divinum positivum universa„ le, de quo tamen Scholastici jampri„ dem disseruerant, pro fundamento in „ decidendis liberarum gentium contro„ versiis usurpaverit, illudque accura„ tius,

„ tius, quam ante factum fuiſſet, di-
„ ſcuſſerit. 3. Quod ipſe primus jus
„ gentium ad certa principia, nempe
„ ad conſenſum tacitum, & pacta ta-
„ cita moratiorum gentium redegerit,
„ cujus rei nemo ante ſollicitus fuit.
„ 4. Quod *jus publicum univerſale* fu-
„ ſius, quam huc uſque ab Ariſtotele
„ ejuſque Commentatoribus factum, ad
„ decidendas controverſias de jure belli
„ & pacis applicaverit. Ex his patet,
„ Grotium juxta quadruplex jus, nem-
„ pe *divinum naturale*, *divinum poſiti-*
„ *vum univerſale*, *jus Gentium*, & *jus*
„ *publicum univerſale* materiam de ju-
„ re belli & pacis pertractaſſe: quæ
„ omnia jura diverſa inter ſe ſunt,
„ eademque ut diverſa conſideravit".
Hæc quemadmodum non levem *Grotio* ejuſque operi exiſtimationem conciliant, ita ſatis certe non ſunt, ut *Reſtauratoris juris naturalis* laudem eidem vindicare poſſint. Opus igitur illud, ſi quo ad præcipuum ſcopum ſuum ſpectetur, præclarum, ut diximus, eſt. Nihilo tamen ſecius a Romana *S. Officii* Congregatione ob errores, quos continet contra Fidem, relatus eſt inter libros prohibitos die IV. Februarii Anno MDCXXXVII. *Quam ſeveritatem forte non expectaſſet Grotius*, inquit Buddeus, *qui multa Romanæ Eccleſiæ placita etiam hoc ipſo in opere, non ſine aliorum indignatione, comprobavit.* At vero ſi id minime expectavit *Grotius*, erravit ſane; multoque magis erravit *Buddeus*, qui hoc Eccleſiæ judicium *ſeveritatem* vocat: nam veram Eccleſiam non decet ullos diſſimulare errores, propterea quod aliqui fortaſſe in ejus gratiam rejecti ſint, & emendati: quanquam puram, putamque fabulam puto, quod ait *Buddeus*, aliique, *Grotium* in gratiam Pontificis, & Romanæ Eccleſiæ plura ſilentio præteriiſſe, aut aliter ac ſentiret, locutum eſſe.

Hiſt. Jur. Natur. §. XXIV.

At longe iniquius de *Romana* Grotiani operis prohibitione, ſive condemnatione loquitur Pufendorfius. *A Pontificiis*, inquit, *eſt inter libros prohibitos relatum, non tam ob ea, quæ ipſorum placitis circa Religionem diſſona continet, quam quia in univerſum ſolidior Philoſophia moralis rationibus Regni tenebrarum adverſatur.* Sic iſte plane inurbanus Auctor, ne acerbius quid dicam. At quænam, rogo, ſolidior *moralis doctrina* in *Grotiano* opere continetur, quæ Eccleſiæ Romanæ *rationibus adverſetur*, quum ferme quæ in illud contulit, omnia ex Catholicis, Scholaſticiſque (quos vel ipſo *Pufendorfio*, teſte *pleno advocat agmine*) Doctoribus hauſerit? An ne fortaſſis laudabilis *Grotii* ſcopus frænum aliquod injiciendi bellantium furori Eccleſiæ Romanæ potuit diſplicere? Quaſi vero illa nimiam effrænemque in bello gerendo licentiam ſummopere non improbaret, damnaretque. Nulli itaque dubium eſſe debet, quidquid crocitet inurbanus hic Scriptor, opus illud ob errores circa fidem unice fuiſſe proſcriptum.

De jur. Nat. ac Gent. in præfat.

Sed facile fuiſſet, ait ipſe, *medicinam facere refectis materiis Theologicis, ſicuti a noſtratibus factum eſt, qui contenti errores notaſſe, veris debitam æſtimationem ideo non detraxerunt.* At quis eſt iſte, qui Eccleſiæ officia, & modum præſcribere audet? Ad ipſam ſpectat monere fideles, ut caveant a veneno in libris latente (quod facere ſolet librorum prohibitione): munus eſt vero illorum, qui iis uti quomodocunque innoxie voluerint, (neque enim legendi facultas idoneis & ſapientibus denegatur) bona a malis, vera a falſis ſecernere, unamque ab alia materiam pro opportunitate ſeparare. Sed hæc ad retundendam hujus Auctoris hac in re petulantiam ſatis.

CAPUT VI.

Joannes Seldenus *haud inutili labore juri naturæ ex Hebræorum traditione explicando ſe addixit: hac tamen ratione illud in tuto non poſuit: immo in* Noachidarum *præceptis enumerandis, explicandiſque aliquantulum a veritate deflexit.*

JOannes *Seldenus* natione Anglus prodiit in lucem *Sabingeni* in *Suthſexia* an-

anno 1584. Die 16. Decembris. Vir fuit omni eruditione clarus, præcipue vero ita in jure suæ nationis excellut. ut vulgo diceretur *magnus doctrinæ Anglicanæ dictator*. Migravit e vita anno 1654., postquam eximia Patriæ suæ munera summo omnium plausu obiisset. Plurima diversi generis opera lucubravit, quæ simul collecta prodierunt in lucem anno 1726. tribus tomis in folio, editionem procurante *Davide Wilkinsio*. Opus, quod ad rem nostram spectat, inscribitur: *De jure naturali & Gentium juxta disciplinam Hebræorum*: quo in opere jus naturæ ex Hebræorum traditione explicare contendit. Hoc eruditissimum opus in compendium redegit *Franciscus Buddeus*. In eo *Seldenus* fundamenti loco statuit cum Hebræis naturalia præcepta, saltem præcipua, primum *Adamo*, deinde *Noacho* tradita ab ipso Deo fuisse. *Noachum* vero eadem docuisse Filios, quemadmodum & filios suos ante docuerat *Adamus*: quo effectum est, ut perenni traditione transmissa indesinenter fuerint a parentibus in filios, atque nepotes, adeoque in totum manaverint orbem, cum omnes *Noachides* essent, hoc est a Noacho, tanquam ab unico fonte, post *Adamum* descenderent. At Hebræi nomine *Noachidarum* non omnes homines, sed Gentiles duntaxat, seu ceteras gentes a se diversas intelligunt. Cum enim Hebræi nomen sibi proprium adscivissent, quod commune omnibus erat, ceteris reliquerunt. Hinc præcepta illa, quæ omnes omnino obligant, & quæ propterea juris naturæ & gentium dicuntur, *Noachidarum præcepta* ab eisdem vocantur. Hæc vero Seldenus ex doctrina Hebræorum ad numerum septenarium redigit; quæ omnia negativa sunt: I. nempe de *cultu extraneo*; quo idololatria, omneque superstitionis genus prohibetur. II. de *maledictione Nominis sanctissimi*; quo omnis blasphemia, seu divini Nominis profanatio vetatur. III. de *effusione sanguinis*, quo homicidium interdicitur, & quælibet mutilatio. IV. de *revelatione turpitudinis*; quo prohibetur adulterium, fornicatio, omnisque impudicitia. V. de *furto & rapina*. VI. de *Judiciis*, seu regimine forensi, & obedientia civili. VII. de *membro animalis viventis, & sanguine non comedendo*. Jam vero *Seldenum* hac in re non inutiliter laborasse, facile demonstratur.

Hebræorum enim gens dubio procul in eo Gentilibus præstat, quod ad plura fecula fuerit populus Dei electus, magistrosque habuerit Patriarchas, atque Prophetas. Quum itaque maxime utile a sapientibus omnibus censeatur ad juris naturæ confirmanda præcepta, quarumcunque præsertim politiorum Gentium traditionem colligere, inutilis reputari *Seldeni* labor non potest, qui præstantissimæ nationis traditionem, atque doctrinam quo ad ea, quæ de jure naturæ ac gentium censentur, colligere, & in apertum producere aggressus est.

Hac tamen ratione jus naturæ ac gentium in tuto ipse non posuit. Neque enim I. demonstrare unquam potest, quanta fuerit apud Hebræos vetustas hujusmodi traditionis: nam qui eam primum litteris consignarunt, aliquot post Christum natum seculis floruerunt. II. Traditio unius Nationis, licet præstantissimæ, haud satis esse videtur ad veritatem aliquam ponendam extra omnem dubitationis aleam, modo non supponatur divinitus inspirata. III. Quum Hebræorum Rabbini veris traditionibus plures etiam fabulas soleant immiscere, hinc parum firma est hac etiam in re eorum auctoritas: neque enim potuit Seldenus certissime scire, an quidpiam illi proprio marte addiderint traditionibus vetustis. Et reipsa quidem unum ex iis capitibus non recte se habere, mox dicemus. IV. Disciplina hujusmodi imperfecta est; tum quod nullum exhibet principium certum, ac evidens, quo peculiaria præcepta deduci queant; tum quia præcepta ferme proponit tantummodo *negantia*: ut, *non exercebis cultum extraneum, seu non coles Deos alienos*: *non effundes sanguinem*: *non revelabis turpitudinem* &c. At vero præcipuum naturale præceptum, nimirum de amore, & cultu Dei, est

affir-

affirmans: & generatim prima juris naturalis præcepta *affirmantia* cenſenda ſunt, & *præcipientia*, quum omnis negatio in affirmatione fundetur. V. Seldenus Rabbinorum auctoritate contentus eſſe non debebat; ſed illorum præceptorum convenientia cum naturali ratione demonſtranda erat. Si vero auctoritate ſola niti mallebat, ſatius illi fuiſſet, ea præcepta ex *Jobi* libro (ubi excepto ultimo, clare ſatis apparent) quam ex *Rabbinorum* traditione deducere.

Erravit demum cum *Rabbinis* Seldenus dum ſtatuit ultimum præceptum, quo eſus ſanguinis prohibetur; quaſi illud ad *Noachidas*, ſeu ad gentes omnes pertineret, adeoque foret quoque de jure naturæ. Nam iſtud ad Hebræos tantummodo pertinuiſſe, ſatis aperte
Cap. XIV. v. 21. colligitur ex *Deuteronomio*, ubi Deus præcipit Iſraelitis: (*a*) *Quidquid morticinum*, ſeu abſque ſanguinis effuſione mortuum eſt, *ne veſcamini ex eo. Peregrino, qui intra portas tuas eſt, da ut comedat, aut vende ei, quia tu populus ſanctus Dei tui es*. An vero ita Deus præcepiſſet, ſi ſanguinis, qui in morticino remanet, eſus vetitus fuiſſet etiam Gentilibus; & non potius omne morticinum, quod a nemine innoxie comedi poſſet, abjiciendum, ediviſſet, ut aut tempore putreſceret, aut beſtiæ agri illud devorarent?
Cap. IX. v. 4. Contra hoc tamen objicere quis poſſet illud Geneſeos; ubi Dominus *benedicens Noe, & Filius ejus*, quum illis *in cibum* conceſſiſſet *omne, quod movetur, & vivit*, ſive animalia omnia, ſubdit: (*b*) *excepto quod carnem cum ſanguine non comedetis*. Quod quidem præceptum direxit Deus ad omnes Filios *Noe*, adeoque ad omnes omnino homines; quum omnes a filiis *Noe* prognati ſint.

Verum hæc objectio, utut ſpecioſa ſit, movere tamen neminem debet. Etenim I. certum eſt, hocce præceptum juris naturæ non eſſe, alioqui nunquam abrogari potuiſſet: abrogatum eſt autem, fatente *Seldeno* ipſo, quidquid Hebræi contra ſentiant. II. Hoc præceptum, ſi tamen verum præceptum dicendum eſt (nam hac de re ambigunt multi) ex Dei intentione vel univerſale non fuit; vel non certe perpetuum, ſed ad tempus, donec videlicet populum ſibi peculiarem elegiſſet, eique peculiarem legem imponeret. Cujus quidem rei ratio eſt, quod quum hujuſcemodi præceptum juris naturæ non eſſet, eo ſupernaturale aliquid ſpectabatur, venturi nempe *Meſſiæ* Myſterium. Rem ita ſe habere vel ex eo ſatis evincitur, quod Deus *Moſaicam* legem *Iſraelitico* populo imponens, ei quidem de hujuſcemodi abſtinentia innovavit præceptum: at ceteras Gentes ab eo liberas aſſeruit, ut patet ex allato *Deuteronomii* textu; in quo præſertim ea verba notanda ſunt, quibus rationem videtur adferre, cur populo *Iſraelitico* eſum ſanguinis interdiceret, quem ceteris populis permittebat; nempe quia *tu Populus ſanctus Dei es*. Perperam itaque enumeravit Seldenus *Noachidarum* præcepta: ut alia hic parerga ſilentio præteream.

CAPUT VII.

Joannes Georgius Wagnerus, *aliique Proteſtantes* Thomam Hobbeſium *inter* inſtauratores *juris naturæ perperam, & injuria recenſent. Plus æquo etiam ille a* Pufendorfio *laudatur*.

THomas *Hobbius*, vel *Hobbeſius* Malmensburii in Anglia natus eſt anno 1589. Ejus Mater, audito Hiſpanorum adventu, perterrita eundem ante conſuetum tempus peperiſſe dicitur. Cum primum illi per ætatem licuit, addiſcendis præſertim orientalibus linguis operam dedit maximo ſane profectu: tum Philoſophiam, & Mathema-

(*a*) לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או
מכר לנכרי כי עם קדוש אתה ליהוה אל הי׳:
(*b*) אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו׳:

ticas disciplinas excoluit; quibus omnibus studiis maximam præfetulit perspicacitatem ingenii. Eruditionis nobilibus adolescentulis omnem fere vitam transegit, nulla dignitate insignitus. Ut vero patriæ suæ tumultus, turbasque declinaret, profectus in Galliam diuturna *Gassendi*, *Mersenii*, aliorumque doctissimorum virorum familiaritate usus est. Deinde reversus in Angliam *Carolo II.* Regi acceptissimus fuit: aliosque quamplures sua morum suavitate, exteriorique probitate amicitia sibi devinxit, sed plures etiam offendit, multorumque in se odium concitavit ob nimiam opinandi licentiam. Obiit anno 1679. ætate valde provecta. De re nostra duplex conscripsit opus, alterum *de Cive*: alterum *Leviathan*, seu *de materia, forma, & potestate Civitatis Ecclesiasticæ & civilis* inscriptum. Primum lucem aspexit anno 1646. alterum 1651, utrumque vero simul editum *Amstelodami* anno 1668., qua ego editione utor. In hoc duplici opere ejusmodi tradit jus naturæ, quod *expressus humanæ malitiæ* succus dici posse videatur. Pro fundamento enim sui juris statuit *malitiam universalem*. Ex quo vel solo conjicere licet, quam immerito juris naturæ restauratoribus accenseatur.

Sed insuper, quis eum de jure naturali benemeritum putet, qui funditus jus idem evertit? Porro talis haberi debet Hobbesius, utpote qui Dei existentiam (quæ primum est juris naturalis fundamentum) tametsi verbis videatur admittere, re tamen ipsa de medio tollit. En enim absolutissimi Athei syllogismum: *quidquid nec corpus, neque accidens corporis est, id nequaquam existit: Deus non est neque corpus, neque corporis modus: igitur non existit.* Profecto ille pluribus in locis duas primas hujus syllogismi propositiones nititur demonstrare: execrandam tamen conclusionem negat, pernegatque (qua fide, qui sapiunt, judicent); contenditque, eos, qui Deum negant, peccatum maximum perpetrare; quod tamen, si ipsum audimus *referri debet ad peccata imprudentiæ*: unde Deum negare ex Hobbesio nihil aliud est, quam *imprudentia*, quantumvis maxima. At ipse est fane *imprudentissimus*, dum ab *Atheorum* numero eximendum se putat, licet ea principia statuat, quæ si vera esse supponantur, Deum plane non existere conficiunt; cujusmodi sunt præmissæ allati syllogismi propositiones. At vero priorem ex illis propositionibus diserte tradit in Leviathan ubi ait: *corpus & substantia idem significant, ut proinde vox composita substantia incorporea est significans æque, ac si quis diceret corpus incorporeum &c.* Antea vero in exemplum terminorum, *quorum significationes inconsistentes* sunt, assumserat *corpus incorporeum, vel quod idem est, substantia incorporea.* In Tractatu autem de Corpore hæc habet: *Nam quod quis quidquam . . . . a substantia incorporea . . . . moveri, aut producere dixerit; nequicquam dictum erit.* Minorem vero propositionem, nimirum *Deum non esse corpus* diserte videtur docere Hobbesius in libro *de Cive*, ubi negat, Deo tribui posse, quæ corporis propria sunt, videlicet *figuram, motum, situm* &c. Nihilo tamen minus in Appendice *ad Leviathan* diserte affirmat, Deum esse corpus, idque Tertulliani auctoritate confirmat. Verum alibi dixerat, *Philosophos, qui ipsum Mundum, vel Mundi animam* (idest partem) *dixerunt esse Deum, indigne de Deo locutos esse; nec enim* (subdit) *ei esse attribuunt, sed omnino esse negant: nam per nomen illud Deus intelligitur Mundi caussa; dicentes autem Mundum esse Deum, dicunt, nullam esse ejus caussam, hoc est Deum non esse.* Si igitur Hobbesius Deum esse corpus alicubi docet, nonne vel eo ipso asserit, Deum esse vel *Mundi partem*, vel *Mundum ipsum*, præsertim cum alibi doceat, *non dici proprie corpus, quod non sit totius universi aliqua pars, vel partium aggregatum?* Ex his omnibus facile revinci potest Hobbesius de pernegata ab ipso iis verbis tenus, necessaria saltem consecutione doctrinæ, supremi Numinis extantia. Præclarus sane Juris Naturæ Restaurator!

Cap. XXXIV.

Cap. IV.

Part. IV. Cap. ult.

Cap. XV. §. 14.

Cap. III.

De Cive Cap. XV. §. 14.

Lov. loc. citat. in Not.

AWa-gnero alisque.

De Cive c. XIV. §. 19.

Quum

Quum tamen ille, ſuis licet reluctantibus principiis, multoties Dei extantiam aſſerte fateatur, atque præterea ipſius vitæ Scriptor eum ab *Atheiſmi* nota (quæ nonnunquam nimis facile viris paullo liberius ſentientibus, aut loquentibus affingitur) liberare nitatur, nos hac in re ulterius inſiſtendum non eſſe, putamus. Verum enim vero peſſime de jure Naturæ eum ſcripſiſſe, demonſtrant alia graviſſima errata, quæ inferius referenda, & refellenda occurrent. Commemorare hic ſufficiat nonnulla ex pernicioſiſſimis, & impiis, quæ ſtatuit ipſe, principiis. Nimirum I. Statum hominis naturalem eſſe *ſtatum belli ob jus omnium in omnia*. II. Summorum imperantium ſtatum eſſe *naturalem*, hoc eſt *boſtilem*. III. *Jus naturale tantundem* ſeſe protendere, quantum ſe vires extendunt. IV. Juſtitiam nil aliud eſſe, quam *pactorum cuſtodiam*. V. In *Ratiocinatione falſa, ſeu in ſtultitia hominum non videntium, quæ neceſſaria ſunt ad conſervationem propriam*, omnem conſiſtere legum naturalium violationem. VI. Non eſſe medium aliquod melius ſeſe conſervandi, quam alios præoccupare, ac de medio tollere. VII. Voluntatem Imperantis regulam eſſe *boni & mali, juſti & injuſti*. VIII. Imperantis poteſtatem eſſe indefinitam, ſeu nullis terminis circumſcriptam. IX. A ſubditis deberi imperantibus obedientiam abſolutam, ſeu nulla ratione limitatam. X. Eccleſiam non eſſe diſtinctam a ſtatu politico &c. Ex quibus quam abſurda conſequantur conſectaria, nemo non videt. Et quidem ſi *Hobbeſianis* hiſce principiis hæreamus, nec erit amplius ulla Religio, neque cuiquam aut ſecuritas, aut certa juſtitia; atque ut uno omnia verbo complectar; Mundus ipſe perpetuis, & indefinentibus conflagrabit bellis, donec humanum genus integre deſtruatur. Atque hoc eſt vero jus naturæ reſtaurare, & illuſtrare, & non potius funditus evertere?

Ceterum ipſi etiam Proteſtantes cordatiores Auctoris hujus improbitatem & agnoverunt, & execrati ſunt; quanquam alii ita craſſiores ejus errores improbant, ut eum & laudibus ſimul efferant, & ſummam, præſertim quod attinet ad *penitiorem Politicen*, exiſtimationem concilient: ex quo demum illud conſequitur, ut ab iis politicis viris, quorum non multum de pietate ac religione intereſt, avidiſſime legatur: quod quidem inter cetera huius ſeculi infortunia connumerandum eſt; quanta enim inde proficiſcantur mala, experientia ipſa, heu, nimis! docet. Sunt vero, qui, etſi ingenii multum in *Hobbeſio* agnoſcant; (neque hanc ei laudem quiſpiam jure inviderit) illum tamen aliis pluribus, qui eodem, quo ille, in genere ſcripſerunt, inferiorem fateantur. *Leibnitius* enim ingeniorum profecto idoneus æſtimator, quemadmodum *Carteſium Baccono*, ita *Hobbeſium* *Thomæ Campanellæ* Patria Neapolitano e *Prædicatorum* Familia ſumme inferiorem pronunciare non dubitavit. *Quid Carteſio*, ait, *in Phyſicis, Hobbio in Moralibus acutius? At ſi ille Baccono, hic Campanellæ comparetur, apparet, illos humi repere, hos magnitudine cogitationum, conſiliorum, immo deſtinationum aſſurgere in nubes, ac pene humanæ potentiæ paria moliri.* Quod itaque nonnulli eum omnibus præferant, & tanquam ingeniorum phœnicem deprædicent, non niſi ipſius doctrinæ impietas id efficere potuit, qua ſeſe perverſis Politicis, qui omnia metiuntur ſola utilitate, quam maxime commendavit. In otio Hanover. p. 162.

Inter eos porro, qui plus æquo extulerunt *Hobbeſium*, eumque majore, quam par erat, in pretio habuerunt, *Pufendorfius* numeratur, *Thomas Hobbes*, inquit, *in operibus ſuis ad civilem ſcientiam ſpectantibus* (adeoque præſertim in libro *de Cive*, & *Leviathane*) *plurima habet quantivis pretii, & nemo cui rerum ejuſmodi eſt intellectus, negaverit, tam profunde ipſum ſocietatis humanæ, & civilis compagem rimatum fuiſſe, ut pauci priorum cum ipſo comparari queant*. An in *Hobbeſium*, qui jus naturæ principiis ſuis perverſiſſimis funditus evertit, laus hæc quadrare poſ- Præf. ad Lect.

sit, judicent qui sunt ab omni partium studio alieni. Fatetur tamen *Pufendorfius*, illud interdum *aberrasse a vero*: at exinde quoque occasionem arripit ipsum commendandi. Nam *qua*, inquit, *a vero aberrat, occasionem ad talia meditanda suggerit, quæ fortasse alias nemini in mentem venissent*. Fatetur etiam, *ipsum peculiaria sibi, & horrida dogmata finxisse in Religione*; quasi non idem in *jure* quoque *Naturali* præstitisset. An non enim *horrida* sunt, quæ cudit, *dogmata de jure omnium in omnia, & bello omnium in omnes in statu naturali; de statu hostili civitatum omnium; de justo & æquo pendente a voluntate Principum*; & alia hujusmodi, quæ & jus naturale penitus proscindunt, & extremam humanæ Reipublicæ perniciem ingerunt, aut saltem ingerere aptissima sunt? At hæc tamen *Pufendorfio* affectu nimio erga Hobbesium occupato fortasse vita sunt levia. Hinc, cum dissimulare nequiret, eum *apud multos non citra rationem sui aversationem excitasse*; subdit tamen, *non raro contingere, ut ab illis maximo cum supercilio condemnetur, a quibus minime lectus fuit, aut intellectus*; quasi vero quo magis legitur, ac penitius intelligitur, non eo majore execratione dignissimus reperiatur. Verum de nimio Pufendorfii in Hobbesium studio hic ne plura; nam alia Capite sequente dicenda sunt.

At hic præterire non possum, etiam *Gassendum* Virum ceteroqui Catholicum, *Hobbesii* librum plus æquo commendasse. Etenim in Epistola ad *Samuelem Sorberium* librum illum vocat *non vulgarem, dignumque, qui omnium, qui altiora sapiunt, manibus teratur*. Sed (ut rectissime observat vir clarissimus *Antonius Genuensis*) „ accuratius de eo „ populares sui judicarunt, quibus scilicet Auctoris scopus notior erat. *Samuel Parkerus* Disp. 1. de Deo, & „ Providentia contendit, *Hobbesium* nil „ nobis aliud attulisse nisi quæ apud „ veteres in *Epicuro* reprehensa invenimus. *Ricardus* vero *Cumberlandus* „ ex instituto illum, & docte confutavit in opere celebratissimo *de legibus naturæ*. Becherus velut imperitum „ earum rerum, quas de moribus „ scripsit, accusat, ejusque nefaria dogmata paucis exprimit: *Justum*, inquit, *& injustum perperam æstimat: Legem male definit: Principem impie solvit lege: Civitatem, quam adornat, aut deformat, aut evertit. Pactorum Religione non multum tangitur.* “ *Quid pestilentius* (merito concludit vir Doctissimus) *in hominum societatem invehi potest?*

Elem. Met. Tom. IV. de Princ. Leg. Naturæ. cap. V. §. 3.

CAPUT VIII.

Quanquam Pufendorfii *Opus de jure* Naturæ & Gentium *omnino contemnendum non sit, neque omni fit laude fraudandum; haud magnopere tamen de illius præstantia præsumendum; neque Auctor ipse admodum benemeritus de jure naturæ censendus est.*

Samuel Pufendorfius Floehæ, quæ pagus est *Misniæ* haud procul ab oppido *Kemnitio* natus ex *Elia Pufendorfio* verbi Dei, ut vocant, ministro, ejusque cura ac studio literis, bonisque artibus imbutus est. Occasione belli inter *Danos*, & *Svecos* detentus in carcere composuit, seu potius in compendium redegit ex *Hugone Grotio*, & *Thoma Hobbesio*, nonnullis a se additis, vel demptis, *elementa jurisprudentiæ universalis*. Hoc compendium *Hagæ comitum*, quo ipse commigraverat, editum est, & *Carolo Ludovico* Electori Palatino dicatum. Deinde a Rege *Carolo* in *Sveciam* accitus jus publice docuit *Lundini* Scanonum, ubi celebre opus de *jure naturæ & gentium* lucubravit, & edidit anno 1672. quod postea breviter contraxit, inscriptitque: *de officio hominis & civis*. Sub idem tempus inter Pufendorfium, ejusque collegas *acre bellum litterarium exarsit* (utor Mascovii verbis) *quod per XIV. annos pari utrinque acerbitate gestum est.*

In præf. ad ejus edit. anno 1744.

eſt. (*a*) Inde vocatus *Holmiam* Conſiliarii, atque Hiſtorici regii aliquandiu munere functus eſt. *Berolinum* poſtea accerſitus conſcripſit hiſtoriam *Friderici Wilhelmi* M. Electoris Brandeburgici: atque hoc etiam in genere haud mediocrem ſibi famam comparavit. Poſtremo a Sveciæ Rege ad *Dynaſtiæ*, ſeu *Liberi Baronii*, ut vocant, dignitatem evectus, paullo poſt obiit *Berolini* anno 1694.

Proteſtantes Germani ſummis auctorem hunc, ejuſque opera paſſim laudibus efferunt. *Buddeus* eum *virum perſpicaciſſimum*, vocat, aitque, *ita magnorum virorum veſtigia feliciter preſſiſſe, ut parum abfuerit, quin ſuperaret ipſum Grotium; exemplum ſaltem clarius, una cum Hobbeſio præiiſſe ceteris, quæ vera ratio eſſet perficiendi, perpoliendique Juris naturalis*. Thomaſius vero aſſerit, ipſum *jus naturæ & gentium in juſtam formam artis primum redegiſſe, quod ante eum, ſubdit, tentavérat quidem Grotius, ſed non perfecerat*. Hartwigus opus ejus *abſolutiſſimum, & opere Grotii incomparabiliter excellentius*, deprædicat. Gottfridus Maſcovius affirmare non dubitat, eum *principatum fere inter Scriptores de Jure naturæ adeptum eſſe*. Joannes Lockius in tractatu de *educatione puerorum* Pufendorfii opus præfert tum libro *Ciceronis* de *officiis*, tum operi *Grotii de Jure Belli & Pacis*. Similiter *Joannes Clericus* in libro cui *Parrhaſiana* titulum fecit, parvum Pufendorfii opus de *Officio hominis, & civis* commendat velut *admirabile ob principia generalia; in eoque*, ait, *magna cum claritate, & ordine tradi fundamenta Moralis, Politices, & Jurisprudentiæ*. Barbeyracus in Præfatione Gallicæ verſionis ſuæ quemadmodum *Grotianum* opus *Pufendorfiano* ſtyli elegantia, & eruditione præferendum, ita quoad cetera eodem inferius eſſe decernit.

Hiſt. Jur. Natur. §. XXXIII.

Hiſt. Jur. Natur. Cap. VI. n. 84.

Loc. cit.

§. CXCI.

§. XXXI.

Hæc magnifica *Pufendorfii* ejuſque operis encomia non omni ex parte falſa eſſe, ultro fatemur. Et ſane, nemo illi, ut puto, gloriam merito inviderit, quod ſyſtema methodicum integri juris naturalis dederit primus (quum *Grotius* partem tantummodo ſibi illuſtrandam aſſumſerit), & quod in opus ſuum haud pauca non ſolum vera, ſed & utilia congeſſerit. Contendo tamen, non multum de illius perfectione operis præſumendum: quod ita planum facio.

De illius operis præſtantia, & perfectione non magnopere præſumendum, cujus Auctor minus veritatis ſtudioſus, parumque fidus amicus fuiſſe convincitur. Hujuſmodi vero eſt *Pufendorfius*, quippe quem præjudiciis, & affectionibus, quo nihil detegendæ veritati infeſtius eſſe poteſt, nimium fuiſſe addictum fatetur, teſtaturque vel ipſius laudator *Maſcovius*. Hic enim in eo notat, primo

In cit. præfat.

(*a*) Quam *diram* fuerit hoc *bellum*, quantaque *acerbitate*, & quidem pari *utrinque*, pugnatum ſit, colligere licet vel ex inſcriptione unius ſcripti, quo *Beckmannus* hoc bellum Pufendorfio indixit. Eum refert *Maſcovius* ipſe, ac ita ſe habet: *Nicolai Beckmanni legitima defenſio contra Magiſtri Samuelis Pufendorfii execrabiles fictitias calumnias, quibus illum contra omnem veritatem & juſtitiam, ut carnatus diabolus & ſingularis mendaciorum artifex per fictitia ſua entia moralia (diabolica puto) toti honeſto, & ſtudio orbi malitioſe, & ignominioſe exponere voluit. Naturalis ſive brutalis & gentilis Pufendorfii ſpiritus uſque adeo enormiter ſe exſtitit, & perverſa operatur, ut nec diabolum nec infernum, nec vitam æternam dari impie credat, & dum omnem actionem humanam ſtatuat eſſe indifferentem, boni ac mali nec præmium, nec pœnam futuram: hoc tamen pro ſatyrico ſuo ingenio ſtrmiter credit, ſi viris honeſtis & proximo ſuo audaciter & malitioſe calumnietur, quod ſemper aliquid fecit, ſive mendacii in animis legentium hæreat. Impreſſum Anno 1617.* Si *par* fuit utrinque *acerbitas*, quomodo reſponderit *Pufendorfius*, facile eſt conjectari: qui vero id plenius perſpectum habere deſiderat, adeat, & evolvat ejus *Eriden Scandicam*; quo nomine complexus eſt varia opuſcula, quæ contra adverſarios ſuos conſcripſit.

mo pag. XI. nimium *Hobbesii*, perversissimi scilicet Auctoris, amorem (cujus etiam lectione *depravatum judicium* ipsius asserit). Secundo, *nimium studium receptis sententiis contradicendi*. (quam male hoc cum veritatis amore consentiant, nemo non videt) (*a*) Tertio, cupidinem *semel dicta præfracte tuendi* (*b*): quæ quidem cupido eorum duntaxat animo insidere solet, qui sunt de gloria sua magis, quam de veritate solliciti. *Martinus Hubnerus* improperari, ait, *merito* posse *Pufendorfio pruritum Grotii* (*cui tamen multum debebat, quod ei viam aperuerit ad laudem, quam sine ipso consecutus nunquam fuisset*) *dicta carpendi*; nam & *circulum vitiosum* in definitione legis ei affingit; quanquam ipsius verba circulum omnem clarissime excludant: & doctrinam de jure naturæ perfecte remansuro, sublato Deo, eidem tribuit; licet *Grotius* nonnisi *imperfectum* illud fore, aperte doceat. Quam ob caussam laudatus *Hubnerus* de invidiæ vitio, & de pruritu gloriam sibi ex alienæ gloriæ depressione comparandi *Pufendorfium* accusat. Sed & alterum æque indignum, *adulationis* nempe, vitium, & quidem cum dispendio veritatis, in eo detegit *Hubnerus*, eo quod eorum, sub quibus scribebat, Principum genio, nimium indulserit, eorundemque regiminis formæ dogmata sua accommodaverit. Eo scilicet veritatis amore ducebatur Philosophus iste. Vitium idem in *Pufendorfio* agnoverunt alii ante *Hubnerum*. Sane *Leibnitius*, *retatum est mihi*, inquit, *quum primum Pufendorfius Elementa suæ jurisprudentiæ conscriberet Hagæ Comitum An.* 1660., *hoc ipso captasse sibi favorem Electoris Palatini Caroli Ludovici, quod Hobbesium in præfatione commendaret, ex eoque quædam assumenda putaverit sibi, quum nimium confiaverit ipsi, summum Hobbesii admiratorem esse Electorem, cui & opus illud dedicavit; hacque ratione meruisse, ut Professio Heidelbergensis eidem demandaretur.* En præclarum doctrinæ Moralis *Restauratorem*: en amatorem veritatis eximium. Sed utinam, & vitiis aliis minime laborasset. Legat, cui lubet hoc scire, ejusdem *Eriden Scandicam*, comperietque hominem ambitione, ira, aliorumque pravorum affectuum æstu agitatum. Quis vero dixerit, hujusce modi hominem juri naturali, quod nonnisi in placida ejusdem naturæ, ejusque Conditoris consideratione perspici potest, enu-

Pag. XVI.

Effai sur l'hiſtoire du Droit Natur. lecc. part. §. II.

In Otio Hannov. p. III.

cle-

(*a*) Joannes Lochius Lib. IV. cap. III. §. 2. *Minime*, ait, *sperandum magnum profectum aliquem in morali scientia, quousque homines æstimatione divitiarum, aut potentiæ cupidine movebuntur ad amplectendas sententias præsentis temporis consuetudine receptas, & ad conquirendas rationes, quibus earum tegant deformitatem*. Bene quidem: sed addere debuisset, multo minorem sperandum esse profectum, quum homines æstimationis; divitiarum, aut potentiæ cupidine movebuntur ad *contradicendum receptis sententiis*, & ad conquirendas rationes, quibus earum veritatem obtegant (neque enim ambigi potest ex receptis sententiis plures esse veras) & ut *semel prolata præfracte tueantur*.

(*b*) Dum hoc in *Pufendorfio* notat *Mascovius*, videtur fidem non habuisse verbis ejus, quibus in præfatione ita de se profitetur: *neque vero ea est mihi superbia, nec eam adhuc cani pertinaciam adduni, ut monitu Sapientiorum aliquid dedicisse, vel emendasse erubescendum mihi dulcturus sim. Quin, & refellere sine pertinacia, & refelli sine ingratitudine paratus ero. Quomodo enim cuique cordato erubescendum sit applicare sibi illud Marci Antonini* Lib. VI. §. 21. *Si quis convincere me, poterit, palamque mihi facere, quod in re ulla minus recte sentiam, vel me geram, læto animo, lubentique mutabo*. Similia etiam tenacissimi quique suarum opinionum homines jactare solent. Sed interim *sapientiorem* se neminem agnoscunt, cujus monitu *discere* quidquam valeant, vel de errore *convinci*. An huic censui adnumerandus sit *Pufendorfius*, videat *Mascovius*, qui in eo *cupidinem semel dicta præfracte tuendi* notat. Illud ex *eride Scandica* constare arbitror, eum, quidquid verbis profiteatur, *paratum* minime *fuisse*, aut *refellere sine pertinacia*, *aut refelli sine ingratitudine*.

cleando parem fuiſſe, idoneumque? Cui rei ſi addas, ipſum, laudato *Leibnitio* judice non ſane inepto, juſti, rectique *materiam haud valde profunde penetraſſe* (*a*) facile intelliges, nonniſi imperfectum opus prodire ab eo potuiſſe: ac ſi quid bonæ frugis contineat, id non ingenio peperiſſe ſuo; ſed ex aliis Auctoribus, ac etiam *Scholaſticis*, quos ceteroqui tantopere deſpicit, in opus ſuum tranſtuliſſe.

Quod ad peculiares attinet ejus operis imperfectiones, ut nihil modo dicam de craſſis, quos continet, erroribus, lubet nonnulla hic latine verba transferre, quæ habet in ſua præfatione ejus interpres *Barbeyracus*, cujus ſane judicium nequit eſſe ſuſpectum, ac ſi ex animo minus erga ipſum æquo profectum foret. „ Stylus ejus, inquit, „ non ſolum durus eſt, & interdum „ barbarus. Nonnunquam etiam adeo „ negligenter loquitur, ut contrarium „ ejus proferat, quod habebat in mente. Textus græcos ſæpe, & interdum „ latinos prave interpretatur, & appli„ cat; vel quod non ſatis ſermonis ſe„ riem perpenderit, vel quod non le„ gerit in fonte. Auctorum opiniones „ non ſemper accurate, & exacte re„ fert, &, quod majus eſt, cogitata ſua „ eiſdem abſque diſtinctionis nota im„ miſcet. Evacuandi ea, quæ ex lectis „ auctoribus collegerat, nimis avidum „ ſeſe oſtendit... Animadverſiones mul„ tas habet ſæpe inutiles, aut ad ſco„ pum ſuum nonniſi remote ſpectan„ tes, quæque fere orationis filum ci„ tra neceſſitatem abrumpunt. Confu„ ſio etiam interdum in cogitatis re„ peritur: & quum ſecundæ editioni „ ſuæ aliquid addendum putaret, tan„ ta id negligentia præſtitit, ut primo, „ qui illi occurrit, ejus capitis ſimilem „ materiam complectentis loco, nulla „ habita eorum, quæ præcedunt, vel „ quæ ſequuntur, ratione, ea inſe„ ruiſſe videatur.“ Hæc & alia, quæ cauſſa brevitatis prætereo, talia viſa ſunt *Barbeyraco*, ut niſi ea emendaſſet, perſuaſum haberet, verſionem ſuam brevi a *Bibliopolis ad Pharmacopolas migraturam*.

§ XXXIII.

Ex his porro omnibus jam habes Lector, quantum *Pufendorfius* fuerit & profundus in meditando, & ſincerus in docendo, & in ſcribendo accuratus. Anne igitur de ejuſdem operis præſtantia multum præſumendum, aut ipſe de jure naturali valde benemeritus cenſendus eſt? Negamus nos, negabuntque nobiſcum, qui recte ſapiunt, omnes. Quid vero ſi plura præterea opus ejus complectatur, quæ ipſum immo peſſime de naturali jure commeruiſſe, conficiant? Et quidem de jure naturali peſſime meritus cenſendus eſt ille, qui & præcipua ipſius officia, quæ Deum nempe reſpiciunt, temere abſcindit (quanquam enim ea operi ſuo minori aliorum monitu utcunque inſerucrit, tamen profitetur, ea ſe non ut ad ipſum jus pertinentia, ſed ut e Theologia deſumpta addidiſſe) & finem ipſius hujuſce vitæ commodis ignobiliter concludit, objectumque ad actiones externas injuſte coarctat, ac demum, ut alia præteream, robur ipſius, & vim obligandi, humanæ animæ immortalitatem, adeoque & futuræ vitæ retributionem ab ejus conſideratione removendo, extenuat. Hoc loco iſta raptim indicaſſe ſufficiat: nam quantam his omnibus juri, quo de loquimur, intulerit injuriam, quantumque exiſtimationi ejus officere hæc debeant, pro data opportunitate demonſtrabimus: quemadmodum etiam plures alios errores, quibus opus ſuum com-

(*a*) *Eſſai ſur la bonté de Dieu* pag. mihi 349. Gallica ejus verba hæc ſunt: *il n'etoit pas entré aſſez avant dans ce ſorte de matière*. Hinc vero profectum videtur, quod ſæpe non exerte, & definite; ſed hæſitanter loquitur, variaſque incertas addit limitationes, ut qui ſibi, ſi impetatur, paret effugium. Hinc frequentes in eo occurrunt illæ particulæ *præcipue*, *plerunque*, *quo ad magnam partem* &c. quum res eſſet abſolute affirmanda, vel neganda. Hoc ſane argumento manifeſto eſt, eum minus firmiter, & clare id tenuiſſe, de quo ſcribebat.

commaculavit, ſuo loco refellemus.

Quæ hactenus attigimus tum operis tum auctoris vitia diſplicere quoque debent *Proteſtantibus* ipſis, diſplicentque reipſa multis. Sed & alia peccavit *Pufendorfius*, quæ quemadmodum majorem ei apud Proteſtantes gratiam conciliant, ita Catholicis haud leviter exoſum reddere ipſum debent. Sic enim ſeſe paſſim gerit, ut tradendi juris naturalis obtentu Religionem Catholicam ſuffodere in animo habuiſſe videatur. Quo enim ſpectant illiberalia illa in Romanam eccleſiam convitia, in quibus non tantum æquitatem, ſed & decentiam fruſtra requiras? Quo illæ fallaciæ, quibus Religionem Catholicam (quanquam ſuppreſſo nomine) juri naturæ repugnare ſubdole inſinuat? Quæ quidem licet non expectanda ab homine ſcriptore *de Juſto*, *& æquo*, haud mirum tamen prolata eſſe a Pufendorfio, cui ſummis in votis erat, tum Principum, quibus inſerviebat, gratiam, tum *Proteſtantium* ſuorum plauſum, quacunque arte poſſet, aucupari. Verum mirandum id potius, eſſe ex Catholicis aliquos, multoſque fortaſſis, qui illum admiratione dignum judicent, ac in pretio, in honore, & deliciis habeant; ſibique plaudant, ſi vel aliquam ex eo ſententiam, ejus prolato nomine, proferre norint: quanquam hi ferme juvenum numero ſunt, qui magnificis titulis, ſonoriſque nominibus facile capiuntur; aut certe ex iis, qui ſupra juvenilem ætatem ſapere nondum didicere; quibus propterea, quod in aliorum Auctorum lectione minus ſunt verſati, novum videtur, præclarumque, quidquid in eo inveſtigarint, tametſi illud idem in ignobilioribus etiam auctoribus noſtris obvium ſit, atque protritum.

Vide præfertim quæ habet ille lib. II. Jur. Naturæ. ac Gent. c. IV. §. 4. & in Appol. §. c.

Illud etiam cuique prudenti movere ſtomachum debet, quod tam elato ſupercilio Catholicos omnes Scriptores deſpiciat, ut quum Gentilium Auctorum textus ad nauſeam uſque congerat, omnes tamen Catholicos ab opere ſuo excludendos putarit, eo quod ii, *frigidas* (ſic ait) *ut plurimum quæſtiones paribus ratiunculis confirmare ſunt contenti*. Atque ita *Pufendorfius* arrogantia intoleſrabili omnes *ſectæ* (*ſectam* vocat Eccleſiam Dei) *Romanæ addictos* (& quibus adeo ſe profeciſſe fatetur *Grotius*) uno faſce collectos rejicit, & projicit. Sed ſint, ſi ita placet, frivolis Catholici quæſtionibus, & ratiunculis *ut plurimum*, contenti; non igitur contenti ſunt ſemper. Saltem ergo aliquando, & ſolidas excitant quæſtiones, & ſolidis eas rationibus definiunt: cur igitur illorum omnino nullam habendam ſibi rationem ducit hic Auctor? cur eos omnes a ſuo opere penitus excludendos decernit? Quę æquitas? Verum ſi ſolidiora duntaxat, vel ſolida omnia adferret ipſe, ferendus eſſet utcunque: at contra, præter multas inutiles quæſtiones (quo in loco haberi poteſt quidquid fuſe diſſerit de *ente morali directivo actionum voluntatis*, quæ ſane utiliora non ſunt, quam quæ diſputant Peripateticorum nonnulli de *Ente rationis* operationum intellectus directivo) fæpiſſime frivoliſſimis ratiunculis, immo & putidis paralogiſmis contentus eſt, ut paſſim legum argumentationis valde imperitum ſe prodat. Speciminis loco ſint rationes, quibus probat, juris naturæ objectum magnam partem actionibus externis, finem vero *ambitu hujus vitæ* concludi, & circumſcribi. Hoc ita conficit: *Perſuaſio* de hujuſmodi futura vita, in qua *animus hominis plane*, *& firmiter aquieſcere poteſt*, *ex ſolo Dei verbo hauritur*; igitur finis diſciplinæ *juris naturalis*, *tantum* ambitu hujus vitæ includitur. Non videt vero ille, futuram vitam firmiſſimis quoque momentis comprobari a ratione petitis. At ſi tantummodo de illa vel probabilis haberetur notitia, aut ſolum ſuſpicio; quin, ſi vel *poſſibilis tantum eſſet animæ immortalitas*, ut ait ejus laudator *Maſcovius*, *ratio ejus habenda foret in jure naturæ*. Illud vero ſic probat Pufendorfius. *Forum humanum circa externas tantum hominis actiones occupatur*: *igitur jus naturale MAGNAM PARTEM circa ſundandas hominis exteriores actiones verſatur*. At non animadvertit ille, primo ſibi evin-

De Jur. Natur. & Gent. in Præfat.

In præf. Oper. min.

Loc. cit.

cen-

cendum fuiſſe jus naturale non latius, quam forum humanum patere, ſeu huic tantummodo inſervire; atque ſi hoc probaſſet, tunc ſibi inferendum fuiſſe, non *magnam partem*, ſed *duntaxat* circa exteriores hominis actiones verſari. Sed de his plura ſuis locis: nam in hujus decurſu operis ſatis frequenter ejus paralogiſmos detegemus, & refutabimus: ut planum fiat, quam immerito ille Catholicis omnibus *frivolas ratiunculas* ſit auſus exprobrare.

CAPUT IX.

Pufendorfii errata non minuit, ſed auxit Chriſtianus Thomaſius. *Ejus ſyſtema aut epicureum eſt, aut proxime ad epicureiſmum accedit.*

INter juris naturalis illuſtratores recenſeri etiam ſolet *Chriſtianus Thomaſius*, natus ex *Jacobo Thomaſio*, viro philoſophicis lucubrationibus ſatis claro; natus, inquam, eſt Lipſiæ anno 1655. Philoſophiæ, Juriſque ſtudiis ſedulam navavit operam, Doctoriſque laurea decoratus eſt anno 1679. Primo cauſis Lipſiæ dicendis aliquandiu incubuit: ſed cum multorum in ſe odium concitaſſet, Berolinum contendit, tum Halam Magdeburgicam, ubi ad obitum uſque (ſi breve temporis intervallum, quo in Patria ſubſtitit, excipias) jus publice profeſſus eſt. Obiit anno 1728. Plura ſcripſit, eaque fere omnia non indocte quidem, ſed ſtilo plane rudi, & inculto. Duplex in re, qua de agimus, edidit opus: prioris titulus eſt, *Inſtitutionum juriſprudentiæ Divinæ libri tres, in quibus fundamenta juris naturalis ſecundum hypotheſes illuſtris Pufendorfii perſpicue demonſtrantur*. Alterum, in quo plura mutat, quæ ante docuerat, præfert hunc titulum: *Fundamenta juris naturæ & gentium ex ſenſu communi deducta, in quibus ubique ſecernuntur principia honeſti, juſti, & decori*. Utrunque pluries excuſum eſt. Ego prioris utor editione ſeptima; poſterioris editione quarta; illa anni 1730. iſta 1718.

Si fides habenda Buddeo Thomaſius fuit *vir ingenii acutiſſimi, ipſique Pufendorfio comparandus*. Laurentius Fleiſcherus in hoc diſciplinæ genere palmam Thomaſio tribuit: *quis* (inquit) *non agnoſcat mente grata, & hilari animo accipiat, quod illuſtris Dn. Thomaſius ultimas huic quoque diſciplinæ manus voluerit admovere? Tantum enim in ea ſe præſtitit, ut unuſquiſque invidia & odio haud obcæcatus fateri omnino debeat, palmam ab illo aliis fuiſſe præreptam*. Alibi vero ait, neminem *Thomaſio purius jus naturæ tradidiſſe*. Hiſt. Jur. Natur. §. XLI. Inſtit. Jurisp. Natur. & Gent. præfat.

Sed quæcunque demum ſint hæc, atque alia Fleiſcheri, quæ afferri poſſent, elogia (quæ etiam vocari in ſuſpicionem poſſent, velut in collegam viventem profuſa) ut tamen illius, quod primo loco propoſui, veritatem oſtendam, non alia re mihi opus eſſe videtur, quam ipſius Thomaſii verba in medium proferre. Hæc igitur ſunt verba ab illo prolata in *programmate* germanico coram accademicis Halenſibus recitato anno 1691., quod editioni ſeptimæ Juriſprudentiæ divinæ præpoſitum eſt „ Nonniſi felicitati hujus ævi accepтum refero (verba ejus germanica latine reddo) quod ſentiendi docendique libertas, qua in Inſtitutionibus „ *Juriſprudentiæ* divinæ uſus ſum, hactenus publice impetita non fuerit, tametſi in illis non ſolum id, quod „ alii de jure naturæ docuere, iterato „ dixerim; ſed etiam longius, quam „ *Pufendorfius*, ipſe progreſſus ſim, & abſque jactantia aſſerere poſſim, me „ primum eſſe, qui revelatam legem „ a jure naturæ ſejunxerim, ad eamque refulerim multas hominis actiones, præſertim quæ ad conjuges, membraque generationi dicata pertineant, quæque etiam *Grotius* cum „ vulgo Doctorum juri naturæ adſcripſit. Nam illud pro certo habeo, ſi eo, quo *Pufendorfius*, tempore inſtitutiones meas edidiſſem, eaſque, quæ in tertio tertii libri capite modo extant, doctrinas pronunciaſſem, futurum fuiſſe, ut ego peſſimus audirem hæreticus: adeo ſcilicet erudi-„ tus

„ tus orbis veterum præjudiciis doctri-
„ narum absorptus erat. Si enim con-
„ tra *Pufendorfium* adeo ad arma con-
„ clamatum est, quum is de poliga-
„ mia muliebri in utranque partem dis-
„ sereret, quanquam eo maxime pro-
„ penderit, eam non esse naturæ con-
„ formem; quid facturi fuissent, si ip-
„ se aperte, ut ego, sustinuisset, ne-
„ que poligamiam muliebrem, neque
„ poligamiam virilem, quin neque in-
„ cestum in recta linea posse ex jure
„ naturæ, sed tantum ex sacra Scriptu-
„ ra illicita demonstrari? Et nihilofe-
„ cius hujus temporis felicitas eam mi-
„ hi quietem præstitit, ut hac de causa
„ publico scripto impeterer a nemi-
„ ne &c. " Habemus hic confitentem reum, seu potius sese de audacia sua jactantem in augendis *Pufendorfii* erroribus, in iisque proferendis, ob quæ paucis ante annis *peſſimus hæreticus audiviſſet*. Ex quo etiam colligitur, quantum *Germania Proteſtans*, ex quo jus naturæ a lumine revelato ſejunctum cœptum est tradi, profecerit in ſentiendi, docendique licentia: quod quidem ævi sui felicitati adscribit ille; sed quod alte deplorare debent quicunque noverunt, quam facile humana mens fræno soluta in præceps ruat.

At non tantum auxit *Thomaſius Pufendorfii* errores, verum etiam pluribus majoribusque vitiis laboravit. Nihil tamen de ejus in *Papatum*, *Clerumque Romanum*, *Monacos*, *Catholicos*, *Scholaſticoſque Doctores* petulantia hic proferemus, qua non solum extra æqui juſtique, sed etiam extra decori metas sæpe numero abripitur. Pauca tantummodo dicam de ejus vanitate, qua inter Juris naturalis illustratores nomen & famam sibi comparare omni conatu studuit. Nam & se primo detexisse gloriatur vera *juſti*, *honeſtique* & *decori* principia, sine quibus nullus vel certe exiguus fieri possit in juris naturalis cognitione progressus; & opiniones aut novas, aut etiam paradoxas amavit; & quum nihil novi, quod proferret, haberet, diversa saltem a ceterorum phrasi loqui maluit, ut novitatis vultum rebus vetustis tritisque induceret. Ex plurimis pauca innuo. Carteſianam de brutis sensu carentibus sententiam ut demonstratam amplectitur. Asserit, homines *ſpecie differre omnes*; adeoque hominem non esse *ſpeciem infimam*: tres quoque homini voluntates ineſſe dicit: hominem præditum esse ratione, sed *ſtulta*; hominis *eſſentiam in voluntate* consistere: libertatem voluntatis sitam esse in eo, quod intellectus imperio non subsit; dari *exhalationes morales* ex omnibus corporibus effluentes &c.

Verum etsi ista ferri utcunque possent, illud tamen prorsus intolerandum videtur, quod peſſimum pernicioſiſſimumque Juris naturalis systema procuderit; quippe quod vel plane *Epicureum* est, vel ad *Epicureorum* insaniam quamproxime accedit. Pro *norma* enim *univerſali & fundamentali propoſitione*, seu *Lege* Juris naturalis statuit, *Facienda eſſe*, *quæ vitam hominum reddunt & maxime diuturnam & feliciſſimam*. Feliciſſimam vero vitam definit eam, *quæ ſimul maximam laudem meretur*, *& ſuaviſſime tranſigitur*, *& omnium rerum ſufficientia prædita eſt*: quorum primum, & tertium nemo non videt, huc non alia de causa advocari, nisi ut mera subsidia ad *vitam ſuaviſſime* transigendam. Quæso autem, quantum hocce principium a sententia differat *Epicuri*, qui summum bonum in *voluptate* constituit? Tantum scilicet *Thomaſianum* ab *Epicureo* systemate distare dicendum est, quantum differt *ſuavitas* a *voluptate*, hoc est nihil, aut, quod nihilo proximum est, modiciſſime. Nam & *Epicurus voluptatis* nomine non solas voluptates corporeas, sed generatim *jucundam* (suavem diceret *Thomaſius*) vitam intellexit: & ad ejusmodi vitam laudem, animique quietem, quæ sola honestate, & virtutum cultu obtineri posse agnoscebat ipse, requirebat. Sed præstat, paullo accuratiorem *Thomaſiani* & *Epicurei* systematis comparationem instituere. Quod ut efficiam, dogmata *Epicuri* non ex vulgari aliquo auctore, sed ex *Torquato* Romano Equite, quem *Tullius* lib. I. *de Finibus* loquen-

Fundam. Jur. Nat. & Gent. Lib. I. Cap VI. §. XXI.

quentem & pro *Epicuro* perorantem induxit, exhibebo. (*a*) Sed in anteceſſum illud ego de *Thomaſio* proferam, quod *de Epicuro* ipſe *Tullius* ibidem dixit: *Vellem equidem, aut ipſe doctrinis fuiſſet inſtructior; eſt enim (ut mihi quidem aliiſque videtur) non ſatis politus iis artibus, quas qui tenent, eruditi appellantur* (addam ego de *Thomaſio*, neque iis moribus, quos qui habent, *urbani* dicuntur) *aut ne deterruiſſet alios a ſtudiis*; ut deterrere videtur *Thomaſius*, dum ſuſtinet, omnes habitus *theoreticos*, qui pro fine tantum habent ſpeculationem, etiamſi multas veritates oſtendant, *ad ſtultitiam pertinere*. Sed ad ſyſtema ipſum accedamus.

Quam parum differat, immo proxime conveniat *Thomaſianum* principium cum *ſummo bono* Epicuri in voluptate poſito, jam innuimus. Nunc cetera. Lib. I. Cap. VI. §. XXIX. Aſſerit *Thomaſius*, vitam, feliciſſimam, ut ipſe appellat (quæ nempe *ſimul & maximam laudem meretur, & ſuaviſſime tranſigitur, & omnium rerum ſufficientia prædita eſt*) *eſſe ad palatum omnium hominum, ambitioſorum ob laudem, luxurioſorum ob ſuavitatem, avarorum ob ſufficientiam*; quaſi avari animus ſufficientia ulla contentus ſit. *Epicurus* in argumentum ſui ſyſtematis ait, *Omne animal* (nedum omnes homines) *voluptatem appetere, eaque gaudere ut ſummo bono... & naturalem atque inſitam in animis noſtris ineſſe notionem, voluptatem eſſe appetendam*. §. XXXII. Thomaſius in ſuo principio virtutum officia ex eo probat, quod nec *quiete vivere quis poſſit, nec laudabiliter, nec ſuaviter, nec ſufficienter, niſi quis vivat honeſte, decore & juſte*. Sed *clamat etiam Epicurus*, ait *Torquatus, non poſſe jucunde vivi, niſi ſapienter, honeſte juſteque vivatur*. Rationem reddit *Thomaſius*, cur ad *quiete, laudabiliter, ſuaviterque vivendum* neceſſe ſit vivere *honeſte, decore & juſte*; quia *hæc tria* (laus, ſuavitas, & §. XXXI. ſufficientia) *nonniſi in vita quieta conjuncta ſunt; & quia inquies ſtultorum omnis generis privat eos vera jucunditate, laude, & ſufficientia*. Simili modo probat *Epicurus*, non poſſe *jucunde* vivi, niſi *honeſte, juſteque vivatur*, eo quod, ſi neque *civitas in ſeditione beata eſſe poteſt, neque in diſcordia Dominorum domus; quanto minus animus a ſeipſo diſſidens ipſe, ſecumque diſcordans* (en *inquietem* Thomaſii) *guſtare partem ullam liquidæ voluptatis & liberæ poteſt? Atque pugnantibus, & contrariis ſtudiis conſiliiſque ſemper utens nihil quieti videre, nihil tranquilli poteſt. Quod ſi corporis gravioribus morbis vitæ jucunditas impeditur, quanto magis animi morbis impediri neceſſe eſt? Animi autem morbi ſunt cupiditates immenſæ, & inanes divitiarum, gloriæ, dominationis, libidinoſarum etiam voluptatum &c.* Epicurus negabat, virtutem per ſe expetendam eſſe, ſed tantummodo ob aliquam voluptatem, vel utilitatem, quæ exinde profluat. Hinc ajebat præ- Lib. cit. dictus *Torquatus* apud *Ciceronem*: *Iſtæ enim veſtræ eximiæ, pulcræque virtutes, niſi voluptatem efficerent, quis eas aut laudabiles, aut expetendas arbitraretur?* Paullo vero antea negaverat, majores ſuos egregiè quicquam ita feciſſe, *nihil ut de utilitatibus, nihil ut de commodis ſuis cogitarent*. Et paucis interjectis, *interea hoc tenebo*, inquit, *ſi ob aliquam cauſſam iſta* (a Tullio com-

(*a*) Dum *Thomaſio*, & poſtmodum *Wolfio* objicio, exprobroque *epicureiſmum*, a trita de genuina *Epicuri* morali doctrina, ejuſque moribus quæſtione penitus abſtraho. Novi enim, eruditos plures extitiſſe viros, qui ipſum ab ea infamia, qua jamdudum aſperſus erat, purgare aggreſſi ſunt; licet mihi perſuaſum ſit, (ut de privatis ejus moribus nihil modo dicam) ejus doctrinam moralem fuiſſe corruptiſſimam. Verum ut ut hæc ſeſe res habeat, ego *Thomaſio*, aliiſque *Epicureiſmum* oppono, qualem, qui dicebantur *Epicurei*, quin & ejus ſectæ præſtantiſſimi, palam profiteri non dubitabant: quorum nihilominus dogmata, quippe quæ nullum genuinæ virtuti locum relinquerent, rejiciebant, & execrabantur aliarum ſectarum Philoſophi.

memorata), *quæ sine dubio præclara sunt, fecerint, virtutem his per se causſam non fuiſſe*. Deinde poſt alia docet, ſigillatim & *ſapientiam propter voluptatem expetendam eſſe, eo quod omnes deceat vias, quæ ad quietem & tranquillitatem ferant: eademque ratione ne temperantiam quidem per ſe expetendam eſſe; ſed quia pacem animis adferat, & eos quaſi concordia quadam placet ac leniat. Eandem eſſe rationem Fortitudinis* pluribus probat; id enim præſtat illa, *ut ſine cura metuque vivamus*, quæ ſane utilitas maxima eſt. *Juſtitia reſtat*, ſubdit Torquatus, *ut de omni virtute ſit dictum. Sed ſimilia fere dici poſſunt: ut enim ſapientiam, temperantiam, fortitudinem copulatas eſſe docui* (dicta ratione) *cum voluptate, ut ab ea nullo modo nec avelli, nec diſtrahi poſſint; ſic de juſtitia judicandum eſt, quæ non modo nunquam nocet cuiquam; ſed contra ſemper alit aliquid tum vi ſua, atque natura, quod tranquillet animos; tum ſpe nihil earum rerum defuturum, quas natura depravata deſideret &c.*

Hæc omnia rata habere *Thomaſium*, negaverit ſane nemo, qui qua de cauſſa nitendum eſſe ad virtutem, ipſe docet, perſpectum habuerit; nempe, ut vita *felicisſima*, hoc eſt *laude* non carens, *ſuavis* & *ſufficiens* obtineatur. Hinc Sapienti, qui aliquem velit ad *juſtum*, *honeſtum*, ac *decorum* amplectendum incitare, id injungit officii, ut (præter ea, quæ antea ex eodem deſcripta ſunt, & huc quoque ſpectant) doceat, *nullam eſſe veram ſuavitatem, & jucunditatem vitæ, niſi honeſtam; nullam vitam laudem mereri, niſi decoram, nullam ſufficientia vera frui, niſi juſtam*. Subdit vero: *quum omnes tres affectus vitioſi*, nempe libido, ambitio & avaritia *& pacem internam, & tranquillitatem animi impediant*, & *ſi in actiones externas erumpant, pacem cum aliis hominibus externam turbent .... etiam his defectibus medetur vita honeſta, decora, & juſta. Honeſta quidem, ut proſpiciatur paci interne* (hac eadem ratione temperantiam expetendam eſſe docet *Epicurus*), *decora, ut alii alliciantur ad auxilia nobis præſtanda* (en utilitatis impulſum) *& promovendam pacem externam: juſta, ut* alii *non incitentur ad turbandam nobiſcum pacem externam*. En *utilitatem* in evitanda pacis turbatione poſitam. Sed clarius adhuc quæ incitamenta virtutis agnoſcat *Thomaſius*, colligitur ex §. §. 37. & 38. ubi probat, hæc tria *honeſtum, juſtum, & decorum* ſimul conjungenda eſſe. *Quid juvaret*, inquit §. ex citatis altero, *vita honeſta ſopire ebullientes animi affectus, ſi non vita decora alii moveantur, ut ſubveniant quotidianæ indigentiæ* (quam præclarus, eximiuſque eſt finis iſte vitæ decoræ!) *ſi non vita juſta impediantur, ne pacem tuam turbent?* (remoto hoc periculo annon licebit eſſe injuſtum?) *Quid juvaret, actionibus decoris aliorum adiumenta provocare, ſi frena laxando cupiditatibus te indignum redderes aliorum auxilio?* (Ecquid vero ſi effrenem meam cupiditatem non noverint illi?) *ſi actionibus injuſtis eos ſimul provoces ad nocendum?* (Ne ipſi noceant, injuſtiam meam celabo.) *Denique quid juvaret actionibus juſtis neminem irritare ad inimicitiam, ſi non actionibus decoris eorum excitares animum benevolum, ſi actionibus inhoneſtis perpetuo hoſtem intra te ſentiras?* Anne putas, ullum ex Epicureorum grege hominem hiſce vel ſimilibus de cauſſis virtutem exeolendam eſſe negaturum? Alia, quæ huc ſpectarent, miſſa nunc facio; nanque iterum hac de re nobis habendus ſermo erit. Hoc unum addo, *Thomaſium* nequidem in modo loquendi ab *Epicuro* recedere voluiſſe. Etenim quemadmodum *Epicurus* homines vitiis addictos non *improbos*, vel *iniquos*, ſed *ſtultos* appellitare ſolebat; *ſapientes* vero qui virtutem colebant: ita & *Thomaſius* ipſe hac utitur perpetuo phraſi, rejectaque hominum diviſione in *malos* & *bonos*, agnoſcit ſolum *ſtultos*, atque *ſapientes*: & quidem non perperam ad conſtitutum a ſe ipſo principium. Quum enim eo duntaxat juxta Thomaſium *improbi* differant a *bonis*, ſeu qui Juris naturalis præcepta violant, ab iis, qui ſervant, quod hi quidem hujus vitæ feli-

licitatem mediis congruis ſibi ſtudeant comparare; illi vero licet non minore ejuſdem felicitatis cupidine teneantur, ea tamen agant, quæ illos a ſcopo ſuo abducant, atque in miſeriarum ærumnarumque barathrum pertrahant: jure meritoque hos quidem *ſtultos*, illos autem *ſapientes* appellari poſſe, non diffitendum. Neque dubitandum, hanc eandem *Epicuro* fuiſſe rationem alios quidem *ſtultos*, *ſapientes* alios appellandi: atque ex hoc etiam liquet, quam ſint hæc duo (ſi duo tamen vocari poſſunt) ſyſtemata *Thomaſianum*, & *Epicureum* affinia, cognata, & amica. O eximium ergo præclarumque juris naturalis *Reformatorem* Thomaſium! At in eo erravit ille, quod opus ſuum, in quo adeo eximia continetur doctrina, inſcripſerit: *Fundamenta juris Naturæ & Gentium*, quum potius inſcribere debuiſſet: *Epicureiſmus redivivus*. Sed hic adnotare non pigebit, poſt *Epicurum* etiam *Hobbeſium* habuiſſe magiſtrum in eo, quod nefariam omnem improbitatem nihil aliud præter *ſtultitiam eſſe definierit*. Nam & ille hæc habet: *in ratiocinatione falſa, ſive in ſtultitia hominum officia ſua erga ceteros homines ad conſervationem propriam* (diceret *Thomaſius*, *ad vitam diuturnam & felicißimam*) *neceſſaria non videntium omnis conſtitit legum naturalium violatio*.

De Cive Cap. II. §. 2. in Not.

Plura in hanc rem hic addi poſſent, quæ brevitatis cauſſa miſſa facio. Ut tamen inſtituta comparatio utcunque abſolvatur, unum adhuc animadvertere placet, nempe *Thomaſium* peſſimam *Epicuri* induſtriam in plena animi tranquillitate ac ſecuritate ſuis aſſeclis procuranda proxime fuiſſe ſectatum. Quum enim *Epicurus* animadverteret, ejuſmodi tranquillitatem in iis, qui dant operam voluptati, ſupremi alicujus judicis notione, & expectandæ in altera vita factorum retributionis timore potiſſimum interturbari; Dei O. M. providentiam, adeoque juſtitiam, & animi noſtri immortalitatem (ſine qua nulla eſſe valet poſt mortem retributio) impie, inſaneque inficiatus eſt. *Thomaſius*, quum hæc duo, ſalva Religione chriſtiana, negare non poſſet, ut tamen aſſeclis ſuis tranquillam, ſeu nullo terrore turbatam, adeoque jucundam, ſuavemque vitam ducere liceret, eo ſe recepit, ut & naturales pœnas eſſe ſupremi judicis pœnas negaret; & in jure naturali ab immortalitate animæ præſcindendum, atque abſtrahendum, doceret. Quare jus naturale *Thomaſii* cum jure naturali *Epicuri* ſatis etiam ex hac parte conſentit: nam quoad effectum, parum aut nihil differt abſtractio a negatione. Sed de *Epicureiſmo* hujus Philoſophi ſatis.

CAPUT X.

Tametſi Cl. Wolfius *in mathematicis diſciplinis immortalem ſibi gloriam merito comparavit; nihilominus in tradendo jure naturæ minus recte feliciterque verſatus eſſe videtur. Syſtema Wolfianum humanæ Reipublicæ magis obeſſe, quam prodeſſe arbitramur; quippequod magnam cum Epicureiſmo cognationem habet. Quod etiam Atheis, & ſceleſtis hominibus patrocinium ille præſtiterit, haud prorſus injuria accuſatur.*

CHriſtianus *Wolfius*, vir celeberrimus *Uratiſlaviæ* in *Sileſia* natus eſt Anno MDCLXIX. Quum obiit (nempe Anno MDCCLIV.) hiſce decorabatur titulis, ut legitur in Epigraphe ejus memoriæ confecrata: *Regis Pruſſiæ a Conſiliis ſanctioribus, Academiæ Fridericianæ Cancellarius, Juris Naturalis ac Gentium Profeſſor Ordinarius, Profeſſor Petropolitanus honorarius, ſocietatum ſcientiarum Londinenſis, Pariſienſis, Berolinenſis, & Bononienſis Sodalis, Dinaſta in Klein Doeltzig*.

Quam celebre ejus nomen evaſerit, & quot quantiſque laudibus extollatur cum ab aliis, tum præſertim a Proteſtantibus, neminem latet. Inſtar omnium ſit illud, quod ſcribit *Jo. Jacobus Schmaußius*. *Eodem*, inquit, *anno* (1740.) *in lucem prodiit ſyſtema noſtri novi Her-*

Hiſt. Jur. Natur. §. XXXVI.

me-

metis Trifmegifti, & totius humani generis Doctoris D. Bar. de Wolff ſub hoc titulo: Jus naturæ methodo ſcientifica pertractatum. Quanquam autem ego huic viro *ter maximo* nihil de laude, quam in diſciplinis præſertim mathematicis, ſibi merito comparavit, detractum velim; in jure tamen naturæ explicando minus recte, minuſque feliciter verſatum eſſe, fidenter affirmo; tametſi ille aliter ſenſerit de opere abs ſe lucubrato. Quandoquidem in epiſtola nuncupatoria *Philoſophiæ practicæ*, quam vulgavit, *ſummajactantia contendit* (verba ſunt Schmaufii paulo ante citati, cujus cenſura poſt elogium illud ampliſſimum, nemini debet eſſe ſuſpecta) *neminem hucuſque de actionibus humanis, earumque imputatione, culpa, conſcientia, adeoque & de lege naturali, eiuſque connexione cum Jure civili humano funditus vel tractaſſe vel intellexiſſe; propterea ſe primum hæc omnia ex imo fundo detecturum.* Sed nos hæc minime terrent, quominus propoſitionem ſupra a nobis poſitam veram eſſe credamus: quam & propugnamus hoc modo.

Pag. 33.

Is merito cenſeri debet in tradendo jure naturæ minus recte minuſque feliciter verſatus eſſe, qui (1) uſus eſt methodo ſatis incongrua. (2) multa inutilia, & inepta, ac puerilia permiſcuit. (3) quod operis initio ſpopondit, id nequaquam præſtitit: (4) qui demum in errores varios prolapſus eſt, adeo ut accuſari non immerito poſſit, quod jus naturale vel everterit, vel corruperit. Porro *novum* hunc *Trifmegiſtum* in ea omnia, quæ commemoravimus, impegiſſe, ſtatim demonſtro. Quoad primum attinet, *Wolphiana methodus* his præſertim vitiis laborat. 1°. Quod ut plurimum ſit longe prolixior, quam par eſſet, & identidem omnino redundans. 2°. Quod ſummo incommodo, & moleſtiæ ſtudioſis ſit. 3°. Quod nimis obſcura ſit & perdificilis.

Porro primum *Wolfianæ* methodi vitium ex eo patet, quod ad unam, nec quandoque arduam, demonſtrandam propoſitionem ſæpenumero quinquaginta & amplius paragraphos, ſeu propoſitiones cum ſuis demonſtrationibus, adjectiſque ſcholiis impendit; ita ut ad decem tantummodo ex iis intelligendas, calculo accurate ducto, trecenti, ni amplius, paragraphi ſint percurrendi, menteque retinendi. Rem ita ſe habere, norunt omnes, qui in hujus Auctoris lectione aliquantiſper verſati ſunt. Tanta vero prolixitas & verboſitas quantum incommodi moleſtiæque parere debeat, reputare quiſque per ſeſe poteſt. Sed & aliud, illudque fortaſſe moleſtius graviuſque *Wolfius* addit incommodum. Ut enim quæ in Jure naturæ tradit intelligantur, traditaque percipiantur demonſtrationes, ſatis non eſt, opus ipſum attente diligenterque verſare; verum neceſſe eſt etiam, omnia ejus philoſophica volumina, quæ nec pauca numero ſunt, neque exigua mole, nempe, quæ *Ontologiam, Pſychologiam Empiricam, Pſychologiam Rationalem, Theologiam naturalem, Philoſophiam practicam, Philophiam naturalem* continent, præſto ſemper habere & evolvere; ſiquidem in quacunque ferme propoſitione, quam demonſtrare aggreditur, continenti atque perpetuo fere circuitu Lectores mittit, remittitque modo ad *Ontologiam*, modo ad *Philoſophiam practicam*, ſubinde ad alias, & iterum, iterumque modo ad hanc, modo ad illam. Qua quidem re quid quæſo gravius, quidve moleſtius? Præſertim vero quum tantam Lector moleſtiam abſque ulla neceſſitate, immo nec utilitate quidem, ſubire cogatur. Non infrequenter enim tanta ille paragraphorum multitudine ad eas demonſtrandas propoſitiones abutitur, quæ vel ſunt evidentes per ſe, vel ſunt ab aliis jam demonſtratæ, vel paucis ſaltem verbis, ac una vel altera propoſitione demonſtrari poſſent. Illud etiam non raro contingit, ut propoſitiones alias certæ, claræque methodi *Wolfianæ* opera incertæ obſcuræque reddantur. Mens nanque lectoris tanta paragraphorum farragine nedum uberiore non affunditur luce, ſed obſcuratur, confunditur & hebetatur; ut jam ſic obruta non ſatis videat, quæ antea clariſſime intelligebat. Veriſſimum nam-

que

Lib. III. de Nat. Deor.

que eſt quod ait *Cotta* ille apud Tullium, *perſpicuitatem argumentatione quandoque elevari*; præſertim vero ſi hæc nimia fuerit, *ac prolixitate moleſta*. Eapropter *Wolfiana* methodus veritati inveſtigandæ inveniendæque citius officit, quam proſit. Præcipue vero, quum ſatis non ſit, citatas propoſitiones variis in voluminibus quærendo laſſari; ſed plane opus eſt, ut, antequam quis ad opus evolvendum accedat, ſi aliquem velit ex eo fructum percipere, cetera ejus, quæ enumeravi, philoſophica volumina & mente perceperit, & memoria teneat: ad quod tum maxima ingenii acies ac robur neceſſarium eſt, tum plurimus ac diuturnus inſumendus eſt labor (*a*). At Methodi ſuæ arduitatem agnovit *Wolfius*

(*a*) Qui primus, quem ego ſciam, in *VVolfianam* methodum inſurrexerit, eamque damnarit, fuit doctiſſimus, & piiſſimus P. *Daniel Concina* Ord. Prædicator. in ſua *Theologia Chriſtiana* edita an. MDCCL, Tomo VI. Quæ ille inibi contra *VVolfium* differit, clariſſimo viro P. *Anſelmo Deſingo* Ord. S. Benedicti, Epiſcopi, & Principis *P. Flavienſis* Conſiliario, anſam ſuppeditaſſe videntur conſcribendi *Diatriben circa Methodum VVolfianam in philoſophia practica univerſali, hoc eſt in principiis juris naturæ ſtatuendis, quam non eſſe methodum, nec eſſe ſcientificam oſtenditur*. (hæc eſt nempe libri ejus inſcriptio) *Monachii* Anno MDCCLIII. Quæ laudatus *Schmaufius* ex ea *Diatribe*, atque ex *Daniele Concina* exſcribere operæ pretium duxit, (Hiſtor. Jur. Natur. §. XXXIX.) illa me afferre non pigebit, ut conſtet, eſſe etiam ex Proteſtantium cœtu homines, qui nobiſcum de *VVolfianæ* methodi pravitate conſentiant. „ *Iw* „ *eo*, inquit, (Germanica Schmauſii „ verba latine reddo) „ D. *VVolfio præ-* „ *ſertim* verboſitas *exprobratur*, *& inter* „ *alios ab Italo quodam ſcriptore* Daniele „ Concina *Dominicano*, *qui non ita pridem* „ Theologiam Chriſtianam *edidit*, *notatur* „ *VVolfius*, *in tertio tomo* ſui juris naturalis *Capite* 2. *in materia* de Veriloquio „ & Falſiloquio 161. *paragraphos eoſque fin-* „ *gulos fuſis commentariis ampliatos impend-* „ *diſſe*, *ut demonſtraret* , mendacium eſſe licitum ob publicam neceſſitatem. „ Sunt autem, *inquit auctor pag.* 47. inter illas propoſitiones etiam ſequentes: nam (§. 148.) *Qui ab aliis vult* „ *intelligi* , *vocabulis uti debet prout fert* „ *uſus loquendi*. Ad quam propoſitionem „ ipſis etiam pueris notam demonſtrandam remittit ad ſeptem omnino paragraphos diverſarum ſcientiarum, *Logicæ* nimirum, *Pſychologiæ Empiricæ*, „ *Philoſophiæ practicæ*, & *Juris Naturæ*. „ Tum ſubdit ſtatim (§. 149.) *Quoniam* „ *qui ab aliis vult intelligi* , *vocabulis uti* „ *debet*, *prout fert uſus loquendi*. *Quam* „ *propoſitionem a priore nihil differentem a-* „ *lio rurſus commentario confurcit*. Atque ita porro progreditur, manifeſto verboſitatis & tautologiæ exemplo. *Hoc multis etiam aliis exemplis a Domino illo Conſiliario demonſtratur*, *quin poſſet*, *ſi operæ pretium foret*, *fere ſingulis VVolfianorum præſertim latinorum voluminum paginis demonſtrari*. *Extant præterea in VVolfiana methodo multæ remiſſiones ad ceteta ſua prolixa Volumina*. „ Methodus VVolfiana, *in-* „ *quit laudatus Concina*, per ambages & circuitus veritatem ad hominum mentes defert. In quinquaginta propoſitio- „ nes dividit methodus hæc doctrinam, quæ unica, & ad ſummum duabus propoſitionibus pleniſſime exhauriri potet. rat. Sed quod methodum illam a philoſophia morali exterminare debet, eſt „ quod illa lectores ſuos ut rotas in gyrum perpetuum circumagit. Ut probet propoſitionem trigeſimam, modo „ te remittit ad decimam, modo ad quinquageſimam. Illuc pergis, & continuo aliam citationem offendis, quæ „ te mittit ad philoſophiam moralem. „ Arripis iter, & illuc quum perveneris, quaſi lætus de invento demonſtrationis promiſſæ arcano, en tibi obviam „ alia citatio, quæ te remittit ad Logicam: & hæc te iterum mittit ad „ Ontologiam, & hæc quoque iterum te in gyrum agit ad Pſychologiam: „ & hæc te denuo ad jus naturæ amandat, ut continenter per hunc te rotes circulum. Factum tam evidens & obvium narro, quam obvia & manifeſta ſunt VVolfii volumina. Vellem, ut aliquis eorum, quæ narravi periculum faceret. Et ſane, ut tu ex opere

VVol-

fius ipſe; eam tamen, (quod plane mirandum) ſibi ducit honori. Ita enim eam deprædicat: *magnum omnino opus & arduum conor, Theoriam actionum humanarum in artícum prolaturus . . . Neque hæc vulgo imperito ſcribuntur, nec iis, qui in mortalibus haud altius vulgo ſapiunt; ſed bis, quorum authoritate & vulgus, & qui eodem non altius ſapiunt, ſtare tenentur.* Verum ſi res ita ſe habet, procul a *VVolfianorum* voluminum lectione juvenes quique in jure naturali tyrones; procul qui ſingulari mentis acie minime pollent; procul qui in ſcientiis philoſophicis perfecte, & quidem juxta *VVolfianam* methodum, exculti non ſunt: procul demum omnes, qui *ſupra vulgus non ſapiunt*, quique non ſunt adeo docti, ut eorum *authoritate & vulgus, & qui eodem altius non ſapiunt, ſtare teneantur*. Scilicet ſoli viri *doctiſſimi* honore tanto perfrui poterunt, ut ad *VVolfii* ſcholam tanquam diſcipuli haud inepti admittantur. (*a*). Quis vero merito putet, eum de morali doctrina multum bene meritum

Epiſtol. uncup. hal. prac.

„ VVolfiano de jure naturæ profectum
„ percipere valeas, opus eſt, ut omnia
„ fere volumina, quæ edidit, in promtu habeas, eaque in cubiculo non valde anguſto bene diſpoſita, & modo ad
„ unum accurrere, modo inſpicere aliud,
„ nunc progredi, nunc regredi, nunc
„ pergere ad ultimum, nunc redire ad
„ primum, a primo ad quartum, a quarto ad ſecundum volumen. Et en in
„ hoc vitioſo, ac perridiculo citationum
„ circuitu percurrendo occupatos lectores, temporiſque jacturam graviſſimam
„ factam “. *Hoc totum vocat Deſingus doctas nugas*, ſubditque: „ Annon vero
„ nugæ ſint hæc, ſi vel trina tantum,
„ ut numero præcedente dixi, remiſſio
„ ad loca, eaque tantum bina, fiat? Nugæ iterum dico ſunt, ſi ad unam pueris notam propoſitionem demonſtrandam trecentis aliis propoſitionibus velut quodam pelago circumjacteris.
„ Quod ſi deinde idem tibi contingat,
„ cum omnibus aut fane multis in jure
„ naturæ paragraphis, labor in immenſum excreſcens fit penitus inſuperabilis. Ponamus enim in tot voluminibus
„ juris naturæ VVolfianis tantum mille
„ occurrere, ad quorum intelligentiam
„ neceſſe ſit, non trecentas, ut modo
„ dixi, alias propoſitiones adire, & inveſtigare, ſed ſolas centum; conſequitur ad intelligendum jus naturæ *VVolfianum* remiſſum te iri ſaltem ad centum millia propoſitionum: quas omnes
„ ſi incredibili cum liberæ animæ tormento enavigaveris, nihilo plus, quam
„ quum e portu ſolviſti, intelligis, ideo
„ quia prima propoſitio plerunque clarior ceteris fuit. Quin in tot propoſitionum millibus tantam invenies per
„ ſingulas addubitandi cauſſam, & materiam, ut ad extremum, tui quoque
„ ipſius oblitus nullam evadendi viam
„ deprehendas aliam, niſi hanc, ut remiſſionibus omnibus mittas nuncium.
„ His autem neglectis, rurſus ad omnem, quem promoveris, paſſim offendes, & hæſitabis. Ex his denique alterum conſequatur, oportet; aut ut
„ *VVolfium* totum plane abjicias tantorum malorum cauſſam unicam, id quod tibi fuerit oppido ſalutare; aut vero, ut eum obiter legens videare tibi tamen intelligere, & methodo tam neceſſaria inſtructum ceteros omnes, qui ea non utantur, præ te deſpicere poſſe; id quod pro ea, qua nunc tibi vehementer places, vanitate maximo te tandem aliquando pudore ſuffundet. “ *Præterea alias multas, eaſque ſcitas, convincenteſque libelli hujus obſervationes, quæ ad inſtitutum noſtrum proprie non pertinent.* Hactenus *Schmauſius*. Qui hac de re plura deſiderat, adeat ipſum *Deſingi* librum.

(*a*) Ut opera VVolfii cum fructu legi poſſint, quinque leges ſtatuit. *Formeyus* in brevi ejus vita, quam præmiſit operi ſuo Gallico, quod inſcripſit: *Principes du Droit de la Nature, & des Gens, extrait du Grande Ouvrage latin de Mr. de VVolf.* Ex his regulis prima eſt: *Quum quis lectionem operum hujus Philoſophi aggreditur, oportet ut abs ſe removeat omnia, quæ ad illud uſque tempus legit, didicit, ac meditatus eſt; ateoque ad hanc Philoſophiam adferat ſpiritum, ut ita dicam, omnino novum, liberumque ab omni alia idea. Abſque hac conditione conformitas terminorum, quæ in aliis ſyſtematibus adhibentur, & qui-*

tum esse, qui rem, quæ omnibus pervia esse debet, tot tantisque difficultatibus circumsepsit. Hoccine est *Theoriam* suam *in apricum proferre*, & non potius in profundum obscuritatis demergere, nebulisve involvere, quas perspicacissimæ duntaxat mentes penetrare valeant, atque pervadere? An laudabilis sit methodus ista, qui sapiunt, judicent.

Verum enimvero ferenda utcunque esset arduitas tanta, patienterque jugum subeundum, quod *ter maximo* huic *humani generis Doctori* nobis imponere placuit, si, quæ ille proponit, aut nova essent & rara, aut saltem utilia; & ad referandum juris naturalis aditum, tametsi per ambages longosque circuitus, tandem conducerent. Sed pleraque in eo sunt omnino obvia in aliis quoque scholasticis Auctoribus; alia vero plane inutilia & inepta, atque (quod in celeberrimo viro vix credibile est) etiam *puerilia*. Et quidem hujus generis bene multa agnovit in *Wolfio* notavitque post alios ille ipse *Schmaufius*, qui paullo ante adeo enormiter ipsum laudaverat. Quum enim multa nullius pretii retuliſſet ex eo, sermonem abrumpit his verbis, quæ germanice primum referre placet: *Eine menge anderer dergleichen Kindereyen zu geſchwoigen*, ideſt, *ut plurimas alias id generis puerilitates silentio præteream* (*a*). Pleraque vero

V. Not.

& quibus VVolfius in ſuo utitur, ſed in alio plane ſenſu, qui ſcilicet proprius eſt, confuſionem pareret inexplicabilem. Si ita res ſe habet, optime dixit ille Gallus: *opus eſt ſumma patientia ad legendum id, quod ſumma crudelitate ſcripſit VVolfius*. Quid enim crudelius, quam exigere in ſuis lectoribus modo dictam præciſionem, ſeu ut omnium, quæ didicere, obliviſcantur ad hoc, ut ejus diſcipuli evadant? præſertim quum hujus rei nulla juſta cauſa excogitari poſſit?

(*a*) Ut ſapiens lector judicet, num *Schmaufius* de *Wolfio* merito hæc pronuntiet, juverit, ea omnia, licet paullo prolixiora, hic adferre, quibus elogium iſtud appingit lib. cit. §. XXXVI. *In reliquis*, inquit, *ſui operis paucibus agit* V Volfius *de ſpecialibus obligationibus*, ſeu de officiis cum prolixitate plane incommoda, *ſupervacaneiſque demonſtrationibus. Ex. gr. in capite* de officiis hominis erga ſeipſum, *hæc inter alia inutilia prolixis ſtipata demonſtrationibus proponit*. §. 411. ex duobus cibis vel potubus ſalubribus ob ſaporem gratum unum alteri præferre licet, ubi temperans fueris. §. 412. Solius voluptatis percipiendæ gratia cibum ac potum appetere licitum non eſt. §. 413. Si quis in morbum incidat, operam dare tenetur, ut ſanitati reſtituatur. *Poſtquam vero ille* §. 414. *definiiſſet, quid ſit medicamentum, ſubdit* §. 415. Si abſque uſu medicamentorum ſanitas reſtitui non poſſit, homo iiſdem uti tenetur. §. 427. *ait*. Actiones miniſtræ ſunt, quæ ad officium aliquod expiendum neceſſariæ ſunt, ſeu requiruntur; in ſe ſpectatæ autem actus obligatorii non ſunt: *cujus hoc præbet exemplum*, ſi edere voluerit, *inquit*, cibus apprehendendus, & ori ingerendus, maſticandus & deglutiendus. Cibi adeo apprehenſio, & ingreſſio in os, maſticatio & deglutitio ſunt actiones miniſtræ, quum ſine iiſdem non detur cibi ac potus uſus, quem exigit conſervatio corporis. §. 428. Actio, quæ ad finem ab agente intentum, vel intendendum nil facit, ſuperflua dicitur. Ex. gr. ſi cibum ori ingerere vis, nullo opus eſt motu labiorum, dum os aperitur. Quod ſi ergo quocunque modo eadem moveas, actio iſta ſuperflua eſt. §. 431. Operam dare debemus, ut actiones miniſtræ ſint tales, quales exigit finis intentus, vel intendendus. Ita nemo negaverit, dandam eſſe operam, ut apertura oris cibi ingerendi gratia facta, talis ſit, quam cibus ingerendus requirit, & ut ipſe actus ingerendi cibum talis ſit, qualis eſſe debet, ut idem commode ori ingeratur. §. 432. Si actiones miniſtræ tales ſunt, quales exigit finis intentus vel intendendus, rectæ ſunt. §. 430. Sed actiones rectæ hominem decent. §. 199. Par. 1. Phil. pract. univ. Ergo actiones miniſtræ, ſi tales ſunt, quales exigit finis intentus vel intendendus, hominem decent. Ex. gr. ſi apertura oris cibi ingerendi gratia fit, non aliud in ea requiritur, quam ut quantitati cibi ingerendi proportionata ſit, nec major, nec minor, quam ut per eam

inutilia, inepta, nulliusque plane frugis in singulis philosophicis *Wolfii* libris (ne id ex mea duntaxat sententia affirmare videar) sæpius mihi asseruit dum viveret, Vir acerrimo ingenio, profunditaque meditatione *Nicolaus Concina* Ordinis Prædicatorum, qui quum esset in Patavina Academia publicus *Metaphysices* Professor, *Wolfiana* opera diu multumque versarat, ac diligentissime

eam cibus ingeri possit. Talis oris apertio sit sola depressione mandibulæ inferioris, neque ad eam requiritur præterea ullus labiorum motus. Dico, decere hominem, ut, si cibi ingerendi gratia os aperit, sola mandibulæ inferioris depressione oris efficiat cibo ingerendo proportionalem aperturam, nullo labiorum motu facto, quo eorum situs respectu aliarum partium vicinarum mutatur. *Ut vero ille plura alia de hominis in capiendo cibo obligatione disseruit, de vestium ratione loqui aggreditur, rursusque prolixas de his exhibet demonstrationes.* §. 445. Homo corpus vestimentis adversus injurias tempestatum munire debet. *Et postquam* §. 447. *definitionem tradidisset* de partibus corporis obscœnis, *subdit* §. 448. partes corporis obscœnæ vestibus velandæ sunt: *eumque hoc fuse demonstrasset, repetit* §. 449. Quoniam partes corporis obscœnæ vestibus velandæ sunt §. 448. Id vero, propter quod agimus, finis est. (932. Ontol.) vestium quoque finis est, partes corporis obscœnas velare, *& §. 450. iterum:* vestes aptæ esse debent ad corpus contra injurias aeris tuendum, & ad partes obscœnas velandas. Etenim quum finis vestium sit tueri corpus adversus injurias aeris (446) & velare partes obscœnas (§. 449.) vestium usus spectandus est tamquam medium, quo utrumque finem consequimur (§. 937. Ontol.) Quamobrem si earum usu finem utrumque consequi volueris, vestes aptæ esse debent ad corpus contra injurias aeris tuendum, & ad partes obscœnas velandas. §. 452. Vestes commodæ esse debent agenti, quod iis indutum agere oportet. §. 455. Homo in incessu se providum probare debet, ut sit ab omni lapsus periculo immunis *prolixa cum demonstratione*. §. 460. Homines obligantur ad ædes extruendas. §. 463. Decent hominum ædes essentiæ ac naturæ animæ convenientes. §. 466. Homo obligatur ad vitam commode transigendam. §. 467. Homo ad singula, quæ ad vitæ commoditatem spectant, cognoscenda obligatur. §. 469. Ædes commodæ sunt extruendæ. Obligamur enim ad vitam commode transigendam (§. 466.) & ad ædes extruendas (§. 460.) Quamobrem quum in Architectura civili ostendatur, ædes commodas extrui posse; ædes commodæ sunt extruendæ. Sumitur hoc in Architectura civili instar axiomatis, & jam olim sumsit Vitruvius, quemadmodum nemo ignorat, qui eandem vel primis labiis degustavit. Quod vero recte sumatur, ex præsenti demonstratione patet. §. 471. Homo obligatur ad vitam jucunde transigendam. §. 473. Homini jus est extruendi ædes pulchras. Ædes enim pulchræ aptæ sunt ad voluptatem in nobis producendam (§. 545. Psych. Empir.) adeoque earum extructio facit ad vitam jucunde transigendam. §. 470. Quoniam itaque homini jus est ad ea omnia, quæ ad vitæ jucunditatem faciunt, & ad omnes actus huc requisitos (§. 472.) jus etiam ipsi est ædes pulchras extruendi. Sumitur, Vitruvio præeunte, instar axiomatis in Architectura civili ædes pulchras esse, atque adeo in iis extruendis habendam quoque esse rationem pulchritudinis. Hic vero ostendimus, hominem hoc facere suo jure, ut pateat, recte idipsum sumi. Pulchritudinem ædium facere ad vitæ jucunditatem notionibus communibus conforme est. Hic vero discimus, notionem communem non abhorrere a veritate. Constat ex Architectura civili, dari pulchritudinis ædium gradus, & esse quamdam pulchritudinem essentialem, quæ locum habet in omni ædificiorum genere. Unde vero definiantur gradus unicuique observandi, ex statu hominis externo intelligitur, quem nunc pendere a dominiis & imperiis introductis, nemo est, qui nonnisi culpa sua ignoret. Unde & officia hominis quoad statum externum perspicere non datur, antequam de dominio & imperio summo civili fuerit actum. *Ut multas alias his similes puerilitates præteream.* Hæc *Schmauſius* de suo *novo Trismegisto, & Doctore humani generis.*

sime expenderat, ut vix quisquam eo melius de *Wolfianorum* voluminum pretio judicium ferre posset. Is itaque, cum de rebus eruditis amice colloqueremur, injecta Wolfii mentione, rogatus a me, quid de eo sentiret, inter cetera respondit: *Si Leibnitius scripsit, in scholastico stercore multum auri latere; multo potiore jure affirmari potest, in multo Wolfiano furfure parum farinæ reperiri*. Si quis tanto viro fidem adhibere detrectet, periculum ipse faciat, producta aliquandiu ejus operum lectione, comperietque, id esse verissimum, simulque de jactura temporis dolebit. Addebat eximius ille vir: *Jactat quidem Wolfius, sese omnia demonstrare, quæ proponit; reipsa tamen demonstrat prope nihil*. Quod effatum verissimum esse, pluries comperisse mihi videor. Nam cum plures ejus demonstrationes expenderem, sæpe visæ sunt mihi *sophisticæ* magis, quam *solidæ*; *irretire* potius, quam *convincere*; ac demum in *paralogismos* quandoque degenerare. Hujus rei specimen, si quod desideres, comperies infra Lib. VII. Cap. V. Neque vero in hoc solum promissa sua non implevit *Wolfius*; sed ab eo receßit etiam, quod initio sibi præstandum proposuit. Pollicetur ille, sese omnia ex ipsa natura & essentia hominis demonstraturum. *Legem naturæ*, ait in præfat. *cum jure & obligatione naturali ex ipsa hominis rerumque essentia derivamus*. At dum de obligatione naturali Lib. I. Cap. I. disserit, eam quidem in varia tribuit genera, aitque, *priorem esse jure, hoc est, anteponendam esse aliquam obligationem, quam jus aliquod concipi possit; adeoque jus oriri ex obligatione passiva*. „ At in his omnibus „ obliviscitur inquit *Schmaußus*, demonstrare ex ipsa essentia & natura hominis, quod tam exerte promiserat. „ Et sane (pergit *Schmaußus*) ut recte „ procederet, demonstrare debuisset, „ cur jus ex *obligatione* potius, quam „ obligatio ex jure nascatur: & præ„ sertim qua ratione fons omnis obli„ gationis in hominis natura existat, „ eaque illi innata sit. Quod *Wolfius* „ nullatenus præstitit; quanquam hæc „ una ex præcipuis sit, magisque ar„ duis Juris Naturæ quæstionibus". Alia etiam plura, quæ in Opere de *Jure Naturæ* proponit & docet, nequaquam derivat ille ex ipsa essentia hominis: adeo scilicet magis fuit in promittendo liberalis, quam fuerit in adimplendo fidelis: nisi quis potius velit eum imprudentiæ damnare, quod ea sponderit, quæ præstare non poterat, immo quæ a nemine præstari valeant. Nam inter cetera pollicetur, jus etiam *privatum*, seu jus *Civile* & *Feudale*, quod quinque posterioribus operis sui de Jure Naturæ partibus complectitur, ex ipsa natura hominis deducturum se, & demonstraturum: quæ quidem promissio *cuique sanæ mentis homini ridicula* est, judice jam sæpe laudato *Schmaußo*.

Lec. cit.

Verum enimvero hæc omnia doctissimo viro condonari fortasse possent, si in varios præterea errores, eosque aperime pernicioßos, minime incidisset. Ægre, puto dictum hoc ferret ille, si adhuc esset in vivis, quippe qui adeo fidenter in omnibus veritatem se assecutum professus est, ut ferme omnimodam, ἀναμαρτησίαν, seu *inerrantiam* sibi adscripsisse videatur. Ita enim de se ipso loquitur in *Morali* opere germanice conscripto: „ qui absque præ„ judicio (versione utor P. *Desing*, qui „ hæc recitat ejus verba), „ & cum „ capacitate in scripta mea incidet, in„ veniet veritatem esse quidquid hic „ scripsi. Diu est (quæ Dei sit laus) „ quod a deceptione mei ipsius in e„ jusmodi judiciis sim immunis, eo „ quod rem ex suis principiis dijudi„ cem, nihilque mihi sit rei cum ex„ ternis. Qui præsertim Logicam meam „ latinam legerit, atque intellexerit, „ is videbit callere me, quid facto o„ pus sit, ut verum ex fundamento „ comprehendatur, & quantum opus „ sit perpendere rem, donec securus es„ se possis, ejus te esse adeptum certi„ tudinem, nec ne". Optandum plane foret, ut celeberrimus iste Philoso-phus, qui in *abditos animorum recessus*

Larva detracta. Cap. XVIII.

penetrare aggreſſus eſt, humanæ mentis imbecillitatem paullo magis perſpectam habuiſſet, aut ejus non ita facile oblitus eſſet. At ex ejus aſſeclis fortaſſe non deerunt, qui eandem de illo, ac ipſe de ſe, ſententiam ferentes, nimiæ audaciæ atque temeritatis me condemnent, quod auſim tanto viro errores adſcribere. Ab his tamen ego *humanitatis jure poſtulo, ut ſi legant, perlegant* (utor Lactantii verbis) *& ſententiam differant in extremum:* & ſi ego plures *Wolfii* errores in hujus operis progreſſu non demonſtravero (quod in præſentia abſque magna ordinis perturbatione fieri non poſſet) tunc me, qua libuerit, cenſura condemnabunt.

Lib. I. Divin. Inſtit. Cap. I.

Quod hic duntaxat innuo de erroribus a *Wolfio* in ſuo jure naturæ admiſſis, incredibile minime videbitur iis, qui noverunt, de hujuſcemodi etiam erroribus a doctis aliis hominibus eum accuſari, quorum ſi revinceretur, non juris ſane naturalis *illuſtrator*, & *demonſtrator*, quam ſibi laudem arrogat ille, ſed peſſimus, & iniquiſſimus ejuſdem everſor habendus eſſet; ſiquidem & *Atheiſmi*, ſeu *Spinoſiſmi*, & *Fataliſmi*, ſeu de ſublata humanorum actuum libertate, non quidem diſertis verbis, ſed ex pravorum principiorum conſecutione, accuſatur præſertim a *Joachimo Langio, in Cauſa Dei adverſus Atheiſmum*. Accuſationem hanc, eo præſertim elata voce reclamante, mihi perſequi & urgere non libet. Novi, iſtud criminationis genus in viros doctos, qui a communi loquendi uſu recedunt, nimis quandoque facile intorqueri; & ipſe quidem lubentius *Atheorum* numerum minuerim, quam auxerim, ne videlicet vel ipſe fautorum numerus debitum erga atheiſmum horrorem imminuat, aut ipſi aliquod patrocinium impendat. At illud vitio procul dubio *Wolfio* vertent cordati omnes, quod ſingulari ſentiendi, aut loquendi modo tantæ ſuſpicionem impietatis viris doctis ingeſſerit (*a*); qua quidem re nihil ingenuo proboque philoſopho magis indecorum videri poſſit.

Eſt tamen aliud, quod nondum quidem ab aliquo notatum comperio, ſed quod mihi potiore jure ac fundamento, huic philoſopho objici poſſe videtur; nempe ipſum ſe *Epicureiſmi* fautorem quadantenus præſtitiſſe, immo longius quam *Epicurus*, circa *voluptatem*, *commoditatem*, *jucunditatemque* progreſſum eſſe. Nam quum *Epicurus* iſta tantummodo per ſe *experenda eſſe* aſſeruerit; *Wolfius* præterea docet, nos naturali lege ad ea perſequenda adſtrictos eſſe. Ut quam juſta ſit mea hæc in *Wolfium* accuſatio, judicare per ſe Lector valeat, proferam hic propoſitiones aliquot, quas habet ille in *Jure Naturæ*, ubi officia hominis erga ſemetipſum recenſet, explanatque. Adnotanda imprimis eſt hæc propoſitio Paragraphi 280. *Homo obligatur ad felicitatem conſequendam, & infelicitatem fugiendam: ſeu operam dare tenetur, ut ſit felix, ſibi autem cavere debet, ut ſit infelix*, in hac nempe vita, cujus tantummodo in hoc Opere rationem habet (*b*). Hujuſce propoſitionis

Parte I. Cap. II.

(*a*) Narrat Formeyus in brevi ipſius vita, Theologos Halenſes Orationem, quam habuit *Wolfius* An. 1721. (quum Prorrectoratus gradum dimitteret (de *Scientia Morali Sinenſium*, in qua illorum Philoſophiam valde extollebat, ejuſque cum ſuis principiis conformitatem oſtendere nitebatur, adeo offenſos fuiſſe, ut ſequenti mane ex omnibus Cathedris ipſi anathema dictum fuerit. Duobus vero poſt annis Regis Boruſſici decreto fuiſſe eum ob doctrinam ſuam eo gradu, quem obtinebat, privatum, & ex Halenſi Urbe ejectum: quo non rediit niſi Anno 1741, quum interim in *Marburgenſi* Academia Mathematicam & Philoſophiam docuiſſet. Addit *Formeyus*, *Wolfium* non ſolum dum viveret, ſe egregie ab impactis accuſationibus vindicaſſe; ſed etiam quum morti eſſet proximus clariſſima Religionis & pietatis in Deum ſigna & argumenta edidiſſe. Hinc ego quoad hoc, ejus famam intactam relinquo.

(*b*) Non ſolum *Wolfius*, ſed etiam *Thomaſius* aliique generatim omnes *Germani* Juriſtæ non de alia quam de hujus vi-

nis momentum & pondus explicat ille in nota adjecta ; quia (1) *etsi homines per naturam appetant felicitatem, & averſentur infelicitatem, pauciſſimi tamen ſunt, qui obligationem conſequendæ felicitatis, & ſibi cavendæ infelicitatis agnoſcant*, & alias (2) *generalis determinatio*, ſeu inclinatio & impetus *ad felicitatem*, *non ſufficit ad eam conſequendam*; quaſi vero ſi *naturalis obligatio* eam procurandi ſuperaddatur, id *ad eam conſequendam ſufficiat*. Interim gratiſſimum erit felicitatis hujus vitæ amatoribus intelligere, ſeſe, *Wolfio* auctore, naturali lege ad eam ſibi procurandam adſtringi. Sed grata etiam erit *Epicureis* ratio, qua hujuſcemodi legem evincere conatur, quia nempe *obligamur ad conſequendum ea, quæ nos felices neceſſario reddunt, nempe virtutes, & fugiendum ea, quæ nos neceſſario infelices reddunt*, nempe *vitia:* hac nanque ratione ſatis indicat *Wolfius*, virtutes eo tantum fine excolendas eſſe, ut earum ſubſidio feliciter in hac vita vivamus; ſicque virtutes, *quas ratio rerum omnium dominas judicat*, terrenæ ipſe felicitatis *ſatellites* & *miniſtras* facit, ut Epicurei voluptatis *miniſtras* eſſe volebant, teſte Cicerone. Nec dubitari poteſt, quin *Wolfius* ea in ſententia fuerit, virtutes non propter ſe, ſed velut humanæ felicitatis medium, eſſe expetendas, quum in nota inſequenti propoſitioni ſubjecta ratum habeat, in *Philoſophia morali præcepta moralia ex felicitate tanquam ex fine deducere licere, & a vero non aberrare, qui Ethicam habet pro ea Philoſophiæ parte, quæ modum conſequendi felicitatem docet: immo ex notione felicitatis totum quoque jus naturæ deduci poſſe*. Clarius adhuc ſententiam hanc ſuam aperit in nota ad §. 466. ubi hæc habet. *Lex naturæ eſt medium felicitatem conſequendi* (§. 857. Ontol.) *conſequenter per virtutes felicitas noſtra* (hujus vitæ) *tanquam finis intenditur: neque ad illam ſervandam obligamur, niſi quia ejus cuſtodia felicitatem conſequimur, nec ſine eadem eandem conſequi datur*. Quantum hoc ad *Epicureiſmum* accedat, per ſeſe liquet. Neque quis dicat, eo maxime diſcrepare *Wolfium* ab *Epicuro*, quod hic virtutes faceret miniſtras *voluptatis*, ille *felicitatis*. Etenim honeſtius eſt quidem *felicitatis* nomen, quam *voluptatis*; at certum eſt, Epicureos *voluptatis* vocabulo quidquid ad hujus vitæ felicitatem ſpectat, fuiſſe complexos, nimirum præter tranſeuntes corporis voluptates, etiam & præcipue animi jucunditatem, quietem, & omnis doloris, tædii, moleſtiæque vacuitatem. (*a*) Hæc vero omnia (& quidem ipſa etiam voluptate corporis incluſa) felicitatis partes *Wolfium* facere, clarum, exploratumque evadit ex ſequentibus ejus propoſitionibus. Quoad *voluptatem* ita mentem aperit ſuam §. 281. *Quoniam homo obligatur ad felicitatem conſequendam, ſeu operam dare tenetur, ut ſit felix, felicitas vero ſtatus eſt, quo voluptas vera perdurat; homo utique operam dare tenetur, ut eum conſequatur ſtatum, quo vera voluptas perdurat*. An-ne plus hac in parte dixerat *Epicurus*? Neque vero putes *Wolfium* in eo recedere ab *Epicuro*, quod voluptatem tantummodo *veram* procurandam nobis edicat; nam & *Epicurus* de vera ſine dubio voluptate locutus eſt, ſeu de ea, *quæ ex vero bono percipitur*, & quæ *in ſe innocua eſt*, ſcilicet *quæ nec in tædium*

Lib. II. de Fin.

vitæ felicitate loquuntur, ut ex eorum ſcopo, & dictis compertum eſt. Quare ego etiam, dum non aliam exprimo, eandem intelligo.

(*a*) *Non enim hanc ſolum ſequimur*, inquit Torquatus loc. cit., *quæ ſuavitate aliqua naturam ipſam movet, & cum jucunditate quadam percipitur ſenſibus: ſed maximam illam voluptatem habemus, quæ percipitur, omni dolore deſtructo: nam quoniam quum privamur dolore, ipſa liberatione & vacuitate omnis moleſtiæ gaudemus; omne autem, quo gaudemus, voluptas eſt; omne quo offendimur, dolor; doloris omnis privatio recte nominata eſt voluptas*.

dium degenerat, nec tædium sive molestiam parit (quibus duabus conditionibus *veram* voluptatem eodem paragrapho definit *Vvolfius*) hinc etiam sapientiam ipsam ad felicitatem requirebat, negabatque, quempiam beatum esse posse, nisi esset sapiens; adeoque voluptatem duntaxat *innocuam*, & ex *vero* bono, non *apparente*, perciperet. Ceterum *Vvolfium* ipsum non minore in pretio habuisse sensuum voluptatem, quam *Epicurus* habebat, luculenter patet ex §. 286. sequente ejus propositione: *Voluptas transitoria* (cujusmodi est voluptas sensuum) *æquipollet veræ, si fuerit innocua*. Ratio, quam subdit, mentem ejus clarissime manifestat. *Quum enim*, inquit, *voluptas vera sit innocua* (hoc ut demonstratum sumit ex §. 388. part. 1. Philosoph. pract. univer.), *ubi etiam transitoria fuerit innocua, non alia inter eam, & voluptatem veram differentia intercedit, nisi quod illa nonnisi exiguo temporis spatio duret, nunquam reditura, hæc autem utpote ex vero bono percepta, constans sit. Quoniam itaque hæc differentia non attenditur, ubi de statu sermo est, in quo voluptas tædia sive molestias excludit, perinde omnino est, sive vera fruaris voluptate, sive transitoria innocua, eo scilicet momento, quo eadem frui tibi datur. Atque adeo voluptas transitoria, si fuerit innocua, veræ æquipollet* (*a*). De voluptate sensuum loqui *Vvolfium* hoc loco extra dubitationis aleam constituit sequens, quam subjicit, uberior positæ propositionis explanatio & confirmatio: „ Ex. gr. suavitas gustus, qui „ ex cibo & potu salubri percipitur, „ voluptas innocua est, quum metuen„ dum non sit, ne tibi ideo pervoran„ da sint tædia, quia eadem frui tibi „ datum. Perinde igitur est, ac si volu„ ptate vera tibi eo momento frui da„ tum fuisset. Illa igitur voluptas in „ locum veræ substitui potest, nulla „ facta quoad statum animi mutatione: „ æquipollet adeo in hoc casu volupta„ ti veræ, utut eo saltem momento „ percipitur, quo cibum comedis vel „ potum hauris. Nimirum si illo mo„ mento veram percepisses voluptatem, „ voluptate innocua tibi frui datum „ fuisset, nec metuendum fuisset, ut „ propterea tædiis affectus esset animus. „ Sed idem obtines, ubi suavitate gu„ stus, qui ex cibo, ac potu percipitur, „ delectaris. Transitoria igitur hæc vo„ luptas, quia innocua, veræ æquipol„ let “: Id unum superesse videtur, ut *Vvolfius* cum *Epicureis* quoad *voluptatem* perfecte consentiat, ut & felicitatem *voluptate* definiat, & *transitoria*, seu sensuum, voluptate augeri felicitatem affirmet. Utrunque præstat ille in sequenti propositione §. 286. quæ ita se habet: *Quoniam felicitas status est in quo voluptas perdurat* (quod ut exploratum sumit ex definitione, quam tradit, §. 636. Psychol. empir.) *voluptas*

(*a*). Distinctionem voluptatis *innocuæ* & *nocuæ* ante *Vvolfium* agnoverunt etiam *Epicurei*, & idem ac *Vvolfius* de utraque sensere. *Quis*, ait Torquatus Epicureus apud Ciceronem lib. 1. de fin. *cum jure reprehenderit, qui in ea voluptate velit esse, quam nihil molestiæ consequatur ... Eos accusamus, & justo odio dignissimos ducimus qui blanditiis præsentium voluptatum delinniti, atque correpti, quos dolores, quas molestias excepturi sunt, occæcati cupiditate non providenti.* Quin ulterius progrediuntur, & fortasse magis caute, quam *Vvolfius* rem hanc definiunt. Unde *simili sunt in culpa* (pergit Torquatus) *qui officia deserunt malitia animi, ideft laborum, & dolorum fuga. Et harum quidem rerum facilis est, & expedita distinctio. Nam libero tempore quum salutæ nobis est eligendi optio, quumque nihil impedit, quominus id, quod maxime placeat, facere possimus; omnis voluptas assumenda est, omnis dolor depellendus. Temporibus autem quibusdam aut officiis debitis, aut rerum necessitatibus sæpe eveniet, ut & voluptates repudiandæ sint, & molestiæ non recusandæ. Itaque harum rerum hic tenetur a sapiente delectus, aut ut rejiciendis voluptatibus majores alias consequatur, aut perferendis doloribus asperiores repellat.*

ptas (*a*) *vero tranſitoria, ſi innocua fuerit, veræ æquipollet; voluptas tranſitoria, ſi fuerit innocua, felicitatem auget.* Nonne ſi *Epicurus* ipſe reviviſceret, Philoſophum hunc ſuſpiceret velut genuinum diſcipulum ſuum, immo fautorem, ſingularemque patronum? Quinam vero pudor eſt, Chriſtianum Philoſophum ea ratione philoſophari, quam dedecori ſibi ducerent vel ipſi cordatiores Gentiles? Pergamus tamen; & propoſitiones, quas *Wolfius* ex ſua felicitatis idea ad *Epicureorum* plane guſtum deducit, in medium proferamus.

Operam dare tenemur (ait. §. 451.), *ut omnem moleſtiam, quantumlibet exiguam evitemus.* Demonſtrationem addit: *Operam homo dare tenetur, ut eum conſequatur ſtatum in quo voluptas vera perdurat: conſequenter quum tædium ſive moleſtia voluptati contrarietur* (qua de re, ſi quis dubitet; eſt enim aliunde ſatis captu difficilis, eum remittit ad §. 511. 518. Pſyc. empir.) *oportet ut liberum poſſideat ab omni moleſtia animum. Neceſſe igitur eſt, operam dei, ut omnem moleſtiam quantumvis exiguam, evitet.* Auditis delicatæ mulieres? Jam non amplius vobis vitio vertetur, ſi omne impoſterum vel leviſſimum incommodum fugere ſatagatis. At ne indignemini quoque, ſi & viri veſtri ita ſe gerant; quandoquidem novus iſte *humani generis Doctor* id tanquam naturæ legem præſcribit: ac ægre ſane ferre non debetis, ſi & ipſi felices eſſe velint. At vero *felicitas* (monet vos *Wolfius*, ſi id ignoratis) *omnem excludit moleſtiam* (hoc demonſtrat ille §. 636. Pſyc. Empir.) *& quicquid homini tædium aliquod, ſive moleſtiæ quidpiam creat, id ad infelicitatem ejus quidpiam confert.* Si hoc vobis arduum videtur, conſulite §. 639. Pſyc. Empir., quo vos amandat *Wolfius* ipſe. Ceterum grata quoque vobis erit ſequens ejus propoſitio §. 466. *Homo obligatur ad vitam commode tranſigendam*; quæ propoſitio ſponte fluit ex præcedente: quemadmodum & iſtæc, quam habet §. 469. *Ædes commodæ ſunt extruendæ.* Sequens vero placebit omnibus, præſertim Juvenibus: *Homo obligatur ad vitam jucunde tranſigendam.* Vis ne plura? Timet ſolertiſſimus iſte Philoſophus, ne contra obligationem *commode, jucundeque* vivendi *agamus* (in nota ad §. 474.) tunc etiam, *cum eidem ſatisfacere intendimus*: eapropter neceſſarium ducit duas propoſitiones *addere, ut pateat quouſque ſe extendat obligatio vitam commode* (jucundeque) *tranſigendi.* Ait itaque §. 474. *Vitæ commoditas in poteſtate noſtra non eſt, niſi quatenus facultatem virium ac rerum noſtrarum uſu, aliorumque ope ac auxilio efficere poſſumus, ut quod nobis agendum, abſque moleſtia peragatur.* Addit vero, *in eo caſu*, quo commoditas & jucunditas vitæ *non eſt in noſtra poteſtate, nullam eſſe obligationem* commode jucundeque vivendi. *Quoniam enim nemo obligatur ad id, quod impoſſibile eſt* (juxta §. 209. Philoſ. pract. univerſ.) *veſanum eſſet, obligationem eo uſque extendere.* Neceſſaria plane admonitio, admonitioniſque magis adhuc neceſſariæ demonſtratio! Quid vero eo in caſu agendum eſt, ne contra naturæ legem aliquid peccemus? Præſto eſt *Wolfii* conſilium. *Curandum eſt*, ſubdit, *ne moleſta nobis accidant ea, quæ talia recte haberentur, ſi quidem ea unde oritur moleſtia, evitare in poteſtate noſtra poſitum fuiſſet.* Videas, ſtudioſe Lector, quam

(*a*) Ita idem *Torquatus* Epicureus loc. cit. *Conſtituamus*, inquit, *aliquem magnis multis, perpetuis fruentem & animo & corpore voluptatibus, quem tandem hoc ſtatu aut præſtabiliorem, aut magis expetendum, ſeu magis felicem poſſumus hoc dicere?* Huc faciunt verba, quæ paullo poſt habet: *perſpicuum eſt, omnes rectas res, atque laudabiles* (hoc eſt omnes virtutes) *eo ferri, ut cum voluptate* (ſeu feliciter) *vivatur. Quoniam autem id eſt vel ſummum bonum, vel ultimum, vel extremum, quod græce τέλος nominant*) *quod ipſum nullam ad aliam, ad id autem res referuntur omnes; fatendum eſt, ſummum eſſe bonum jucunde vivere.*

quam accurate Philosophus iste sive præceptis, sive consiliis hominum felicitati prospiciat. Miraberis & juste quidem miraberis tantam in eo homine diligentiam atque solertiam. At ego citius stupore & admiratione capior, dum quid novo huic *Mercurio Trismegisto* in mentem venerit, considero, ut hominibus in terrenam hanc felicitatem proniſſimis, & ad vitæ hujus commoditatem, jucunditatemque, & ad corporis voluptates sua sponte currentibus, quin & ruentibus impetu depravatæ naturæ, adderet stimulos & calcaria. Stupori tamen & admirationi dolor & longe quidem major accedit, dum video, proponi hæc, commendarique juvenibus, qui ad notitiam juris adspirant, de quibus periculum maximum est, ut si antiqui Romani jurisconsulti plerique omnes *Stoici* erant, isti non jurisconsulti evadant, sed *Epicurei*. Vix alius e *Wolfiano* juris naturæ opere expectari fructus potest: & si quis alius, minime certe, qui valeat cum tanta pernicie juvenum comparari. Quam ob causſam quicumque recte & vere sapiunt, solertiſſime curabunt, ut hujusmodi opus pernicioſiſſimum e manibus studioſorum præsertim juvenum, excutiant. Qui enim fieri potest, ut si *Wolfianis* hisce naturæ legibus, atque principiis imbuantur, ad Evangelium, quod *Crucem, mortificationem, lacrymas, sui abnegationem*, & id generis alia indefinenter deprædicat, inculcatque, bono animo audiendum dispositi sint, atque parati? Sed multo magis ad Evangelicæ legis dogmata amplectenda forent imparati Gentiles, si forte mala in *Wolfianum Juris naturæ* opus incidernt. Qua enim, quæso, ratione persuaderi unquam poterunt, veram esse eam legem, quæ cum lege naturæ a *Wolfio* excogitata, qua ad jucunditatem, commoditatem, voluptatemque adstringimur, recta fronte pugnare videatur? Optandum igitur foret, ne *Jus istud naturæ Wolfianum* lucem unquam aspexisset: eo vel maxime, quod præter errores, ac pernicioſa principia, nihil novi adferat & peregrini: totum enim impenditur vel in iis, quæ notiſſima sunt, proponendis; vel in iis, quæ sunt certiſſima ac suapte natura clariſſima, prolixa moleſtiſſimaque sua methodo demonstrandis, si quid tamen reipsa demonstrat: qua dere nos alibi plus quam semel. Perperam igitur & inutiliter in eo pervolvendo tempus insumeret quispiam, quum ex tanto labore nec doctior fieret, nec de rebus antea notis evadgeret certior.

At hic insurget fortasse ex hujus Philosophi admiratoribus aliquis, meque velut reum calumniæ condemnabit, propterea quod eam ipsi sententiam adscripserim, nempe virtutes nonnisi *ancillas* esse, atque *ministras voluptatis*, vel *utilitatis*. Quomodo enim id sensefit *Wolfius*, inquiet, qui (1) summum hominis bonum in ipsius perfectione, seu *non impedito progressu ad majores continuo perfectiones posuit*: qui (2) virtutes *ob earumdem bonitatem intrinsecam* exercendas docuit. Qui (3) *solius voluptatis gratia cibum, ac potum appetere licitum esse*, negavit: qui demum *virtutem ipsam sibimet ipsi præmium esse*, definivit?

§. 374. par. 2. Ph. prac. univ.
§. 336. ibid.
§. 432. p. 2. J. N.
§. 133 p. 1. Phil. Pr. univ.

Verum si quis hisce momentis Philosophum hunc a sententia, quam illi adscribere non dubitavi, alienum esse, putet se posse evincere, fallitur egregie. Etenim primo nihil ei tribuo, quod suis ipse verbis non expresserit. Deinde perfectionem hominis in complexione bonorum *animi, corporis, & fortunæ* reponit ipse; adeoque etsi sui *perfectionem* Juris Naturalis, virtutumque unicum finem faciat, propriam semper utilitatem seu felicitatem finem constituit; immo & voluptatem ipsam ex perfectionis propriæ notitia exurgentem unicum statuit seipsum perficiendi obligationis fontem: quod quum ex pluribus locis pateat, tum ex sequentibus ejus verbis clariſſimum est. *Perpendendum est imprimis, quod absque voluptate prævisa, quam perfectio propria parit, nulla concipi possit obligatio naturalis, quæ scilicet ex ipsa natura humana fluit.* Omnia itaque quæ juris naturæ

§. 281. p. 2. J. N.

Ib §. 573. in Not.

sunt,

ſunt, ad voluptatem tandem dirigit *Wolfius* non minus, ac *Epicurus*: neque aliter res eſſe poteſt, quum, quemadmodum *Epicurus* ſummum bonum in voluptate conſtituebat, ita & *Wolfius* in *voluptate*, ſeu in *ſtatu, quo voluptas perdurat*, felicitatem, ut ſupra vidimus, ponat: perinde eſt enim quod attinet ad rei ſubſtantiam, ſive *ſummum bonum*, ſive *felicitatem ſummam* in voluptate ſtatueris. Et quidem *beatitudinem* a *felicitate* diſtinguere *Wolfiana* ſubtilitas eſt, quæ ab aliis jure negligitur. Illud certum eſt *Wolfio*, perfectionem quantumvis magnam, ſeu qualemcunque bonorum animi, corporis, & fortunæ copiam non poſſe quempiam, niſi voluptate parta, felicem conſtituere. Quod ſi *Epicureum* non eſt, quid aliud *Epicureum* eſſe poſſit, ignoro. (*a*) Recta igitur in *Wolfium* ſunt argumenta omnia, quæ adhibentur contra *Epicureos*, ſive alios quoſcunque, qui finem juris naturalis, ac *Ethices*, adeoque virtutum omnium, conſtituunt vel *felicitatem*, vel *utilitatem*, vel *voluptatem*: nam hæc unum idemque ſunt, vel ſaltem in idem recidunt. Et quidem ex *Wolfii* mente virtutes expetendæ ſunt, quia perfectionem inducunt, ſive eorum, quæ ſæpe diximus, bonorum copiam: perfectio expetenda eſt, quia conſtituit hominis felicitatem, quatenus parit voluptatem: ſupereſt ergo, ut ſola voluptas propter ſe ſit expetenda: quod ſine dubio *Epicureum* eſt.

Quæ in objectione ſubduntur, reliqua iis tantum fucum facere poſſunt, qui Wolfii mentem ſententiamque illis ſubjectam propoſitionibus perſpectam non habeant. Virtutes quidem ſeu actiones *legi naturali conformes ob intrinſecam earum bonitatem* exercendas ſtatuit. Sed quænam eſt hæc intrinſeca bonitas? Anne decus ipſum virtutis? Minime gentium. Sola enim utilitas eſt, quam homini actiones ex ſe, ſuaque intrinſeca ratione, ſeu quatenus actiones phyſicæ ſunt, conſerunt, ad conſequendam ſui perfectionem, hoc eſt ad aſſequenda bona *animi*, *corporis* & *fortunæ*. Hæc *Wolfii* mens liquet ex ſequente ejus propoſitione: *Si actiones ad perfectionem noſtram ſtatuſque noſtri per ſe tendant*, ſeu, *nos ſtatumque noſtrum perficiant* (hoc eſt ex ſe adferant nobis bonum aliquod vel *animi*, vel *corporis*, vel *fortunæ*) *bonitatem intrinſecam habent*: hujuſmodi vero *actiones*, *quæ* deſcriptam *bonitatem intrinſecam* habent paullo ante affirmaverat, *per ſe appetibiles eſſe*. At manifeſtum eſt, *bonitatem* hanc *intrinſecam* non eſſe niſi intrinſecam aptitudinem ad producendum aliquod bonum, adeoque non eſſe niſi intrinſecam utilitatem, & inſitam rationem medii ad aliquod commodum: cujuſmodi intrinſeca bonitas eſt etiam in medicina ab bonum ſanitatis relata; quæ tamen nonniſi utilitatis cauſſa adhibetur, ſumiturque. Et ſane qua, quæſo, de cauſſa ſobrietatem *Wolfius* naturæ lege præſcriptam docet? Ob bonitatem ipſius intrinſecam, reſpondebis. At in quo ſita eſt hæc bonitas intrinſeca ſobrietatis? In eo nimirum quod ex ſe & ſuapte natura conferat ad ſanitatem comparandam, conſervandamque: eadem ſcilicet ratione, qua etiam peritus quiſque medicus clienti ſuo ſobrietatem præſcribit præfatæ utilitatis gratia. Quænam pariter eſt juxta *Wolfium* intrinſeca ebrietatis malitia? in eo ſcilicet ſita eſt, quod ex ſe, & vi ſua mentis corporiſque ſalutem lædat: qua quidem ratione vel ruſticus quiſque novit, temperandum ſibi eſſe ab immodica potatione. At ſi non alius in his proponitur finis, jam patet, eum non eſſe virtutis proprium, ſed communem utilitatis, ut inſerius data opera demonſtrabitur. Fucum igitur facit *Wolfius*, dum virtutes, ſeu actiones legi naturæ conformes ob bonitatem intrinſecam exercendas affirmat. Sed quid opus eſt multis? Proferre enim hic poſ-

§. 101. P. I. Phyſ. Præl. Univer.

§. 99.

(*a*) Effugium quod hic parari poſſet ex diſtinctione felicitatis *objectivæ*, & *formalis*, infra a nobis præcluſum invenies.

ſumus rationem ipſam, qua in jure na-
§. 278. Par. I. turæ demonſtrare aggreditur, *hominem obligari ad virtutem omnem colendam, & vitia omnia fugienda*. Ratio illius hæc eſt: *Acquirere enim tenetur habitus facultate appetendi & averſandi utendi.*
§. 274. Sed hoc qua de cauſſa? Quia *homo voluntatem & noluntatem, appetitum etiam ſenſitivum, & avverſationem ſenſitivam perficere debet; facultates autem animæ perficiuntur acquirendo habitus iis utendi*. At cur facultates animæ perficiun-
§. 209. tur hoc pacto? Quia *ubi anima acquirit habitum facultatibus utendi, promte eliciuntur actiones, quæ per eſſentiam & naturam ejus poſſibiles ſunt*. Hactenus nihil ſane vides, niſi perfectionem earundem facultatum, adeoque ſolam utilitatem ex virtutum exercitio promanantem. Perge vero, & quære a *VVolfio*, cur homo facultates animæ perfi-
§. 273. cere teneatur? Reſpondet ille, quia *voluntas, ſi fuerit perfecta, nunquam appetit niſi bonum verum, & noluntas, ſi perfecta fuerit, non averſatur unquam niſi malum verum*. At quid, inquies, intereſt, voluntatem nonniſi bonum verum appetere? Plurimum juxta *VVolfium*: neque hac de re dubitabis, ſi ex
§. 557. ejus Pſychol. Empir. didiceris, bonum *verum eſſe quod nos, ſtatumque noſtrum*
§. 556. Ib. *revera perficit: perficit autem nos quidem bonis animi & corporis; bonis vero fortunæ ſtatum noſtrum*: quid vero utilius, quam virtutum moralium exercitio comparaſſe habitum hæc omnia vera bona appetendi? Inde enim fiet, ut omni ſtudio ea nobis comparare ſatagamus, ſicque nos, ſtatumque
§. 374. Phil. prac. univ. part. 1. noſtrum indeſinenter perficiamus. *In non impedito* autem *progreſſu ad majores continuo perfectiones ſitum eſt ſummum bonum noſtrum: ſummum* autem
§. 395. ib. *hominis bonum cum vera voluptate conſtanter conjungitur*; *qui* enim *perfectionis ſuæ ſibi conſcius eſt, voluptate* neceſſario *perfunditur*. Cumque felicitas non aliud ſit, quam ſtatus, in quo *voluptas vera* (hoc eſt quæ ex vero bono animi, corporis & fortunæ percipitur)
§. 626. Phyſ. Emp. *perdurat; jam perſpicuum eſt, nos virtutum exercitio ad felicitatem noſtram pertingere*. Quid igitur virtutibus utilius? At, inquies, utilitatem, voluptatemque ex hujuſmodi actionibus manantem video: virtutis tamen decus in ipſis non agnoſco. Optime quidem; nam ſi id velis, alibi, & ex alio, quam in Jure naturæ *VVolfiano*, & ex *VVolfio* quærere debes: interim vero perſuaſus ſis oportet, nihil ex intrinſeca actionum bonitate *VVolfiana* extundi poſſe, quod illi ab *Epicureiſmi* labe eximendo purgandoque poſſit inſervire.

Gravioris in ſpeciem ponderis eſt tertia objectionis pars: nam ſi voluptatis ſolius cauſſa cibum, potumque appetere licere, negat (ut ipſum negare manifeſtum eſt ex indicato paragrapho) profecto a ſententia *Epicureorum*, qui voluptatem propter ſe expetendam cenſebant, ſatis longe recedere videtur. At illud hac in re animadvertendum primo eſt, eum non dicere, *voluptatis gratia cibum appetere* non licere; ſed ſolius voluptatis: adeoque non negat, ipſam etiam voluptatem, in cibo eſſe per ſe appetibilem, ſed non vult illius tantummodo habendam eſſe rationem: cui rei *Epicureorum* nemo refragatur; nam & ipſi ſanitatis rationem habendam eſſe, agnoſcunt. *VVolfius* præterea nullibi voluptatem per ſe appetendam inficiatur; ſed eam tantummodo, quæ nocua ſit: qua in re omnino conſentientes habet *Epicureos*. Immo certum eſt tertio, *VVolfium* voluptatem per ſe expetendam cenſuiſſe, quum felicitatem, quam omnes neceſſario & per ſe expetunt, in voluptatis permanentia conſtituerit, ut conſtat ex definitione felicitatis ab ipſo propoſita. Quarto, non negat, *ſolius* voluptatis cauſſa cibum appetere licere *aliquando*, ſed *ſemper*; vel ſi hoc negat, ratio, quam exhibet, id non evincit. Id ſcilicet minime licere aſſerit, eoquod *nonniſi ſa-* Part. 1. I. N. §. 407.
nitatis conſervandæ gratia cibum ac potum appetere quis debet: ac nimia cibi, ac potus etiam ſalubris quantitas ſanitati inimica eſt. At *VVolfio* probandum remanet, cibi quantitatrm ad ſalutem conſervandam neceſſariam ita determinatæ eſſe menſuræ, ut quilibet vel exceſ-

ſus, vel defectus nocumenti quidpiam ſit allaturus. Contrarium experientia ſuadere videtur: ſaltem determinata & certa cibi menſura comperta omnino eſſe non poteſt. Frequentiſſime igitur in cibi quantitate capienda, ſervata etiam temperantia a *VVolfio* præſcripta, voluptati poſſumus indulgere; quin & debemus, ſi ad ipſius leges attendamus. Nam ſi curandum nobis eſt, ut voluptas *noſtra vera perduret*, & voluptas tranſitoria ex cibo potuque (adde, ſi placet, ex venere) percepta, modo nullum ſit aliquando tædium paritura, aut moleſtiam, pro eo tempore *æquipollet veræ*; jam profecto curemus oportet, ut tamdiu comeſſationi vacemus, quamdiu abſque nocumenti diſcrimine id facere poſſe, nobis videtur: quin & debemus, exquiſitiſſimos conquirere cibos, & concotionis facillimæ, non tantum ne noceant ſanitati, ſed & ut frequentius comedere liceat: ac exaturato ventre, aliæ voluptates capiendæ: & demum quo promptius fieri poteſt, ex una ad aliam migrandum; ut videlicet voluptas noſtra vera, ſeu *veræ æquipollens* quam diutiſſime duret, noſtraque felicitas augeatur. Quiſnam poteſt inficias ire, ad vitam hujuſcemodi *Epicuream* nos recta ducere *VVolfiana* principia? An non juxta *VVolfianarum* legum præſcripta vivebat voluptuoſus ille *C. Thorius Balbus*, quem Tullius contra Epicureos diſſerens deſcribit? „ Is ita vivebat, ut nulla tam „ exquiſita poſſet inveniri voluptas, qua „ non abundaret: erat, & cupidus vo„ luptatum, & cujuſvis generis ejus „ intelligens & copioſus ... cupiditates „ non Epicuri diviſione finiebat, ſed „ ſua ſatietate. Habebat tamen ratio„ nem valetudinis: utebatur his exer„ citationibus, ut ad cænam & eſuriens „ & ſitiens veniret: eo cibo utens, qui „ & ſuaviſſimus eſſet, & idem facilli„ mus ad concoquendum: vinum & ad „ voluptatem, & ne noceret: cetera ad„ hibebat, quibus demtis negat ſe *E„ picurus* intelligere, quid ſit bonum. „ Aberat omnis dolor, qui ſi adeſſet, „ nec molliter ferret, & tamen medi„ cispluſquam philoſophis uteretur. Co„ lor egregius, integra valetudo, ſum„ ma gratia: vita denique confecta vo„ luptatum omnium (utique *VVolfiano* „ ſenſu, *innocuarum*, adeoque veris *æ„ quipollentium*) varietate". Hunc vero ſin omnino, magna ſaltem ex parte, felicem ſuis inhærens principiis *VVolfius*, plaudentibus quidem *Epicureis*, ceteris vero Philoſophis indignantibus, pronunciabit; quod ad ejus condemnationem (*a*) ſatis eſt.

Lib. II. de Fin.

Quarta objectionis pars nihil Wolfii cauſſam juvat. Quo enim ille ſenſu virtutem *ſibimet* ipſi *præmium* eſſe intelligat, ex iis, quæ ad ſecundam objectionis partem diximus, ſatis liquet. Nimirum, id ille non alio ſenſu intelligit, quam quo apud nos eſt vulgi ſermone tritum, *ſobrietatem eſſe ſimul virtutem & præmium*; *ebrietatem eſſe culpam ſimul, & pœnam*; ob effectus videlicet, quos naturaliter producunt: nam ſobrietas ſanitatem vel ejus conſervationem parit; ebrietas morbos, mentiſque alienationem. At vero in hoc non decus ipſum virtutis, ſed utilitatem ſpectari, perſpicuum eſt. Hunc,

(*a*) Tullius lib. cit. II. de *Finibus*, illud ut maxime abſurdum objicit *Epicureis, quod ſi eſſet in voluptate ſummum bonum, optabile eſſet, in voluptate maxima*: (cujuſmodi eſt venerea) *nullo intervallo interjecto, dies, noctesque verſari.*) Wolfiana principia non ſolum hanc conſecutionem admittunt; ſed conficiunt etiam extare hujus rei, modo poſſibilis foret, naturalem obligationem; quandoquidem juxta illum ex naturæ *Lege curandum nobis eſt, ut voluptas noſtra vera quam diutiſſime duret*, & alias, *voluptas tranſitoria*, ſi ſit innoxia, veræ æquipollet. Quare cum Tullius ibidem ſubdat: *Quis eſt autem dignus nomine hominis, qui unum diem totum velit eſſe in iſto genere voluptatis?* VVolfius, ut ſuis inhæreat principiis, aſſerere debet, hunc dignum vel maxime eſſe hominem, quippe qui naturæ legi exactius obtemperaret.

& non alium esse *Wolfii* sensum, ratio, quam asfert, dubitare non sinit. Ait enim, idcirco virtutem esse sibimet ipsi præmium, quia efficit, ut eas edamus actiones, quæ *ad nostri, statusque nostri perfectionem tendunt*, hoc est bonum aliquod vel animi, vel corporis, vel fortunæ nobis conferunt: adeoque virtus *præmia* quædam *naturalia*, quæ scilicet ex actionibus ipsis naturaliter fluunt, *in nos confert*: quæ est utilitas manifesta. Hac ratione, subdit ipse in nota, intelligendum quod cecinit Poeta: *ipsa quidem virtus sibimet pulcherrima merces*. Mihi tamen videtur longe probabilius, Poetam, dum ait, *pulcherrima merces*, non utilitatem aliquam ex virtutis actionibus profluentem, sed ipsam virtutis pulchritudinem atque decorem pro insita propriaque virtutis mercede habuisse: quæ semper faniorum sententia Philosophorum fuit. Sed hac de re alibi. Mihi modo satis fuerit, *Wolfio* non aliud esse virtutis præmium præter *intraneam*, si ita loqui fas est, utilitatem ipsius: adeoque quæcunque objecta sunt, satis non esse ad ipsum ab ea quam diximus, accusatione purgandum: ex quo, si verum sit, plane consequitur ipsius systema non tantum falsum esse, sed etiam pernicioſum. Vide in rem hanc alia lib. VII. hujus operis, ubi *primum* ejus juris naturalis *principium* expendimus, nec non lib. VIII. ubi ejusdem de *Fine* Juris naturalis sententiam profligamus, planumque facimus, intrinsecam virtutibus bonitatem inesse distinctam a quocunque effectu ex earundem actionibus profluente; propriam item pulchritudinem habere virtutes, ob quam sint ipsæ propter se expetendæ.

Alia hic, ne longior sim, *Wolfiani* systematis vitia prætereo, quæ aliis fortasse in locis & detegentur opportunius, & commodius redarguentur. Unum tamen, alterumve adhuc hoc loco commemorare non inutile fuerit, ut rectum statuatur *Wolfiano systemati* pretium. Occurrit in primis ea, quam exhibet ipse, *obligationis naturalis activæ* idea; qua vel sola jus naturale everti, nos demonstrabimus Lib. X. cap. I. ubi examen ejus instituemus. Vitium *Wolfii* alterum illud censeo, quod is etsi impiæ *Atheorum* dementiæ immunis fuerit, ut puto; adeo tamen in illos clementem sese, benignumque exhibuit, ut patrocinium aliquod illis impendere quodammodo videatur. Nam non tantum docet, *Atheos* posse naturæ legem propriis viribus implere; verum etiam ut omnibus *philosophicis* virtutibus ornatos eorum plures reipsa fuisse, aut esse potuisse, conficeret, *philosophicas virtutes* a *pietate philosophica* secernit; ac si *pietas* ipsa inter virtutes philosophicas recensenda non foret; vel posse quispiam & impius esse, & virtutibus ornatus philosophus; (*a*) quum qui Deum ignorat aut negat, non solum philosophi nomine sit plane indignus, sed, mea quidem sententia, neque homo appellari mereatur. At *Wolfius* in oratione de *veterum Sinarum sapientia* eos, tametsi *atheos* fuisse, non dubitaret, *sapientissimos, virtutibusque* ac moribus *honestissimis*, & quidem *gradu summo* ornatos prædicat, ac velut qui *naturæ viribus omni religione puris felicissime*

(*a*) *Pietatem philosophicam* definit in Philos. Pract. Par. 2. §. 339. *Habitum conformandi actiones legi naturæ vi motivorum ab attributis divinis & providentia divina desumtorum quateaus lumine naturali innotuerunt*. Virtutem vero philosophicam paragrapho præc. ait esse *Habitum conformandi actiones legi naturali ob intrinsecam earundem bonitatem vel malitiam*. Eadem facilitate potuisset *Wolfius* arctare *virtutes philosophicas* ad habitus moderandi affectus iræ & concupiscentiæ, ut quis posset esse *philosophice virtuosus*, quanquam *impiissus*. Ceterum dum in definitione ait: *ob intrinsecam earundem bonitatem*, non intelligit *bonitatem moralem*, sed physicam & *utilitatis*, seu bonum aliquod ex ipsis *fluens*, ut patet ex superius dictis. Alias, si de *bonitate morali* intelligatur, etiam *pietas* erga Deum ob *bonitatem* ejus intrinsecam exercetur.

sime sint usi, mire commendat. Permagno etiam sibi honori ducit, philosophiam suam cum *Confuciana*, utique athea, optime convenire. Negat demum, *Atheismum* quidquam ad pravos mores *per se* conferre; ac solum ejusdem *abusum* bonis moribus perniciosum esse, contendit. Hoc vero totum quid aliud demum est, quam Atheorum causam quodammodo perorare? (*a*)

Hic

(*a*) De patrocinio *Atheis* præstito accerrime *VVolfium* accusat *Joachimus Langius in causa Dei adversus Atheismum*. Duplici capite hæc innititur accusatio. Primum est, quod trita argumenta, queis Dei existentia solide demonstratur, velut invalida rejiciat, immo refellere aggrediatur; & unicum, quod ipse proponit, quamvis fortasse imbecillius ceteris, efficax esse contendit. Alterum ex eo petit, quod *Atheismum per se bonis moribus & Reipubbcæ innoxium*, solumque *abusum* ejus noxium esse sustineat. Quoad primum attinet caput, id minime dissimulabo, mihi semper auctores illos vehementer displicuisse, qui in quæstionibus summi momenti, (ut est certe quæstio de Dei existentia) consueta communique consensu probata, pro veritate argumenta temere rejiciunt, improbantque; ut argumentum aliquod, quod vel excogitarunt ipsi, vel ex aliis desumtum exornarunt, unice valere persuadeant: siquidem hac ratione seu prudentes, seu imprudentes veritatem ipsam in discrimen adducunt. Seu *imprudentes*, inquam, seu *prudentes*; nam compertum est, sæpe improbos homines illiuc arte ista collineare, ut quas oderunt, veritates, quasque alias aperte impugnare non audent, sub specie certioris defensionis enervent, ac incertas esse demonstrent: norunt enim id, quod ipsi proponunt, argumentum vel non esse efficax, vel non adeo perspicuum & clarum, ut omnibus, iis præsertim, qui consueta argumenta infirmari ægre ferunt, probari debeant. Hinc qui ita se gerunt suspicionem de se creant, ac si contrario adhæreant errori, vel saltem patrocinium aliquod eidem impendere velint; nec quidem immerito, nisi aliunde recta ipsorum mens innotesceat, aut nisi propositum ab eis argumentum adeo clarum sit ac perspicuum, ut dubitationem omnem a veritate, quæ in contentionem venit, removere valeat. Quo loco sit habendus *VVolfius*, ego quidem non definiam: sed præstat, ejus mentem meliorem in partem interpretari. Attamen quod plura, eaque validissima pro Dei extantia argumenta rejicere, & infirmare aggressus sit, ut unico argumento suo exactissimæ demonstrationis honorem asserat, ego sane probare non possum: ut enim illud validissimum sit, & efficacissimum (absit enim, ut ego argumentum ullum, quod pro tanti momenti veritate pugnat, infirmare velim) certe illud non est, quo hucusque homines de Dei extantia persuasi sunt, & quo nunc quisquam, qui acri ingenio præditus non sit, ac in Metaphysicis rebus plane versatus, convinci possit, atque omnimode persuaderi. Si igitur de patrocinio hac ratione, data opera, *Atheis* impenso *VVolfius* revinci non videatur, certe imprudentiæ, modicæque cautelæ condemnandum eum censeo, eo quod ad aliorum potius enervanda, quam confirmanda pro Dei extantia argumenta animum adjecerit; adeoque optimæ, gravissimæque causse præjudicium inferre veritas non sit. Sed & *Langium* ipsum reprehendendum existimo, qui dum *VVolfianam* demonstrationem νοθεύτ seu *illegitimæ demonstrationis* redarguit, *Atheos* ad triumphum sibi arrogandum animosiores reddit. Quid enim pronius, quam ut hi sic occinant: *Per VVolfium invalida sunt ad extantiam Dei adstruendam consueta argumenta, quæ Langius urget: Per Langium illegitima & nulla est VVolfiana demonstratio: igitur nullum est argumentum, quo Deus existere solide efficaciterque demonstretur*. En quo demum recidunt hujusmodi rixæ. Interim dum ego ad aliud *Langianæ* accusationis caput accedo, judicet Lector, num *VVolfius* sit *Atheismi* patronis ex hoc capite accensendus.

Si justam accusationem removere est patrocinari, profecto negari non potest, *VVolfium Atheismi* patrocinium quadantenus suscipere, dum illum *per se innoxium* Reipublicæ, & solum ejus *abusum* noxium moribus esse, si fides *Langio*, declarat. Differta sunt in rem hanc verba quæ *VVolfius* (referente eodem Langio

lib.

Hic vero non ſiſtit mira *VVolfii* clementia atque benignitas ; ſed in vitioſos etiam homines, ut *avaros*, *voluptuoſos*, & *ambitioſos*, ſeſe effundit ; ut pene ſautorem eorum omnium dixeris. Nam & docet, unumquemque ad voluptatem, opes, atque honores ſectandos naturali adſtringi lege ; quo nihil deſiderabilius eſſe poteſt id generis hominibus: & eam vitiorum illorum ideam præ-

lib. cit. Sect. I. mem. II. prop. V.) habet in *Politica* Germanice conſcripta : *Jam demonſtravi*, inquit, (verba ejus Germanica latine reddo) *ſolum abuſum Atheiſmi ad pravam vivendi rationem ducere poſſe ; nullo autem modo illum per ſe*. Nonne ſi hæc verba preſſe ſumantur, indicant, a *VVolfio habitum bonum* cenſeri *Atheiſmum*, quum aſſerat, ejus tantummodo *abuſum* eſſe cauſſam mali ? *Abuſus* locum non habet niſi in rebus bonis: nec dicere ſolemus, quempiam abuti malis, ſed uti ad mala vel majora vel minora. Sed illud minus ferendum in *Wolfio*, quod *Atheiſmum* cum *Religione Chriſtiana* quoad *abuſum*, auſit comparare. *Quemadmodum novimus* (inquit in *Morali Germanica* §. 22. apud eundem loc. cit. mem. VI. §. XV.) etiam *Chriſtianæ Religionis veritates ab iis, qui in ignorantia & errore circa bonum & malum verſantur, ad fovenda delicta trahi*. Quam indigna comparatio! At in operibus latine conſcriptis, ac præſertim in *Philoſophia practica* cautius de *Atheis* & *Atheiſmo* loquitur : quinimmo cum ſeſe ab accuſatione iſta defendit, tum adverſarios recriminatur, quaſi ipſi potius *Atheis* patrocinentur. Ut æquus Lector hac de re judicare poſſit, aliqua ipſius verba hic referre placet & expendere. Igitur in *Philoſophia Practica* hanc ſtatuit propoſitionem §. 254 : *Lex naturæ ſubſiſtit etiam in hypotheſi impoſſibili Atbei* ; hoc eſt, *ex eo quod ponit atheus, non dari Deum, minime ſequitur, non dari legem naturæ*. Veriſſima eſt hæc propoſitio, poſita idea *Legis naturæ*, ut a *VVolfio* proponitur, in qua ſcilicet obligatio quidpiam agendi non aliunde ſumitur, quam ex bono aliquo, quod ex *actione fluat*. Hoc ſane poſito, *non valet conſequentia* (ut ait VVolfius ibid. in nota) ſi atheus ita argumentetur. *Non datur Deus, ergo non datur lex naturæ, ſeu nulla datur obligatio ad actiones alias committendas, alias vero omittendas, niſi quæ a lege humana venit*. Erit proculdubio, inquio ego, alia obligatio, eaque in ſenſu *VVolfii*, ac etiam *Epicuri*, legis naturalis: ex. gr. obligatio edendi ad ſervandam vitam & ſanitatem; abſtinendi a crapula, ut evitentur valetudinis incommoda ; non lædendi verbo contumelioſo alterum, ne is iratus alapam impingat &c. Sed quam pulchra ſit iſtæc *lex naturæ*, qui ſapiunt, viderint. Quot enim iniquitates bona ejus venia, patrari adhuc ab Atheis non poterunt? Nonne quotquot pœnis, vel naturaliter connexis ſe vel arbitraria poteſtate impoſitis aut per ſe, aut per accidens immunes ſore, crediderint? Scilicet *Atheus* unice a noxiis voluptatibus, ſi vel maxime ſapiat, abſtinebit : neque enim obligationem aliam agnoſcere poteſt, quouſque Deum jubentem, aut vetantem non agnoſcat, aut ſaltem rationi morem gerere non eligat, cujus tamen regulam *Atheo* ſuo non proponit *VVolfius*, qui non negat utique dari *Atheos*, *qui negent legis naturalis extantiam* : ſed negare id eos, ait, ex illo *errore*, *quem communem habent cum Deum profitentibus* ; *quod nulla detur obligatio naturalis ex ipſa hominum eſſentia atque natura manans, nec moraliter quidpiam ſit bonum, niſi a ſuperiore præcipiatur... nec nos obligari poſſe, niſi ejuſdem voluntate* : ex quo concludit, *Atheis potius patrocinari eos, qui obligationem naturalem tollunt, nec hominem obligatum eſſe volunt, niſi Dei voluntate*. Verum, qui Deum profitentur, profecto obligationem naturalem *VVolfiano* ſenſu intellectam non negant, neque negare poſſunt vel ipſi Athei: quis enim unquam negaverit, eſſe in natura congruum aliquod motivum ſe continendi ex gr. ab ebrietate, ex qua tot proffluunt incommoda : ſed utique rident *VVolfium*, quod hujuſmodi motivum nomine *obligationis naturalis* inſigniat, & quod abſtinentiam ex illo motivo ab ebrietate *moraliter bonam*, ceu *legi naturali* conformem, appellet; & quod demum putet ejuſmodi obligationis doctrinam quidpiam prodeſſe ad Atheos ab innumeris (ex quibus malum nullum ſibi imminere poteſt) iniquitatibus abſterrendos. Præterea, *qui Deum profitentur*, ſi ſit *cum atheo*, *qui legis naturalis ex-*

præbet, quæ omnem turpem notam, infamiamque ab iis etiam hominibus, qui voluptatibus, opibus, honoribusque impensissime sunt addicti, removere videatur (*a*) ac si timuisset, ne illorum quispiam hujuscemodi exterritus infamia,

extantiam in dubium vocat, disceptandum, ii si sapiunt, *ante de Dei existentia eum convincere, aggredientur, quam cum eo in arenam descendant*, & in hoc plus apud eos valebit Authoritas *Tullii* licet gentilis, qui inde legum naturalium causam exordiendam esse decernit, quam *VVolfii*, qui isto exordio opus non esse pronunciat: (ibid. in cit. nota) Quod si Athei vel evidentissimis argumentis manus dare recusaverint, tunc aut eos ut immedicabiles, dimittent, vel urgebunt, ut saltem juxta præscripta rationis, qua homines sumus, vivendum sibi esse sciant: fieri enim poterit, ut hoc pacto, qui meliores sunt indolis, saltem a crassioribus quibusdam iniquitatibus contineantur. At non idcirco jus naturale *Atheis* more *VVolfiano* accomodabunt unquam: quod exinde non Atheorum profectum sperandum, sed aliorum damnum timendum esse, norunt. Alia, quæ VVolfius in sui defensionem disputat, tum quia eodem mitumtur principio, tum ne notam hanc longius protraham, hic prætereo. Satis hæc puto, ut Lector dijudicet, num ille *Atheis* quodammodo patrocinatus dici possit. Ad me quod attinet, neminem injuste damnari volo.

(*a*) Corruptissimam esse moralem *VVolfii* doctrinam pluribus ex ipsius systemate Germanice conscripto, demonstrat *Langius*. Quum opus illud Germanicum penes me non sit, exscribere placet pauca ex iis, quæ habet *Langius* ipse, (in causa Dei adv. Atheism. Tractat. II. Mem. VI. §. XIX.) verbis, quæ ille Germanice profert, latine versis. „*Capite*, inquit, *quinto alterius partis* exter„nas divitias *inter eas perfectiones* recen„*set*, *ad quas* vi legis naturæ omnibus „viribus, omnique opera niti debemus: „*atque commendat* sub industriæ nomine „veram avaritiam, *velut officium*, *debi„tumque*, *quod a nobis exigit lex naturæ* „pag. 444. *En vero hic absurdam avari„tiæ*, & αὐταρκείας, (seu moderationis) „*definitionem* §. 538. *Avaritia est cupidi„tas plus habendi, quam necessitas & de„centia postulet, & quam quit, juxta cir„cumstantias, in quibus est, sibi comparare po„test. E contra, Moderatio est cupiditas ha„bendi quantum necessitas & decentia po„stulant, & quantum quis juxta circum„stantias, in quibus est, sibi comparare po„test. Hic αὐτάρκειαν* (moderationem) „*cujus forma consistit in quiete*, seu acquie„scentia *in iis, quæ adsunt, repositæ, po„nit in motu seu cupiditate tantundem ha„bendi, seu acquirendi, quantum non so„lum necessitas, & τὸ μέτριον* (*at quam comtum & speciosum hoc vanitatis & luxus monstrum vulgo est!*) *requirunt; „sed quantum etiam circumstantiæ ullo „modo secum ferunt, seu quantum cuilibet „in acquirendi augendique studio possibile „est, & quantum nexus permittit. Quæ ip„sius definitio avaritiæ est, quum nec ava„ri ipsi ultra tendant, nec tendere possint; „quis enim tenderet ultra id, quod possi„bile est? Ejusmodi vero avaritia, quæ „ultra possibilia, seu, ut ex hypothesi Au„ctoris loquar, ultra nexum, & fatum ten„dit, & est utopica, & si alicubi est, to„ta est insana, & ridicula. Eodem ioco „connumerat VVolfius* honorem, & gloriam *eas inter perfectiones*, quas vi legis naturæ omnibus viribus sibi procurare quisque debet; & ita quidem, „ut ad sibi felicitatem conflandam & „simulationes, & propriæ, etsi falsæ, „& vanæ laudes, quibus pulvis, & fumus oculis aliorum objiciatur, adhiberi *possint ac debeant*, *pag.* 450. *Hinc inter alia hæc traduntur* §. 594. Quando „alii bonum, quod nobis inest, non cognoscunt, debemus nos eos hac de re „instruere (*o quam sedulus auctor* noster „fuit in eo, ut auditores suos viva, & „lectores scripta voce sua de perfectionibus suis instrueret!) Et quoniam „homines sæpe ex malevolentia nobis „honorem, qui nobis convenit, denegant; debemus pro virili nostra, eorum amicitiam nobis captare, ac procurare (*en scopum amicitiæ non ineundæ „solum, sed omnibus modis etiam captandæ!*) *item* §. 597. Qui honorem cupit „majorem, quam mereatur, vel juxta „circumstantias, in quibus est, assequi

„ po-

mia, minus inhiaret opibus atque honoribus, minusque voluptatibus indulgeret. O præclarum sane eximiumque Moralis doctrinæ Auctorem! Ne plura.

„ potest, is est ambitiosus. *Sic ambitio „ tantum ponitur in ejusmodi vanæ gloriæ aucupio, quod ad impossibilia extenditur*" Sic *Langius*: quod tamen non est „ undequaque verum; nam *VVolfius* etiam eum ambitiosum dicit, qui plus honoris appetit, quam mereatur. Sed cui facile non videtur, sese tantundem & etiam plus honoris mereri, quam consequi possit? Vix aliquis igitur hac regula ambitiosum se credat. Fortasse etiam minus, si pro norma sumat definitionem ambitionis, quam VVolfius tradit in *Jure naturali* Par. I. §. 570. *Ambitio*, ait, *est insatiabilis honoris cupiditas*. Quis enim credat, se honoris adeo cupidum, ut nullo quantumvis magno, & multiplici honore *satiari* possit?

ROMA

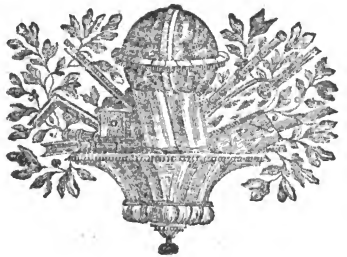

DE PRINCIPIIS JURIS NATURÆ, ET GENTIUM

LIBER II.

De idea Juris Naturæ.

ABſoluta hujus Operis *protheoria*, ut modo ad jus quo de agimus, propius accedamus, varias multipliceſque illius definitiones, ac diviſiones tradere aggredimur, ut & inde compertum fiat, quænam juris, tum generatim, tum maxime naturalis, idea celebrioribus inſit auctoribus; & ſimul plura pateſcant, quæ homini ſeriam navare operam huic ſtudio cupienti ignorare minime licet. Hac vero occaſione nonnullos etiam explodemus errores, & inconſultam in his quoque quorundam temeritatem caſtigabimus. Si cui vero minutiora perſequi in hoc capite videbimur, is cogitet, huc nos congerere voluiſſe id generis fere omnia, ne inſequentibus admixta capitibus horum vel magnitudini quodammodo officerent, vel claritati. Ne vero breviores eſſemus, in cauſa fuit ſtudium depellendæ confuſionis omnis, quam variæ, multipliceſque loquendi rationes adhibitæ ab Auctoribus de Jure naturali tractantibus, ingenerare tyronibus ſolent; ut experientia ipſa comperimus.

CAPUT I.

Juris etymon, variæque illius ſignificationes.

UT conſuetudini, quæ in diſciplinis tradendis obtinuit, morem geramus, de Juris etymo pauca, & quidem ex aliorum potius, quam ex noſtra ſententia, præmittimus. *Ulpianus* itaque *jus* a *juſtitia* appellatum cenſet: quæ tamen *etymologia* minime probatur recentioribus pleriſque, qui potius a *jure juſſum*, & a *juſſo juſtitiæ* nomen derivatum arbitrantur. Hinc plurimi *jus* a *jubendo* deducunt, ut perinde ſit *jus* ac *juſſum*: nimirum, eodem plane modo ex *juſſum* oriri *jus* putant, quemadmodum ex vetuſto *oſſum* factum dicitur *os*, poſtremarum ſcilicet abſciſſione litterarum. Addunt vero, dictum olim fuiſſe *jus juſti*, idque poſtmodum in *jus juris*, mutatum, ea ferme ratione, qua una ex præcipuis Romanæ Reipublicæ familiis dicta eſt *Papiria*, quæ antea, Cicerone teſte, *Papiſia* dicebatur. Huic favet opinioni *Feſtus* vetuſtiſſimus Grammaticus, apud quem unum idemque ſonant *juſa*, *jura* & *juſſa*. *Hugo Grotius* a *Jovis* nomine latinis *jus dictum eſſe probabile*, putat. Quam ſententiam ceteris omnibus præfert *Jo: Baptiſta Vico*, ex eoque confirmare conatur, quod vetuſtiſſimis latinis *Jupiter* diceretur *Jous*, ex quo genitivus *Jovis* & *Jouris* caſus manabat: atque exinde horum nominum contractione *jus juris* ortum eſſe arbitratur. Si res ita ſe habet, auguſtum plane eſt nomen iſtud, divinamque juris originem prodit. Atque hæc de juris nomine ejuſque *etymo* dicta ſint.

Epiſt. 11. lib. 9.

Prolegg. lib. de J. B. & P. n. 12.

Inſtit. lib. 2. n. 2.

Jam vero, varias vocabuli *Juris* acceptiones exponamus oportet, ne qua in decurſu operis confuſio ſubrepat. Quum eæ tamen plurimæ variæque ſint, nos ex omnibus quatuor duntaxat commemorabimus, quæ ad noſtrum pertinent inſtitutum. Prior eſt, qua dicitur *pro lege*: altera *pro adjuncto perſonæ*, ut vocat *Grotius*; ſeu *pro facultate quidpiam faciendi*, vel *habendi*: tertia pro *adjuncto actionis* juxta ejuſdem phraſim; quo quidem ſenſu idem eſt *jus* ac *juſtum*, aut *licitum*: quarta pro *ſcientia*

legum, easque interpretandi applicandique arte, quæ vulgo *Jurisprudentia* appellatur. Acceptiones tamen istæ apud Auctores non omnes æque frequentes sunt ac titatæ. Pro *lege* ac pro *facultate*, seu pro *adjuncto personæ* frequentior est; rarior vero pro *arte* vel *scientia*; rarissima pro *adjuncto actionis*, seu pro *honesto* & *licito* &c. Sunt qui ceteras quaslibet respuentes pro *adjuncto* tantummodo *personæ*, seu pro *facultate*, id nominis usurpandum censent, ea ducti ratione, quod reliquis exprimendis peculiare suppetunt vocabula, nimirum *lex*, *jussum* vel *licitum*, *jurisprudentia*. Atqui hæc quidem dicendi ratio satis mihi probatur, quod ambiguitati e medio tollendæ, claritatique procurandæ paullo aptior videatur. At quadruplex commemorata juris acceptio ansam nobis suppeditat, eas omnes proponendi hoc in libro, explicandique definitiones ac divisiones, queis instructum esse Tyronem oportet, priusquam ulterius in hujus lectione operis progrediatur.

CAPUT II.

Juris pro Lege *sumpti definitiones*, *& divisiones*. *Jus* concessivum *seu* permissivum *a Barbeyraco & Burlemaquio perperam explicatur*. *Absurdum est* legis *a* consilio *differimen*, *quod Hobbesius constituit*; *neque hunc satis corrigit Pufendorfius*.

JUris vocabulum sæpe usurpari pro ipsa lege dictum superius est. Nunc itaque in primis naturam, & indolem legis exponere juvat. Porro *lex* generatim ab Angelico definitur: *regula & mensura actuum*, *secundum quam inducitur* (*seu obligatur*) *aliquis ad aliquid agendum*, *vel ab agendo retrahitur*. Quam definitionem amplectuntur non modo Scholastici omnes, sed etiam ex Protestantibus plures præstantioresque Scriptores. Ad eam quippe proxime accedit tum hæc Grotii definitio: *lex est regula actuum moralium obligans ad id*, *quod rectum est*; tum hæc alia, quam exhibet VVolfius in Philosophia practica universali: *est regula*, *juxta quam actiones nostras determinare obligamur*. At vero Thomasius inurbane Scholasticos carpens ait: *mire vero & inepte* (in lege generatim definienda) *sudant Scholastici*. Deinde modo quodam dictatorio subdit: *nos ita definimus*: *lex est jussus imperantis obligans subjectos*, *ut secundum ipsum jussum actiones suas instituant*. At Thomasius inepte prorsus substituit *jussum* pro *regula*. Nam satis compertum est, non omnem imperantis jussionem habere rationem legis. Hæc enim permanens diuturnaque sit, oportet: jussus autem, seu jussum nullam per se exigit diuturnitatem. Insuper lex communitatem integram, bonumque commune respicit; non ita quodvis Imperantis jussum.

A Thomasiana vix in aliquo differt legis definitio a Pufendorfio tradita tum in majori opere *de jure naturæ*, & *Gentium*, tum in minore de *officio hominis & civis*; sic enim illam definit: *lex est decretum*, *quo Superior sibi subjectum obligat*, *ut ad ipsius præscriptum actiones suas componat*. Qua in definitione Thomasius *Superioris* vocabulum in *Imperantis* mutandum censet. *Nam præter Superioritatem imperii* (inquit) *dantur & aliæ superioritates ordinis*, *puta dignitatis*, *addo etiam beneficii*, *quæ hujus loci non sunt*: quasi vero præcedens vox *decretum*, vel *Jussus* satis minime indicaret, hoc loco *Superioris* nomine nonnisi *Imperantem* venire.

Martinus Hubnerus eandem Pufendorfianam Legis definitionem reprehendendam arbitratur, propterea quod nec promulgationis, neque *legitimæ potestatis* in ipsomet imperante existentis, neque *sanctionis* (seu comminationis pœnæ violatoribus infligendæ, promissionisque præmii legem implentibus conferendi) mentionem faciat: quoniam, inquit, Lex priore conditione destituta non est nisi *propositum*, ut vulgo dicitur, *in pectore*; altera vero si careat, aut *ridicula* est, aut *tyrannica* jussio; ac, si tertia desit, valde *imperfecta* est Lex, quippe omni ferme robore destituta. *Hubneri*

§ CXXXI.

Jur. Div. lib 1. cap. 1. §. 18.

Lib. 2. c. 6. §. 4.

Lib. §. 30.

Essai sur l'Histoire du Droit naturel par. 2. §. 7. pag. 250.

1. 1. Quæst. ac. 2. 1.

Lib. 2. c. 1. §. 9.

neri hæc in *Pufendorfianam* Legis definitionem cenſura æque in aliorum, & fortaſſe omnium, qui ipſum præceſſere, definitiones cadit: nemo enim, quem ſciam, omnia illa in definitione Legis cenſuit exprimenda; quod vel ſolum ab ea ferenda cenſura doctum hunc hominem revocare debuiſſet. An ne enim vidit ipſe in tritiſſimæ rei definitione, quod viderit nemo? Equidem, quænam fuerit ea omnia deſcribendi declarandique neceſſitas, nec ipſe video. Nam ad *promulgationem* quod attinet, ea legem minime conſtituit, ſed unice manifeſtat; ut ſubditi agnitam implicant, quam ignotam implere non poſſent. *Superioris* vero nomen, quum indefinite ponitur, nonniſi legitimum, qui unus verus eſt, ſuperiorem ſignificare valet: *Tyrannus* ſiquidem proprio vocabulo a vero ſuperiore diſcernitur. Demum *ſanctione*, ſive promiſſione præmii, & comminatione pœnarum ſubditi ad legem implendam aut alliciuntur, aut compelluntur; adeoque legi robur aliquod adjicitur, non ejus ſubſtantia conflatur. Verum quamquam nulla mihi videtur neceſſitas omnia exprimendi in definitione legis quæ vult *Hubnerus*; tamen improbandum non cenſeo, ſi quis ad explicatiorem habendam definitionem, quæ ſcilicet non ſolum legis ſubſtantiam atque eſſentiam exprimat, ſed etiam conditiones ad plenum ejuſdem vigorem neceſſarias complectatur, eadem addjicere voluerit, improbandum non puto; præſertim cum ipſe Angelicus Præceptor hoc ipſum probare videatur. Nam poſteaquam allata definitione ſatis legis ſubſtantiam expreſſit; ſequente art. 4. ejuſdem quæſtionis aliam proponit, qua neceſſariam ad ejus vigorem promulgationem inſeruit, ita inquiens: *Lex nihil aliud eſt, quam quædam ordinatio rationis ad bonum commune ab eo qui curam communitatis habet promulgata.* Quam adhuc explicatiorem reddere quis poſſet ex mente *Hubneri* addendo: *& vel promiſſione præmii, vel comminatione pœnæ roboratæ.*

Barbeyracus etiam *Pufendorfianam* Legis definitionem ut *non ſatis amplam* & *accuratam* ſuggillat. Quare hanc judicio ſuo *meliorem* proponit: *Lex eſt decretum ſuperioris quocunque modo ſufficienter manifeſtatum: quo is ſubjectorum aut omnes in univerſum, aut ſaltem alicujus generis actiones dirigit; ita ut ratione illarum aut neceſſitatem certo modo agendi, vel non agendi imponat; aut libertatem pro lubitu agendi, vel non agendi relinquat.* Cur poſteriora verba adjicienda *Barbeyracus* exiſtimarit, perſpicuum fiet ex Legis diviſione, ad quam tradendam accedimus. In Not. ad cit. loc. Pufendorfii.

Juris itaque pro lege accepti ea videtur mihi optima ac generaliſſima diviſio, qua ex parte Legislatoris in *divinum* & *humanum*; ex parte vero intimæ ejuſdem proprietatis in *præceptivum* & *conceſſivum*, ſeu *permiſſivum* tribuitur. Singulis hiſce diviſionis partibus aliqua ſubjecta partitio eſt. *Divinum* namque jus aut *neceſſarium* eſt, aut *liberum*: *humanum* vero aliud *naturale* eſt, *poſitivum* aliud, ſeu *voluntarium*. *Præceptivum* pariter in *affirmativum* & *privativum*, quod alii *negativum* appellant, tribui ſolet. Sed melius fortaſſe dixeris, illud dividi in *præceptivum proprie dictum*, & in *prohibitivum*; priore enim illo quidpiam ut fiat præcipitur, illo quidpiam fieri prohibetur. (*a*) *Jus divinum neceſſarium* eſt ipſum *Jus naturale*; quod etiam *humanum* dici poteſt, eoquod in humana natura fundatur, & ab ea velut ab immediato fonte dimanat: at proprie eſt *jus divinum*, quia ejus auctor Deus eſt; hinc *jus naturale divinum* a quibuſdam vocatur. *Jus divinum liberum* aliud eſt *legale*, aliud *evangelicum*. Minutiores alias diviſiones prætereo. Ad jus *humanum poſitivum* quod ſpectat, illud ab aliquibus triplex ſtatuitur, nimirum *Jus Gentium*, *Civile* & *Eccleſiaſticum*: quæ tamen parti-

(*a*) Poſſet etiam brevius primo dividi ex parte *intimæ conſtitutionis* in *præceptivum*, *prohibitivum*, & *conceſſivum*,

tio a pluribus improbatur: alii namque *Jus Gentium naturalis juris* partem faciunt; alii *naturale* inter, *& civile* medium esse contendunt: qua de re suo loco disputabitur. Singula hæc Juris genera accurate definire & explicare ad præsens non attinet: pleraque etiam ex ipsa eorum nuncupatione satis innotescunt. Duo duntaxat nobis potissimum explicanda sunt, *jus naturale & Gentium*. At quum postremi hujus idea in controversia posita sit, hinc ejus definitio tunc tradenda nobis erit, quum quid sit, aut saltem quo a nobis sensu accipiatur, constituemus. De *Jure* autem *naturali*, quod ad nos maxime spectat, peculiari opera inferius agemus.

Hic vero animadvertere præstat, divisionem *Juris* in *præceptivum & concessivum* licet vetustissimam; nam eam tradit *Modestinus* vetustus ac celebris Jurisconsultus Romanus (*a*) a quibusdam ex eo improbari, quod *concessio* seu *permissio* actionem nullam per se include-

Cap. 2. n. 12. Lib. 1. c. 2. §. 19. re videatur: *Permissio*, ait Grotius, cui adstipulari videtur *Thomasius*, quamvis nihilo secius eam partitionem amplectatur, *proprie non actio est legis, sed actionis negatio, nisi quatenus alium ab eo, cui permittitur, obligat, ne impedimentum ponat*. Similia habet *Pufendorf*

Lib. 2. c. VI. §. 13. In not. ad cit. loc. *fius*. Verum *Barbeyracus* contendit, ipsam etiam *permissionem* præsertim in *naturalibus* (in quibus mere *negativa* permissio, aut *tolerantia* locum non habet) actionem esse *positivam sin expressam, saltem tacitam* Legislatoris, qua moralem facultatem tribuit quidpiam legitime habendi, agendi, vel exigendi.

Etsi vero controversia istæc exigui plane momenti videri possit, eamque parum a quæstione nominis abesse; attamen quum *Burlemaquius* non obiter quidem sed data opera *Barbeyraci* sententiam defendendam susceperit, eique propterea quidpiam celebritatis addideri; haud omnino abs re fuerit, si eam hoc loco paucis dirimamus. *Permissionem* itaque seu *concessionem* non esse veram legis actionem ex eo primo confici posse videtur, quod omnium sensu *obligatio* sit essentialis veræ legis proprietas: at vero *concessio* sive *permissio* non obligat, nisi forte alium, ne alterius libertati obsit; ut recte animadvertit *Grotius*: quanquam & hæc ipsa obligatio, qualiscunque sit, non tam ex permissione quidpiam agendi, quam ex injuriæ cuiquam inferendæ prohibitione oriatur. Deinde vero, si ponamus, Legislatorem ad qualemcunque actionem indifferenter se habere, videlicet neque eam præcipere, nec vetare; jam eo ipso intelligimus, *permissionem* adesse, seu liberum cuique esse operari, si velit; vel ab actu abstinere: cur igitur ad hoc positiva voluntate legislatoris opus fuerit? Quin nec illud intelligitur, qua ratione, positiva hæc voluntas sit ei in permissione adscribenda. Vel enim actio illa, quæ dicitur permissa, spectat, aut confert ad finem Legislatoris, necne: si spectat, jam censendus est Legislator, qui sapiens fuerit, eam aut præcipere, aut vetare: si secus vero, quum prudens Legislator nihil nisi ob præstitutum sibi finem statuere possit, nihil pariter de ea decernere credendus est. Quamobrem quæ exinde effluit, permissionem nihil positivæ voluntatis Legislatoriæ includere, recte concipimus. Si ergo *stricte*, ut ajunt, *& rigorose* loquamur, divisio juris in *præceptivum*, & *concessivum* sive *permissivum* abiicienda est, & permissio non *actio legis*, sed *actionis negatio*, ut ait *Grotius*, existimanda.

Si vero quis dixerit, libertatem agendi, qua homo pollet, esse positivum Dei donum a positiva ejus voluntate collatum; adeoque, quum permissio nihil aliud esse videatur, quam ipsa agendi libertas, negari non posse, permissionem quidpiam positivum esse, ipsamque propterea permittentem legem esse pariter positivam. Respondemus, libertatem humanam esse quidem eximium Dei donum, sed tamen ut Con-

Princip. du Droit naturel, part. 1. cap. 2.

(*a*) *Legis est* inquit, Digest. libro VII. *præcipere, vetare, permittere, punire* &c.

ditor est, non ut legislator; nam legislatio libertatem invenit, non inserit. Distinguenda deinde est *physica* libertas a libertate *morali*: illa rationalis naturæ essentialis proprietas est; adeoque ab ipsamet natura dimanat; estque propterea donum quidem Dei, sed a natura ipsa minime diversum. *Moralis* autem libertas in facultate (salva tamen semper actionis rectitudine) agendi & non agendi reposita, ex eo uno consurgere intelligitur, quod Legislator actionem aliquam, quæ nihil confluit ad suum finem, nec præceperit, nec veturit. Verum audiamus *Burlemaquium* sententiam *Barbeyraci* propugnantem.

Princ. du droit Nat. par. 1. c. x. §. 6.

„ *Legislator*, inquit, *nil nisi* delibe„ rate & sapienter decernit. Si solum „ in aliquibus necessitatem certo modo „ agendi imponit, neque ulterius ne„ cessitatem istam extendit, id exinde „ est, quod fini sibi proposito congrue„ re arbitratur, si certis in rebus liber„ tatem pro lubitu agendi subditis suis „ relinquat. Idcirco silentium Legisla„ toris infert *permissionem positivam*, „ quantumvis tacitam, agendi quidquid „ nec vetat, nec præcipit".

Responsio. Legislator non idcirco libertatem certis in rebus subditis suis relinquit, quod ea prosit proposito sibi fini; sed quia actiones illæ subditorum voluntati relictæ fini præstituto nec prosunt, nec obsunt: quamobrem de illis nihil decernit, quod ad permissionem satis est.

„ Qui certos limites statuit (subdit „ *Burlemaquius*) quos præterire non li„ ceat, eo ipso significat, quousque ip„ se progredi permittat, & assentiatur. „ Permissio igitur effectus legis est non „ minus quam obligatio".

Responsio. *Qui certos limites statuit quos præterire non liceat*, eo ipso significat, actiones alias ad scopum finemque suum minime pertinere; adeoque quemadmodum ipsæ, ad finem indifferentes sunt, ita voluntas Legislatoris ad easdem indifferens est: atque adeo illius assensus, quo subditi iis in rebus pro lubitu agere permittuntur, non positiva voluntate constat, sed mera negatione, sive potius remotione dissensus: quæ equidem dici potest tacitus & moralis assensus, quatenus idipsum moraliter præstat quod positivus & expressus præstaret; non quia libertatem adferat pro lubitu agendi (qui positivus esset effectus,) sed quia præexistentem libertatem nec aufert, nec imminuit. Ex his vero cetera facile refutantur, quæ urget *Burlemaquius*.

„ Quum homo, instat ille, pendeat „ a superiore Deo, cujus voluntas esse „ debet universalis regula ejusdem ac„ tionum; hinc jus quodlibet, quo gau„ det homo, innoxie & impune quid„ piam agendi, nititur expressa vel ta„ cita ipsius Superioris, vel legis *per„ missione*."

Responsio. Ex eo quod homo pendeat a Deo tanquam a Superiore, id solum conficitur, exigendas illi esse actiones omnes ad normam, & regulam, quam Deus ipsi præstituerit. At vero Deus, & quilibet Superior in iis tantummodo normam præscribit, quæ ad finem sibi propositum quidpiam momenti habent; in reliquis nullam præscribit, sed plenam agendi, vel non agendi libertatem relinquit. Jus itaque pro lubitu agendi, quo tunc homo potitur, proprie a naturali sua libertate profluit, quæ tamdiu integra manet, quamdiu Legislatoris præcepto vel interdicto non imminuitur, aut *moraliter* aufertur. Atque in hoc quidem *permissio* sita est.

Postremum *Burlemaquii* argumentum eo nititur, quod *permissio a lege alicui concessa, jusque ex ea consurgens ceteris obligationem imponat minime ei resistendi*. Hinc concludit: *igitur obligatio & permissio naturaliter colligatæ sunt, & hoc totum effectus est legis*. Utique respondeo; sed non peculiaris effectus legis illius, qua alteri pro lubitu agere permittitur; sed alterius generalis, qua cuilibet inhibetur, ne alienum jus impediat, aut lædat: ut supra innuimus. Plura in hanc rem congerere operæ pretium non est.

Addere potius pauca libet de *Legis* a *Consilio* discrimine, quod ab *Hobbæsio*, quem

De cive cap. XIV. §. 2.

quem ſecutus eſt *Pufendorfius*, perperam aſſignatur. *Diſtinctio* (ait *Hobbeſius*) *inter conſilium ac legem deſumenda eſt a differentia inter conſilium ac mandatum. Nam conſilium eſt præceptum, in quo ratio quare paremus, ſumitur ab ipſa re, quæ præcipitur. Mandatum autem eſt præceptum, in quo parendi ratio ſumitur a voluntate præcipientis; proprie enim non dicitur, ſic volo, ſic jubeo, niſi ſtet pro ratione voluntas.* Hinc legem ita ille definit: *Mandatum ejus perſonæ (ſive hominis, ſive curiæ) cujus præceptum continet obediendi rationem.* Congruit hæc *Hobbeſii* doctrina cum ejus de *Imperii* fundamento ſententia, quod eſſe ait *potentiam irreſiſtibilem*; (quem errorem nos ſuo loco rejiciemus) quemadmodum enim ibi *legitimum* imperium a *tyrannico* non ſecernit; ita hoc loco veram *legem* cum *tyrannico* mandato, ſeu potius cum violentia, ac coactione confundit. *Tyrannicum* ſane mandatum eſt illud, quod ratione deſtituitur, unaque nititur vi, ac potentia, qua valeat Tyrannus alios ad obediendum compellere. Errat igitur enormiter *Hobbeſius*, dum generatim ex præmiſſis concludit: *Univerſaliter præcepta omnium potentium reſpectu eorum, qui non poſſunt reſiſtere, eorum leges dicendæ ſunt.* At dicantur, ſi placet, *leges*; ſed *iniquæ* illæ tamen, & *tyrannicæ*, adeoque ex verarum legum albo omnino expungendæ. Caſtiganda ergo ſunt & corrigenda, quæ hic Auctor ibidem ſubdit: *Differunt*, inquit, *multifariam lex & conſilium. Lex enim ejus, qui poteſtatem* (adde *legitimam*) *habet in eos, quibus præcipitur; conſilium ejus, qui non habet. Facere id, quod lege præcipitur, officii; quod conſilio, arbitrii eſt* (hic limitatione utendum; nam ſi conſilium de re fuerit neceſſaria aut utili, tum lex naturæ præcipit, ut conſilium danti pareamus). *Conſilium* (pergit Hobbeſius) *dirigitur ad finem ejus, cui præcipitur; lex autem ad finem ejus, qui præcipit.* Abſurda plane eſt hæc doctrina, ſi hunc reddat ſenſum, finem legis minime eſſe utilitatem eorum, quibus imponitur lex; quum contra, certum ſit, probi Legislatoris officium eſſe, ſubditorum felicitatem ſuis legibus promovere: atque in hunc certe finem conſtituuntur Principes & Legislatores; ita ut qui propriam utilitatem legibus ſuis unice ſpectant, hi quod probi Principis eſt, minime gerunt, ſed quod Tyranni. Jam vero ſi finis legis ſubditorum utilitas ſit, illud quoque diſcrimen corruit, quod ſubjicit *Hobbeſius*, *Conſilium* nempe *nonniſi volentibus dari, legem etiam nolentibus*. Patet ſiquidem non poſſe ſubditos recta ratione legem illam nolle, aut reſpuere, qua eorum felicitati conſulitur. Et hinc qui recti & probi ſunt Imperantes, ſolent ea de re ſubditos præmonere, ut eos ad obediendum ſuaviter alliciant, non invitos compellant. Norunt enim ipſi ſeſe ſubditis ratione utentibus imperare: eapropter non mera quidem authoritate, ſed etiam, immo maxime, ratione eos ſatagunt permovere. Illud tamen verum eſt, haud debere ſubditos in cauſſas, ob quas feruntur leges, curioſius inquirere; ſed potius confidere, æquam & juſtam Imperantibus ſubeſſe legis ferendæ cauſſam, tametſi minus fortaſſe appareat. Et hoc quidem ſenſu probari utcunque poteſt quod ait Hobbeſius, *rationem parendi legi ſumi a voluntate* (quæ creditur recta) *præcipientis*. At vero in hoc minime diſcriminatur *conſilium* a *lege*: neque enim ſemper redditur conſilii quod datur, ratio; ſed quandoque, etſi minime pateat, præſto tamen eam eſſe conſilium danti, non dubitatur. Hac plane ratione pharmaca a Medicis præſcripta plerunque ſumunt ægroti, licet quæ ipſis inſit ſanandi virtus, prorſus ignorent: ſcilicet Medicorum peritiæ, bonæque eorum voluntati & æquitati unice acquieſcunt.

Pufendorfius in aſſignando legis a conſilio diſcrimine, *Hobbeſii* veſtigia proxime premit, quanquam nonnihil promore ſuo ejus doctrinam emollire non omittit. Fatetur ille primo, *legem juris non debere carere rationibus*; ſubdit tamen, eas *non proprie eſſe cauſſam, quare imperanti obſequium præſtetur*, ſed

De J. N. & G. lib. I. cap. VI. §. 1.

hanc

hanc esse *potestatem præcipientis*. Immo, inquio ego, rationes *proprie caussa sunt*, cur subditus lubenti bonoque animo sese imperanti subjiciat; nanque potestas imperantis, si pro facultate cogendi sumatur, prout a *Pufendorfio* sumi videtur, a rationibus omnino sejuncta, caussa esse non potest, nisi ut quis invitus, repugnanteque animo pareat. Non etiam satis proprie loquitur *Pufendorfius* dum pronunciat, *leges suis non debere carere rationibus*; hoc enim loquendi modo se in ea esse sententia indicat, *rationes* non proprie & per se, ut ajunt, ad legem pertinere; sed solummodo, ut quid *addititium*; quum tamen rationes ita integrent legem, ut mandatum ratione omni prorsus destitutum, etiamsi a legitimo Imperante latum, *coactio* censenda sit potius quam lex. Verum in legitimo Principe rationes, ut dictum est, præsumendæ sunt potius, quam audacius investigandæ. Ceterum illud est certissimum, Superiorem, dum quidpiam sine justa ratione decernit & jubet, authoritate abuti sua; nec ut verum tunc sese gerere Superiorem: multoque magis, si iniquum aliquid, vel injustum præcipiat: quin tunc subditi, dummodo mandati injustitia evidens & certa sit, obtemperare non debent, nec innoxie valent. Pergit vero *Pufendorfius Hobbesium* suum hac de re loquentem emollire: quum enim *Hobbesius* absolute protulisset, in consilio *rationem parendi sumi ab ipsa re, quæ præcipitur*, in lege autem *accipi a voluntate præcipientis*, *Pufendorfius* ait, legibus *obediri non principaliter propter rem ipsam, sed propter voluntatem præcipientis*. At si ratio, ob quam lata lex est, sit, ut esse debet, communis subditorum felicitas, non video, cur non æque, sin etiam *principaliter*, sit propter rem ipsam obtemperandum. Scilicet quavis lege illud duntaxat recte præcipitur, quod subditi, nullo etiam accedente præcepto, præstare deberent, eo quod res ipsa præscripta in ipsorum cedat utilitatem ac commodum. Quod quidem quum verum sit in legibus ipsis positivis, modo ad rationis præscriptum fuerint latæ; longe tamen verius est in legibus naturæ, quibus nihil præcipitur, nisi quod in propriam cujusque, vel in publicam vergat felicitatem. Sic temperantiæ præcepto principaliter etiam propter rem ipsam, nimirum ob eximios hujus virtutis fructus parere debemus: quanquam neque negandum, perfectius agi, si eæ leges impleantur præcipue ob eam rationem, quod ab Auctore naturæ, ceu ab infinitæ dignitatis Legislatore fuerunt præscriptæ.

Quod demum *Hobbesius* ait, *Consilium dirigi ad finem ejus, cui præcipitur*, Legem autem *ad finem ejus, qui præcipit*, ita corrigit *Pufendorfius*, ut admittat, legem quoque *sæpe habere finem tendentem ad eos, quibus præcipitur*. Verum dum dicit *sæpe*, satis jam indicat, finem legis æquo modo esse posse privatum Legislatoris commodum, quod est falsissimum: nam finis legitimus cujuscumque Legis nonnisi publica felicitas est; ob id enim Imperantes constituuntur, ut communi subditorum, non privatæ suæ utilitati prospectum velint. Eapropter si imperans quispiam legem aliquam ferat, ut unice privatæ suæ utilitati consulat, hoc ipso & auctoritate abutitur sua, & ad tyrannidem quadantenus accidit. Verum hac de re ne plura. Clarior vero est differentia *Legis* a *pacto*, & a *Jure*, si hæc pro libertate agendi sumatur, quam ut in ejus explicatione tempus teramus.

CAPUT III.

Definitiones, ac divisiones Juris sumti pro attributo personæ.

JUs acceptum pro *attributo personæ* definiri communiter solet: *potestas legitima ad rem alicujus obtinendam, vel ad aliquam functionem, vel quasi functionem, cujus violatio constituit injuriam*. Ab aliis eodem in sensu definitur: *facultas legitima* (hoc est *legi consentanea*; alioquin non jus is, sed injuriæ rationem haberet) *utendi, ac fruen-*

fruendi re aliqua, aut certe obſiſtendi, ne qua actio ab alio fiat. Grotius vero jus ita definit: *eſt qualitas moralis perſonæ competens ad aliquid juſte habendum vel agendum.* Hanc Grotii definitionem ampliat Thomaſius *certis*, ut ait ille, *de cauſſis*, quas tamen non explicat; ſed ſolum verba aliqua adjungit. En vero abſolutiſſimam juris definitionem a Thomaſio traditam: *Jus pro attributo perſonæ ſumtum eſt qualitas moralis activa ex conceſſione ſuperioris perſonæ competens ad aliquid ab altero homine, cum quo in ſocietate vivit, juſte habendum vel agendum.* Si mancam imperfectamque Grotii definitionem *certis de cauſſis* Thomaſius exiſtimat; ego definitionem iſtius *certis de cauſſis* (quas utpote per ſe manifeſtas, opus non eſt ut exponam) verboſiorem arbitror & redundantem. Sed ut ad Grotianam definitionem revertar, utitur Grotius *qualitatis* vocabulo, ut unica definitione comprehendat nedum facultatem *perfectam* (quæ proprie facultas vocatur) ſed etiam *imperfectam*, quam ipſe *aptitudinem* vocat, ſed alii fortaſſe rectius *dignitatem*, vel *meritum*, Greci autem ἀξίωμα *dignitatem*. Quod a Juriſconſultis *facultas*, ab aliis *jus ſtrictum*, vel etiam abſolute *jus* dicitur: nam *juris* vocabulum frequentius pro hac facultate, quam pro lege uſurpatur, ut & alibi dictum eſt.

Jurisprud. div. lib. 1. Cap. 1. §. 21.

Facultas iſthæc ſub ſeſe continet tanquam ſpecies, *Libertatem* tum in ſe, tum in alios, ut *Patriam, dominicam* &c. *Dominium* tam *plenum*, quam *ſemiplenum*, cujuſmodi ſunt *uſusfructus*, *jus pignoris* &c. *Creditum*, cui *debitum* reſpondet; *jus puniendi*, cui reſpondet *obligatio ad pœnam*. Partitur quoque hæc *facultas* in *vulgarem* & *eminentem*. Illam particularium perſonarum eſt, particularemque reſpicit uſum: hæc convenit Communitati ſeu Reipublicæ, eique, qui rempublicam adminiſtrat; verſaturque circa ipſius Reipublicæ partes, ſive ſubjectos, eorumque res boni communis cauſſa. Id generis eſt *poteſtas Regia*, cui *patria* & *dominica* poteſtas ſubjicitur. Eapropter majus eſt Regis, quum agitur de bono communi, in ſingulorum bona dominium, quam ipſorummet peculiarium dominorum. Hinc debitor quiſque quoad uſus communes, magis obligatur Reipublicæ, quam creditori ſuo. Hæc ſerme *Grotius*.

Jus, quod *facultatem* appellat *Grotius*, jus *perfectum* vocant plerique: quam vero ille *aptitudinem* nominat, jus *imperfectum* dicunt. *Perfectum* jus vulgo definitur *id, cui, ut ſatisfaciat, cogi poteſt alter*: hinc etiam *jus cogens* ab aliquibus nuncupatur. *Imperfectum* vero dicitur illud, quod *jus ad coactionem* non continet. In jure *Civili* ſolius juris *perfecti* habetur ratio, quod & ſimpliciter *jus* appellatur. Quin etiam minime deſunt, qui hujuſcemodi in *perfectum*, & *imperfectum* juris diviſionem e medio penitus auferendam exiſtiment: *involvit enim contradictionem*, inquit *Jo: Laurentius, Fleiſcherus*, *jus habere*, & *eo tamen non poſſe uti*; *jus adeſſe*, *ſed ſine obligatione*; *obligatum eſſe*, & *cogi tamen non poſſe*. Sed hæc mera *logomachia* eſt. Quid enim prohibet, aut quid obſtat, eam qualemcunque exigentiam, quæ alias *aptitudinis*, *dignitatis*, *meriti*, vel etiam *convenientiæ*, aut *decentiæ* vocabulo indigitatur, *imperfecti juris* nomine appellare; præſertim quum id ſaltem juris illa obtineat, ut nemo abſque injuria rei, ad quam jus iſtiuſmodi eſt, aſſecutionem valeat impedire? *Fleiſcherianæ* vero contradictiones vel ipſa *imperfecti juris* idea evaneſcunt. Poſſent hic aliæ adnecti juris hujuſmodi diviſiones; ſed eas Lib. VI., qui de jure *naturali* futurus eſt, commodius trademus.

Inſtit. Jur. Not. lib. I. cap. 1. §. 33.

CA-

CAPUT IV.

Juris accepti pro adjuncto actionis *definitiones, & divisiones. Immerito gloriatur* Thomasius, *se omnium primum tradidisse discrimen Justi, honesti, & decori: imo veram decori ideam neque tradidit unquam, neque habuit. Justitiæ definitio, & partitio traditur. Pufendorfii hac de re errata emendantur.*

Lib. I. c. I. §. 3.

JUs pro *adjuncto actionis* sumtum significat (inquit Grotius) illud, *quod justum est*. Quocirca cum primum suum *de jure Belli* tractatum inscripserit, perinde significat, & intelligi vult, *sine aliquod bellum justum, & quid in illo justum sit*. Monet autem hoc vocabulum *justum* accipiendum hic esse *magis in sensu negante, quam ajente*, ita ut jus sit illud, quod *injustum non est*. Sed ipse addiderim, justum hoc loco non accipi stricte pro eo, quod pertinet ad virtutem justitiæ, sed in sensu latiore, nimirum pro eo, quod nulli omnino legi contrarium est; adeo ut hoc loco idem sit *jus*, ac illud, quod ex quacunque lege debitum est; vel (si sumatur in sensu negante), id quod nulla lege prohibetur; uno verbo, quod *licitum* est. Nam quemadmodum jus acceptum pro lege legem omnem complectitur; ita sumtum pro *actionis adjuncto* congrue usurpatur pro eo omni, quod legitimum est, nullique legi contrarium; adeoque quod culpa vacat, & jure reprehendi non potest.

Jus hoc modo sumtum dividi potest in *justum*, *honestum*, atque *decorum*. Quæ partitio celebris est apud recentiores juris naturæ scriptores, præsertim postea quam *Thomasius* eam sibi tribuit laudem, se *primum omnium* distinctionem justi ab honesto, & decoro agnovisse, & explicasse, *cum Doctores scholastici (ait ille) fere unanimiter justum, & honestum confuderint; de decoro vero plane non cogitaverint*. Sed injusta plane censura, & criminatio hæc est. Nam adeo certum exploratumque esse debet, scholasticos quosque doctores alterum ab altero distinxisse, videlicet *justum ab honesto*, sicut certum & exploratum est, eos habuisse *justitiam* ut *peculiarem* virtutem a ceteris, quæ circa honestum versantur, omnino distinctam. De eo autem, quod *decorum* dicitur, satis egerunt quicunque Ethicen tradidere, sin expresse sub hac voce *decori*, saltem quoad rem ipsam agentes de virtutibus illis, quibus decorum omne (teste Ciceron, continetur, nimirum de *constantia, moderatione, temperantia*, & *verecundia*. Sed quod majus est, doctores scholastici in suis operibus *decori* leges accurate servarunt; secus ac Thomasius, qui eas haud raro transgreditur, cum de Catholicis, aut scholasticis mentionem facit. Sed quandoquidem tantopere jactat, se primum omnium discrimen inter *honestum, decorum*, & *justum* explicuisse, id paucis expendere libet. *Honestum*, inquit, *dirigit actiones insipientium internas. Decorum externas, ut aliorum benevolentiam acquirant. Justum externas, ne pacem turbent, & ut turbatam vindicent*. Hasce propositiones pro totidem definitionibus habet *Thomasii* interpres *Fleischerus*, ut constat ex marginalibus notis. Eas porro ille ita proponit: *intelligimus sub regulis honesti illa præcepta moralia, quæ docentur in Ethica, ideoque ea, quæ nihil aliud intendunt, quam felicitatem hominis internam &c. Decorum nihil aliud comprehendit, quam qualitatem moralem actionum humanarum, qua homo intendit amicos sibi parare. Justum involvit illa officia, quibus homo intendit, sibi non facere inimicos*. Scilicet quum juxta *Thomasiana* principia jus naturæ nil aliud sit, quam *ars feliciter*, ideoque *jucunde suaviterque* vivendi, ut supra monuimus; ad hoc autem necessaria sunt tria; primo nempe *pax interna*, quæ ex sedato passionum tumultu consurgit, secundo *pax externa*, quæ nulla aliis hominibus irrogata injuria obtinetur; demum illorum, quibuscum vivimus, *benevolentia*, ut quotidianæ nostræ indigentiæ prospiciant, primum nobis suppeditat *honestum*, sive potius honestas; alterum tri-

De Offic. lib. I. n. 28.

Op. cit. lib. I. cap. IV.

Inst. Jur. nat. & gen. c. VI. §. 72.

Fund. jur. nat. & gen. in cap. proem. §. XII.

tribuit *justum*, seu *justitia*; tertium præstat *decorum*, seu *decentia*: Sic itaque *Thomasius honesto*, *justo* ac *decoro* suas veluti provincias distribuit, invectamque jampridem circa hæc omnia a scholasticis confusionem a se primo tandem sublatam e medio, gloriatur.

At ego facile *Thomasio* concesserim, ipsum omnium primum extitisse, qui hujusce modi ideam *Honesto*, *Justo*, ac *decoro* affinxerit, quique primo commemoratam differentiam tradiderit; nego tamen ac pernego, veram eorum ideam exhibuisse, veramque inter hæc tria distinctionem adinvenisse: quod hoc modo ex ipsiusmet verbis evinco: Gloriatur ipse, sese primo hanc distinctionem protulisse, adeoque & earum rerum ideam, unde fluit ipsa distinctio: veterum ergo nemo talem sub vocibus subesse ideam existimavit. At, subsumo, quæ vocibus subsit idea, nonnisi ex veteribus, qui eam affinxere, scire valemus: idea ergo *honesti*, *justi*, atque *decori*, eorumque inter se differentia a *Thomasio* invecta non est vera, sed pro arbitrio & gratis omnino ab eo conficta, quandoquidem nec ulla authoritate ab eo fulcitur, nec confirmatur ratione ulla, neque ex ipsa notione vocis elicitur; sed unice asseritur & enunciatur. Veniam, puto, dabit humanissimus Philosophus, si ipsi nos minime talem tantamque attribuamus authoritatem, ut subjectum vetustis vocibus sensum mutare valeat, novasque ideas constituere. Qua tamen potestate etiamsi donatus esset, non idcirco gloriari posset, sese veram detexisse *honesti* a *justo* & *decoro* distinctionem, sed novam proprio marte procudisse. Interim vero nos, qui neque veteris detegendæ aciem, nec facultatem novæ cudendæ in eo agnoscimus, hoc ipsius commentum abjicimus; & eo quidem vel maxime, quod *justo* & *honesto* non alium quam *utilitatis* finem, *pacem* videlicet *externam*, *internamque* ipse præstituat; *decoro* autem eum tribuat scopum, quo collineant etiam abjectorum hominum famulatus, immo & pravæ adulatorum, hypocritarumque artes, atque improbi ambitiosorum conatus; ad captandam videlicet benevolentiam aliorum (*ut nostræ quotidianæ subveniant indigentiæ*) aliorumque laudes sibi comparandas (*a*). Itaque dimissa Thomasii doctrina, triplicis hujus *attributi*, videlicet *decori*, *honesti*, & *justi* notionem ex melioribus magistris exhibeamus. (*b*)

Justum vel *positive* sumitur, vel *negative*, pro eo videlicet quod non est *injustum*. Primo modo acceptum definiri potest *id*, *quo alterius juri satisfit*, vel *quidquid fit juxta jus alterius*: sumtum vero *negative* id, quo *nullius jus lædituv*, *aut violatur*; nam e contrario *injustum* est *id*, *quo lædituv alterius jus*, seu *quidquid est contra jus alterius* (*c*). Quemadmodum vero jus alterius vel *perfectum* est, vel *imperfectum*; ita quoque *justum* aliud dicitur *proprie* atque *perfecte* justum, quod etiam *justum* absolute vocatur, & est id, quod fit secundum jus perfectum alterius: aliud est justum minus proprie & imperfecte, peculiarique vocabulo appellatur æquum; id nimirum, quod est secundum *imperfectum* alterius *jus*, cujus oppositum dicitur *iniquum*.

Honestum vel ample sumitur juxta integram hujus vocabuli significationem: atque definiri sic potest, *id*, *quod legi naturæ convenienter fit*, vel *est*: qua quidem ratione comprehendit etiam *justum*. Vel minus ample accipitur, quatenus distinguitur, vel distingui potest a *justo*. Honesti porro sic accepti nullam

apud

(*a*) Recolantur hic quæ diximus de *Thomasii* doctrina lib. præcedenti cap. 7.

(*b*) Arbitraria ejus principia, ob quæ adeo sese effert, infra lib. VII. discutiemus.

(*c*) Grotius lib. I. Cap. I. §. 3. definit, *injustum* id esse *quod naturæ societatis ratione utentium repugnat*: ex quo efficitur, justum illud esse, *quod naturæ societatis sit conforme*. Verum hæc definitio ab illa ejus sententia fluit, qua statuit, *socialitatem* esse *primum* & unicum juris naturalis *principium*, cujus sententiæ falsitas inferius demonstrabitur.

apud alios definitionem invenio; ita vero congrue definiri posse videtur: *honestum est rectus, seu rationi consentaneus, passionum iræ & concupiscentiæ usus*. Rectus enim harum passionum usus eatenus dicitur *honestus*, quatenus excludit turpitudinem & deformitatem, quæ ex earundem oritur immoderantia, efficitque hominem laude & honore maxime dignum. Ceterum quum turpitudo atque deformitas toties hominem dehoneſtet, quoties in actiones elicit minus convenientes legi naturæ (*a*), adeoque etiam quum quidpiam *injustum* patrat; hinc Auctores *honestum* a *justo* atque *decoro* nonnisi tanquam a magis a minus amplo, seu tanquam genus a specie distinguere solent, quum de *honesti* definitione agunt; quamvis id quod *justum* est, ab eo, quod est tantummodo *honestum*, distinguant omnes, qui in morali Philosophia sunt vel mediocriter versati; quidquid *Thomasius* blateret de confusione *justi* & *honesti* a scholasticis invecta, &c a seipso magna cura sublata.

Ad *decorum* quod attinet, non illiego, ut *Thomasius*, ideam proprio marte & temere affingam, sed ex vetusto gravissimoque scriptore erutam exhibebo, ac declarabo. Is est vero *Marcus Tullius*, quem ex communi sui temporis Philosophorum sensu hac de re scripsisse dubitari non potest: De *decoro*, sermonem habet in opere de officiis. Adnotat autem primo, *decorum* dici ad imitationem *Græcorum*, qui hanc *honestatis partem πρέπον*, quasi *id, quod decet, dicunt*. Hinc vero subdit: *hujus vis ea est, ut ab honesto non queat separari. Nam & quod decet honestum est; & quod honestum est, decet*. Esse tamen, subdit, inter *honestum* & *decorum differentiam* aliquam; sed eam *facilius intelligi, quam explanari*. Rationem addit inquiens: *Quidquid enim est quod decet*, scilicet *decorum*, *id tum apparet, quum antegressa est honestas. Est enim quiddam, idque intelligitur in omni virtute, quod deceat, quod cogitatione magis a virtute potest, quam re separari*. Quod satis apto exemplo declarat. *Ut venustas*, ait, & *pulchritudo corporis secerni non potest a valetudine: sic hoc, de quo loquimur, decorum, totum quidem illud est cum virtute confusum* (est enim omnis virtus *decora*); *sed mente & cogitatione distinguitur*, quatenus videlicet consideratur quidpiam tantummodo *decora*. His præmissis, definitionem tradit tum *Decori generalis*, quod in omni honestate versatur; tum alterius huic *subjecti*, quod nos speciale ac proprium appellare possumus. Porro *illud superius* (pergit Tullius) *sic fere definiri solet, decorum id esse*, quod *consentaneum sit hominis excellentiæ in eo, in quo naturæ ejus a reliquis animantibus differat*. Alterum autem *sic definiunt, ut id decorum esse velint, quod ita naturæ consentaneum sit, ut in eo moderatio & temperantia appareat, cum specie quadam liberali*. Verum hoc utrumque *decorum* præstat exemplo aliquo illustrare. Illud ex esu & potu desumimus. Si quis itaque ita temperate de cibo aut potu sumat, ut neque excedat eam mensuram, quæ vitæ ac sanitati tuendæ conservandæque consentanea est, neque ab ea deficiat, is *honestus* imprimis est homo, quia ea, quæ legis naturalis sunt, implet: est etiam *decorus* decoro *generali*, quia maxime decet, ut homo nec magis nec minus edat, quam vita exigat, aut sanitas patiatur. Erit vero etiam *decorus* decoro *speciali*, si qui ita temperate quoad quantitatem comedit, temperate etiam comedat quoad *modum*; ita scilicet, ut *in eo moderatio & temperantia appareat cum specie quadam liberali*: quod tum præstabit, si nec nimis festinanter, nec avide nimis cibum sumserit, ac si comedendo nullum motum gestumve ediderit, quod adstantium oculos offendere possit.

Lib. I Cap. XXVII. num. 91.

Ex his vero *Decori* ab *Honesto* discri-

men

(*a*) Hinc *honeste vivere* apud vetustos Authores idem est, *ac legi naturæ convenienter vivere*, adeoque etiam *juste* ac *decore*.

men habes; hæc duo nimirum *non re*, ut ait *Tullius*, ſed cogitatione differre, ſi de decoro generatim accepto ſermo ſit: at *honeſtum* etiam *re* ipſa ſecerni poſſe a *decoro ſpeciali* (licet non e contrario *decorum* hoc ab *honeſto*) allatum ſupra exemplum luculenter oſtendit.

Num. 98. Docet inſuper idem *Tullius*, proprietatem eſſe hujuſce *decori*, *quod elucet in vita, movere approbationem eorum, quibuſcum virutur, ordine & conſtantia & moderatione dictorum omnium atque factorum, ſimili ratione, ac pulchritudo corporis apta compoſitione membrorum movet oculos, & delectat hoc ipſo, quod inter ſe omnes partes cum quodam lepore conſentiant.* Multo vero magis *decori* munus eſt, aliorum quamlibet offenſionem vitare: quod præſertim præſtat *Verecundia*, quæ aliorum hominum, quemadmodum & juſtitia, rationem habet. Sed hoc *differt*, inquit ille, *in hominum ratione habenda inter juſtitiam & verecundiam*, quod *juſtitiæ partes ſunt non violare homines*, ſeu ab injuria cuique inferenda ſe continere; *Verecundiæ non offendere: in quo*, ſubdit, *maxime perſpicitur vis decori*. Quod quidem veriſſimum eſt: etenim omne *indecorum* offenſionem aliquam parit: quemadmodum e contrario *Decorum* & delectat, & aliorum *approbationem* ſibi conciliat; quæ quidem *approbatio* ab honeſto homine negligenda non eſt; nam *negligere* quod de ſe *quiſque ſentiat*, *non ſolum arrogantis eſt*, ut ait idem Tullius, *ſed etiam omnino diſſoluti*. Quod vero finis *Decori* ſit aliorum *benevolentiam* comparare, *ut quotidianæ ſubveniant indigentiæ*, eſt inane *Thomaſii* commentum nulla ab eo ratione confictum; quippe quod nec communi ſenſu, nec Philoſophorum opinione, nec vi vocis ipſius nititur, aut falcitur. Et ut de voce ipſa aliquid dicamus *Decorum* a *decendo* dicitur, ut perinde ſit *decorum*, ac *decens*, ſeu id *quod deceat*. Hinc de ipſo agunt nonnulli ſub nomine *decentiæ*: *Bienſeance* vocant Galli, Germani *Wolſtand*, & *Wolſtaendigkeit*, Itali *Decoro*, *decenza*, Græci, ut dixi, πρέπον *prepon*. Quid ſit vero *decere*, quanquam omnes intelligant, attamen ex ſæpius laudato *Tullio* ita deſcribi poteſt, ut illud decere dicatur, *cujus poſſit ratio probabilis reddi*, videlicet vel ex principiis internis actionis, vel ex ſtatu & conditione agentis. Simillima eſt huic a *Wolfio* exhibita deſcriptio: *Hominem decere dicitur*, inquit, *cujus aliquæ ratio continetur in iis, quæ eidem inſunt, aut ineſſe concipiuntur, vel ejus ſtatui, cui ita potius agere debeat, quam aliter. Dedecet vero, quod cuidam eorum, vel quæ eidem inſunt, vel ineſſe concipiuntur, vel ejus ſtatui diſconvenit, ſeu repugnat.* Ex quo colligi poteſt, *Wolfium* fictitiæ a *Thomaſio* invectæ *decori* notioni vetuſtam communemque ideam prætuliſſe: qui demum admonet (licet & hoc pariter omnes noverint), *naturale decorum*, quod ipſa natura præſcribit, confundendum non eſſe cum decoro *arbitrario*, quod *nonniſi hominum opinione* tale eſt; adeoque varium pro diverſitate locorum ac temporum.

Lib. cit. c. XXIX.

Inſtit. jur. nat. & gen. § 9.

Habes ex his, ut puto, claram, diſtinctamque *Honeſti*, *Decori*, & *Juſti* ideam. Pauca hic addo de virtute, quæ juſtum reſpicit, ſcilicet de *Juſtitia*: de aliis nanque Virtutibus, quæ circa *honeſtum* & *decorum* verſantur, alibi opportunior dicendi erit locus.

Itaque *Juſtitia* a celeberrimo Romano Juriſconſulto *Ulpiano*, & a *Juſtiniano* Imperatore definitur *conſtans & perpetua voluntas jus ſuum cuique tribuendi*. Quæ definitio communiter recepta eſt, atque ex ſupra dictis de Jure ſatis perſpicua. Ea ex *Stoicorum* ſchola fluxiſſe creditur ad *Romanos*: hinc etiam traditur ab ipſo *Tullio*, aliis tamen verbis concepta, nimirum: *Juſtitia eſt habitus animi, communi utilitate conſervata, ſuam cuique tribuens dignitatem*: quæ vox *dignitas* id totum complectitur quod alteri debetur, ſive is ad illud reddendum cogere alium poſſit, ſive non (*a*).

Inſtit. lib. I. tit. I.

Hoc

(*a*) Apud alios etiam Auctores latinos, ut *Suetonium*, & *Salluſtium*, *dignitas* idem eſt, ac *ſumma*.

Hoc idem significat τὸ *jus suum* in allata *Ulpiani* definitione : quam ita ad strictiorem formam *logicam* revocat S. Thomas: *Justitia est habitus, secundum quem aliquis constanti ac perpetua voluntate jus suum cuique tribuit* (*a*).

II. 2. q. 58. a. 1.

At vero quum *jus* duplex sit, *perfectum* videlicet, & *imperfectum*, ut dictum est, hinc duplex quoque vulgo distingui solet ipsa *justitia*, altera quæ *perfectum*, altera quæ *imperfectum* respicit jus. Illam Aristoteles συναλλακτικὸν quasi *contractoriam*, vel *commutatoriam*, hanc διανεμητικὸν *distributricem* vocat. Communiter vero prior illa *commutativa*, posterior hæc *distributiva* appellatur. *Grotius* aliis nominibus eas designat. Et quidem hanc modico discrimine *Attributricem* dicit, & alicubi *Assignatricem*. Illam vero vocat *Expletricem*, *inde quod*, ut adnotat *Gronovius*, per eam *expletur & satisfit cuique pro eo quod ab ipso accipimus; nam explere latinis interdum est satisfacere*. Hic tamen non sistit *Grotius*, sed *Aristotelem* carpit, quod hujusmodi justitiam arctonimis vocabulo *contractoriam* appellarit. Nam, subdit, *ut possessor meæ rei eam mihi reddat, non est ex συναλλάγματι* (*contractu*) *& tamen ad eandem hanc justitiam pertinet*. Sed *Grotium* meminisse oportebat, *Stagyritam* præter contractus voluntarios, cujusmodi sunt emptio, venditio &c. aliud contractuum genus asseruisse ἑκούσιον *involuntarium* (*b*), ad quod pertinet justitiæ actus ab eo objectus. At præterea eo vocabulo *Aristoteles* minime significare censendus est *fundamentum* integrum obligationis, quæ profluit ex hac *justitia*; sed rem ipsam, circa quam ea versatur, quæ videlicet talis est, ut sub contractum cadere possit, & quæ vi ipsiusmet justitiæ sit *commutanda*, hoc est ab unius ad alterius possessionem transferenda: sic quicunque rem possidet meam, mihi possidendam tradere debet. Ceterum *Aristoteles* alia etiam appellatione, quæ *Grotio* magis probatur, hanc *Justitiam* designat, nempe διορθωτικὴν *directoriam* & *correctoriam* etiam vocat; quod & contractus dirigit, & si quid peccatum fuerit, *corrigit*.

Lib. V. Eth. c. V. & VII.

Præter Justitiam *Commutativam* & *Distributivam* (recepta hæc vocabula adhibere placet etsi minus *latina*) alia est *Justitia*, quæ dicitur *Generalis*, ut a *particulari*, cujus duo membra sunt, *Commutativa*, & *Distributiva*, secernatur. Hinc accurata divisio *justitiæ* est primo in *Generalem* (quæ etiam *legalis* dicitur) & *Particularem*. *Particularis* vero in *Commutativam* & *Distributivam* tribuitur: ex quo tres Justitiæ species consurgunt, *Generalis*, *sive Legalis*; *Commutativa*, & *Distributiva*. Et hæc quidem divisio ratione non caret. Virtutis enim *Justitiæ* proprium est, quemlibet hominem rectum efficere erga alium; efficit namque ut quisque unicuique *Jus suum*, seu quidquid ei debetur, reddat. Quot itaque modis potest quis ad alterum comparari, tot sint oportet Justitiæ species. At vero tripliciter, quoad præsens attinet, potest quis erga alterum se habere: nimirum vel ut *pars* ad *totum*, vel ut *pars* ad *partem*, vel ut *totum* ad *partem*. Priore modo *Civis* comparatur ad *Civitatem*: altero *Civis* ad *Civem*: tertio *Superior*, vel *Civitas* ad *Subditos*. *Justitia*, quæ hominem priore modo considerat efficit rectum, dicitur *Generalis* & *Legalis*: *Generalis* quidem, tum quia perfequitur, intenditque Civitatis, seu Reipublicæ bonum, quod est bonum

Lib. II. cap. VII. §. 7.

(*a*) Pufendorfius lib. 1. C. VII. §. 7. perperam asserit, *differre justitiam actionum a bonitate in hoc potissimum, quod bonitas simpliciter notet conventientiam cum lege; justitia autem præterea involvat respectum ad eos, in quos actio exercetur*. Siquidem quum bonitas generatim notet *conventientiam cum lege*, sane complectitur etiam convenientiam cum ea lege, quæ dirigit actiones, quæ sunt ad alterum; adeoque justitia a bonitate non differt, sed species ejus est.

(*b*) *Involuntarios* contractus alios *clandestinos* facit, ut furtum, adulterium, veneficium &c. alios *violentos*, ut rapinam, convicium, cædem &c.

num quoddam *generale*, utpote commune omnibus, quos Reſpublica comprehendit; tum quia ad aliarum etiam virtutum actus permovet, & impellit, quatenus illis omnibus commune bonum perficitur, & integratur: *Legalis* vero, quia dum dirigit aliarum virtutum actus in bonum commune, indolem *Legis* exprimit, cujus eſt bonum commune reſpicere. *Juſtitia*, quæ ſecundo modo hominem ad alterum comparatum rite rectèque diſponit, ea eſt, quam *commutativam* ex allata ratione vocari diximus; contractus enim, permutationes, commercia inter privatas perſonas exerceri ſolent, quæ ſe habent in Republica ut *pars* ad *partem*. Quæ demum *Juſtitia* dirigit hominem tertio modo conſideratum, dicitur *Diſtributiva*, quia locum habet in bonorum, onerumque *diſtributionibus*; efficit enim, ut tam bona quam onera communia privatis perſonis recto ordine, rectaque ratione diſtribuantur. Ex quibus liquet, Juſtitiam tum *Diſtributivam*, tum *Commutativam* privatas reſpicere perſonas: qua de cauſa utraque Juſtitia particularis vocatur. (*a*)

Præter diſcrimen, quod *Commutativam* (*b*) inter & *Diſtributivam* Juſtitiam verſari jam diximus, in eo poſitum, quod illa jus alterius *perfectum* expleat, *imperfectum* iſta; aliud, exinde tamen ortum, aſſignat *Ariſtoteles*, nempe quod *Commutativæ* proportionem ſervet *ſimplicem*, quam ille *Arithmeticam* vocat; *Diſtributivæ* vero proportionem *comparatam*, quam *Geometricam* appellat: videlicet *Commutativa* Juſtitia omnimodam inducit æqualitatem, cujusmodi eſt inter rem & rem, ſeu inter tantum & tantum. Ex. gr. ſi quatuor quis debeat alteri, quæcunque demum ejus obligationis cauſſa fuerit, *Commutativa* Juſtitia quatuor omnino reddenda præſcribit. At vero æqualitas, quæ a *Diſtributivæ* ſervatur, hujuſmodi non eſt, niſi proportione quadam; ut ſcilicet tanto plus alio quis recipiat, quanto amplius præ illo dignitate præſtat, aut merito: adeoque non eſt æqualitas rei ad rem, ſed proportio rei ad perſonam.

Grotius putat, hujuſcemodi diſcrimen *ex eorum genere eſſe, quæ ſæpe locum habent, non ſemper: neque per ſe juſtitiam Expletricem ab Attributrice differre tali proportionum uſu, ſed materia, circa quam verſatur. Itaque*, ſubdit, *& contractus ſocietatis expletur proportione comparata, & ſi unus tantum inveniatur aptus ad munus publicum, non alia quam ſimplici commenſione attributio fiet.* Hæc *Grotius*. At ejus Commentatores in varias hac de ſententias abeunt. Nam *Gronovius* contra *Grotium Ariſtotelis* partes propugnat; *Barbeyracius* contra *Gronovium* tuetur *Grotium*. Mihi res hæc tanti non eſſe videtur, ut in ea dirimenda quidpiam operæ vel temporis impendendum ſit. Fortaſſe *Ariſtoteli* ſatis fuit, a *diſtributiva* juſtitia per ſe proportionem reſpici *comparatam*, quam *geometricam* vocat, licet quandoque veluti per accidens, exadjecto nempe, ut in contractu *ſocietatis*, pacto, etiam juſtitia ipſa *commutativa* eandem reſpiciat: vel ipſamet Juſtitia *diſtributiva* in rariſſimo caſu, defectu aliorum ſubjectorum capacium æqualitatem *ſimplici*

Loc. cit. num. 8.

(*a*) *Pufendorfius* etiam in idea juſtitiæ *generalis*, ſeu, ut vocat ille, *univerſalis*, & *particularis* vehementer hallucinatur. Ea enim qua ratione unam ab altera ſecernit loc. cit. §. VIII. *Quando exhibentur alicui actiones, aut res, quæ illi ex jure duntaxat imperfecto debentur, aut quando adverſus alterum exercentur actiones in commercium non venientes (nec certo pretio aſtimabiles) communiter dicitur ſervari juſtitia univerſalis . . . At quando alicui exhibentur actiones in commercium venientes, aut quibus res aliquæ in alterum transfertur, ad quam ille jus perfectum habebat, juſtitia particularis dicitur.* Sane *Ariſtoteles*, ceterique Doctores ante *Pufendorfium* hocce diſcrimen minime agnovere inter juſtitiam *univerſalem*, & *particularem*.

(*b*) Hanc Pufendorfius minus recte ad effectum conventionis alicujus reſtringit.

plici commenſione perficere debeat. Sed hæc de juſtitia ſatis.

CAPUT V.

Juris pro arte, *vel* ſcientia *definitiones, ac diviſiones.*

JUs pro arte, vel ſcientia ſumtum unica voce *Juriſprudentia* vocatur. Iſtius indoles atque natura facile intelligitur ex duplicis vocis, quam componitur, ſignificatione. Quid juris nomine veniat, ſatis conſtat ex dictis hactenus. Patet etiam, quid ſit prudentia, nimirum *habitus intellectus practici dirigentis actiones noſtras in rectum finem.* Cum autem ad directionem duo ſint neceſſaria, nimirum cognitio regulæ, ejuſque ad aliquod peculiare opus applicatio, prudentia utrunque complectitur. Quare Juriſprudentia nihil aliud eſt, quam prudentia legum (Juris vocabulum hic præſertim pro lege accipitur, licet & aliæ juris notiones alienæ ab hoc loco non ſint) ſeu cognitio, vel ſcientia legum, & applicatio earundem ad facta moralia, & quæ a noſtra libertate dependent. Alii definire Juriſprudentiam malunt, quod ſit *habitus intellectus dirigens actiones noſtras liberas ſecundum leges.* Igitur Juriſprudentia continet *Juriſperitiam* tanquam partem ſui propriam, cui & applicationem adjungit. Unde patet diſcrimen inter *Juriſperitum*, & *Juriſprudentem*, ſeu *Juriſconſultum*; & cur a veteribus definiatur: *ars æqui bonique.*

Porro quemadmodum prudentia ob diverſitatem actionum, circa quas verſatur, dividitur in *legiſlatoriam*, *conſultatoriam*, & *Judicialem*, quarum prima reſpicit futuras inferiorum actiones; altera Superiorum; tertia præteritas aliorum hominum actiones: ſic Juriſprudentia alia eſt *legiſlatoria*, quæ conſiderat leges ferendas; alia *conſultatoria*, quæ ſpectat actiones juxta legum præſcripta dirigendas; alia *Judicialis*, quæ reſpicit leges ut præteritis actionibus applicandas, qua applicatione dignoſcitur, juſtæ ne fuerint, vel iniquæ. Hæc Juriſprudentia, quæ ad præſens inſtitutum maxime pertinet, definitur: *ars leges ſalutem hominis in hac vita concernentes cognoſcendi, & ad actiones hominum applicandi.* Hinc *Juriſprudentiæ Judicialis* ſunt partes duæ, nimirum *leges interpretari*, eaſdemque *applicare*. Prior *Doctores*, & *Profeſſores*; poſterior *Judices*, & *Cauſidicos* ſpectat.

Quum *Juriſprudentia* omnis in legum diſquiſitione verſetur, comparate ad leges primo dividi poteſt in *divinam*, & *humanam.* Utraque vero ſubdividitur in *naturalem* & *poſitivam:* quæ partitiones ſatis conſtant ex dictis. Alia Juriſprudentiæ diviſio eſt in *univerſalem*, & *particularem.* Prima reſpicit leges univerſales, quæ ſcilicet totum genus humanum, vel maximam illius partem adſtringunt; adeoque complectitur *Juriſprudentiam naturalem*, & *Gentium.* *Particularis* vero, quæ alicujus Reipublicæ particularis curam habet, ut *Athenienſis*, *Romanæ* &c. Juriſprudentiæ *univerſalis* plures ſunt partes, quæ varia ſortiuntur nomina juxta varios hominum ſtatus, qui legibus obſtringuntur. Alia eſt igitur Juriſprudentia ſimpliciter talis, quæ ſtatui Sociali abſolute officia præſcribit. Alia Juriſprudentia *Socialis*, quæ ſtatum *Socialem* hypotheticum ſpectat. Alia *Oeconomica* ſpecialis, quæ minoribus ſocietatibus officia ſtatuit; quæ vero majoribus, dicitur Juriſprudentia *Oeconomica generalis*: & hæc iterum ex Societatum quas reſpicit, diverſitate varias denominationes ſortitur. Sic dicitur Juriſprudentia *Eccleſiaſtica*, quæ Eccleſiæ leges expendit &c.

Juriſprudentia univerſalis ad Civitatem determinata vocatur *Jus civile univerſale*. Quumque in Civitate ipſa ſtatum publicum a privato diſtinguere opus ſit; hinc jus civile *univerſale* dividitur in *publicum*, & *privatum*. Jus *publicum univerſale*, ſeu Juriſprudentia *publica*, & *univerſalis* definitur vulgo, *habitus prudentiæ per ſe dirigens actiones publicas omnium, vel ſaltem plurium Civitatum ad juſtitiam, & ſalutem publicam in ſuo genere conſumatam.* Hinc vero Juris publici, ſeu Juriſprudentiæ

publi-

publicæ, & *universalis subjectum*, & *forma* innotescunt; adeoque & ejus discrimen a ceteris facultatibus.

Itaque subjectum constituunt Jurisprudentiæ *universalis* 1. *Imperantes*, qua tales, sive supremi sint, sive subordinati in ordine ad subditos. 2. Ipsimet subditi, non quidem ad se invicem considerati (hoc enim modo ad jus *publicum* cujusvis Reipublicæ *proprium*, non ad *universale publicum* spectant, quemadmodum & *Imperantes* ipsi, sicut privatæ personæ sumantur); sed relate ad *Imperantes*, & ut membra ad Rempublicam. 3. Civitates omnes, vel plures inter se. Eapropter optime ait *Grotius* ep. 4. *Jus publicum ordinat totum ad partem, partem ad totum, & duo inter se*. Ejusdem Jurisprudentiæ forma est dirigere actiones non quidem ad privatam, sed ad publicam omnium vel saltem plurium Civitatum felicitatem. Demum finis ejus proximus est *justitia*, remotus vero salus *publica* in suo genere perfecta, atque completa.

Jurisprudentia universalis ab *Ethica* vulgo distinguitur *inadæquate*; quia hæc, ajunt, versatur circa actiones tum privatas tum publicas sub ratione potius *honesti*, atque *decori*, quam *justi*; *Jurisprudentia* vero potius sub ratione *justi*, quam *honesti*, atque *decori* (*a*). Hinc etiam distinguitur a *Politica*, quia licet utraque Civitatem respiciat, hæc tamen id sub ratione *utilitatis* præstat, quatenus separat proficua a noxiis; *Jurisprudentia* vero sub ratione Justitiæ, quum ejus sit justa secernere ab injustis. Simili modo parique ratione *Jurisprudentia* nostra differt ab ea facultate, quæ *Ratio status* vulgo appellatur, ac pars *Politicæ* esse censetur, quæque circa seligenda Reipublicæ conservandæ media præcipue versatur.

Demum a *morali Theologia* distinguitur, quatenus hæc sub generali ratione bonitatis, ac malitiæ de virtutibus ac vitiis agit, & insuper actiones omnes considerat sive ad Civitatem referantur; sive non: atque præterea primo ac per se forum spectat internum; licitum, ab illicito absolute secernens. *Pufendorfius* Præfat. in lib. de Officiis hom. & civ. Jurisprudentiæ Universalis, seu Naturalis a Theologia discrimen in eo reposuum asserit, quod illius *finis tantum ambitu hujus vitæ includatur, & magnam saltem partem circa formandas hominis exteriores actiones versetur*: hæc vero felicitatem alterius vitæ spectet, & *internos motus ad placitum Numinis effingere* intendat. *Pufendorfio* hac in re consentit *Thomasius*. Verum utrumque Jurisprud. div. lib. 1. cap. II. §. 126. in hoc errare infra demonstrabimus. De ceteris porro Jurisprudentiæ generibus non est hic loquendi locus. Hæc itaque de jure generatim inspecto, variisque ejus acceptionibus, divisionibusque dicta sufficiant. Jam vero juris *Naturalis*, quod hujus operis præcipuus scopus est (jus enim *Gentium* est minus principale) peculiares definitiones, partitionesque in medium adferendæ sunt, & explicandæ.

CAPUT VI.

Definitiones peculiares juris naturæ: & in earum aliquas censura.

JUs naturæ varii varie definiunt, prout illud sub diversa ratione quisque considerat. Præcipuas hic definitiones adtyronum eruditionem referre non pigebit; quarum aliquas etiam discutiam & improbabo.

Pervulgata in primis est definitio, quæ continetur in corpore juris, & quæ ita se habet: *Jus naturæ est, quod naturalis ratio inter homines constituit, & quod omni humano generi commune est, quod*

(*a*) Hinc tamen non inferas, jus *naturale* ea tantum respicere, quæ justitiam spectant; nam quum jus naturale leges omnes naturales complectatur, ad ipsum profecto pertinent ipsæ etiam honestatis leges. Aliud est duarum facultatum, prout vulgo sumuntur, discrimen assignare; aliud vero terminos ipsius juris naturalis definire. Quamquam alii diverso modo ipsarum facultatum differentiam constituant.

quodque semper æquum, & bonum est. Trita pariter est, & quam plerique amplectuntur Scholastici, definitio hæc: *jus naturæ est dictamen rectæ rationis circa ea, quæ homini vel agenda, vel omittenda sunt.* Ad hanc accedit & illa Grotii definitio: est *dictatum rectæ rationis indicans actui alicui ex ejus convenientia, aut disconvenientia cum ipsa natura rationali, ac sociali, ineſſe moralem turpitudinem, aut neceſſitatem moralem, ac consequenter ab auctore naturæ talem actum aut vetari, aut præcipi.* Grotii commentatores paulo brevius ita definiunt: *dictamen rationis congenitum præcipiens ea, quæ creaturæ rationali, qua tali, consentanea sunt, & prohibens contraria.* Pufendorfius, seu potius ſectatores illius definitionem hanc ad ejus mentem exhibent: *dictamen rationis rectæ ſupra ſocialitatem reflexum officia homini incumbentia proponens.* Ita Weberus Pufendorfii ſcholiaſtes. Has omnes definitiones, quæ jus naturæ exprimunt *per dictamen, ſeu dictatum rationis*, aliqua ex parte peccare, ex dicendis infra conſtabit; maxime vero Pufendorfianam, eo quod ampliſſimum naturæ jus ad *Socialitatem* ſine certa ratione reſtringit.

De jure B. & P. lib. I. c. I, §. X.

De Off. hom. lib. I. cap. I. §. 6.

Præcedenti capite adnotavi, jus naturale etiam *divinum neceſſarium* appellari; eo quod ejus Auctor eſt ipſe Deus: quam quidem rationem multi exprimendam in ſuis definitionibus conſuerunt. Hinc frequens eſt hæc definitio: *Jus naturale eſt illud, quod Deus toti humano generi innato lumine, ſeu naturali ratione notum facit, ac promulgat.* Similem huic ſed paullo fuſiorem proponit *Thomaſius*, nimirum: *Lex naturalis eſt lex divina cordibus hominum inſcripta obligans eoſdem, ut ea, quæ neceſſario conveniunt naturæ hominis rationali, faciant; ea vero, quæ eidem repugnant, omittant.* Parum ab hac differt illa *Joachimi Langii*. *Lex naturæ eſt juſſum a Deo humanæ naturæ in ipſa creatione ita impreſſum, ut ſub exhibita honeſti, ac turpis notitia conſcientiam ad hujus fugam, & ad iſtius ſtudium religioſe obliget, & ſic actiones dirigat.* Cumberlandius hanc proponit Legis naturalis definitionem: *Eſt propoſitio naturæ rerum ex voluntate primæ cauſæ menti ſatis aperte oblata, vel impreſſa, quæ actionem communi rationalium agentium bono promovendo idoneam indicat, & cujus exercitium ſequantur retributiones, violationem vero pœnæ, utræque ſufficientes juxta naturam entium rationalium.* Hujus definitionis *prima pars*, ut ipſe ſubdit, *præceptum, effectum, finem principalem; poſterior ſanctionem, effectumque Legis ſubordinatum manifeſtat.*

Jurispr. div. lib. I. cap. II. §. 97.

Causa Dei adv. atheis. & pſeudophi. protheor. deſin. XXI.

De leg. natur. c. V. §. 2.

Quoniam vero Jus naturale multas ambitu ſuo complectitur leges; hinc illud ita definire malunt alii: *Eſt complexio regularum ſecundum quas omnes actiones noſtras componere debemus, quaſque Deus Auctor naturæ cordi noſtro inſculpſit, & mediante ratione promulgavit.* Demum S. Thomas ait, *Legem naturalem nihil aliud eſſe, quam participationem legis æternæ in rationali creatura.* Scilicet, inquit ille: *Lex quum ſit regula, & menſura, dupliciter poteſt eſſe in aliquo, uno modo ſicut in regulante, & menſurante*; & ſic Lex *æterna* eſt in Deo. *Alio modo ſicut in regulato, & menſurato: quia in quantum aliquid participat de regula, & menſura, ſic regulatur, & menſuratur: & hoc modo Lex æterna eſt in creaturis; quoniam omnia, quæ divinæ providentiæ ſubduntur, a lege æterna regulantur, & menſurantur:* atque adeo *omnia participant aliqualiter legem æternam, in quantum ſcilicet ex impreſſione ejus* omnia *habent inclinationes in proprios actus, & fines. Inter cetera autem rationalis creatura excellentiori quodam modo divinæ ſubjacet providentiæ, in quantum & ipſa ſit providentiæ particeps, ſibi ipſi, & aliis providens; unde & in ipſa participatur ratio æterna, per quam habet naturalem inclinationem ad debitum actum, & finem. Et talis participatio legis æternæ in rationali Creatura lex naturalis dicitur.* Itaque juxta veriſſimam hanc doctrinam *Lex*, ſeu *Jus naturale* in Deo

I. 2 quæſt. XCI art. 2.

eſt velut in *fonte*, & eſt ipſa *Lex æterna* Dei: in homine vero reperitur per quandam emanationem, & participationem, quæ ex ipſa ſapientiſſima Dei providentia profluit, quatenus ipſa rationalis creatura habet *naturalem inclinationem ad debitum actum, & finem*. Sed hac de re fuſius alibi. Illud interim ex hactenus dictis ratum eſto, jus naturale eſſe legem, ſeu plurium legum complexionem: legem hanc vel ipſam eſſe legem Dei æternam, vel ejus effectum, & participationem; eamque naturali lumine nobis innoteſcere; adeoque nos naturaliter adſtringi, ut actiones noſtras liberaseidem accomodemus: quæ omnia in hujus operis progreſſu clariſſima fient. Satis eſt in præſentia, ut quid Legis naturalis nomine intelligendum veniat, utcunque habeamus.

Quoniam vero non omnes definitiones, quæ ab Auctoribus traduntur, æque probari poſſunt, ut jam innuimus, juvat quatuor ex iis, quæ celebritate ſuorum auctorum, magis conſpicuæ evaſerunt, hic breviter expendere. Harum duæ vetuſtæ ſunt, nempe *Ulpiani*, & *Gaii*: duæ aliæ recentiores, *Grotii* videlicet & *Wolfii*. Ulpiani definitio eſt: *Jus naturale eſt, quod natura animalia omnia docuit*. Gaii vero: *Quod naturalis ratio inter omnes homines conſtituit, idque apud omnes peræque cuſtoditur. vocaturque jus gentium*; non quod hic jus naturæ non definiatur, ſed ob aliam cauſam, quam nos inferius ſuo ioco pandemus. Definitio *Grotii* ipſa eadem eſt, quam ſuperius attulimus, quamque accepit ipſe ex Scholaſticorum vulgo, *jus* nempe *naturæ* eſſe *dictatum rationis* &c. Wolfii denique definitio, quam ipſe ex proprio penu depromſit, hæc eſt: *Lex naturalis eſt, quæ rationem ſufficientem habet in natura*.

Dig. Ub. 1 tit. 1. leg. 1. 4. 3 & Inſt. lib. 1. tit. 2.

Ad primam quod attinet harum quatuor definitionum, ea idcirco nobis minus probatur, quod *Jus naturale* Brutis etiam commune facere videatur: quod vel maxime confirmatur per hæc verba, quæ in definitione ipſa ſubduntur: *Nam jus iſtud non humani generis proprium eſt, ſed omnium animalium, quæ in Cœlo, quæ in terra, quæ in marina ſcuntur. Hinc deſcendit Maris, atque Fœminæ conjunctio, quam nos matrimonium appellamus; hinc Liberorum procreatio, hinc educatio: videmus enim cetera quoque animalia iſtius juris peritia cenſeri*. At vero certius eſt, quam ut probari oporteat, jus nullo pacto convenire poſſe animalibus ratione carentibus. Si id igitur definitione ſua intendit *Ulpianus*, quod præſeferunt ejus verba (quæ res tamen alio in loco a nobis diſcutietur) ea dubio procul ceu falſa rejicienda eſt. Admitti tamen utcunque poterit, ſi hunc illi ſenſum adhibeamus, *jus naturale* illud eſſe, quod circa ea verſatur, quæ nobiſcum brutis quoque animantibus communia ſunt, ſalvo tamen eo diſcrimine, quod bruta naturali duntaxat inclinatione, & neceſſario inſtinctu ad ea feruntur, homines vero præter naturalem inclinationem, ſequuntur in iiſdem rationem ducem, adeoque & libere eadem operantur. Verum enimvero ſi hoc ſenſu ea definitio intelligatur, ſatis manca & inadæquata deprehenditur; conſtat enim, *jus* hominum *naturale* complecti plurima, quæ nulla ratione Brutis communia ſunt. Poteſt tamen res hæc ita componi, ut duo Juris naturalis genera ſecernantur: alterum *ſtrictum*, & *rigoroſum*, quod fundatur in principiis, quæ ſunt homini cum ceteris animalibus communia, adeoque complectitur ea duntaxat, ad quæ homines vehementi quadam naturali inclinatione, & inſtinctu feruntur, cujuſmodi ea ſunt, quæ Philoſophi *Stoici* τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν *prima naturæ* appellabant: Genus aliud *naturalis Juris* magis late patet, eaque omnia comprehendit, quæ homini dictat naturalis ratio: atque hoc peculiari nomine *Jus Gentium* dici poteſt, quum ſit hominis proprium; indeque vocari etiam poſſet jus *naturale humanum*. Senſum hunc præ oculis habuiſſe videntur veteres latini Juriſconſulti, ut colligi facile poteſt, ſi *Gaii* definitio cum *Ulpiani* defini-

finitione conferatur. Et reipsa quidem quum jus naturale fundetur in principiis humanæ naturæ, quumque hæc complectatur cum principia ceteris animantibus communia, quæ nimirum ad animalitatem pertinent; tum propria hominis, nempe rationalitatem: satis congrue jus naturale in duo inadæquata genera partiri valet; alterum, quod in principiis homini, ac animantibus reliquis communibus fundatur; alterum quod principiis nititur ipsius hominis propriis: ac distinctionis gratia illud *jus naturæ* nempe *strictum*, hoc *jus Gentium*, seu hominum proprium appellari. Sed de *Ulpiani* definitione satis.

In *Gaii* vero definitione illud reprehensione dignum videtur, quod & rigoroso sensu accipiatur, juris naturalis præcepta ad modicissimum redigit numerum. Quam enim pauca sunt, quæ humana ratio *apud omnes constituat*, atque *ab omnibus peræque custodiantur*? Constat enim, plurima apud varias nationes, ut licita permitti, immo etiam ut honesta commendari, quæ apud alias & iniusta & illicita censentur, & execratione digna. Potest scilicet Ratio & pravis affectibus obnubilari, & educatione corrumpi, & consuetudine obtundi, hebetarique. Ad *jus* itaque *naturale* constituendum non tam spectare oportet quid cujusvis hominis ratio dictet, quam quid dictare debeat, si affectionibus pravis, si educatione, si consuetudine corrupta non sit: parique prorsus ratione non tam investigandum, an quidpiam ab omnibus peræque custodiatur, quam quod debeat ab omnibus custodiri. Probabile mihi est, hoc sensu definitionem suam celebrem illum jurisconsultum intellexisse? atque hoc pacto ea admitri utcunque potest.

Minus quoque accuratæ definitiones sunt *Grotii* aliorumque, qui *jus naturale* ajunt esse *dictatum*, sive *dictamen rationis*: nam eo nomine non satis exprimitur id, quod ad *Juris naturalis* ideam spectat, quod nimirum sit vera Lex naturalem hominibus obligationem imponens. Neque enim *dictamen*, seu *dictatum* rationis aut proprie lex est, aut legem proprie dictam constituit; sed duntaxat latam ab Auctore naturæ legem promulgat, indicitque; atque adeo humana Ratio in *jure naturali* non *Legislatoris* quidem locum tenet, sed *Præconis*. Ut igitur recta sit hujusce modi definitio ita est intelligenda, ut illud *dictamen*, sive *dictatum* perinde se habeat, ac Lex Auctoris naturæ, *dictata*, seu promulgata, manifestata, atque indicta per naturalem rationem. Hoc sensu definitiones hujusmodi fuisse a suis auctoribus, ac fautoribus intellectas dubitari vix potest, ut proinde minus recte se gerant qui eas acrius insectantur. Ex earum tamen numero, quæ sic benigne explicari possunt, expungenda videtur definitio Hobbesii. Ipsum nanque per *dictamen rationis*, quo Legem naturæ definit, non rationem Dei imperantis, ac promulgatam dictamine rationis, sed parum putumque ipsius rationis humanæ præscriptum oportet intellexisse; alioqui inferre minime potuisset, leges naturæ non veras esse leges, nisi quatenus divinis Scripturis revelatæ sunt: qua de re inferius.

Displicet demum *Wolfiana* definitio, eoquod, quum asserat, legem naturalem habere *causam sufficientem* in natura, jam perfectam rationem legis, obligandique vim ex sola ipsa natura, sive secluſa supremi Legislatoris authoritate, derivat: quod quidem a vero prorsus abludere, suo loco demonstrabimus.

Quoad Juris naturæ divisiones attinet, tametsi plures a quibusdam afferuntur unicam hic commemorare operæ pretium duco. Ea est jam vulgo recepta in *absolutum*, & *hypotheticum*, seu *conditionatum*. *Absolutum* dicitur, quod convenit homini eo ipso quod homo est, adeoque independenter a quolibet statu, vel conditione. Ut *amare*, & *colere Deum*, si jus pro lege sumatur: ut *sese conservare*, & *defendere*, si sumatur pro facultate. Jus *conditionatum*, ut nomen ipsum indicat, est quod pendet ab aliqua conditione, seu facto humano, quodcunque illud sit: cujusmodi est fa-

cultas utendi re aliqua tanquam propria, posita divisione rerum: debitum servandi pacta, posteaquam libero contractu sunt inita &c. Jus *absolutum* pro *facultate* sumtum *connatum* vocat cum aliis *Wolfius*, definitque illud esse, *quod ex obligatione connata oritur*; eam autem dicit obligationem *connatam*, quae *cum essentia & natura hominis ponitur*. Juri *connato* opponitur *advenitium*, id scilicet quod posito aliquo humano facto homini advenit: adeoque idem est ac quod *hypotheticum* vulgo dicitur. Sed de his jam satis.

Inst. J. N. §. 24.

DE PRINCIPIIS
JURIS NATURÆ, ET GENTIUM
LIBER III.

De primario juris naturalis fonte, nempe, Deo O. M.

QUemadmodum quiſquis ædificium conſtruere vult, a jaciendis fundamentis ſumit initium; ita nos, quibus in animo eſt de jure naturæ differere, illudque ab impiorum inſultibus vindicare, optimum ducimus, a Deo illius primario fonte & auctore exordiri. Ordinem hunc in re, qua de agimus, eſſe ſervandum vel ipſe Romanus Orator agnoſcit, & profitetur. Ita enim in libro, quem de Legibus ſcripſit, Quintum Fratrem alloquitur; *vis ne ergo, juris ordinem a fonte ipſo repetamus?* Cui cum Atticus, alter ex collocutoribus, annuiſſet, orationem in eum convertens: *daſne igitur*, inquit, *hoc nobis Pomponj* (*nam Quinti novi ſententiam*) *Deorum immortalium naturâ, ratione, poteſtate, mente, numine, ſive quod eſt illud verbum, qua planius ſignificem, quod volo, naturam omnem regi? Nam ſi hoc non probas, a Deo nobis cauſſa ordienda eſt potiſſimum.* (a) Cum hoc igitur inficiari videantur nonnulli etiam ex iis, qui juris doctores haberi volunt, ab ipſa exiſtentia Dei demonſtranda ordiamur, oportet. Nam quæ huc uſque præmiſimus, procœmii ſeu præparationis loco habenda ſunt. Non fuſe tamen, ut rei dignitas poſtularet, ſed ſtrictim, breviterque hac de re diſputabimus, ut inſtituti noſtri ratio videtur exigere; præſertim cum plurimi, ac doctiſſimi viri Spartam hanc contra atheos ornandam ſuſceperint. At quia ſatis non eſt ad naturæ jura firmanda, utcunque Deum exiſtentem evincere, niſi etiam evincatur eſſe providus, qua ratione naturalium legum fons eſt, & origo; ideo præter Dei exiſtentiam ſumma illius providentia, qua rebus omnibus abſolutiſſime proſpicit, demonſtranda eſt. Deinde vero de illius in homines imperio, ſeu potius de imperii ipſius origine & fundamento diſputabimus. Quibus omnibus præſtitutis, facile erit Juris naturalis extantiam comprobare.

CAPUT I.

Exiſtentia Dei adeo clara, ac facilis eſt, ut quivis vel mediocri ingenio præditus adhibita mediocri attentione detegere illam poſſit, ac debeat.

QUilibet vel mediocri ingenio præditus, adhibitaque vel mediocri attentione, facillime intelligit, non omnia cœpiſſe in tempore, nec incipere potuiſſe. Si enim omnia temporanea fuere, aliquando igitur nihil fuit. Si aliquando nihil fuerit, etiam modo nihil eſſet. Nam quæ modo exiſtunt, unde originem trahere potuiſſent? Ex nihilo? Quis unquam hoc dixerit? A ſeipſis? Sed evidens pariter eſt, nihil poſſe cauſare ſeipſum; cum id contradictio-

(a) Sublato impie Deo, nullum remanere verum propriumque jus naturale, nullamque perfectam ad naturalia officia præſtanda obligationem; adeoque ejus agnitionem cum ad naturalem tuendam ſocietatem, tum ad civilem ſtatum firmandum neceſſariam eſſe, ex infra dicendis conſtabit.

dictionem involvat. Nam quòd causat, est; quod causatur, non est; adeoque quod producit seipsum, simul esset, & non esset: quod omnes repugnare fatentur. Admittendum igitur aliquod ens, existens ab æterno.

Porro hujusmodi ratio non solum evincit ens illud æternum, sed etiam necessarium esse debere; ut quisque facile intelligit. Si enim necessarium non sit, erit contingens; si contingens, ergo potuit non esse ab æterno. Igitur absque certa ratione æternum esse affirmatur. Insuper si aliquando potuit non esse, consequens est, non habere in se principium sufficiens, & integram caussam existendi: nam quod in se habet integram caussam cur sit, illud non potest non esse. Si igitur non est per se ipsum integra caussa cur sit, hoc habuit ab alio, saltem ex parte. Porro etiam de illo, a quo habuit esse, potest inquiri cur sit, & sic de cæteris omnibus, donec perveniatur ad ens necessarium. Ergo ens aliquod æternum ac necessarium admittatur oportet.

Quod autem ens æternum ac necessarium sit a seipso, & a nullo dependens, luculentissime eruitur ex iis, quæ modo diximus; imo est illud idem, quod diximus. Nam idea necessarii, si bene evolvatur, exprimit id, quod in se habet caussam, seu rationem sufficientem existendi, seu cur existat, & existere debeat. Quod igitur necessario est, ab alio non recipit esse, nec recipere potest: adeoque a se est. Itaque jam demonstravimus, existere *ens æternum, necessarium, & a se*. Hinc vero facili negotio progredi quisque poterit (si ratione uti pergere velit) ut Deum tandem esse concludat. Hunc enim jam tenebit, si vel præterea percipiat, illud idem ens esse aliarum quoque rerum caussam, totiusque Universi principium: hoc enim est, quod Dei nomine intelligimus.

Qui igitur ad rem hanc paullo attentius animum adverterit, statim intelliget horum alterutrum sibi esse concedendum; vel omnia, quæ in universo sunt, *æterna, necessaria, & a se* esse; vel ab unico illo ente, quod *æternum, necessarium & a se* est, fuisse producta. Stupidus vero omnino, ac demens fuerit, si in priorem hujus dilemmatis partem, vel modicum propenderit. Cui enim ex duabus iis partibus, quibus constat Universum hoc totum, *æternitatem, necessitatem, aseitatem* (sic enim loqui non vereor, licet minus latine, ut me brevius explicem, atque facilius) tribui posse putaverit? Anne materiæ? Quæ neque æternum moveri potuisset (nam motus nonnisi successione quadam perficitur, quod pugnat cum idea æternitatis): neque si æternum quievisset, sese ad motum excitare potuisset unquam: qui enim id fieri potuisset? cum nonnisi aliquo alio, seu alterius alicujus partis motu præstandum id foret, qui nullus ab æterno fuit, si tota quievit? Quid? Quod si ea ab æterno vel in motu fuisset, vel in quiete (alterutro sane ex his modis necessario omnino esse debuisset); nulla etiam æterna vi ad statum alium transferri vel potuisset unquam, vel nunc posset: quemadmodum enim necessario esset, sic pari necessitate, aut moveretur, aut quiesceret: nam sicut ideo esset necessario & ab æterno, quia in se sui esse sufficientem, integramque caussam haberet; ita si ea ab æterno fuisset vel in quiete, vel in motu; id esset, quia in se sufficientem, & integram haberet caussam, cur in motu potius esset, quam in quiete, vel e converso in quiete potius, quam in motu: & hinc sicut in suo esse, sic etiam in suo motu aut quiete a nullo penderet: vel igitur semper moveretur, vel quiesceret semper: sed neutrum horum esse experientia compertum est. Hoc totum plane nemo, qui facile non intelligat, est, modo vel mediocri polleat mentis acumine.

Sed & illud sponte in oculos incurrit, id quod *æternum*, quod *necessarium*, quod *a se* est, perfectissimum quoque, omnisque limitationis expers esse oportere. Unde enim illi ullius limitationis accessio? Unde perfectionis alicujus decessio? Si enim abs se habet esse, cur itidem non omnium perfectionum cumulum

lum abs se habere debeat, causſam nullam quis poterit comminisci: quinimmo clare intelligitur; quod si a se habet esse, seu rationem entis a se, a se quoque habere debeat quidquid ratio ipsa entis complectitur: qua ratione comprehendi etiam perfectiones omnes, neminem fugit. Quod quum ita se habeat, nemo pariter non intelligit, quam absurdum sit, *Materiæ*, enti utique, imperfectissimo (cum tota ejus idea sola extensione seu dimensione, adeoque sola inerti inactuosaque ad *motum & quietem*, ad figuram, situm & similia capacitate compleatur) velle *æternitatem*, *necessitatem*, *aseitatemque* adscribere. Ex quo clare evidenterque conficitur, eam ab alio aliquo esse recepisse suum: a quo vero? nisi ab eo ente, quod *æternum*, quod *necessarium*, quod *a se* esse demonstravimus.

Est ne vero quidpiam aliud in Universo, cui expositas *æternitatis*, *necessitatis*, *aseitatisque* prærogativas aliqua vel tenuissima verisimilitudinis specie quis putet esse tribuendas? Non video, quid hic in medium, quamvis temere, adferri possit, nisi una *humana mens*, quæ quum sit substantia rationis, & intelligentiæ capax, ceteris universi partibus præstantia dignitateque longe præcellit. Sed hujus quoque deplorata causa est; si ratum id habeatur, quod inficias ire nemo potest, Ens *æternum*, *necessarium*, & *a se*, *perfectissimum*, *illimitatum*, & omnino *independens* esse debere. Quanta porro sit humanæ mentis imperfectio, quanta limitatio, quanta demum ab ipso corpore dependentia, opus non est enarrare, quum id noverint omnes, & quisque propria sibi experientia testatum habeat. Quanquam ea etiam ratione nonnisi dementissime æternitatem, & aseitatem ei tribueret quisquis novit, sese, alioſque homines, qui modo sunt, indeque & cujuslibet mentem non multo ante (determinato certe tempore,) existere cœpisse. Anne dicent fortassis, ipsorum animam a tota retro æternitate somno quodam obrutam fuisse, quem demum tunc excussierit, quum primum cœpit intelligere? Si cui ita somniari placeat, ens plane præclarum, atque festivum efformat, proponitque; quod nempe *æternum* sit, *necessarium & a se*, simulque per integram æternitatem somno detineri potuerit. Si vero quis dixerit, mentem non inertem & inactuosam, sed semper cogitantem suoque modo operantem ab æterno fuisse; at quum corpori juncta est, ejus veluti contagione eorum omnium oblitam esse, quæ antea sciebat: jam hoc erit somnium alterum, & quidem præcedente aut non minus, aut etiam fortasse magis absurdum: hac nempe ratione summa humanæ menti imperfectio affingitur, ut ea perfectissima, hoc est *æterna*, *necessaria*, & *a se* constituatur. Quis enim non videat, quam belle congruat iste oblivionis defectus ex conjunctione cum corpore ortus, cum summa & cujusque limitis experte perfectione aseitatis? Verum enimvero, quemadmodum merum somnium somniantis est dicta præteritorum omnium ex contactu corporis oblivio, ita indubia veritas est, propria cujuslibet experientia firmata, eam in actionibus suis, quamdiu est huic corpori alligata, quam maxime ab eo pendere: quod vel unum immaniter abhorret ab idea entis *æterni*, *necessarii* & *a se*, quæ imperfectionem omnem, omnemque a quacunque alia re pendentiam, ut supra dicebamus, excludit. Itaque non admodum profunda meditatione opus est, ut quis humanam quoque mentem a perfectissimo illo ente *æterno*, *necessario*, & a *se* productam esse concludat.

Quod quum præstiterit, jam tenebit ens *æternum*, *necessarium a se*, omniumque rerum opifex. Si enim partes illæ duæ (e quarum altera, nempe materia, constant omnia hujus Universi corpora) productæ ab eo sunt, jam ab eodem quoque totum hoc Universum, quod nihil nisi *materiam* ipsam, mentemque complectitur, effectum esse minime poterit dubitare.

Jam vero si vel hic sistat rei, quæ de agimus, indagator Deum a se deprehensum comperiet: nec enim aliud a nobis aliisque Dei nomine intelligitur, quam ejusmodi *ens*, quod cum in se per-

perfectiſſimum eſt, tum rerum omnium eſt cauſſa. Quod ſi ad uberiorem Dei ideam alias ei perfectiones addere, ſeu potius explicare velit, nullo id negotio efficere poterit: promtum enim illi erit, vel ex infinita, & illimitata perfectione entis *a ſe*, quod ut diximus, omnium perfectionum plenitudinem in ſe comprehendit; vel ex ratione cauſſæ, quæ omnem effectus ſui perfectionem modo excellenti continere debeat, eas elicere. Hinc enim ſtatim deprehendet, perfectiones omnes, quæ hoc in Univerſo, omnibuſque ejus partibus elucent, in ente illo, tanquam in primo & unico fonte, pleniſſime reperiri. Hoc ratiocinio facillime ad intelligendum deducitur, illud idem ens non ſolum utcunque ratione, & intelligentia præditum eſſe, ſed eſſe etiam ſapientiſſimum; quum ſit cauſſa mentis humanæ, quæ intelligendi facultate pollet, ac præterea pulcherrimi, & perfectiſſimi illius ordinis, quem in hoc Univerſo, ſingulisque illius partibus demirantur omnes, qui oculis & mente non ſunt deſtituti. Eodem filo deducente comperiet, ipſum eſſe etiam *omnipotens* non ſolum quia tot tantaque produxit, ſed quod ad ea efficienda nullo opus habuit ſubjecto, nullave circa quam operaretur, materia, neque adjutor ullus præſto illi eſſe potuit; adeoque omnia ipſe propria virtute a nihilo eduxerit: cujus proinde effectrix facultas, ſeu producendi potentia nulla ratione imminui poteſt, vel coarctari: quamobrem plane infinitam eſſe oportet, quum ipſam univerſaliſſimam entis rationem attingere, atque efficere debuerit: nullum exinde concipi poteſt ens, quod ejus facultatem, ſeu efficiendi virtutem quocunque modo exuperet, ſive trafcendat. Cæteras etiam perfectiones, atque ut vocant, attributa ejus Entis *æterni*, atque neceſſario & *a ſe* exiſtentis, poterit quis hoc ſimilive pacto facillime deducere: ſed pluribus opus, puto, non habebit, ut Dei O. M. extantiam compertam ſibi, exploratamque arbitretur. Adeo igitur clara & obvia eſt Dei exiſtentia, ut a quovis mediocri ingenio, & mediocri attentione detegi facile poſſit. Quod erat demonſtrandum. Qui plura hanc in rem deſiderat, adeat libros eam data opera verſantes, qui obvii ſunt.

CAPUT II.

Extremæ dementiæ & impietatis eſt, negare, Deum univerſi hujus, omniumque in eo contingentium providentiam & curam habere.

IN hanc ſummam dementiam; impietatemque prolapſi olim fuere duo illa Philoſophiæ non decora, ſed opprobria, *Democritus*, & *Epicurus*, & nunc temporis ii qui *Deiſtæ* vocantur, eo quod Deum admittere non detrectant, ſed tamen ſtultiſſime negant, a Deo curari, adminiſtrarique Univerſum. Hos omnes breviſſima hac, facillimaque demonſtratione refello.

Stultiſſimum impiiſſimumque eſt propugnare, vel Deum Mundi hujus auctorem non eſſe; vel illi ſapientiam, prudentiamque ſubtrahere. At horum alterutrum eligat, neceſſe eſt quicunque Deo abnegat mundi hujus curam, atque providentiam. Nam ſi Deus ex una parte ſit ſapiens, ex alia Mundi hujus ſit auctor, ob finem aliquem produxerit mundum, neceſſe eſt; ſolius enim inſipientis eſt operari ſine aliquo fine. Si autem produxiſſe mundum ob aliquem finem, ſimulque prudentem eſſe concedas, neceſſario admittere debes, ita eum ordinare, ut exigit finis a ſe præſtitutus. Id vero quid aliud eſt, quam Mundi providentiam habere? Hæc enim utpote prudentiæ pars nil aliud eſt, quam *ratio ordinandorum in finem*. Si igitur ex una parte Mundum ille produxit, ex alia ſapiens, & prudens eſt; illius curam & providentiam habet, ſeu illum gubernat & regit. Quocirca qui Deo adimit providentiam, alterutrum neget neceſſe eſt, vel Deum condidiſſe Mundum (quemadmodum reipſa negarunt *Democritus* & *Epicurus*) vel præditum eſſe ſapientia, atque prudentia: utrunque vero ſummæ ſtultitiæ, & impietatis eſt: proinde ſtultiſſimum impiiſſimumque eſt,

ne-

negare Deo providentiam, curamque Univerſi: quod erat demonſtrandum.

Hæc ratio clariſſime pateſacit, non modo totum hoc univerſum divinæ ſubjici Providentiæ; ſed etiam ſingulas ejus partes contra vetuſtos quoſdam Philoſophos; quorum alii res corruptioni obnoxias, alii homines, vel omnimode, vel ſaltem quoad liberos eorundem actus, eidem providentiæ ſubtrahere non dubitarunt. Si enim Deus omnium omnino, quæ ſunt, auctor eſt, & quidem auctor ſapientiſſimus, jam non poteſt, non omnia ad debitum finem non ordinare, & promovere: quod eſt providentiam habere, ut dictum eſt.

Robur amplius ſumit hæc ratio, ſi quis conſideret, nedum hoc univerſum a Deo fuiſſe ab initio productum; ſed etiam perpetuo ipſius conſervari virtute; alioqui non tantum utcunque turbaretur exquiſitiſſimus ejus ordo, ſed in nihilum prorſus Univerſum ipſum abiret. Actio autem Dei conſervans eadem eſt prorſus ac ea quæ produxit juxta tritum illud: *conſervatio eſt continuata productio*. Igitur Deus etiam nunc agit, & operatur in hunc Mundum, eumque quodammodo continenter producit. Anne vero totum hoc ſine aliquo erit fine? dementiſſimus ſit oportet qui hoc affirmet. Ergo nunc Deus Mundum procurat, regitque, ſingulaſque ejus partes in proprios dirigit fines, ipſoſque fines omnes particulares in ultimum aliquem finem, qui alius eſſe non poteſt, quam ipſemet Deus, quatenus ſeſe quodammodo in creaturas effundit, ſeſeque illis communicat, & ex iis, ſeu ex perfectiſſimo illarum ordine divina ejus bonitas, ceteræque ejus perfectiones manifeſtantur, & elucent.

Huic rationi, quæ ſi recte perpendatur, ineluctabilis demonſtrationis vim habet, aliæ addi poſſunt argumentationes non paucæ, quæ ad quemlibet cordatum hominem perſuadendum aptiſſimæ ſunt; cujuſmodi eſt, 1. Quod notio Providentiæ divinæ humano cordi naturaliter inſita videatur, ut idcirco in repentinis ad Deum invocandum, natura veluti ducente, feramur. 2. Quod peritiores quique philoſophi, ipſique poetæ (qui ex communi ſenſu in moralibus loqui ſolent) eandem agnoverint Providentiam ab ultima vetuſtate. 3. Quod dubitandum non ſit, hanc fuiſſe gentium, quæ aliqua religione uſæ ſunt, adeoque omnium, vel pene omnium, perſuaſionem: neque enim Deum cultu aliquo ſibi propitium reddere conati eſſent, niſi humana ab ipſo curari, adminiſtrarique exiſtimaſſent. 4. Experientia compertum eſt, artifices operum ſuorum, parentes filiorum, quin & beſtias ſuorum fœtuum, naturali inſtinctu curam gerere: quidni idem ſentiendum de Deo ſapientiſſimo artifice, & parente optimo ſuarum creaturarum? Hæc, & ſimilia alia argumenta tum quod ab aliis fuſe dataque opera ſunt, expenſa, tum quod in re certiſſima verſemur, evidentiſſimaque, pluribus perſequenda non arbitror; adeoque lubens prætereo.

At vero quanto clarius emicat in omnibus divina Providentia, tanto audacius, fidentiſque in eam inſurgunt ipſius oſores, ac ut poetice paulliſper loquar, *imponunt Pellion Oſſæ*, ut Deum e throno præſidentiæ ſuæ, ſi fieri poſſet, deturbent. Quodque magis eſt, dementem impiamque temeritatem ſuam pietatis etiam fuco delinire nituntur. Ajunt nimirum, melius Dei honori conſultum eſſe, ſi ei omnis adimatur hujuſce mundi procuratio, quam ſi tribuatur; quia, inquiunt, hujuſcemodi procuratio nec ipſius congruit naturæ, neque ea, quæ in hoc mundo contingunt, cum divinæ procurationis decore concihari valent. Nam alienum eſt, ajunt, a Dei natura, utpote *æterna*, atque *beata*, alienis implicari negotiis, quum ipſam quiete perfectiſſima, ſummaque tranquillitate gaudere deceat: igitur non recte tantæ molis ipſi imponitur procuratio. Nullum deinde ex illiuſmodi procuratione poteſt Deus percipere fructum, quum illius natura nullius rei indiga ſit, ſed ſibi plene ſufficiat. Nemo vero prudens fruſtra operatur quicquam. Tertio, Deus ejuſdem procurationis finem nullum præſtituere poteſt: ſcilicet non ſeſe; quia nihil ſibi poteſt acqui-

rere, quod antea non haberet: non alia quæcunque; quia indignum est Dei perfectione tendere in finem extra se constitutum. Quarto, ideo Rex subditorum, pater filiorum, domusque suæ curam gerunt, quia exinde ex parte saltem, ipsorum felicitas pendet: bruta etiam, instigante natura, suorum fœtuum curam habent, quia ex eo pendet conservatio eorundem speciei. Quum vero nihil horum locum habere possit in Deo, dicendum est, mundi curam ei nullatenus convenire. Quinto, peritissimi Artifices multoties opera negligunt sua, abjiciuntque: cur non eodem modo sese potest gerere Deus? Quod si quidam Artifices opera sua sedulo conservant, id propterea faciunt, quod ex eis aliquod emolumentum sperant, vel gloriolam saltem, quæ ipsorum augeat felicitatem: at Dei felicitas neque utilitate ulla, neque gloria qualicunque augeri ullatenus valet: potest igitur cunctorum, quæ fecit, curam omnem abjicere: at si potest, quid demum obstat, ne dicamus reipsa abjecisse?

Levissima sunt hæc, & vix responsione digna; primumque præsertim membrum, quod unicum tamen *Epicuri* fundamentum erat. Eapropter *in selectis ejus brevioribusque sententiis*, ut ait Tullius, quas Epicurei *appellant κυρίας δόξας* (quasque refert Laertius in ejus vita) *hæc est prima sententia: Quod beatum, & immortale est, id nec habet, nec exhibet cuiquam negotium:* quasi vero, Ens omnipotens, perfectissimum, sapientissimumque aut perturbari negotiis, aut curis defatigari, aut lassari operibus valeret: quo nihil absurdius, aut dementius cogitari potest. Dispelluntur quoque paucis verbis cetera hujus objectionis membra. Hinc ad secundum respondeo, beneficæ naturæ satis esse aliis benefacere; neque frustra & incassum qui alios juvat, operari. Operari porro absque spe utilitatis, perfectionis est; absque fine operari, est dementia. Et si quidem aliquis Deo finis fuit, ut crearet, idem illi esse potest, ut gubernet. Creationem quidem Mundi a Deo factam negat *Epicurus*, sed quam insipienter, & stolide, constat ex præcedente paragrapho. Ad tertium ajo, procurationem proxime quidem tendere in creaturæ bonum, ultimo autem in Deum ipsum, ejusque gloriam; quæ ex exquisitissimo ordine hujus Universi resultat: quod utrunque summopere divinæ bonitati convenit. Quartum ex responsione ad secundum & tertium omnino concidit. Ad quintum vero dico, artificem nullum, si sapiat, opus aliquod eximium plane abjicere; multo minus Deum: qui neque posset, omnem Mundi curam dimittere, quia in nihilum abiret.

Firmiora in speciem sunt argumenta, quæ alio ex capite opponunt providentiæ Dei osores. Ajunt enim: quomodo cum Dei O. M. providentia, gubernatione, & cura tot conciliari possint mala, quæ in hoc Universo contingunt, & naturæ & pœnæ & culpæ? Et primo quidem, mala seu errores naturæ quot, quantique sunt? Perpetua nempe ferme, tempestatum inconstantia, ac perturbatio: modo igniti summique calores, qui cuncta exurunt; modo exundantes enormesque aquæ, quæ magnam terrarum abruunt partem; modo erumpentes subterranei ignes, qui longe lateque campos devastant; modo terræ motus, & concussiones horribiles, quæ civitates evertunt; nec frigora nec calores tempestatum ordinem servant, & alia id genus innumera. (2) Mala pœnæ sunt innumera. Quot enim ærumnis, quot miseriis non conflictantur homines? quorum potissima cura Deo, si quid provideat, incumberet. Ac si quidem improbi duntaxat, vel saltem potissimum, ejusmodi ærumnis essent obnoxii, id utcunque ratione aliqua non vacaret. At (3) contra videmus, malos sæpissime in summa prosperitate versari, dum interim boni premuntur intolerabili malorum mole. Sed hoc ipsum (4), quod in hoc Mundo tot mali, & improbi sunt, num bene, rectæque cum divina gubernatione cohæret? Cur Deus, si ulla ipsum tangit hominum cura, eos minime continet in recto virtutis, & probitatis tramite? Immo

1 lib. I. de Natur. Deor.

mo cur (5) vel ab initio non omne exterminavit peccatum, quum hoc Deo ita contrarium sit, ut si fieri posset, ipsum e throno Deitatis dejiceret? Quæ quum ita sint, concludunt illi, melius honori divinitatis consulitur, si asseratur, Universum, ac præsertim genus humanum, potius quam tanta discordia ac pravitate, nullo modo a Deo administrari. Quin hominem revera a Deo minime regi, aut gubernari certum vel ex hoc ipso videtur, quod illum plena libertate donavit, ac, ut ait Siracides, *reliquit eum in manu consilii sui*: quod perinde est, ac ejus curam abdicasse; quemadmodum Parentes sese gerere sæpe solent erga filios, qui ad adultam jam ætatem pervenere. Demum saltem minima animalcula a Dei providentia ipsa gubernante oportet excipere. *Absurdum est* enim, ut ait S. Hieronimus, *ad hoc Dei deducere Majestatem, ut sciat per momenta singula quot nascantur culices, quotve moriantur: quæ cimicum, pulicum, & muscarum sit in terra multitudo* &c. Quorum vero non est in Deo cognitio, illorum nec providentia ulla esse potest. Hæc ferme illi.

Cap. 15. v. 14.

Com. in Cap. I. Abacuc.

Attamen iis omnibus, quanquam summa præsidentia ab impiis proponantur, jactenturque, haud difficile est respondere. Dico itaque ad primum, ea quæ videntur errores naturæ, errores reipsa non esse, sed necessarias legum ab initio positarum consecutiones. Hujusmodi vero leges esse sapientissime constitutas nemo dubitaverit, nisi qui temerarius adeo & impius fuerit, ut Deum insipientiæ arguere non vereatur. Ad secundum: Deus sapientissima providentia disposuit esse mala in hoc mundo (1) ad exercitium virtutum, quarum pleræque absque hujusmodi malis locum non haberent. Quæ enim sine malis Fortitudo, aut Patientia? Quæ sine ærumnis Misericordia? Quæ sine paupertate Liberalitas? (2) ut homines intentius vacarent Sapientiæ, quæ maxime in malis discernendis, cavendis, repellendisque elucet. (3) Ad Mundi pulchritudinem quæ sine admixtione malorum minor esset; quemadmodum & pictura minus pulchra est, in qua nullæ sint umbræ. Sane bona ipsa comparatione malorum potissimum elucent; hinc nos magna ex parte ignoraremus, quot quantisque bonis donati a Deo simus, nisi comperta forent mala, a quibus liberamur. (4) Mixtio malorum magis immo commendat providentiam, bonitatem, & omnipotentiam Dei: Non enim ille, quum sit *omnipotens, & summe bonus ullo modo sineret*, ut adnotat S. Augustinus, *aliquid esse malis in operibus suis, nisi usque adeo esset omnipotens & bonus, ut benefaceret etiam de malo.* (5) Quæ respectu hominum mala sunt, bona esse possunt relate ad systema integrum Universi. Spectat vero ad Supremum generalemque Provisorem peculiarium creaturarum bonum aliquando negligere, si hoc ad bonum & perfectionem totius Universi necessarium sit: (a) ob quam rationem sapiens Princeps etiam cum aliquo peculiarium personarum damno bono totius communitatis quandoque prospicit. (6) Demum quanquam Providentia divina, quoad mala, quibus premuntur homines, satis hisce rationibus vindicetur, fides tamen catholica multo melius nodum hunc solvit, præciditque, docens, omnium hujusmodi malorum causam & originem esse peccatum, quod primus homo patravit, & quo omnes modo nascuntur infecti. Et quidem hoc est dogma Fidei: quod tamen vel ipsi saniores philosophi quadantenus suspicati sunt; nec ipsi *Deistæ* illud refellere ullatenus valent, ut necessarium foret, priusquam ad divinam Providentiam ex malorum capite impugnandum accederent, etiamsi daremus, rationes alias eandem Providentiam tuendi minus idoneas esse.

Ad tertium. Quum mala præter ra-

Enchir. n. 3. allas cap. 11.

(a) *Cum Deus sit universalis provisor totius entis, ad ipsius providentiam pertinet, ut permittat quosdam defectus; ne impediatur bonum universi perfectum.* S. Th. 1. p. quæst. XXII. a. 2. ad 2.

tionem pœnæ pro delictis, rationes alias, ut diximus, habere possint, ob quas provide dispensentur, v. gr. exercitium virtutum &c. immerito impetitur Providentia divina ex eo, quod quandoque improbi prospere vivant, & boni gravibus ærumnis, ac ferme intolerabilibus miseriis premantur. Deinde, Divina Providentia non raro satis aperte se prodit in infelicissimo & tragico exitu sceleratorum; quin etiam dum prospera uti fortuna videntur, non raro infelicissimi sunt eo quod eorum pectora conscientia scelerum dirissime dilaceratur: ac præterea maxima illis infligitur pœna dum in prosperitate ad mortem usque degere sinuntur: sic enim accumulant, gravantque delicta sua, ob quæ gravius in altera vita torquendi sunt: bonis e contra optime prospicitur, dum in hac vita miseriis ærumnisque permittuntur affligi; sic enim, modo id æquo perferant animo, majus sibi præmium parant in altera vita. Addo summæ ac benignissimæ Providentiæ esse, ut mala, & bona, minime proportione meritorum in hac vita distribuantur; inde enim eruditur homines, (1) non omnia morte finiri, sed expectandum in altero sæculo & suplicium pro delictis, & præmium pro virtute. *Si enim nunc peccatum semper manifesta plecteretur pœna, nihil ultimo judicio servari putaretur.* (ut ait Augustinus:) *quemadmodum si nullum peccatum nunc puniret aperte divinitas, nulla esse providentia divina crederetur.* (2) *non esse bona cupidius appetenda, quæ mali quoque habere cernuntur, nec mala turpiter evitanda, quibus & boni plerunque afficiuntur.*

Tit. 1. de Civ. Dei Cap. VIII.

Ad quartum. Etsi Deus omnes homines possit in officio continere, id tamen minime præstat, non quidem ob incuriam, aut Providentiæ defectum, sed ob sanctissimos, sapientissimosque fines, quorum nonnullos, optime possumus ratione ipsa detegere. Nimirum (1) ad exercitium virtutis bonorum: quam enim præclara facinora, si mali forent nulli, deessent Ecclesiæ; nam nec essent martyres sine tyrannis; nec adeo emicaret virginum castitas sine aggressoribus impudicis; nec tot coronis digna esset patientia justorum, si non essent injusti persecutores. (2) Ut malorum comparatione pateat, quo in pretio habendi sint justi. (3) Ut humanæ naturæ fragilitas cognoscatur, & ejusdem ad malum proclivitas, adeoque sese altius non efferant, qui divina ope roborati virtutis stadium inofenso pede decurrunt. (4) Quum de ratione voluntatis humanæ sit, ut a recto possit deficere, si Deus eam semper in recto tramite contineret, contra contingentium naturam faceret, quorum non est eodem semper modo se habere; & perpetua hominum rectitudo videretur non tam rectus libertatis usus, quam necessarius naturæ effectus; adeoque propriam infirmitatem homo penitus ignoraret: quæ res divinæ ipsi providentiæ manifeste adversatur. (5) Quod est consentaneum divinæ justitiæ, alienum merito censeri non potest a Providentia divina. Est vero consentaneum Divinæ Justitiæ, ut Protoparentis culpa (quam credimus fide divina) puniatur in posteris permittendo ut in plura labantur crimina: quemadmodum divinæ Misericordiæ consonum est, ut aliqui, seu multi vel serventur innoxii, vel lapsi erigantur. Igitur perperam impii ex criminibus hominum improborum divinam cavillandi providentiam ansam arripiunt.

Ad quintum respondeo, Deum sapienter potuisse, immo & juxta suæ Providentiæ leges aliquatenus debuisse, peccatum permittere; quia permissio istæc necessaria erat, ut hic mundus, vel ea qua nulla major esse possit, perfectione donaretur; vel saltem ad eum attolleretur, perfectionis gradum, quem ipse sibi liberrime æque ac sapientissime præstituisset (a). Mundus scilicet longe fuisset imperfectior dempto peccato, quam

(a) De perfectione hujus Universi hic ego nihil definio: veram tamen semper existimavi sententiam S. Thomæ docentis mundum alium isto perfectiorem a Deo

quam sit cum peccato; sicut imperfecta foret pictura, quæ umbra careret omni, ut dictum est. Itaque quemadmodum Imperantes sapienter justeque mala quandoque permittunt ob bonum communitatis; ita Deus potuit, peccatum primi hominis permittere ob majorem totius Universi perfectionem, atque ob majus bonum totius Generis Humani. Scilicet omni in hominibus excluso peccato, minus esset exercitium virtutis, quia plurimarum virtutum materia, & occasio deesset, ut jam innuimus: minus quoque haberetur gratiæ, quia dempto peccato, divini Verbi Incarnatio, vel nullo pacto, vel non ita congrue, nec tanto cum hominum emolumento facta fuisset: minus quoque demum gloriæ & beatitudinis; nam hæc respondet gratiæ magnitudini. Hic ista innuere sufficiat; nam hac de re fusius disputare alterius loci est. Illud duntaxat hic addo ad majorem objectionum, quæ ex malis deducuntur refutationem: si homines non adeo superbi, fuique amantes essent, ut Mundum sui tantum causa creatum a Deo putarent, non tot adversus Dei providentiam, malorum, quæ perferunt, prætextu querelas instruerent. Quemadmodum civis, si prudens, & sapiens fuerit, is minime de Imperante conqueritur, si quandoque ex lege ab ipso lata aliquod sibi nocumentum obveniat; novit enim, imperantem non privato sui, aliorumve commodo, sed totius præsertim Communitatis bono legibus suis consulere debere. Ita plane quæcunque in hoc universo videntur mala, etiam si mala sint respectu particularis alicujus ejusdem partis nempe hominis; si tamen cum bono totius Universi conferantur, adeoque relate ad finem ut ita dicam, *universalem* creatoris, & provisoris, bona dici possunt: atque vel hæc sola consideratio satis esse deberet ad obstruenda *ora loquentium iniqua adversus* supremi Numinis providentiam.

Ad sextum. Libertas qua homo donatus est, eum a necessitate quidem, non a providentia divina eximit ullo pacto: potest enim Deus, eius libertate incolumi, ad finem, quem in eo creando sibi præstituit, certissime dirigere, modo scilicet illum suaviter permovendo ad bonum, modo in eo juste, sapienterque permittendo malum. Ac reipsa sese Deum ita erga hominem gerere, tam certum esse debet, quam certum est, Deum nec sine certo fine potuisse hominem condere, nec assequendi finis, quem sibi constituerit, impotem esse, neque finem bene sapienterque constitutum posse negligere. Hinc allatus *Ecclesiastici* textus intelligendus est procul dubio de libertate ei concessa, non de abdicata ejus cura: eo enim collineat illo loci *Siracides*, ut doceat, peccata hominum Deo adscribenda non esse: ad quod satis est, ut homo ad ea patranda minime adigatur a Deo; neque impulsu aliquo necessario ad ea moveatur. (*a*). Ad rem vero non facit similitudo Patris, qui filium abdicarit: nam hujusmodi abdicatio in supremo ac generali Provisore locum habere non potest: neque enim ille alicujus partis curam valet abjicere, quin una simul totius Universi negligat bonum, finemque, qui ex partium singularum ordine necessario consurgit.

Demum tantum abest ut minutissima-

Deo condi potuisse. Ceterum etiam S. hic Doctor in hac sententia fuisse videtur, Deum potuisse permittere peccatum ne minueretur universi perfectio, ut colligitur ex ejus verbis in nota præcedente allatis, & ex his quæ immediate sequuntur: *Si enim omnia mala impedirentur, multa bona deessent universo. Non esset vita leonis, si non esset occisio animalium; nec esset patientia Martyrum, si non esset persecutio Tyrannorum.*

(*a*) *In hoc quod dicitur, Deum hominem sibi reliquisse, non excluditur homo a divina providentia, sed ostenditur, quod non præfigitur ei virtus operativa determinata ad unum, sicut rebus naturalibus, quæ aguntur tantum, quasi ab altero directæ in finem, non autem se ipsa agunt, ut creaturæ rationales per liberum arbitrium, quo consiliantur, & eligunt.* S. Th. p. I. quæst. XXII. art. 2. ad 4.

marum rerum cognitio divinam dedeceat majeſtatem, ut ſummam potius ejus ſapientiam magnopere commendet, quæ infinita eſſe nequiret, ſi quidpiam etiamſi minutiſſimum ignoraret. Et profecto ſi Deum minime dedecuit, minutiſſima iſta producere, cur dedecens erit, ſi ea omnia cognoſcat; eo vel magis, quod nihil adeo minutum eſſe poſſit in Mundo, quod ad perfectionem Univerſi non conferat ſuo modo. Si nobis aliter videatur, ideo eſt, quod imbecilli mentis noſtræ acie intimum rerum omnium nexum, colligationemque non percipimus. Neque vero putandum eſt, adeo deſipuiſſe *Hieronymum*, ut vel minutiſſima animalia a Dei ſcientia & providentia omnimode eximeret (quum alibi diſtinctiſſime doceat, & *parva animalia abſque Deo Auctore non decidere, & in omnibus providentiam* eſſe, fateatur) ſed ab ea duntaxat ſpeciali, quæ hominibus impenditur, cujuſmodi præſertim eſt, quod Angeli hominibus præſideant: exinde enim infert, apocryphum habendum eſſe librum illum, *in quo ſcriptum eſt, quendam Angelum nomine Tyri præeſſe reptilibus*. Favent ſane verba, quæ ibidem præmittit: *Ne ſimus tam fatui adulatores Dei, ut dum potentiam ejus ad ima detrahimus, in noſmetipſos injurioſi ſimus, EANDEM rationalium quam irrationalium providentiam eſſe dicentes*. Quum tantummodo neget *eandem* eſſe *reptilium* ac noſtri providentiam, aliquam etiam ipſorum eſſe ſatis oſtendit. Igitur nonniſi ſumma injuria, Doctori maximo, vel minimum ſummæ dementiæ ac impietati, quam hic refellimus, patrocinium adſcribi poteſt. Atque hæc de Divina Providentia quod præſens attinet, ſatis.

In Cap. X. Matth. v. 29.

CAPUT III.

Deo convenit verum & legitimum jus imponendi leges hominibus. Jus iſtud non fundatur in ſola Dei potentia irreſiſtibili, ut vult Hobbeſius: *neque in præcellentia naturæ, ut aliqui docent apud* Pufendorfium: *nec in collatis beneficiis, ut ipſe* Pufendorfius *cenſet*: *nec in ſola creatione, ut exiſtimat* Barbeyracus: *ſed in creatione cum ſummæ potentia, ſapientiæ, & bonitatis conjuncta.*

DEO O. M. legitimum jus imperandi hominibus convenire, nemo negaverit qui Deum exiſtere, hominemque creare fateatur. At quænam ſit radix, & fundamentum hujus imperii, non ita conveniunt qui de hoc argumento ſcripſere, ſed in varias diſtrahuntur ſententias. *Hobbeſius* ceteris longius a veritate recedens, illud ex ſola Dei omnipotentia repetit; ac debitum quo obſtringuntur homines, obtemperandi Deo, in eorum imbecillitatem refundit; ait enim: *regendi & puniendi eos, qui leges ſuas violant, jus Dei eſt a ſola potentia irreſiſtibili.* Et paulo poſt iis, *quorum potentiæ reſiſti non poteſt, & per conſequens Deo omnipotenti jus dominandi ab ipſa potentia derivatur; & quotieſcunque Deus peccatorem punit vel etiam interficit, etſi ideo puniat, quia peccaverat, non tamen dicendum eſt, non potuiſſe Deum eundem juſte affligere, vel etiam occidere, etſi non peccaſſet.* Infra vero hæc habet: *quod ſi jus regnandi habeat Deus ab omnipotentia ſua, manifeſtum eſt, obligationem ad præſtandam ipſi obedientiam, incumbere hominibus propter imbecillitatem.* Hæc *Hobbeſius*. Alii, *Pufendorfio* teſte, originem imperii, poteſtatiſque quam habet Deus, imponendi obligationem hominibus, deducunt ex ὑπεροχῇ, ſeu ex *eminentia* naturæ divinæ. Rationem petunt ex ipſa natura hominis, in quo mens ceu præſtantiſſima pars, dirigendi vim habet. Pufendorfius vero jus iſtud arceſſit ex beneficiorum collatione: *omnino agnoſcendum*

De Cive cap. XV. num. 5.

Cap. XVI. num. 7.

De jur. nat. & gen. Lib. I. cap. VI. §. 4.

dum est, inquit, *non solas vires sufficere (aut solam naturæ eminentiam) ut mihi ex alterius voluntate obligatio nascatur; sed accedere insuper oportere, ut aut ab isto insignia quædam bona sint in me profecta, aut ut ipse ultro in ejus directionem consenserim . . . nam uti naturaliter non potest non quis illi conciliari, abs quo multa bona accepit; ita, si constiterit, eundem & bene mihi velle, & certius quam ipse valeam, mihi prospicere posse, simulque idem actu mei directionem sibi vendicet, nil apparet rationis, quare imperium istius detrectare velim.* Paulo aliter & aliquanto confusius hac ipsa de re alibi loquitur. Quæ quidem varietas, ut adnotat *Barbeyracus*, signum est rei minus liquido perceptæ. Nec omnino probat *Pufendorfii* sententiam ipsemet *Barbeyracus* existimans, causam omnem divini in hominum imperii revocandam esse ad dependentiam naturalem, qua supremi Numinis imperio subsunt, eo quod ab ipso existentiam habent, & motum, & vitam. Porro istorum neminem rem acu tetigisse, ex probationibus mox afferendis compertum fiet.

In primis itaque dico, in dubium vocari non posse, an Deo conveniat verum, legitimumque jus imponendi leges hominibus. Nam quæcunque demum statuatur origo illius naturalis imperii, & fundamentum, sive summa & *irresistibilis potentia* cum summa *sapientia*, & *bonitate* conjuncta, sive *excellentia* præstantissimæ naturæ, sive eximiorum collatio beneficiorum, sive demum ratio productionis, seu causæ effectricis; perspicuum est exploratumque, id omne perfectissimo gradu in Deo quoad homines reperiri. In confesso nanque est apud omnes ejus omnipotentia, cui resistere nemo valet. Nemo etiam ignorat infinitam ejus sapientiam, bonitatemque. Divina autem natura tanto est natura humana præstantior, quanto creaturam Creator dignitate præcellit. Beneficia vero homini a Deo collata immensa esse, quis dubitet? quum quidquid habet homo, Dei beneficentia possideat. Est demum Deus efficiens hominum causa, quippe qui eos e nihilo creavit, adeoque verus illorum Dominus est: quemadmodum quilibet Artifex operis sui dominio gaudet. Ambigendum igitur non est, Deo verum legitimumque legum hominibus imponendarum jus convenire.

Ajo tamen secundo, divinum hujuscemodi jus minime fundari in sola ejus *potentia irresistibili*, ut vult *Hobbesius*. Nam primo, illud est verum legitimumque jus imperandi, quod recta adprobat ratio, ceu cujus gratia ipsa dictat, veram obligationem *moralem* parendi in subdito oriri; itaut judicet, malum *moraliter* esse nolle sese imperanti subjicere, atque obedientiam præstare. At vero rectio ratio nullatenus adprobat, eum, qui viribus præstat atque potentia, eo ipso imperium in alios sibi arrogare posse; neque omnino judicat, ex sola alterius majore validioreque potentia moralem parendi obligationem in imbecillioribus oriri: neque demum ulla ratione dictat, sese eidem submittendum esse ex moralis obligationis idea, sed potius, si fieri utique posset, ei resistendum; cedendum vero, non quia resistere iniquum, sed quia aut inutile foret, aut noxium. Scilicet eo in casu recta ratio agnoscit quidem patiendi imperii necessitatem, non vero morale debitum illius æquo animo acceptandi ferendique. Sola igitur potentia irresistibilis nemini ratio sufficiens est juris legitime imperandi; atque adeo sola omnipotentia nequaquam Deo tribuit naturale jus imperandi, seu imponendarum hominibus legum. Deinde Imperium, quod sola nititur potentia, communi omnium sensu est *tyrannicum*: neque enim alia ratione legitimi Imperantes differunt a Tyrannis, nisi quod illi, secluſa etiam potentia, qua cogere possint, imperandi habent facultatem; hi vero sola potentia invitos ad obsequium compellunt. Quis porro sana mente sanoque consilio tribuere audeat Deo imperium, quod illi sit cum Tyrannis commune?

Igi-

Igitur nonnisi absurdissime dicitur, illius imperandi jus in sola potentia *irresistibili*, seu in ejus omnipotentia fundari.

Ajo tertio, Dei imperium nequaquam fundari in sola præcellentia Divinæ Naturæ. Major enim excellentia naturæ ex se apta est tantummodo ad æstimationem, seu admirationem in aliis excitandam: seu is, qui natura præstat, id duntaxat recto jure exigere ab aliis potest, ut veritatem istam agnoscant & fateantur, seseque illi nobilitate pares haud existiment: at vero totum hoc consistit in mera cognitione: igitur sola naturæ excellentia satis non est ad legitimum imperandi jus cuiquam tribuendum.

Accedit fieri utique posse, ut qui naturæ præstantia altero inferior est, attamen sibi ad sui regimen ipse sufficiat; id saltem ex natura rei minime repugnat: quo sane posito, nulla ratio est, cur is moralem parendi alteri in se obligationem agnoscat, quantalibet ille naturæ perfectione superemineat.

Præterea, sit quispiam perfectiore præditus natura, sibique in alium imperium arrogare præsumat; nonne hic priusquam sese illi sponte submittat, primum ab eo exquirere recte potest, quem in finem, bonum ne, an malum velit eum dirigere, quibusque uti erga ipsum mediis, bonis ne an malis, & hac de re cum ipso pacisci? At hoc vero signum evidens est, solam majorem naturæ præstantiam non tribuere jus imperii in quempiam: ab eo enim, qui jus imperandi habet, conditionem nullam exigere quis valet ab obedientiam ei præstandam, sed jubenti parere simpliciter debet.

Ajo quarto, errare *Pufendorfium*, dum divinum imperandi jus ex beneficiis a Deo hominibus collatis unice arcessit. Etenim (1) collata alteri beneficia ex se & suapte natura nil aliud præter gratitudinem exposcunt: at hæc ab eo, qui beneficia accepit, haberi, exercerique potest, quin sese benefactoris imperio subjiciat: igitur beneficiorum quorumcunque collatio satis non est, ut quis imperium sibi in alium arrogare merito valeat. Addo, nullum fortasse majus beneficium quempiam impendere, quam qui vitam alteri servat: at hic tamen inique se gereret, si hoc ipso in hominem illum vellet imperium arripere; ut omnium sensu exploratum est.

Præterea, obligatio moralis ei parendi, qui imperandi jus habet, est obligatio strictissima & necessaria: at obligatio, quam collata beneficia pariunt, non est hujusmodi; sed *convenientiæ* potius, quam necessitatis obligatio ista est: neque enim necessitatem ullam inducere potest virtus gratitudinis: sola igitur beneficia ad jus imperii constituendum minime sufficiunt.

Ajo quinto, falli *Barbeyracum*, dum divinum imperandi jus ex sola repetit creatione: quod ita ostendo. Quod aliquis caussa sit rei alicujus, v. g. Artifex alicujus artefacti, hoc illi tantummodo jus tribuit, ut de eadem quidquid libuerit, facere possit, uti figulus de vase abs se confecto; sed hoc ad ejus potentiam pertinet: diximus vero, potentiam non esse sufficiens imperii fundamentum: igitur ex eo solummodo, quod Deus hominem creaverit, non consequitur, ut in hominem ipsum imperandi jus habeat; sed ut valeat duntaxat, de ipso quidquid libuerit facere; adeoque eum ad obediendum compellere, vel etiam in nihilum redigere.

Deinde, productio rei, si sola spectetur, parit utique dominium *proprietatis*, secus autem *jurisdictionis*: ex eo enim, quod rem aliquam quis condiderit, id solum conficitur, eam rem esse suam. At imperium est dominium non *proprietatis*, sed *jurisdictionis*: igitur productio hominum a Deo patrata, si ea spectetur sola, sufficiens jus ipsi non tribuit ad leges iisdem imponendas. Quod potest & alia ratione firmari. Nam si homo creatus esset ab aliquo *principio malo*, cujusmodi *Manichæi* admittebant, & quidem ob malum finem, ut nempe miser redderetur, perpetuisque cruciacia-

citatibus torqueretur; nullo profecto morali debito adſtringeretur ad ſeſe illi ſponte ſubmittendum; quin potius eidem optimo jure reluctari animo poſſet, tametſi imbecillitate virium reſiſtere non valeret: & tamen malo illi principio ea in hypotheſi, integrum conveniret creationis jus: nuda igitur creatio ſufficiens non eſt naturalis imperii fundamentum.

Sexto demum ajo, Dei in homines naturale jus exurgere ex ejus creatione cum infinita ejus ſapientia, potentia, bonitateque conjuncta. Duplici ratione id planum facio. Primo, ſi quiſpiam alterius ſit cauſſa efficiens, eaque bonitate ſit præditus, qua velit, perſonam a ſe productam felicem reddere: ac inſuper ea ſapientia polleat, qua idonea ad id media ſeligere valeat: atque demum ei potentia non deſit, qua id valeat executioni mandare, reluctantemque punire; tunc recta ratio cauſſam nullam deprehendere poteſt, ob quam ſibi perſuadeat, illi non eſſe parendum: immo cum probe intelligat, hujuſcemodi obedientiam unicum eſſe medium, quo propriam, quam non amare non poteſt, beatitudinem conſequatur, jam non valet ratio non improbare inobedientiam, inobedientemque damnare. Si igitur creationi divinæ, adeoque & divinæ omnipotentiæ addatur quoque ſumma ipſius ſapientia, & bonitas infinita, comperta res eſt, Deo verum legitimumque jus imperii in homines convenire, hominibuſque veram atque ſtrictiſſimam eidem parendi obligationem.

Contra vero, ſi vel una ex modo recenſitis conditionibus deſit, divinum in homines imperium neque legitimum, neque ſatis firmum eſſe intelligitur. Nam primo, ſola omnipotentia non ſufficit, ut ſuperius demonſtravimus. Sed neque ſapientia & bonitas ab omnipotentia ſejunctæ, quia abſque potentia ad beneficiendam inefficaces ſunt. At nec cujuſcunque quidem particularis beneficii collatio ſatis eſt, ut probatum eſt: ſed tale ſit oportet, ut naturalem hominis a Deo dependentiam in omnibus inducat; cujuſmodi eſt *ſola creatio*. Sed hanc etiam ſolam nequaquam ſufficere item demonſtravimus. Igitur inſuper requiritur bonitas & ſapientia. Demum nec etiam ſatis eſt potentia cum ſapientia, & bonitate, ſi illa a beneficio creationis ſejungatur. Fac enim (hypotheſim porro abſurdiſſimam quidem, ſed huic manifeſtandæ veritati apprime idoneam) hominem quidem creatum eſſe, ſed qui creavit, ejuſdem curam nolle gerere omnino ullam (ut ii Philoſophi docent, qui Deo abnegant humanarum rerum procurationem) tum vero fore aliud Numen, quod potentia, ſapientia, ac bonitate præcelleret, quodque idcirco hominem & pluribus beneficiis cumulare, & ad felicitatem provehere poſſet ac vellet; clarum eſſe videtur, hujuſmodi Numen, non adhuc poſſe pleno jure imperium ſibi in hominem vindicare, nec hominem vera obligatione morali ad ſeſe illi ſubmittendum adſtringere; quandoquidem, quum ab eo eſſe non habuiſſe ſupponatur, naturalem ab ipſo dependentiam non haberet: atque adeo poſſet cuicunque beneficio & felicitati ipſi ab eo Numine conferendæ renunciare. Igitur hæc omnia ſimul, nempe potentia ſuperior, ſumma ſapientia, ac bonitas, & creationis beneficium ad naturale, legitimumque Dei in homines imperium fundandum concurrant, neceſſe eſt.

Ex his vero inferri facile poteſt, nec *Joannem Jacobum Burlemaquium*, qui alioqui egregie aliorum refutavit ſententias, ſatis accurate divini juris fundamentum propoſuiſſe, dum Dei imperium *ex potentia ſuperiore juncta cum ſapientia & bonitate deduxit*. Attamen, quum ex iis, quæ præmittit, ſatis colligatur, eum etiam *Creationi* in Divino jure fundando partem ſuam tribuere, non putamus, ipſum a nobis diſſentire; ſed per *potentiam ſuperiorem* non qualemcunque, ſed *creatricem* potentiam, ſeu qua Deus homines creavit, intelligere, facile nobis perſuademus. Hæc quidem de naturalis Dei in homines imperii fundamento: nam de

Principes du Droit de Nature Part. I. Cap. IX. §. 8.

fundamento imperii humani, ſeu unde Regibus, & Principibus jus imperandi obveniat, alia, alteriuſque loci res eſt. Ex his tamen, quæ hoc loco dicta ſunt, illud exploratum ſit, compertumque, eorum imperandi jus, neque a ſola ſapientia & bonitate, neque a collatis beneficiis, & multo minus a *potentia irreſiſtibili* (quod abſurdiſſime aſſeruit *Hobbeſius*) oriri poſſe. Sed hac de re alibi.

DE PRINCIPIIS
JURIS NATURÆ, ET GENTIUM
LIBER IV.

De secundario, & proximo Juris naturalis fonte, nempe humana natura.

NAturam humanam aliquo modo esse juris naturæ fontem, veterum Philosophorum sententia est, quam Tullius proponit his verbis: *natura juris explicanda est nobis, atque ab hominis repetenda natura.* Veteribus etiam Recentiores plerique consentiunt; quibus & ego maxime assentior. Per se quippe manifestum videtur, humanæ naturæ jus ex ipsa hominis natura effluere aliquo modo debere. At natura humana si ad primum juris naturæ fontem, quem Deum esse, diximus, referatur, fons *secundarius* est: & quia post se alium non habet, *proximus* jure vocatur. Ex duobus hisce fontibus prior ut juris auctor, & conditor habendus est; alter nempe humana natura, haberi potest ut codex, in quo inscriptæ insculptæque Dei leges continentur. Qua etiam ratione Apostolus eam spectasse videtur; dum ait, *habere homines opus legis scriptum in cordibus suis.* Aperiendus igitur est hujusmodi codex, ut inscriptæ a natura leges detegi, &, ut ita dicam, perlegi queant; atque etiam identidem conferendæ cum primo juris fonte, seu cum indole, & genio Legislatoris supremi, ut recte, & perfecte intelligi, explicarique possint. Quamobrem in hoc capite disseremus de humana natura: ita tamen, ut illas tantum quæstiones, & nucleandas fumamus, quæ explicandis vindicandisque naturæ legibus inserviant. Eas inter locum principem tenent duæ illæ gravissimæ, maximeque necessariæ disputationes, quæ de animi immaterialitate, immortalitateque institui a Philosophis solent. Nos enim longissime absumus ab illorum errore, qui in hisce quæstionibus discutiendis frustra nos fatigari, ac sollicitos esse contendunt. Nonne Philosopho cuique, jurisque naturæ consulto indignum plane videatur, quod scribit *Fleischerus* Thomasii explanator his verbis: *frustra sumus solliciti an anima sit immortalis? . . . . an sit spiritualis, an vero materialis?* Eo quod ut dixerat paullo ante, *cæcutit, & ineptit ratio in ejus indole & essentia indaganda.* Quid absurdius dici potest? At hac in re non *humanam* quidem generatim, vel tot præclarissimorum hominum, qui in *indole* & *essentia* animi *indaganda* insudarunt, sed *Fleischerianam cæcutire, & ineptire* rationem suo loco demonstrabimus. Interim vero judicet prudens Lector, an non *solliciti* summopere esse debeamus de ea quæstione, ex qua validissimum pendet incitamentum ac fulcimentum Virtutis. Et sane nostra quammaxime interest nosse, an post mortem eorum omnium, quæ in vita gesserimus, reddenda sit ratio; & an in futura vita expectanda sit aliqua bene vel male gestorum retributio, cum præsentis vitæ, quibus fruimur, bona, malaque, quæ perferimus, omnia finem sint habitura. Enimvero quicunque de animi nostri immortalitate indaganda *solliciti* non sunt, atque per consequens brevissimæ hujus vitæ exilibus, semperque incertis bonis fruendis, malisque, sæpe frustra, cavendis unice sunt addicti, maximam pulcherrimæ juris naturalis disciplinæ injurium irrogant, ac ferme infamiam creant. Has itaque nos diligenter quidem, uti per nos fieri po-

De leg lib. I. Cap. VII.

Rom. II. 14.

Inst. Jur. Nat. & Gen. lib. I. cap. I. §. 21.

terit, tamen æque pro inſtituto noſtro breviter, quæſtiones verſabimus. Sequetur alia de libertate noſtra nil minus neceſſaria diſputatio: cui adjungemus de recta ratione dijudicanda, de incitamentis & inſtrumentis, quibus voluntas noſtra ad agendum quidquid agit, movetur, aliaſque nonnullas in rem noſtram utiliſſimas quæſtiones.

CAPUT I.

Homo non ſolo corpore conſtat, ſed & animo prorſus immateriali, ſeu ſpirituali. Falſiſſimum abſurdumque eſt Jo: Lokii commentum, videlicet incertum eſſe, utrum Deus cogitandi vim poſſit materiæ conferre.

NEmo forte negavit, homines verum corpus habere. Nam Philoſophos illos, qui nobis non corpus, ſed ſolam corporis ideam ineſſe affirmabant (ideoque *Idealiſtæ* vocati ſunt) paradoxum iſtud non tam ſerio, quam oſtendandi acuminis cauſſa propugnaſſe reor. Utinam vero quemadmodum iſti perpauci, ita & pauci eſſent ii, qui ſolo corpore, ſeu tenuiſſimorum corpuſculorum congerie, ac textura conſtare ſe tueantur, & propterea *materialiſtæ* vocari ſolent. Cum vero iſti per intimum ſenſum certo cognoſcant, ſubſtantiam ſibi cogitantem ineſſe, ideo non minori audacia, quam ſtupiditate contendunt, ſubſtantiam cogitantem non eſſe diſtinctam a corpore. Non una tamen eademque ratione id explicant, ſeu potius implicant *Materialiſtæ*. Veteres Epicurei, ut colligitur ex *Lucretio* cenſebant, cogitationem eſſe motionem tenuiſſimæ, mobiliſſimæque ſubſtantiæ cerebro inexiſtentis. *Diceærchus* celebris Ariſtotelis diſcipulus, Tullio referente, autumabat, ſubſtantiam qua cogitamus, non eſſe, *niſi corpus unum & ſimplex, ita figuratum, ut temperatione naturæ vigeat, & ſentiat; addebat vim eam, qua vel agamus quid, vel ſentiamus in omnibus corporibus vivis æqualiter eſſe fuſam, nec ſeparabilem a corpore eſſe.* Vim hanc, ſeu habitum Græci *armoniam* vocabant teſte *Lucretio*. Ex recentioribus materialiſtis *Hobbeſius* cogitationem ut & ſenſationem docet eſſe actionem cerebri. *Quoniam*, inquit, *motui ab objecto per media ad organi partem intimam propagato ſit aliqua totius organi reſiſtentia, ſive reactio; ſit propterea conatus ab objecto conatus ab organo contrarius; ut quum conatus ille ad intima ultimus actus ſit eorum, qui fiunt in actu ſenſionis; tum demum ea reactione aliquandiu durante ipſum exiſtit phantaſma, quod propter conatum verſus externa ſemper victur tanquam aliquid ſitum extra organum.* Nec aliter explicat cogitationem, ut patet ex ſequentibus ejus verbis: *ortus perpetuus tum ſentientibus, tum cogitantibus phantaſmatum idipſum eſt, quod appellari ſolet animi diſcurſus; & communis eſt hominibus cum brutis: nam is, qui cogitat, tranſeuntia phantaſmata comparat ideſt ſimilitudinem, vel diſſimilitudinem inter ea animadvertit.* Ita nempe *Materialiſtæ*. His aliquatenus favet *Joannes Lokius*, qui licet animam noſtram ſpiritualem eſſe non neget, contendit tamen, *nobis impoſſibile eſſe noſtras tantum ideas intuentibus, ſine revelationis adminiculo, deſpicere, an non Deus omnipotens, quibuſdam materiæ portionibus, ita, ut ipſi ad hoc propoſitum viſum eſt, diſpoſitis percipiendi & cogitandi facultatem tribuerit, aut materiæ ita diſpoſitæ cogitantem ſubſtantiam immaterialem adjunxerit.* Contra hos omnes poſita eſt bimembris propoſitio, quam per partes demonſtramus. Et Mentem quidem ipſa corpus non eſſe ſic demonſtro.

Loco cit. v. 109. Elem. Ph. c. XXV. num. 2.

Ib. §. 2.

De Intell. hum. l. ib. IV. Cap. III. §. 6.

Lib. III. de nat.

Quæſt. Tuſc. l. I.

Primo. Omne corpus, utpote eſſentialiter extenſum, conſtat ex partibus in quas dividi poteſt. Anima noſtra, quum ſit *ſubſtantia cogitans* (id enim nomine animæ intelligimus) conſtare non poteſt ex partibus: vel enim unaquæque ex illis prædita foret cogitandi potentia; & ſic tot eſſent in nobis animæ, quot ſunt partes: ac præterea de ſingulis iis partibus quæri poſſet, an ex aliis eſſent compoſitæ eadem præditis facultate; itemque de iſtis eadem quæſtio fieri poſſet, & ſic in infinitum. Vel unaquæque pars ejuſmodi virtute peni-

tus

tus deſtituta eſſet; & ſic ne aggregatum quidem ex illis ulla pollere poſſet, ut patet, cogitandi virtute. Vel demum ſingulæ illæ partes, licet non adæquata atque totali, partiali tamen facultate cogitandi gauderent: & ſic quum foret compoſitum cogitandi principium, omnem quoque cogitationem compoſitam eſſe conſequeretur: quod dici non poteſt præſertim de ſimpliciſſimis perceptionibus *entis*, *veri*, *boni*, &c. Ac præterea hujuſmodi compoſitio eſt contra intimum cujuſque ſenſum. Igitur anima non eſt corpus, neque materia, ſed ſubſtantia, immaterialis, adeoque ſpiritualis.

Deinde. Mens noſtra non eſt, nec eſſe poteſt extenſa: quum enim ſit eſſentialiter ſubſtantia cogitans, oporteret, ipſam etiam cogitationem, quæ in ea tanquam in ſubjecto recipitur, eſſe pariter extenſam, quod nemo dixerit; & ſaltem nihil in ea extenſionis concipimus, aut concipere valemus. At vero omne corpus eſt eſſentialiter extenſum: igitur anima noſtra non poteſt eſſe corpus: igitur eſt ſpiritus.

Præterea. Si mens noſtra eſſet corpus, neceſſe foret ut cogitatio ſita eſſet in aliquo eorum, quæ propria corporis ſunt (quod vulgo *Materialiſtæ* admittunt) videlicet vel in certa, determinataque figura, ſitu, plexu, textura, ac ordine particularum; vel in certo earundem motu, ſeu in motione tenuiſſimæ, maximeque mobilis ſubſtantiæ a rebus illis, quæ percipiuntur, excitata in cerebro, vel in oſcillatione fibrillarum ipſius cerebri, ut vult *Hobbeſius*. At in horum nullo poteſt eſſe ſita cogitatio. Et primo quidem non in varia figura, ſitu, textura, & ordine particularum; quia hæc omnia ſeipſis inertia ſunt & inactuoſa; cogitatio vero velut actio concipitur, per quam anima ipſa vivit & operatur. Sed neque in qualicunque motione: nam præterquam quod idea motionis ab idea cogitationis eſt omnino diverſa, & optime quilibet vel perniciſſimus ſubtiliſſimæ materiæ motus abſque ulla cogitatione concipitur, & reipſa pleriſque in corporibus ab omni cogitatione ſejunctus eſt; inde etiam efficeretur, res eas duntaxat, quæ aptæ ſunt, prædictam in cerebro noſtro motionem excitare, & ſecundum eam tantummodo, quam excitant, motionem, nos poſſe percipere; quum tamen experientia conſtet, nos multa percipere, quæ nullum valent in cerebro noſtro cujuſvis vel tenuiſſimæ, mobiliſſimæque ſubſtantiæ motum producere; aliaque percipimus ſub diverſa prorſus ratione ab ea, qua poſſunt eum motum excitare. Primi generis ſunt res omnino ſpirituales, vel penitus a materia ſecretæ, ut Deus ejuſque attributa, ſumma nempe ejus bonitas, juſtitia, potentia &c. Huc referri poſſunt quantitatis dimenſiones ab invicem diſtinctæ, v. g. *linea*, ſeu longitudo abſque latitudine & profunditate, *ſuperficies*, ſeu latitudo abſque ulla profunditate &c. quæ ſic acceptæ, nec ſunt reipſa, nec eſſe poſſunt, & tamen clariſſime intelliguntur. Alterius generis ſunt rationes *entis*, *ſubſtantiæ*, *exiſtentiæ*, *principii* & *principiati*, *cauſſæ* & *effectus*, *poſſibilitatis* &c. quæ nec in ſe ſunt ſenſibiles, nec ſenſibiles a rebus materialibus reddi poſſunt, quum iſtæ ſecundum eas rationes nec excitent motionem prædictam, nec valeant excitare. Si dixeris, mentem ex ideis ab exteriore objecto excitatis alias ideas efformare puriores vel magis univerſales & abſtractas; repono, hoc ipſum plane demonſtrare, eam corpus non eſſe: pugnat enim hujuſcemodi energia & activitas cum inertia corporis propria, qua ſtatum ſuum tuetur, manetque in eo donec ab aliquo alio principio dimoveatur, nec quidquam ex ſe agere poteſt. Quum igitur nec intelligi nec explicari poſſit mentis perceptio per aliquid, quod ſit corporis proprium, jam ſubſtantia cogitans, ſeu mens noſtra nequit eſſe corpus: ergo eſt ſpiritus.

Ad hæc vero. Si anima noſtra eſſet corpus, oporteret, ut non tantum noſtræ mentis perceptio, ſed etiam judicium & ratiocinatio in ſubtiliscujuſdam materiæ vel fibrarum cerebri motu ſita ſo-

ta forent; nemo enim vel insipientissimus ad hæc munera obeunda alias proprietates, seu affectiones corporis destinaverit. At evidentissimum est (utut sit modo de simplici perceptione) judicium saltem & ratiocinationem non posse præstari qualicunque motu materialium particularum. Et quidem non *judicium*: si enim istud in certo particularum motu consisteret, quum judicium affirmativum non aliud sit, quam unio idearum subjecti & prædicati, oporteret, ipsum proprie consistere in unione earum motionum, in quibus consistit idea subjecti & prædicati: quod fieri nullatenus posset quin eædem ideæ subjecti, & prædicati, contra ac ipsius judicii natura requirit, destruerentur: non enim valent duo motus uniri in eodem subjecto, quin tertius compositus producatur ab utroque illo diversus, ut demonstrant *Mathematici*, quum agunt de legibus motus, quod etiam experientia ipsa cuilibet manifestum est. Multo vero minus ratiocinatio consistere potest in hujusmodi motu; quum enim ratiocinatio sita sit in illatione unionis duarum idearum inter se ex eo quod ambæ uniantur cum tertia, quin ex his ulla vel pereat, vel cum alterutra confundatur; necesse quoque foret (si ratiocinatio in motu corpusculorum consisteret) ut duæ motiones unirentur cum tertia diversi generis, & ex hac unione cum tertia illa unirentur inter se, ita tamen ut unaquæque motio distincta, & impermixta, & inconfusa subsisteret; adeoque corpuscula illa ex hac motionum unione non mutarent directiones suas, seu novum non induerent motum compositum a singulis præcedentibus distinctum, quod est impossibile: utpote contrarium certis apud omnes Mathematicos, ratisque legibus de motus communicatione, atque compositione. Igitur neque judicium, neque ratiocinatio oriri potest a sola particularum, seu corpusculorum motione. Ergo anima, quæ judicat, & ratiocinatur, non est corpus.

Alia quoque ratione demonstrari potest, judicium, & ratiocinationem non esse motiones corporeas, si ponamus cum *Malebranchio*, *judicium* nil aliud esse quam *plurium idearum earumque relationum perceptionem*; ratiocinationem vero esse *plurium judiciorum comparationem institutam ad id percipiendum quod intuitione non percipitur*. Hinc enim primo evidenter sequitur, judicium nullum, nec ratiocinium esse posse, quin plures eodem tempore ideæ menti obversentur: non enim conferri possunt ad invicem, nisi quæ eodem tempore percipiuntur; neque simul percipi, quæ quo tempore percipiuntur, non coexistunt. Jam vero si judicium, & ratiocinatio motiones sunt, seu ortus fibrillarum cerebri ex actione, & reactione conflictus; tot in eadem cerebri parte esse debent hujusmodi motiones, quot sunt ideæ, quæ ad invicem conferuntur, nempe ad minus duæ in judicio, & tres in ratiocinatione; quibus addi debet motio alia in judicio, ea nempe, qua relatio idearum percipitur (quum enim perceptio istæc distinguatur ab ideis, sicut visio a re visa, non potest non consistere in diversa motione), & ad minus tres aliæ in ratiocinio, quot videlicet in eo sunt relationis idearum perceptiones. Quum igitur sit judicium, tres saltem, & quum peragitur ratiocinatio, non minus quam sex in eadem cerebri parte distinctæ motiones sint, oportet: quod patet, non minus esse impossibile, quam impossibile est, eandem cytharæ cordam uno eodemque tempore multiplici motu ciari. Quid ad hæc reponi potest? anne eas omnes distinctas motiones sese ad invicem penetrare? Verum id in motu corporeo fieri minime posse, ignorat nemo. Quid? Quod si sese invicem compenetrarent, nonnisi unica motio evaderent, quæ nullo pacto repræsentare posset plures ideas, perceptionesve; neque enim singularis una motio plures singulares motiones repræsentare valet; quum hæc quorumcunque singularium conditio sit, ut sese mutuo non contineant, nec repræsentent: igitur fieri non potest, ut perficiatur judicium, & ratiocinium sola materiæ subtilis in cerebro

rebro exiſtentis qualicunque motione, aut fibrillarum cerebri oſcillatione, ſeu ex actione, & reactione orto conflictu.

Multo adhuc minus ſola corpuſculorum motione fieri poteſt, ut anima ipſa perceptionis ſuæ, judicii, ac ratiocinationis conſcia ſit. Vel enim id præſtaretur ipſa eadem motione, qua perceptio ipſa conſtituitur, vel alia: ſi priore, jam illa motio eſſe deberet & directa, & reflexa ſupra ſeipſam: quod eſt evidenter impoſſibile: motus nanque reflexus baſilice diſtinctus eſt a directo. Si alia, in abſurdum aliud offendimus: neque enim fieri poteſt, ut una eademque motione percipiatur alia ab ea omnino diverſa, illique contraria; cujuſmodi eſt directa reflexæ, & viciſſim. Deinde intima conſcientia eſt eodem omnino tempore, quo eſt perceptio; eſt enim ipſius perceptionis perceptio: at motus reflexus non eſt eodem tempore, quo directus; ut patet: igitur intima conſcientia nulla motione haberi valet.

Demum plura ſunt in Anima noſtra, quæ validiſſimo ſunt argumento, eam multo præſtantioris eſſe naturæ, quam corpus. Etenim (1) corpus ſuapte natura iners eſt; neque enim ſe movet niſi ab alio moveatur: Anima vero ſemper actuoſa eſt, ſeſeque ipſa excitat ad cogitandum, ut jam innuimus. (2) Vis qua movetur corpus, motus continuatione langueſcit, ac demum extinguitur: vis qua cogitat animus diuturno crebroque exercitio creſcit, ac roboratur. (3) Corpus nonniſi in præſens objectum agit: Anima & præteritorum meminit, & proſpicit futura. (4) Corpus non niſi tempore, & per medium tranſit in alium locum: Anima momento, nulloque cogitato medio, ad loca maxime diſſita, reſque diſparatiſſimas cogitationem ſuam convertit. Omitto id generis alia, & hoc unum addo, vel ſolam artium diſciplinarumque inventionem firmiſſimo argumento eſſe debere, eam nedum ſuperioris eſſe naturæ, ſed pene divinæ. Videat qui plura deſiderat, eos auctores, qui latius pro rei dignitate de immaterialitate animæ dataque opera diſſeruerunt. Nunc de altera propoſitionis parte, quæ eſt contra *Lockium*, pauca.

Itaque *Lockium* his argumentis refellimus. Primo. Dum ait, vel innuit, Deum aliquam potuiſſe materiæ cogitandi facultatem impertiri, cogitationis vocabulo aut operationem corporea aliqua affectione v. g. motu, exercendam intelligit, aut obeundam modo aliquo ſpirituali; ita ut tum cogitatio, tum ideæ illi inſervientes ſint res ab omni affectione corporis diſtinctæ atque diverſæ. Si primum, iis refellitur argumentis, quæ paulo ante produximus: nam ea quemadmodum rei iſtius repugnantiam declarant, ita id a Deo fieri non poſſe plane conficiunt. Si alterum vero ſibi *Lockius* confinxerit, id multo fortaſſe abſurdius eſt. Quid enim magis abſurdum, quam corpus donari virtute ad eliciendam actionem ab omni corporis affectione ſecretam, adeoque vere ſpiritualem?

Deinde. Illa cogitandi vis, ſiqua a Deo corpori concederetur, aliquod proculdubio fundamentum, ſeu ſubjectum, quo inniteretur, haberet. Iſtud vero fundamentum, ſeu ſubjectum, aut eſſet ipſum corpus, qua corpus eſt, aut quidpiam aliud a corpore diverſum. Primum eſſe non poteſt, alioqui oporteret, corpus omne cogitandi facultate præditum eſſe; quod nemo dixerit, nec *Lockius* ipſe afferere audebit. Quidpiam ergo ob hanc rationem corpori ſuperadditum excogitari debet, & illud quidem ſubſtantia; neque enim accidens poteſt eſſe fundamentum, aut ſubjectum facultatis ullius, quum ipſa facultas quoddam accidens ſit, vel ut accidens concipiatur. Porro ſubſtantia iſtæc corpori ſuperaddenda ad cogitationem efficiendam, eſſe deberet aliquid omnino a corpore diverſum (alioqui argumentum rediret, quod paulo ante objecimus) eſſet ergo ſpiritus; adeoque corpus cogitandi facultate donatum, eſſet quidpiam ex corpore & ſpiritu compoſitum: quo nihil

hil dici potest absurdius, magisque ridiculum.

Præterea. Nec ipse Deus valet efficere, ut essentia substantiæ, rei utique simplicissimæ, proprietatibus, & affectionibus ita contrariis, atque inter se pugnantibus, quæ sese invicem destruant, componatur: id enim contradictionem involvit: hujusmodi vero sunt substantiæ cogitantis, & corporis proprietates: nam proprietates corporis sunt *soliditas*, *divisibilitas*, *inertia*, & id genus alia: his prorsus contrariæ, & recta fronte pugnantes sunt substantiæ cogitantis proprietates, nempe *penetrabilitas*, *indivisibilitas*, *activitas*, & hujusmodi: neque enim haberi potest duarum simul idearum perceptio, cujusmodi ad judicium præsertim, ratiocinationemque requiritur, quin plures ideæ eidem perceptioni præsentes eodem omnino tempore sint, adeoque quin sese mutuo penetrent. Cogitationem vero cum simplicissima actio sit, nemo dixerit, dividi in partes posse: quemadmodum neque judicium, & ratiocinationem consistere, si quæ illis inserviunt, ideæ separentur. Si igitur Deus efficere non potest, ut a simplicissima essentia proprietates, & affectiones inter se pugnantes, seseque mutuo destruentes profluant, in eaque fundentur; neque (quod in idem recidit) ejusmodi adeo contrariæ affectiones in eadem simplici substantia, & entitate inexistant; dicendum est, alienum esse a Dei potentia id efficere, ut substantia sit purum putumque corpus, & materia, ac nihilosecius cogitet, & intelligat.

Unum adhuc duntaxat, ne in re certissima atque clarissima diutius immorer, argumentum addjicio. Facultas intelligendi, Lockio ipso fatente, ex nulla vel magnitudine, vel figura, vel coordinatione, vel cohæsione, ex nullo quoque motu, aut situ, aut nexu partium exurgere potest, aut constitui. Illa itaque nequit a Deo materiæ communicari, quin sit res quædam a materia distincta: neque vero res istæc produci a Deo potest, nisi per creationem: productio nanque rei, quæ neque ex præexistente subjecto educitur, neque ex partibus præexistentibus conflatur, vera creatio est, ut docet ipsemet *Lockius*. Ergo ex *Lockio* ipso illa res seu entitas non posset esse nisi substantia: tum quia juxta ipsum, *peripatetica Accidentia* commentitia sunt; tum quia ex ipsa creatione realitatem, essentiam & existentiam obtineret a realitate, essentia, & existentia materiæ distinctam: esset ergo spiritus; spiritus nempe esset simul, & purum, putumque corpus: qua major nulla concipi repugnantia potest.

Itaque non ex eo tantummodo, quod minime intelligamus, qui fieri possit, ut cogitare corpus valeat, id a Deo præstari nequaquam posse, affirmamus (ut contendit *Lockius*): bene vero ex eo, quod intrinsecam hujus rei repugnantiam, contradictionemque apertissime intelligimus, & videmus, id aliunde pro certo habentes, quod ne *Lockius* quidem ipse negare, puto, audebit, ea Deum facere non posse, quæ contradictionem involvunt. Quanquam, quum nonnisi ex ideis quas habemus, congrue philosophari possimus, & quum clare nobis innotescat, iis, quæ notæ nobis sunt corporis affectionibus, cogitationem convenire non posse; vel ex hoc uno recte concluderemus, corpus cogitationis omnis incapax esse, adeoque cogitantem in nobis partem esse spiritualem: non quidem quasi modulo nostro metiri vellemus Dei potentiam, sed ut lumine ab ipso nobis concesso probe uteremur. Hic sistendum est Philosophis, nisi superiore aliquo lumine collustrentur. Hic quoque sistendum erat *Lockio*, si prudenter, & sobrie philosophari voluisset, nec eo usque progrediendum, audendumque, ut, majoris erga divinam omnipotentiam obsequii prætextu, veritatem summi, siqua alia, atque gravissimi momenti, apud eos, qui Scripturam revelatam non norunt, in discrimen adduceret.

CA-

CAPUT II.

Animus hominis per ſe immortalis eſt; neque ſine maxima imprudentia conſeri poteſt aliquando peritурus.

DE anima humana tria hic diſtincte ſtatuimus, quæ non ſatis accurate a pluribus diſcriminantur. Nam vulgo pro eodem habetur, quod anima naturaliter incorruptibilis ſit, & quod ſit immortalis, & ſit æterna, ſeu nunquam peritura. Quæ tamen diſtincta ſunt atque diverſa. Neque enim ex eo preciſe, quod primum poſitum ſit, etiam duo poſtrema intelliguntur adeſſe. Nam quemadmodum corpus eſſe poteſt & vivum, & mortuum, neque per mortem deſinit eſſe; ita anima concipi utcunque poteſt exiſtens, licet illud, per quod vivit, amittat. Deinde animadverto, aliud eſſe, quod anima ſit ſuapte natura incorruptibilis, & immortalis; aliud quod ſit æterna, ſeu nullum exiſtendi finem habitura. Prius illud tantummodo ſignificat, animam humanam, ſi ejus natura ſpectetur, ſemper eſſe duraturam, atque victuram, quatenus nullum in ſe continet corruptionis, mortiſque principium, & cauſſam. Alterum vero ſignificat ipſius æternitatem, ſeu quod ſit ſemper, & abſolute duratura. Et ſane nonnulli, animam ſuapte natura incorruptibilem eſſe fatentur (& ita ſentiant neceſſe eſt, qui animæ immaterialitatem admittunt) & tamen volunt, eam quum ſoluta a corpore fuerit, vita privandam fore, aut ſaltem ita ſopore obruendam, ut nullum actum vitalem, nullamque valeat cogitationem exercere; ſed ita ſe habeat, quemadmodum habet ſe etiam corpori unita, dum deliquium quis patitur, vel apoplexi vehementiore corripitur. Sunt etiam, qui quamvis nullum corruptionis principium ineſſe animæ fateantur, putant nihilominus, eam ſtatim ac ſeparatur a corpore, vel ſaltem poſt aliquod tempus, ſuo velati perfunctam officio deſituram eſſe, ſeu in nihilum, ceſſante Dei conſervatione, abituram. (a) Igitur hæc tria, nempe primo, animi noſtri *incorruptibilitas*, ſecundo, *immortalitas* naturalis, tertio ejus *æternitas*, ſeu *futura* reipſa *ejus æterna duratio* diſtincte & ſeparatim probanda ſunt. Primum vero demonſtratur hoc pacto.

Illud eſt ens ſuapte natura incorruptibile, quod neque ex principiis intrinſecis, neque ex cujuſcunque creati agentis actione corrumpi valet, aut diſſolvi. Hujuſmodi eſt porro anima noſtra: nam quum ſit *immaterialis* (ut capite præcedente demonſtratum eſt) adeoque ſimpliciſſima; partes profecto habet nullas, quarum diſſolutione poſſit interire: quumque ſit *ſpiritualis*, circumjacentia corpora nihil in ejus deſtructionem agere poſſunt: neque de mum agens ullum creatum poteſt eam in nihilum redigere (quo tantummodo res ſimplex interire poſſe concipitur, ad hoc enim non minor virtus, quam ad creandum exigitur, hoc eſt infinita; ut inconfeſſo eſt apud omnes. Eſt igitur anima noſtra ſuapte natura incorruptibilis.

Alterum vero, hoc eſt, eam itidem eſſe natura ſua *immortalem*, ita breviter demonſtratur. Vita animæ in facultate cogitandi ſita eſt, quemadmodum vita animalis in ſe movendi facultate conſiſtit. Porro anima noſtra non poteſt naturaliter cogitandi facultatem amittere, quum facultas cogitandi ſit eſſentialis ſpiritualis naturæ proprietas ex internis ejus principiis neceſſario promanans (immo juxta multos eſſentiam ejus conſtituens; neque enim aliter concipi poteſt ſpiritus, niſi ut ens potis cogitare, & intelligere) idcirco ſeparari ab ea nullatenus poteſt: quemadmodum a natura nulla, quamdiu integra ſubſiſtit, ſeparari valent ipſius proprietates naturales, & eſſentiales. Tam ergo certum eſt, animam noſtram naturaliter vitam amit-

(a) *Stoici ajunt animos manere e corpore cum exceſſerint, ſed non ſemper*, Cic. Quæſt. Tuſcul. lib. 1.

amittere nequire, quam certum eſt, ejus entitatem non poſſe naturaliter diſſolvi, perire, aut in nihilum reverti. Eſt igitur anima noſtra naturaliter *immortalis*.

Dicet fortaſſe aliquis, vitam animæ non in mera capacitate, ſeu facultate cogitandi, ſed in actuali cogitatione, aut ſaltem in cogitandi facultate proxima & expedita, hoc eſt nullo obice impedita ne in actum prodeat, ſtam eſſe: fieri vero poſſe, etiam naturaliter, ut anima noſtra a corpore ſoluta, tametſi qualemcunque cogitandi facultatem, ac veluti radicem cogitationis retineat, non ſolum cogitatione omni reipſa careat, verum etiam expedita, promptа, & libera facultate cogitandi deſtituatur; quo caſu illa vel mortua dicenda eſt, vel, quod perinde valet, ita ſopita, ut cogitare proxime non valeat, neque ullam ſui conſcientiam habere: quo certe in ſtatu, quemadmodum cujuſque ſenſus vel gaudii, vel mœroris incapax eſt, ita etiam omnis pro actionibus hujus vitæ percipiendæ retributionis. Probabile item eſſe, fore ut in hunc ſtatum noſtra labatur anima, ut primum a corpore ſoluta eſt; quum ita pendeat a corpore, ut deſtructis, vel obſtructis ejus organis, illa penitus cogitare non poſſit (ut patet in deliquiis aut ictibus apoplecticis:) quanto ergo minus cogitare ea poterit omnino a corpore avulſa; quando organorum, a quibus pendet ejus cogitatio, præſidio penitus deſtituetur; & quando a ſui comparte diviſa integram hominis naturam conſtituere non poterit. Erit ergo tunc velut Cytharedus abſque cythara; aut ſaltandi peritus conſtrictis pedibus, qui facultatis ſuæ exercitium nullum habere poſſunt.

Reſpondeo tamen, ſi admittatur, quod negari non poſſe conſtat ex dictis, facultatem aliquam cogitandi manere poſt mortem, illud quoque admittendum eſſe, eam fore liberam, expeditam, & promptam, adeoque & cum exercitio ſuo conjunctam: nihil enim confingi eo in ſtatu poteſt, quod intelligentis facultatis exercitio, ſeu actuali cogitationi obſtare poſſit. Quid enim? Abſentia, inquis, corporis. At eſſet hæc ſufficiens quidem impedimentum, ſi actio cogitandi foret corporea, aut per organum corporeum, tanquam per inſtrumentum, exerceretur; quod eſſe falſiſſimum, jam ſupra demonſtravimus; & per ſe patet; quum cogitatio ſit actio penitus ſpiritualis: quo plane concidit Cytharedi ſimilitudo, aut illius qui pollet ſaltandi peritia. Tantum abeſt vero, ut unio animæ cum corpore ſit conditio ad cogitationem neceſſaria, ut potius cenſendum eſſe videatur, corpus eſſe magno animæ impedimento, ne adeo facile & perfecte intelligat; ſiquidem potentia quælibet eo impeditior ſolet evadere, quo arctius ſubſtantiæ extraneæ copulatur. Quam ob cauſſam jure meritoque plerique ex præſtantioribus Philoſophis corpus habuere pro carcere & velo animæ, quibus diſruptis, vel ſublatis, illa liberius operaretur, & clarius intelligeret.

Attamen, dices, experientia conſtat, animam in cogitando a corpore reipſa pendere, ut allata evincunt exempla. At inquio ego, dependentia iſtæc eſt ne in ipſa animæ natura fundata? Id aſſerere neminem puto: neque enim concipi poteſt, naturam mere ſpiritualem, quæ a corpore in ſuo eſſe non pendeat, ab ipſo per ſe in ſuis proprietatibus & operationibus dependere. Dependentia ergo iſtæc, qualiſcunque demum ſit, fundatur unice in ſtatu unionis animæ cum corpore; ſeu ea eſt ratione ſtatus, non ex exigentia naturæ; quatenus ſcilicet Deus auctor naturæ, ut animam arctius corpori alligaret, utque ex duabus ſubſtantiis *unum quid*, ſeu unum hominem conficeret, talem naturæ legem conſtituit, ut certis affectionibus corporis certæ reſponderent mentis cogitationes, &, corpore male affecto, imperfectæ evaderent cogitationes mentis, & corpore penitus torpente, penitus torperet & anima. Scilicet anima amice ſe gerat, oportet erga corpus velut erga integræ naturæ compartem, ut ne quicquam ſine aliqua communicatione cum ipſo operetur, aut cogitet

(ſic

(ſic enim ſolent agere amici) ; alioqui nihil eſſet, cur eæ duæ partes vere & ſubſtantialiter unitæ cenſerentur. Verum hoc totum dicendum non eſt proprie dependentia animæ a corpore, ſed mutuum commercium, & ultro citroque communicatio : quod quidem multo eſt intellectu difficilius, quam quod natura ſpiritualis per ſe abſque ullo cum ſubſtantia extranea commercio cogitet & operetur. Quum igitur diſputatur de anima a corpore ſejuncta, non ad modum, quo ipſa unita corpori cogitat, attendendum eſt (ab uno enim ſtatu ad alterum nulla eſt conſequentia); ſed illud diſpiciendum, quid ipſius exigat natura, & cujuſmodi naturales ejus facultates ſint : quod ſi fiat, minime dubito, quin apud omnes in confeſſo eſſe debeat, eam etiam poſt mortem, immo perfectius & purius cogitare, adeoque ejuſmodi vitam vivere, quæ ſpiritus propria eſt. Neque vero quidquam obeſt, nos ſatis intelligere non poſſe, nedum accurate explicare, quomodo re ipſa anima a corpore ſeparata cogitet, ac unde ideas habeat, quibus intelligat : nobis ſat eſt ſcire, eam eſſe naturam per ſe cogitandi, intelligendique capacem, ac generatim ad intellectionem ſubſidium corporis neceſſarium non eſſe (alioqui oporteret, ut Angeli quoque, immo & ipſe quoque Deus aliquo conſtaret corpore), ut animabus ſeparatis cogitationem minime abnegemus : aliunde vero dubitari non poteſt, Auctorem naturæ ſubſtantiis illis, quas cogitandi facultate donavit, eo ipſo etiam ſubſidia omnia ad reipſa cogitandum neceſſaria & ſuppeditare potuiſſe, & reipſa ſuppeditaſſe : ſive ea ſint ideæ in ortu ipſo impreſſæ, ſive aliæ, quas animæ dum corpori fuerunt unitæ, ſibi compararunt, ſive quas ipſæ poſt mortem efformare poſſint : qua de re nihil hic opus eſt diſputare. Neque demum quod corpus ſit compars animæ ad humanam naturam integre conſtandam, id poteſt efficere, ut abſque corpore anima non cogitet : nam licet anima quoad humanam naturam ſit pars & compars ; quia tamen ſpiritualis natura per ſe ſubſiſtit, per ſe quoque cogitat : atque idcirco etiam ſeparata a corpore, ſua, ut ita dicam, ſeu quæ ipſius propria ſunt, ſecum defert : & quemadmodum poteſt, licet compars, ſubſiſtere ſine corpore ; ita etiam poteſt ſine corpore cogitare.

Res hæc clariſſima profecto foret & explorata, ſi admitteretur ab omnibus *Harmonia præſtabilita*, quam *Leibnitius* excogitavit, & *Wolfius* explicavit, expolivitque. Quum enim juxta hypotheſim hanc ideæ, ſeu rerum repræſentationes non extrinſecus, ac miniſterio ſenſuum ullo modo adveniant ; ſed ex ipſa eſſentia animæ profluant : ſeu ipſæ hominum animæ ita naturaliter conſtitutæ ſint, ut ſibi ipſæ efformare poſſint abſque ullo corporalis actionis concurſu, claras ſenſibileſque corporeorum objectorum ideas ; facile intelligitur, quomodo anima etiam poſt mortem cogitare valeret, ac ratiocinari : quemadmodum ſi duo horologia perfecte in horis deſignandis congruerent, non exinde efficeretur, ut, uno deſtructo, alter quoque ceſſaret, exacte horas indicare. At quum hæc hypotheſis a multis rejiciatur, ab aliis vero periculoſa, a me autem ſaltem falſa cenſeatur, licet ad id, quod intendimus, ſatis commoda & utilis ſit, ea hic minime utemur. Neque enim ad ſcopum noſtrum falſa hypotheſi ullo pacto indigemus ; præſertim quum alia ſuppetat, vetuſta quidem, ſed quæ recentioribus etiam non paucis probatur (deberet vero probari omnibus) hujuſce rei demonſtratio.

Ea ducitur ex intellectione *pura*, ſeu quæ ſine ope ullius ideæ, aut imaginis corporeæ atque ſenſibilis, & abſque ullo neceſſario corporis concurſu (*a*) ſæ-

N 2 pe

(*a*) Ita caute loquor, ut in medio relinquam id quod non ſatis certo definiri poſſe videtur, an videlicet, quotieſcumque intellectus quidpiam, vel abſtractiſſime intelligit, etiam facultas imaginatrix ſuo modo operetur, ſeu vel phantaſma aliquod producat, vel jam productum revocet, eique adhæreat ; nec ne.

pe exercetur ab anima, dum adhuc huic corpori conjuncta est. Si enim id verum sit, jam nihil profecto obstare poterit, quominus eadem, etiam a corpore sejuncta, cogitare, intelligere, ac ratiocinari queat; quod enim absque adminiculo alterius sit, ipso etiam amoto, aut destructo, fieri procul dubio potest. Tota ergo difficultas ad hoc deducitur unum, ut *purum* hanc intellectionem esse in homine, demonstretur; nam eam esse absolute possibilem, immo reipsa extare in Deo, atque in Intelligentiis separatis, extra controversiæ aleam positum est: ex quo illud saltem conficitur, cogitandi, seu intelligendi, volendique actum suapte natura ex nulla pendere imagine corporea atque sensibili: ex quo quidem & illud consequitur, in homine saltem esse possibilem; quin & extare reipsa, quoties res aliqua intelligatur, cujus imago nulla corporea atque sensibilis esse, aut fingi possit. At quam multa hujusmodi sunt? Plurima sane, ac pene numero infinita. Hujusmodi sunt primo, *metaphysica* omnia; ut ratio entis, ejusque proprietates, possibilitas, necessitas, contingentia, &c. *Abstracta* etiam a corporibus; ut longitudo, latitudo, impenetrabilitas, divisibilitas, &c. *Universalia*, ut naturæ quæque v. gr. hominis, animalis, arboris &c. Secundo, *Moralia*, ut ideæ virtutis, vitii, justitiæ, æquitatis, superbiæ, ambitionis, avaritiæ &c. Tertio, operationes, & affectiones mentis, ut cogitatio, intellectio, dubitatio, affirmatio, negatio, ratiocinatio, &c. Quarto, ea quæ per se quidem corporea sunt, gradu tamen aliquo omnem nostram imaginationem excedunt; ut mille vel amplius angulorum figuræ, corporum cælestium immensa magnitudo, &c. Hæc & alia innumera, quæ, ne longior sim, prætereo, nulla corporea, aut sensibili imagine exprimere possumus; & tamen perfecte intelligimus, & de iis ratiocinamur. Unde plane conficitur, animam nostram habere posse intellectiones puras, & habere reipsa, etiam dum est suo corpori unita; & idcirco nihil obstare, quominus etiam post mortem cogitet, intelligat, velit, se sentiat, uno verbo, vivat: & quidem eo præstantius & purius, quo ab imaginationibus corporeis & sensibilibus, quibus vix unquam, quamdiu hanc vitam vivimus, penitus carere possumus, liberior est, & defæcatior.

Pro certo itaque & explorato habendum est, animam nostram esse suapte natura immortalem. Fateor, non eo ipso necessario sequi, æternam quoque fore, seu æternum reipsa duraturam; id enim pendet a voluntate Dei conservante: quæ, quum libera sit, posset utique, actionem conservantem subtrahere; quo posito, nequicquam ejus repugnante natura, in nihilum abiret certissime. Eatenus ergo duntaxat certi esse valemus, animam nostram reipsa æternam fore, quatenus certi esse possumus, Deum eam per totam æternitatem conservare libere decreviſſe. At hoc cer-

ne. Mihi ad *intellectionem puram* propugnandam satis est, ejusmodi phantasma, si quod tum etiam adsit, *per se* ad eam nihil conferre, neque necessarium tunc esse, (liçet ante necessarium fuerit, ut intellectus posset abstractam, seu universalem ideam sibi comparare); sed solum eandem concomitari ratione status præsentis unionis animæ cum corpore: ex qua contingit, ut vix, ac fortasse ne vix quidem, possit quispiam intellectum ad considerandum applicare, quin eodem nisu facultatem etiam imaginatricem ad aliquam excitet operationem, vel ipsa ultro quodammodo tumultuetur. *Fortasse* inquam, nam, quidquid ocinant nonnulli, demonstrari non potest, facultatem imaginatricem nunquam operante intellectu, penitus silere, & quiescere. Hæc si, ut par erat, expendisset, & perecpisset *Joachimus Oporinus*, dum suam conscripsit *historiam criticam doctrinæ de immortalitate mortalium*, non adeo elate *intellectum purum*, tanquam *fabulam* ex *pagana* de animi *divinitate* sententia ortam explosisset, neque adeo propterea Scholasticos, & ipsum Angelicum Doctorem despexisset; (Cap. VIII.

§. VI.,

certum ne eſt? Nos affirmamus, idque, etiam ſecluſa revelatione divina (*a*) eo quod tot, & talia ſuppetunt a ratione ipſa argumenta, ut nemo hac de re dubitare, niſi imprudentiſſime poſſit: quod profecto ad veram habendam hujus rei certitudinem ſatis eſt: certum enim illud recte dicitur, de quo nonniſi imprudenter poteſt dubitari; habet ſiquidem eam omnem firmitatem, quam conciliare ratio valet, quum ſtante rectæ rationis uſu, in dubium revocari non poſſit. Porro hæc certitudo, quam *rationis* ipſe voco (*moralem* fortaſſe dixerint alii) quoad firmitatem, in eo ſolum a certitudine *metaphyſica*, & *mathematica* differre mihi videtur, quod ea rectualem exigat rectum rationis uſum, ac proinde, inſurgente paſſione aliqua ei adverſa veritari, vacillare poteſt, ſeu mente ita turbata, non ſatis percipi ac diſcerni: quod in demonſtrationibus *metaphyſicis*, ac *mathematicis* vix contingere poteſt; eo quod in iis pravi affectus rationis uſum turbare non ſolent; atque adeo non obſtant, quominus mens in eis plane defixa ipſarum certitudinem, ac neceſſitatem accurate percipiat, eiſque immobiliter adhæreat (*b*). Jam vero hac explicata *rationis certitudine* gaudere futuram animæ noſtræ perpetuitatem, ita demonſtro.

Primo. Decet ſupremum Opificem, ut quæ fecit, opera juxta cujuſque conditionem, atque naturam conſervet, quum ſciens & prudens talis ea naturæ condiderit. Quum igitur anima noſtra ſuapte natura minime ſit corruptioni, diſſolutioni, aut morti obnoxia, eam perpetuo ab ipſo fore conſervandam, cenſendum eſt (*c*) præſertim cum nemo dubitet minimas, inſectileſque ma-

§. VI., & XII. §. IV. &c.) neque etiam adeo fidiſſet ridiculæ illi diſtinctioni intellectus *objective puri*, & *ſubjective impuri*; neque demum tanta fiducia propugnaſſet intellectiones noſtras, quandiu in hac vita ſumus, *per omnia impuras* eſſe.

(*a*) Errant qui abſolute & indiſcriminatim pronunciant, ea, quæ, pendent a voluntate divina, ſola revelatione a nobis cognoſci poſſe. Quum enim Dei voluntas ſemper conformis ſit ejus ſapientiæ, aliiſque attributis; ex horum conſideratione conjectari, atque etiam quandoque valide arguere valemus, plura Deum velle, quæ ſe velle diſerte non revelavit: quanquam & ea revelaſſe quadantenus dici poteſt, quatenus nobis ratione donatis ſuppeditavit aliqua ex ſuis effectibus, & ex ſuo agendi modo argumenta, queis voluntatem ipſius detegere poſſumus in pleriſque. Inter quæ recenſenda eſt animæ noſtræ æternitas.

(*b*) Hinc conciliari poſſe videntur variæ, oppoſitæque Auctorum de animæ noſtræ immortalitatis demonſtrabilitate ſententiæ: ſi nempe dicamus, animæ noſtræ incorruptibilitatem, naturalemque immortalitatem demonſtratione *metaphyſica*, aut ſaltem *phyſica*; ejus autem æternitatem, ſeu perennem durationem demonſtratione, quam *rationis* vocavi, attamen certiſſima ac plane immobili, poſito recto rationis uſu, concludi poſſe.

(*c*) Ex natura operis recte colligimus intentionem operantis. Si enim opus tale fuerit, ut parum, multumve per ſe durare poſſit, optime inferimus, intentionem Artificis fuiſſe, ut parum, multumve ſubſiſtat. Sic ex. gr. ex figura, ceteriſque qualitatibus *Pyramidum Ægypti* haud dubitamus inferre, eorum, qui eas ædificandas curarunt, intentionem, ac deſiderium fuiſſe, ut æternum, aut quam longiſſimo certe tempore inconcuſſæ permanerent. Fateor, rationem hanc, ſi ſola ſumatur, non omnino efficacem eſſe. Non raro enim Opifices opera conficiunt ex ſolidiore, firmioreque materia, quam exigat tempus, quo ea ſubſiſtere volunt; eo quod nimirum, ſi forent imbecilliora, ad principale, quod moliuntur, opus inſervire non poſſent. At hoc in iis tantummodo locum habet rebus, quæ ut mera inſtrumenta adhibenda ſunt; non vero in opere, quod per ſe intenditur ab Artifice. Sic multa, quæ ædificandis ædibus neceſſaria ſunt; firmiora fiunt, quam tempus poſtulet, quo duratura ædificatio eſt; quæ tamen ædificatione perfecta, deſtruuntur. Similium ergo rerum duratio non

ex

teriæ particulas æternum duraturas. (2) Annihilatio rei exiſtentis non minus proprius eſt divinæ omnipotentiæ effectus, quam rei non exiſtentis creatio. Sicut ergo aſſereret quis imprudentiſſime, novam quandam in morte noſtra, vel quocunque poſtea tempore ſubſtantiam creandam a Deo eſſe; ita nonniſi ſumma temeritate adverſarii noſtri aſſerere poſſunt, ac contendere, ſubſtantiam utique, & quidem ſpiritualem, id eſt, animam noſtram, in morte vel aliquando poſtea, in nihilum redigendam a Deo fore: præſertim cum nihil in toto univerſo ſit, quod arguat, Deum ad annihilandum eſſe propenſum; omnia vero inſinuent, eum eſſe creatorem, & conſervatorem. (*a*) (3) Deus animam noſtram, ut cætera omnia procul dubio ad gloriam ſuam creavit, quæ in eo præſertim ſita eſt, quod ab ipſa cognoſcatur, & ametur. Ut igitur eandem ſapienter poſſet in nihilum redigere, oporteret, ut majorem ex ipſius annihilatione, quam ex ejus conſervatione gloriam hauſturus eſſet: quod eſt evidenter falſum; quæ enim illi ex nihilo gloria provenire unquam poteſt? ut ſemper poteſt, quamdiu anima in ſuo eſſe perſeverat. Eſt igitur animæ noſtræ annihilatio contra Dei ſapientiam (*b*): inde cenſendum eſt, nunquam reapſe futuram. (4) Quum Deus ſit infinite bonus, dubitari non poteſt, eum condidiſſe hominem, ut eſſet, ſeu eſſe aliquando poſſet felix atque beatus. Quum igitur in hac vita perfecte felix, beatuſque eſſe non poſſit, ut patet; oportet ut talis eſſe queat poſt mortem. At vero neque poſt mortem perfecte beatus eſſe poſſet, niſi foret in perpetuum duraturus: vel enim ſola incertitudo amittendæ aliquando felicitatis, qua frueretur, non poſſet non illum vehementer angere, aut ſaltem magnam illi felicitatis partem auferre. Aſſerere igitur oportet, ejus animam perpetuo duraturam. (5) Inſitum naturaliter habemus deſiderium æternitatis; quod eo magis creſcit, quo magis in veritatis cognitione, virtutis exercitio progredimur: illudque eſt humano generi apprime utile, quippe quod animum noſtrum ad virtutes acquirendas impellit, ad heroica excitat facinora, redditque ad ſuperanda obſtacula firmiorem: eſt igitur hujuſmodi deſiderium, quippe rationi conſentaneum, ab ipſa natura, ſeu ab ipſo

---

ex materiæ, qua conſtant, qualitate; ſed ex fine, ob quam facta ſunt, colligenda eſt & deſumenda. At in rebus, quæ Artifex per ſe intendit, recte ex qualitate materiæ ejus intentio deducitur, an feilicet modico, vel multo tempore velit, ea durare: ut conſtat ex ædibus, quæ idcirco ex firmiore conſtruuntur materia, ut quam diutiſſime ſubſiſtant. Quum igitur anima noſtra & ſuapte natura ſit incorruptibilis, ac immortalis, & eam ob finem aliquem temporarium creatam eſſe, non conſtet, ſed potius ut cognoſcat, diligat, & glorificet Deum (qui quidem finis omni caret termino); recte inde colligimus, æternum a Deo fore conſervandam.

(*a*) Notandum eſt hic diſcrimen, quod inter nos, illoſque eſt in hac diſputatione. Nam cum illi aſſerant mutationem futuram, & quidem tantam, quanta eſt annihilatio ſubſtantiæ, nos ab eis probationes rei tantæ petere, & exigere jure poſſumus; illi non item a nobis; quippe qui rem naturalem ac ordinariam, nempe ſubſtantiam quamcunque ſimplicem, cujuſmodi eſt anima noſtra, non mutandam, ſed in ſuo eſſe permanſuram, aſſerimus. Ex abundantia tamen rationes multas nos aſſerimus, illi nec minimam quidem.

(*b*) Corpus hominis moritur quidem, ſed non annihilatur: perſeverat enim ejus materia, quæ progrediente tempore varias induit formas, ut floris, plantæ, ſegetis &c.; ſicque quidpiam adhuc ad Univerſi pulchritudinem, adeoque ad Dei gloriam confert. At anima annihilata ad confert plane nihil: unde ejus annihilatio omnino abſurda cenſeri debet: & eo magis quod certum eſt apud omnes Philoſophos, ne atomum quidem a conditione Mundi hucuſque annihilatam eſſe: qua igitur ratione dici poteſt, noſtrarum animarum myriadas in nihilum redactas eſſe, aut poſtmodum redigendas fore?

ipſo Deo: atque adeo fruſtraneum eſſe non poteſt, ut eſſet profecto, ſi anima noſtra non foret æternum duratura.

Sexto. Si Anima noſtra aliquandiu poſt mortem ſuperſtes, & viva maneat, eam in æternum victuram fore dicendum eſt, cum nulla omnino occurrere poſſit ratio, cur ipſa poſtea deſinere, vitamve amittere debeat: (*a*) quamobrem merito ſapienterque *Cicero* deridet *Stoicos*, quod aliquandiu quidem poſt mortem, non ſemper animum duraturum putarent. At vero plura ſunt argumenta, quæ invicte probant, animam noſtram ſaltem aliquandiu ſuperſtitem fore poſt mortem, ſeu alteram poſt hanc ſupereſſe vitam. Nam (1) haud eſt credibile, ens tot eximiis facultatibus donatum intelligendi ratiocinandique, & non tantum admirabiles hujus Mundi effectus, ſed etiam Creatorem ipſum, divinaſque ejus perfectiones contemplandi, diligendique; adeoque animalibus cæteris tantopere dignitate præcellens, (cujuſmodi eſt anima noſtra) productum a Deo fuiſſe, ut tam breve temporis ſpatium, hoc eſt paucos annos, & quandoque dies paucos, vel horas duraret; indeque pleriſque brutis animantibus vita multo breviore frueretur. (2) Mens noſtra ita a Deo formata eſt, ut ſemper magis magiſque ſeſe perficere poſſit. Non eſt ergo veriſimile, eam brevi poſtquam creata eſt, tempore in nihilum redigendam fore; tunc enim fruſtra eximia hæc capacitas ei conceſſa videretur. (3) Quis ſibi merito perſuadeat, animam, ens præſtantiſſimum, eo tantum fine creatam eſſe, ut ignobile corpus animaret, (ut dicendum cum *Epicuro* foret, ſi ſtatim ac ab illo ſoluta eſſet, in nihilum abiret)? vel, vilem quidem inertemque materiam a Deo creatam eſſe, ut perpetuo variis induta formis perſiſteret, atque hujus univerſi pulchritudini inſerviret; Animam vero ſpiritualem ad Dei imaginem conditam, ut poſt brevem, ac plerumque miſeram vitam, penitus interiret? (4) Homo non tantum eſſe phyſicum habet, ſed etiam *morale*; eſt enim mali a bono ſecernendi capax, liberoque, quo præditus eſt, arbitrio (ut capite ſequente demonſtrabimus) poteſt bene, maleque uti, bonum ſcilicet eligendo, reſpuendo malum; qua quidem re immenſum cæteris præſtat animantibus. Etiamſi igitur animam hominis, phyſica ejus natura inſpecta, una cum corpore interire oporteret, congrueret tamen ut ſuperſtes remaneret ob eſſe ſuum morale, ut ſcilicet uſus arbitrii ſui Auctori ſuo rationem redderet (non ſecus, ac ſervus quiſque ad reddendam adminiſtrationis ſibi concreditæ rationem æquiſſime adſtringitur,) indeque pro merito ſuo aut præmium, aut pœnam reportaret. (5) Exſtant in nobis naturaliter ex una parte ideæ primitivæ honeſtatis, æquitatis, virtutis, &c. adeoque plena ineſt nobis perſuaſio nunquam nobis licere ab honeſtate, æquitate, & virtute deflectere; qua de re alibi: ex alia parte viget in nobis æque naturalis ac neceſſarius ſtimulus, atque appetitus felicitatis; qua de cauſa non poſſumus non indefinenter felicitatem noſtram deſiderare, ac perſequi. Utrunque igitur hoc vult a nobis Deus, & ut honeſtatem nunquam deſeramus, & ut nunquam noſtram negligamus felicitatem; ſiquidem ipſe & dictas ideas, & dictum ſtimulum nobis inſueruit. Ad ipſius igitur ſapientiſſimam pertinet providentiam, ita ſortem hominis diſpoſuiſſe, ut virtutem ſemper ſequi debeat felicitas, & felicitas nunquam opponatur virtuti. Hoc vero non contingit in hac vita, in qua, ut experientia conſtat, ſæpe honeſtiores ma-

(*a*) Anima poſt mortem ſuperſtes poteſt Deum perfecte diligere, adeoque illi grata eſſe, & amica, præſertim ſi ob virtutem, ſeu ob ipſius Dei honorem temporalem vitam amiſerit. Qua igitur ratione Deus poterit unquam illam deſerere, ut in nihilum ſuum abeat; cum & atheus ipſe, tametſi virtutis omnis contemptor, vitam tamen, & quidem perpetuam donaret illi, qui ob ſui amorem mortem ſubiiſſet?

magis ſunt infelices; & non raro virtus ipſa infortuniorum, & infelicitatis cauſſa eſt, aut occaſio. Providentia igitur, & Sapientia, imo & Juſtitia Dei exigit, ut poſt hanc altera ſit vita in qua certiſſime felicitas cum virtute ſocietur, compenſenturque ea etiam mala, quæ virtutis cauſſa in hac vita haud raro tolerantur. Alioquin Deus ſtimulos, ideaſque inter ſe pugnantes nobis inſeruiſſet, ſibique ipſe contradiceret, ut qui nos ad contraria, atque inter ſe pugnantia obligaret. Horum igitur alterutrum dicendum, aut per Deum nobis licère comparandæ in hac vita felicitatis cauſſa, ſcelera cuncta patrare, ipſique Deo horrendis maledictis eadem de cauſſa convitiari; vel aliam ſupereſſe vitam, in qua virtuti felicitas rependatur. Sed plura in hanc rem, cum futuram operum retributionem demonſtrabimus, dicemus.

Poſtremo, ut multa alia argumenta prætereaam, animam noſtram eſſe immortalem, ſeu aliam ſupereſſe vitam, univerſalis ſemper fuit, & eſt etiamnum omnium gentium, & omnium nationum perſuaſio. Nam ut a vetuſtis populis ordiar, quorum teſtimonium eo in hac re gravius eſſe videtur, quo illi a primis humani generis progenitoribus propius aberant (*a*) id de *Ægyptiis* teſtati ſunt *Herodotus* lib. II. cap. 123. *Diodorus Siculus* lib. II. p. 199. de *Chaldæis* idem *Diodorus* lib. III. p. 220. De *Gymnoſophiſtis*, ſeu *Brachmanibus* Indorum philoſophis, item *Diodorus* lib. cit. p. 225. de *Getis*, & *Thracibus*, *Herodotus* lib. 4. cap. 94. & lib. 5. cap. 91. de *Sabæis* vetuſtiſſimis *Abulfarajus* in hiſt. Dynaſt. p. 184. de *Perſis* Laertius in prœemio vit. phil. de *Phœnicibus Suidas*, voce *Pherecides*: de vetuſtis *Sinis* libri eorum claſſici. De *Græcis* ſatis conſtat vel ex *Homero*. De vetuſtioribus Romanis teſtatur, & probat *Cicero* in quæſtion. Tuſc. lib. 1. de *Druidis Celtarum* Ammianus Marcellinus lib. 15. cap. 9. de *Gallis* Valerius Maximus de Inſtit. Antiq. c. 186. de ipſorum *Druidis* Cæſar. lib. VI. de bel. gall. De antiquis *Germanis* Appianus in *Celtico*: de priſcis Irlandis, Danis, & *Norvegis* Thomas Bartolinus in Antiq. Danic. De veteribus *Cymbris* Kohlius in Theol. gentium Cimbric. de *Gothis* demum Joan. Magnus Gothus lib. I. hiſt. cap. 13. Quoad Gentes attinet ab aliquot ſæculis agnitas, & detectas; de *Formoſanis* teſtimonium perhibet *Dapperus* in collect. Legat. De *Tunkinenſibus* Tiſſanierus in deſcript. *Tunkini*, de *Peguenſibus* Auctor hiſt. gener. cerem. religiof. to. VI. p. 360. de *Siamenſibus* Louberus in deſcrip. regni Siam tom. I. de *Cocincinenſibus* Borrius in relat. Cocincin. de Inſularum *Marianarum* Incolis P. Gobienus in earum hiſt. de *Brahmanis* hodiernis P. Bouchetus in epiſt. ad Epiſc. *Huetium*: de *Malabaribus* Ziegenbalgius in Epiſt. De *Hotentotis* qui cenſentur Africanorum populorum rudiſſimi *Kolbenius* in Deſcrip. Cap. *Bonæ ſpei*. Alios Africæ populos prætereo (de quibus videri poteſt *Dapperus* in deſcrip. Africæ) ut ad *Americanos* tranſeam. Eos generatim Animæ immortalitatis opinione imbutos eſſe, non dubitabit, qui leget quoad *Peruvianos* Garcilaſſum hiſt. Ync. lib. II. cap. 3. quoad *Braſilienſes* Corealem in itin. ad Ind. occid.; quoad *Mexicanos* auctores hiſp. quos allegat *Purchaſius* in hiſt. theol. geogr. lib. VIII. cap. 13. §. 3. quod *Floridenſes* hiſtor. gener. cerem. religioſ. tom. VIII. p. 131. quoad accolas regionis *Miſſiſipi* P. Hennepinum in hiſtor. novæ detect. quoad *Canadienſes Lahontanum* in deſcript. Americ. Septemtr. tom. II. p. 114. Sic de aliis alios, quos omnes referre infinitum foret. Porro univerſalem hanc conſenſionem

(*a*) *Auctoribus quidem ad iſtam ſententiam* de animi immortalitate *ſuti optimis poſſumus: quod in omnibus cauſis & debet & ſolet valere plurimum: & primum quidem omni antiquitate, quæ quo propius aberat ab ortu, & divina progenie, hoc melius ea fortaſſe quæ erant vera, cernebat.* Cic. Tuſcul. quæſt. lib. I

nem summi momenti argumentum esse ad rem qua de agimus confirmandam, agnoverunt sapientissimi quique. *Tullium*, & *Senecam* in testimonium adducere hic satis sit: quorum ille *ut*

Quæst. Tuscul. lib. I. Ep. LXXI. *Deos*, inquit, *esse natura opinamur .... sic permanere animos arbitramur consensu nationum omnium. Cum*, ait alter, *de animorum immortalitate differitur, non leve momentum apud nos habet consensus hominum aut timentium inferos, aut colentium. Utor hac persuasione publica*. Et sane hujusmodi universalis consensio nonnisi ex ratione dictante, ceu quadam *voce naturæ*; vel ex perenni aliqua traditione ex communi fonte manante; vel, quod credibilius est, ex utroque oriri potuit. Quæcunque vero ejus statuatur origo, non potest, non invicti ponderis esse ad eos revincendos, qui immortalitatem animæ vel absolute negant, vel sola revelatione divina innotescere nobis posse contendunt:

Loco cit. nam si *vox* est *naturæ*, ut sentit *Cicero*, ea fallere non potest, nisi fallatur aut fallat auctor ipse naturæ; & si perennis traditio est, vera sit oportet: quippe quæ non nisi a primo homine, qui a Deo fuerit edoctus, descendere potest. Licet vero huic argumento nihil solidi reponi ab adversariis possit, attamen objectiones aliquot proponendæ sunt, ut earum solutione res in meliore lumine collocetur. Quæ igitur opponi valent, hæc fere sunt.

Objectio prima. Consensus de animorum æternitate saltem apud Græcos non fuit perennis: designantur siquidem hujus apud eos sententiæ auctores, nempe *Thales a Laertio*, *Pherecides* a *Cicerone* & *Hesichio*; *Pythagoras* a *Maximo Tyrio*.

Responsio. Quum alii aliis invectæ apud Græcos de Animorum immortalitate sententiæ gloriam adscribant, nullus meretur fidem; nam alter alteri contrarius est: & quamvis priora duo testimonia conciliari utcunque possint, si dicamus, *Thaletem* verbis, literis *Pherecidem* omnium primos hanc tradidisse sententiam; nihil de *Pythagora* dicendum superest, quo testimonium de ipso latum cum reliquis consentiat; saltem si ita ii auctores intelligantur, quemadmodum eos intelligendos putas pessimus auctor *libertatis cogitandi*, ut nempe indicare voluerint, ignotam plane antea, vel minime receptam inter Græcos eam fuisse sententiam. Id ii adferre minime potuerunt, quum constet tum ex vetustissima Græcorum *Mithologia*, & ex *Homero*, tum ex cultu perpetuo alicujus Religionis, Græcos multo ante *Thaletem* credidisse animorum æternitatem. Hoc ergo, ut summum, *Thaletis*, *Pherecidi*, & *Pythagoræ* gloriæ concedi potest, quod ii omnium primi inter *Græcos* dogma de animorum perennitate illustrarint, ornarint, ac philosophice explicantes notius aliquanto, celebriusque reddiderint. Igitur non ab illis inventa hæc doctrina, sed tantummodo exculta censenda est, si quidpiam veritatis testimoniis ineat, quæ de iisdem feruntur.

Objectio secunda. Consensus iste non est universalis: nam primo plurescommemorantur sectæ tum vetustæ, tum recentes inter *Sinas*, *Græcos*, *Hebræos*, atque etiam *Christianos*, quæ animæ æternitatem negarunt, & adhuc negant. Secundo, de plurimarum gentium hac de re sententia nullum habetur, aut haberi potest testimonium. Tertio, sententiam hanc olim apud Orientales minime viguisse, haud obscure colligitur ex libro *Job*, in quo nulla ejus habetur mentio, quamvis occasio non deesset. Immo quarto, neque apud Hæbreos obtinuisse, ostendit pluribus *Joannes Clericus*.

Responsio. Ut consensus de immortalitate animæ censeatur universalis, necesse non est, ut omnes ad unum homines eam profiteantur; stultorum enim in quocumque genere magnus ac pene *infinitus est numerus*: sed satis est, nullam esse gentem, in qua aliqua hujus opinionis monumenta ac testimonia, aut saltem semina, ac vestigia non reperiantur. Hinc istiusmodi universalitati adversæ sectæ, quæ identidem exortæ sunt, nequaquam officiunt. Exempli gratia viget modo latissime dissemi-

ſecta apud Sinas *Literatorum* ſecta, quæ animæ immortalitatem negat; at *Sinas* vetuſtiſſimos eam tenuiſſe, fidem faciunt libri eorum claſſici. Inter Græcos *Epicurei* eam inficiabantur omnes: at *Epicurum* a communi ſententia receſſiſſe, ejus prodit hiſtoria. Inter *Hebræos* erant *Sadducæi*, qui eandem negabant; ſed *Phariſæi*, & qui ab illis ſtabant, priſcam primitivamque traditionem retinebant. Sunt etiam inter Chriſtianos, qui hujus impietatis rei ſunt non pauci; ſed quid inde? quum eos execrentur ceteri: ac ne ipſi quidem, nec *Literati Sinenſes*, nec *Epicurei*, nec *Sadducæi* unquam negarunt, ante ſua tempora de immortalitate animæ traditionem, ſententiamque viguiſſe. Sed cur *Epicurus* ab ea receſſerit, notum eſt omnibus, ut, videlicet ſeſe, ſuoſque diſcipulos levaret futuræ retributionis timore. Eadem quoque ratio potuit permovere tum *Literatos Sinenſes*, tum *Sadducæos*, ut certe permovet hujus temporis impios. Siqua vero honeſtior aliquibus hujus rei cauſſa extitit, ea certe fuit aut prava & inepta veræ ſententiæ propugnandæ ratio a veteribus uſurpata, vel errores a quibuſdam invecti, ut de animæ *divinitate*, *ἀυτοκινησία* & *ἀυτοκινησία*, &c. quibus tantummodo ejus immortalitatem ſulciri exiſtimabant: aut demum, quod animam expertem corpore concipere & intelligere non valerent: quam quidem eſſe unicam abnegandæ animorum æternitatis rationem arbitratus eſt *Tullius*, cujus etiam imbecillitatem, & ineptitudinem ipſe demonſtrat (*a*). Sed quæcunque aut modo ſit, aut fuerit olim tantæ cauſſa dementiæ, certum eſt; eam univerſali Gentium conſenſioni, quam nos urgemus, officere nullatenus poſſe. Ad alterum vero ajo primo, nihil univerſalitati conſenſus, quo de agimus, obeſſe poſſe, quod nullum ea de re in Gentibus quibuſdam teſtimonium habeatur: nam quum ſuppetat de plurimis, & quidem ex omni Mundi parte, nempe & de *Orientalibus*, & de *Occidentalibus*, de *Septentrionalibus*, & *Meridionalibus*, ac de *Americanis*, ex his judicium ſatis firmum ferri poteſt de ceteris, quorum, nulla pervenit ad nos notitia. Secundo. Etſi de quibuſdam gentibus exertum aliquod teſtimonium non habeatur, habetur tamen implicitum & æquivalens hoc ipſo, quod conſtet, gentem adeo barbaram eſſe nullam, quæ nullam habeat Religionem, Religionemque nullam eſſe, in qua non aliqua habeatur vitæ alterius ratio. Tertio. Si etiam conſtaret, aliquam eſſe gentem, quæ & alterius vitæ omnino, eſſet ignara, & nullo tangeretur religionis ſenſu, illud ex hoc ſolummodo evinceretur, eam ita obſurduiſſe, ut nequidem adeo claram *naturæ vocem* amplius ſentiret, nec ulla apud eam primævæ traditionis veſtigia remanerent: at non evinceretur, apud illius Gentis majores traditionem hujuſmodi minime extitiſſe, vel hujuſmodi *vocem naturæ* nullam eſſe: una namque, aut altera exceptio univerſalitatem non tollit; nec unum aut alterum exemplum, quod eſt velut quoddam monſtrum, eſſe valet rei naturalis indicium. Poſtremo, certum eſt, tantam eſſe hujuſce conſenſionis univerſalitatem, ut, etiamſi non foret numeris omnibus completa, tantam tamen adeſſe nequidem concipi poſſit, non admiſſa communi, perennique traditione, ac interius loquente *naturæ voce*.

Tertiæ difficultati antequam reſpondeo, præſtat, illam plenius diducere: ſiquidem hic nobis concertatio eſt cum celebri *Joanne Clerico*, qui *Jobo*, adeoque & *Orientalibus*, inter quos degebat; adeo vitam, futuram, atque operum retributionem plane incompertam fuiſſe contendit. Ejus argumenta omnia ad hæc va-

Commentar. Philolog. ad Cap. XIX. Jobi.

(*a*) Verba ejus ſunt: *Neque aliud eſt quicquam, cur incredibilis his animorum videatur æternitas, niſi quod nequeunt, qualis animus ſit vacans a corpore, intelligere, & cogitatione comprehendere: quaſi vero* (ſubdit) *intelligant, qualis ſit in ipſo corpore... ut ſi jam poſſent in homine uno cerni omnia, quæ nunc tecta ſunt &c.* Quæſt. Accadem. Lib. I. pag. mihi 153.

valent capita revocari. 1. Nullum extat *Jobi* teſtimonium, quo ipſe alterius vitæ mentionem faciat: nam illud, quod unicum in rem hanc adferri ſolet, ex Cap. XIX. com. 25. clarum eſt quidem & efficax, ſi admittatur liberior & *audacior* verſio *Hieronymi*; at ſi ad textus *hebraici* amuſſim exigatur, unam continet ſpem, certamque fiduciam ſibi in hac vita obventuræ liberationis, ſeu in priſtinum ſalutis ſuæ gradum reſtitutionis; cujus reipſa potitus adſeritur Cap. XLII. v. 10. 12. Idque confirmatur ex ipſiſmet Judæis, qui hebraicum ſequuti textum, dogma de altera vita, deque futura mortuorum reſurrectione, *quod alioqui credunt, hinc exculpi non putarunt*. 2. „ Ignotum tunc fuiſſe animorum ſtatum poſt mortem ex totius „ libri argumento facile colligitur. Nam „ quæritur in eo, cur, qui non funt „ deteriores aliis, qui boni habentur, „ & revera ſunt, interdum inuſitatis „ calamitatibus premantur; quod quomodo conſentire queat cum juſtitia „ divina nec *Jobus*, nec amici poſſunt „ comminiſci; immo nec Deus ipſe, „ ubi Jobum poſtea alloquitur, docet. „ Solutio problematis & una conſolatio, qua *Jobi* animus pacari poterat, „ peti debuit ex alterius vitæ cognitione. Quam ſi noviſſent *Jobi* amici, „ vetuiſſent, eum uſque adeo perturbari, & lamentari: eſſe enim dixiſſent, „ aliud tempus præmiorum virtutis, idque expectari ab eo debere poſt hanc „ vitam mortalem; & eo majora præmia relaturum, quo majores calamitates conſtantius tuliſſet: quibus præmiis Deus mala hujus vitæ abunde „ eſſet penſaturus. Quod ſi talia eorum „ mentem non ſubiiſſent, Deus certe, „ ſi res jam revelata erat, dixiſſet, „ monuiſſetque *Jobum*, ſibi viſum eſſe, „ tot malis virtutem ejus explorare... „ ut ea magis eniteret, aliiſque exemplo eſſet: ceterum effecturum ſe, ne „ hominem conſtantiæ ſuæ pœniteret, „ æternis, & eximiis in eum collatis „ præmiis. Quæ oratio (ſubdit) ſi rem „ jam tum patefeciſſet Deus, multo „ ejus ſapientiæ convenientior erat, „ quam creatio *Crocodili*, & *Hippopotami*, aliaque id genus: quæ *Jobum* quidem terrere potuerunt divinæ potentiæ metu, ſed ſolari vix potuerunt". Hucuſque *Clericus* præſcribens nedum *Jobi* amicis, verum etiam ipſimet Deo aptiorem ejus recreandi modum.

Ut *Clericum* hac in re fruſtra laboraſſe demonſtremus, diſcutiemus primo, num Verſio *Hieronymi* hujus loci *prævis* illis *interpretationibus* ſit accenſenda, quibus, *Clerico* aſſerente, *Veteres transverſe acti* mortuorum *reſurrectionem hic quæſierunt*. Pluribus deinde argumentis propugnabimus, *Jobum* eo loci de vita altera, futuraque mortuorum reſurrectione reipſa ſermonem habere. Poſtremo ejus, aliiſque, ſi quæ ſunt, objectionibus ſatis faciemus.

Itaque Verſio *Hieronymi* ita ſe habet. *Scio, quod Redemptor meus vivit, & in noviſſimo die de terra ſurrecturus ſum: & rurſum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum ſalvatorem meum: quem viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius: repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo*. *Clericus* vero ſic vertit. *Novi ego liberatorem meum vivere, & poſthac ſore, ut in pulvere ſtet. Si poſt pellem meam, hoc pertuderint, etiam in carne mea Deum videbo. Quem ego videbo mihi, oculi mei videbunt, non alienus, quamvis in ſinu meo conſumti ſunt renes mei*. Quem vero putat ipſe ineſſe his verbis ſenſum, hac exprimit paraphraſi. *Novi, me a Deo aliquando ex hiſce ærumnis liberatum iri, eumque æternum eſſe, & judicia ſua, in hoc pulvere executioni mandaturum. Si non contenti me ad pellem & oſſa redactum, me etiam vulnerarint, non impedient tamen, ne Deum vivus in hoc corpore videam, ſi ita ei videatur. Videbo Deum, quatenus mortalibus oculis cerni poteſt, meis, non alienis oculis, quamvis vis morbi ipſa mea viſcera adfecerit*. Qui quidem ſenſus ſi admittatur, ex his profecto verbis nihil de vita altera, nihilque de mortuorum reſurrectione extundi poteſt. At age jam textum hebraicum expendamus. Fabra illa verba יקעתי בי גאלי חי *jadanhti chi*

goali hhai, scio quod Redemptor meus vivit, nullam præseferunt difficultatem ; & satis Versio *Clerici* congrúit cum *Hieronymiana*. Præcipua difficultas est in sequentibus verbis ואחרון על עפר יקום *Ve abhharon nhal nhaphar jakum*: quæ vertit *Clericus*: *& posthac fore ut in pulvere stet* (seu, *& posthac in pulvere stabit*) quod perinde est, ait in Commentario, ac eum victurum, κατ' ἀνθρωποπάθειαν ; *quia homines, qui stant in pulvere, vivunt; opponuntur enim iis, qui in pulvere tecti sunt, atque in sepulcro jacent*. Vocem autem אחרון *abhharon* antea adnotarat, non solum significare *ultimum* vel *postremum*, sed etiam *posterius*, ut *docent lexica*: *quare hic adverbialiter sumptum significat posi, postea, postbac*. Sed primo, nullo scripturæ exemplo confirmabit *Clericus* אחרון *abhharon* absolute positum significare *postbac*: deinde, præclara sane & festiva sententia foret hæc: scio, quod *Deus vivit*, & *postbac vivet*. Anne timebat *Job*, ne socii sui dubitarent, Deum *postea* moriturum? vel anne significare *Job* voluit, Deum *semper* victurum? Verum præterquam quod caussa nulla, ut illud adfereret, *Jobo* aderat; nemo non videt, quam sit inepta ad id exprimendum phrasis istæc: *vivit, & postbac*, seu *posi nunc*, vivet. Æque pariter inepta, immo & plane absurda ea videtur locutio: *in pulvere stabit* ad significandum *Deum victurum*: Etenim quum *in pulvere, seu supra pulverem stare* eatenus tantum possit significare *vivere*, quatenus qui mortui sunt, jacent *sub pulvere*, seu in sepulcro; quemadmodum quum de viventibus hominibus habetur sermo, hæc haud incongrue adhiberi locutio valet, ita Deum, qui mori non potest nec interire, dedecere plane videtur. Sed hoc, ait Clericus κατ' ἀνθρωποπάθειαν, seu *translatione ab hominibus sumta* dictum esse. At quid opus fuit *Jobo* hac adeo a longe petita & impropria locutione uti, vel eam nos admittere, quum ea verba non uno sed pluribus, iisque congruentioribus modis valeant explicari? Id an verum sit, jam videamus.

S. *Hieronymus* vocem *abhharon* interpretatur, *in novissimo die*; paullo quidem liberius, sed ad sensum optime: nam quum *abhharon* frequentius in Scriptura significet *ultimum*, *postremum*, & hic videatur subintelligi tempus, satis probabiliter verti potest *postremo tempore*, quod perinde est, ac *in novissimo die*, si referatur ad resurrectionis tempus, ut reipsa referendum ostendemus deinceps. Favet *Hieronymianæ* interpretationi vetustissima versio *Syriaca* apud S. *Ephrem Syrum* in Commentario hujus loci: reddit enim *ve abhharon* ܒܣܘܦܐ *vabsarpho*, & *in fine*. Pressius quidem ad litteram verti potest *postremo*, qua significatione adhibitam reperimus vocem maxime affinem chaldaicam אחרין *abhharen* Danielis Cap. IV. v. 5. Verba hebraica *nhal nhaphar* vertit Hieronymus *de terra*; pressius verteretur *supra pulverem*: sed idem plane est ad sensum. ש *jakum* vertit *surrecturus sum*, minus sane recte, si ad lectionem hodiernam ratio habeatur: at sponte fatetur vel ipse *Clericus*, S. *Hieronymum* pro *Jakum* tertiæ personæ legisse יקום *akum*, quod rectissime vertitur *surgam*, vel *surrecturus sum*. Sed *Hieronymianæ* lectioni obstat lectio hodierna omnium codicum hebraicorum. Quid inde vero? Anne etiam contendi potest, in codice *Hieronymiano* non extitisse *akum*, ipsumque *Hieronymum* adeo lippis fuisse oculis, ut potuerit י *Jod*, minimam ac simplicissimam litteram ab א *Aleph* aliquando non fecernere? Age vero fingamus, extare nunc codicem illum *Hieronymianum*, vel ejusdem antiquitatis alium; an non ejus lectio omnibus, qui in Bibliothecis hodie asservantur, codicibus merito præferri posset? præsertim quum ea Hebræorum & hebraizantium Christianorum, qui nullum ne literulæ quidem mendum in hodierno hebraico textu admittendum esse contendunt, sententia, vel potius superstitio jam a viris doctissimis, duce *Ludovico Capello*, explosa sit; aliunde vero in versione *Hieronymiana* sensus aptissimus consurgat; aliaque multa ipsi faveant, ut postremo ostendemus: Interim vero, si *Hieronymiana* hujus loci lectio minime

Cle-

Clerico arrideat, aliam & quidem vetuſtiſſimam ei exhibeo, nempe ὡν LXX. qui, ut Clerico minime ignoratur, legerunt יקום, *reſurgere faciet, vel excitabit*: ex qua quidem idem conſurgit ſenſus, nempe, *ſcio, Redemptorem meum vivere, qui* (nam & relativa quandoque eſt particula ו *ve*, alias conjunctiva) *poſtremo* (tempore) *ſupra pulverem ſurgere faciet*, ſuple *me*, vel homines.

At vix dubito, quin *Clericus* præfracte neget, fas eſſe, vel latum unguem a recepto hebraico textu recedere. Hoc illi per me liceat, modo nolit, verſiones, quæ lectiones alias ſecutæ ſunt, & quidem vetuſtiores, ceu *pravas* fugillare, neque eo ipſo ſeſe tanquam victorem efferre. At rata habeatur, quoniam ita placet, recepta lectio יקום *jakum*. An ne propterea cauſſa noſtra deplorata eſt? minime gentium: immo vero ea etiam mortuorum reſurrectionem *Jobum* credidiſſe, aperte prodit: duplicem enim interpretationem commode recipit, quarum una ad homines, altera ad Meſſiam ea verba referuntur. Prima eſt: & *poſterior* (nempe *homo redivivus*, qui *poſterior* dicitur ad diſcrimen
1 Cor. 15. 47. *prioris* mortalis; unde ab Apoſtolo *ſecundus homo* appellatur) *ſuper pulverem*, ſeu terram *ſtabit*, vel *ſurget*. Altera ad literam plane exacta eſt: *ſcio, Redemptorem meum vivere, qui poſtremo* (tempore) *ſupra pulverem*, vel *de pulvere*, hoc eſt *de terra, ſurget* (nam particula על *nhal* etiam *de* ſignificat, ut in Pſalm. LXXX. 6. Quum *exiret Iſrael* מעל ארץ *nhal eretz de terra Ægypti, linguam, quam non noverat, audivit*). Lippus & cæcus ſit oportet, qui hic *Meſſiæ* Redemptoris reſurrectionem prædictam non videat, quum vix clarioribus verbis ea exprimi potuiſſet. Favet huic interpretationi laudata vetuſtiſſima verſio Syriaca apud *S. Ephræm Syrum*, licet non *reſurrectionem* exprimat, ſed *manifeſtationem*. Ita enim ſe habet:

ܒܣܘܦܐ ܕܥܠ ܥܦܪܐ ܢܬܓܠܐ

in fine ſuper terram revelabitur, ſeu manifeſtabitur, nempe ſurgendo de pulvere, aut de terra, hoc eſt reſurgendo a mortuis; hac enim ratione ſe ille potiſſimum manifeſtavit eſſe *Meſſiam*. Neque dicat *Clericus*, nihil hic eſſe, cur intelligendus ſit *Meſſias*: nam & *Jobi* verba in ipſum optime quadrant, & ſi nulla verſioni vis inferatur, *Meſſias* ſponte in oculos incurrit: atque hæc eſt communis Patrum ſententia; & quidem jure, meritoque: nam nomen *Goelis* licet utcunque de Deo Patre dici poſſit, tamen propriiſſime dicitur de Filio *Meſſia*. *Goel* nanque non quemcunque *Redemptorem* ſignificat, ſed eum, cui proprie jure propinquitatis convenit, & incumbit, redimere quenquam, ac liberare; ut conſtat ex Levit. XXV. 25. Ruth. III. 13. Aliunde vero nullum *Clerico* ſuppetit argumentum, cur ea verba ſint de Deo ſimpliciter intelligenda, niſi fundamenti loco ponat id, quod in quæſtione verſatur, nempe *Jobum* omni caruiſſe cognitione tum alterius vitæ, mortuorumque reſurrectionis; tum venturi Meſſiæ liberatoris.

Sed etiamſi daremus, in iis verbis eſſe ſimpliciter de Deo ſermonem, anne propterea omnino inepta ea evaderent ad indicandam mortuorum reſurrectionem? Nil minus: nam ita reddi valent: *ſcio, quod Redemptor meus vivit*, ὃν, vel qui *poſtremo*, ſeu ultimo tempore, *contra pulverem ſurget*, vel *ſtabit* (nam particula *nhal* etiam *contra* ſignificat, ut conſtat ex variis Scripturæ locis) vel *pulverem oppugnabit* (ſiquidem קום על *kum nhal* apud Iſaiam Cap. XXXI. v. 2. *oppugnare* ſignificat): *oppugnabit* ſcilicet *pulverem* tanquam vindex meus, ex illo corpus meum, abolito mortis jure, repetens, meque ad vitam revocans. Vel *ſtabit ſupra pulverem*, tanquam victor mortis, ex illo ſeducens mortuorum corpora rediviva. Explicatio iſtæc ut minimum, æque probabilis eſt atque ea, qua Clericus *ſtare in pulvere* idem eſſe ait, ac *vivere*. Sed aliæ, quas attulimus, explicationes multo probabiliores ſunt.

Ne æquo longior ſim, ab expendendis duobus ſequentibus verſiculis ſuperſedeo: & quidem eo lubentius, quod in verbis iis, quæ rei ſummam continent,

nent, satis versio *Clerici* congruit cum *Hieronymiana*. Videlicet: *in carne mea videbo Deum: quem ego videbo mihi, oculi mei videbunt, non alienus:* quæ quam modice differant a *Hieronymi* verbis, nemo non videt. At vero verba hæc luculenter & valide confirmant, *Jobum* commate præcedente de futura sui resurrectione sermonem habere; alioqui minime dixisset, *videbo Deum*, qui certe in carne mortali videri non potest. Equidem *Clericus*, ut ab hac difficultate se expediat, effatum istud explicat: *videbo Deum, quatenus mortalibus oculis cerni potest*. Verum explicatio istæc tunc tantummodo locum haberet, quum aliunde constaret, *Jobum* de ærumnarum liberatione in hac sibi vita obventura sermonem habere. At quum id in quæstione sit, negeturque a nobis; jam ipsa disjicienda est verborum proprietas; & cui magis favet, ea præferenda sententia est; præsertim quum ipsa verbis quoque sequentibus confirmetur. Quid enim sibi vult emphatica illa repetitio: *quem ego ipse visurus sum, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius*, vel *alienus*, quod perinde est? Annon decuisset, ita loqui *Jobum*, si tantummodo locutus fuisset de sui restitutione in statum pristinum? Non plane: nemini quippe venire in mentem poterat, eum post recuperatam sui corporis sanitatem, atque divitias alium ab eo fore, qui ante eorum amissionem fuerat. At vero apprime congrua ea phrasis est, si sermonem habeat de sui resurrectione post mortem. Posset enim quis, tametsi immerito, sibi in animum inducere, corpus redivivum idem non esse, ac fuerat antequam redactum esset in pulverem; adeoque eandem non esse personam ante mortem & post resurrectionem. Aut ego vehementer fallor, aut hæc *Clerici* temeritatem in propatulo ponunt, & magnopere castigant; *Clerici*, inquam, qui in hujus loci expositione a communi tum Catholicorum, tum Protestantium sententia recedere non dubitavit, non alia, uti videtur, de caussa, nisi ut sequeretur judaizantem *Grotium*.

Verum aliud est quoque ad rem hanc confirmandam non minus efficax argumentum, quod ex verbis, quæ *Jobus* integro huic loco præmittit, conficitur. Scilicet, postquam vir patientissimus usque ad comma 23. Capitis XIX, in quo textus, quo de agimus, continetur, statum suum miserrimum descripsisset, deplorassetque; mutato repente stylo, velut extra se raptus, *Quis mihi*, inquit, *tribuat, ut scribantur sermones mei, quis mihi det, ut exarentur in libro stylo ferreo, & plumbi lamina, vel celte sculpantur in silice?* nempe, ut verosimillimum videtur, in *petra*, quæ sepulcro ejus juxta vetustissimum Orientalium morem apponenda erat. Porro verba, quæ sanctus *Job* tum in libro *scribi* & imprimi, tum in petra sepulcrali insculpi tantopere desiderabat, alia esse non possunt, quam quæ sequuntur: *Scio quod Redemptor meus vivit &c.* scilicet particula כי *va*, quam hic *S. Hieronymus* vertit *enim*, ac plerumque copulativa est, hic censenda *explanativa*, ut perinde valeat ac *videlicet, nimirum, nempe*: non est enim verisimile, eum desiderasse, ut sui omnes sermones, ac verba omnia, quæ ad illud usque tempus fuderat, in *silice* insculperentur. At vero est ne credibile, *Jobum* ea verba: *scio enim &c.* tanto digna honore existimasse, aut ipsum tale de iis in petra insculpendis desiderium incessisse, si nihil aliud præter liberationis ab ærumnis hac in vita obtinendæ, seu proximæ in statum salutis pristinum restitutionis spem continerent? Altius profecto *Jobi* animum respexisse credendum est, atque censendum, supernaturali colluſtratum luce eo se convertisse virum sanctissimum, unde potissima, immo omnis fidelium consolatio descendit; nempe ad *Messiam* liberatorem; ac tum ejusdem, tum sui ipsius a mortuis resurrectionem designare voluisse. Et quidem quum *Job* jam præcedente Capite XVII. se omnem præsentis vitæ spem abdicasse, solaque niti futuræ vitæ spe, aperte significasset, (illud quidem, quum ait, *solum sibi superesse sepulcrum*, & dies suos transisse, & *dixisse putredini*, pa-

pater meus es tu, mater mea, & soror mea vermibus: alterum, quum rogat socios, *ubi est ergo præstolatio mea? & patientiam meam*, seu expectationem meam, *quis considerat?*) qui credibile est, exultationem, quam ipse prodit Cap. XIX. in allato textu, fluxisse totam ex concepta in statum pristinum restitutionis spe, & non citius ex certa fiducia vitæ futuræ, & a mortuis resurrectionis.

Quod attinet *Clerici* objectiones, eæ facile dissolvuntur. *Hebræi*, inquit primo loco, *dogma* de futura vita, & resurrectione, *quod alioqui credunt, hinc exculpi non putarunt*. Respondeo primo. Non mirum, quod *Hebræi*, in hisce *Jobi* verbis non videant neque resurrectionem *Messiæ*, quem morituum non credunt; neque resurrectionem *Jobi*, quoniam Gentiles, e quorum numero erat *Job*, resurrecturos non putant: ac præterea non mirum, si verum hujus loci sensum non percipiant carnales homines, qui in plerisque sacræ scripturæ locis, quæ sublimius aliquod mysterium continent, intelligendis, explicandisque caligant: ut præteream, haud paucos eorum resurrectionem mortuorum non credere. Secundo. Judæis recentioribus oppono *Scholiastem* Hebræum a *Mercero* laudatum, qui ea verba ita explicavit: *super pulverem* (id est super habitantes in pulvere, sive sepulcro) *surget ad dandum essentiam, & exitum omni invento, quem invenerit super pulverem*: tum multo majorem LXX. *Interpretum* & *Parafraftis Chaldæi* auctoritatem, qui ea verba interpretantur de mortuorum resurrectione. Nam *Septuaginta* ita reddunt: Οἶδα γὰρ ὅτι ἀπολεῖ ἰσχὺν ὁ ἐκλύων με, μέλλων ἐπ' γῆς ἀνίστασθαι σὺν δέρματί μου τὸν ἀνατηλόν σώματι. *Novi, æternum esse eum, qui me soluturus est, super terram ad suscitandam pellem meam, quæ sustinet ista. Paraphrastes* autem *Chaldæus* ita habet: בתר דרין פורקני יתי על עפר יקום ואנא ידעית דפריקי קים. ומן. *Et ego scio, quia Redemptor meus vivus est, & post hac redemptio ejus supra pulverem surget*. Quæ verba proculdubio satis indicant resurrectionem a mortuis.

Ad illud vero de Amicis *Jobi* facilis est & prompta responsio, eos ex illis fuisse ineptis, & importunis consolatoribus, qui non consolationem adferunt, sed amaritudinem, afflictionemque addunt afflicto. Quære in illis consolationis verba, & nulla invenies, sed solummodo importunas quæstiones, & digressiones prolixas. Et quod majus est, toti sunt in fugillando, accusandoque patientissimo viro, acsi eas omnes acerbissimas ærumnas sibi conscivisset sceleribus suis: quare Dominum ad iracundiam provocarunt, eo quod *non* essent *locuti rectum coram* ipso. Quid igitur mirum, si intempestivi isti *Paracleti* uberrimum consolationis fontem, qui est alterius vitæ remuneratio, imprudentes prætererierunt? At Deus saltem, inquit *Clericus*, si res jam revelata, aut alias nota erat, *monuisse Jobum, se effecturum, ne ipsum constantiæ suæ pœniteret, æternis & eximiis in eum collatis præmiis*. Immo, inquio ego, si res hæc nondum revelata, aut alias *Jobo* non cognita fuisset, tunc congruum erat, ut eam illi manifestaret, ne videretur, ipsi tam uberem consolationis fontem quadantenus invidere. Quod si maluit Deus *de creatione crocodili, & hypopotami, quæ*, ut ait Clericus, *Jobum terrere potuerunt potentiæ metu, solari vix potuerunt*, verba cum ipso facere, id in caussa esse potuit, quod noverat, ea notitia nequaquam carere patientissimum virum; eaque jam ad omnes constanter ferendas ærumnas suas, satis roborari. Et sane concipi vix potest (ut & hoc ceteris addamus argumentum), quomodo *Job* absque omni vitæ futuræ spe tanta in gravissimis ærumnis constantia divinæ sese voluntati subjecerit, ut ejusdem *sufferentiam* Jacobus Apostolus in aliorum exemplum celebrarit. Epist. Cath. V. 11. Quod igitur *Moses*, aut alius quicunque fuerit ejus libri auctor, repræsentet, Deum nihil de spe vitæ futuræ attigisse, id potius indicat, eam sententiam communem, vulgaremque eo loco ac tempore fuisse, quam defuisse *Jobo* viro illuminatissimo.

Quæ quum ita sint, jam se ipsa concidit

cidit quarta objectionis pars, quam item ſuppeditat temeritas *Clerici*, contendentis *Hebræos* vetuſtos caruiſſe cognitione futuræ vitæ, & reſurrectionis mortuorum. Nam ſi ejus expers non fuit *Job* Gentilis, eaque clare prodita in ejus libro reperitur; qua veritatis ſpecie poterit affirmari, eam non habuiſſe *Hebræos*, populum electum, in quo multo facilius, quam in ceteris populis, primæva iſta traditio conſervari potuit, & apud quem liber *Jobi* ſemper ut canonicus ſummo in honore habitus eſt? An non ad id ſatis eſſe illis potuit inſtructio vetuſtiorum Patriarcharum, & *Moſis* Legislatoris, quos præclara hac notitia deſtitutos fuiſſe, ſola temeritas affirmare poteſt? ad quam ut par eſt, retundendam, neceſſarium nequaquam duco, ſingulos excutere hebræorum libros, in quibus magis, minuſve clare exhibetur tum futura vita, tum perennitas animæ, & reſurrectio mortuorum (quod etiam multo prolixius foret, quam inſtituti noſtri ratio patiatur): quonſque enim contrarium non probetur (ut certiſſime a *Clerico* minime probatur) præſumptio hac in parte Hebræis vehementiſſime favet. En vero qua ratione commentum hoc ſuum conatur evincere: *Quum*, inquit, *multus fuiſſet ſermo apud Græcos jam a temporibus Homeri de altera poſt hanc vita, & forte etiam apud Orientales; attamen apud Hebræos V. T. ſcriptores aut altum eſt de ea re ſilentium, aut adeo obſcura ſignificatio, ut Phariſæi rem potius traditioni majorum, quæ quando cœpiſſet, aut unde manaſſet, non conſtabat, quam revelationi divinæ ſcriptis conſignatæ, debere ſibi viderentur.* Paucis in verbis multiformiter peccat vir ceteroqui doctus, ſed qui neſcio quo ſpiritu agere de iis aggreſſus eſt, *quæ ab Ethnicis objici judæis poterant*; niſi fortaſſe, ut hoc obtentu revelatam religionem impeteret, erga quam minus bene affectum ſeſe aliis quoque declaravit, aut ſaltem declarare viſus eſt. Multiformiter, inquam, peccat. Nam primo innuit, ſermonem de altera poſt hanc vita *Homeri* temporibus apud Græcos cœpiſſe, quum certum eſſe debeat, ſententiam hanc nullo non tempore inter eos floruiſſe. Secundo, ut exploratum ponit, Hebræos nonniſi ex revelatione in veteris teſtamenti libris propoſita notitiam haurire potuiſſe de altera vita; quum exploratum ſit, Hebræos, non ſecus ac alias gentes, quin & eo facilius, quo magis ipſorum Progenitores pietatem coluerunt, ex primæva, perennique traditione hanc habere notitiam potuiſſe. Eapropter licet *altum* foret, ut inquit ille, apud V. T. Scriptores *ea de re ſilentium*, aut tantummodo *obſcura* quædam *ſignificatio* (quod quam verum ſit, hujus loci non eſt examinare); exinde tamen confici non poſſet, judaicum populum ea caruiſſe notitia, quam Gentiles abſque revelatione obtinuerunt. Hinc, ut demus, quod ceteroqui *Clericus* non probat, viſum eſſe *Phariſæis*, *potius traditioni majorum, quam revelationi* in ſacris libris comprehenſæ ſeſe *rem hanc debere*; nihil id *Clericum* juvat, dum non evincat (quod nunquam præſtare poterit), Majores, unde fluebat illa traditio, ſectæ phariſaicæ fundatoribus multo vetuſtiores non fuiſſe, ſeu a primis ipſis humani generis propagatoribus non effluxiſſe, ut nos quidem certiſſime exiſtimamus: nihil enim faciendum ducimus, quod ille temere ait, minime conſtaſſe, *quando* ea traditio *cœpiſſet*, & *unde manaſſet*, quum nullum prorſus adferat hujus, quam Phariſæis ac fere omnibus Hebræis adſcribit, ignorantiæ fundamentum. At quicunque ſapiunt, firmiſſime tenebunt, *Phariſæos*, ſi ea de re fuiſſent rogati, hanc eſſe perennem ab orbe condito, vel inſtaurato humano genere traditionem, nihil hæſitantes reſponſuros. Erat ego immaniter, vel prorſus illudit *Clericus*, quum ſubdit, *Sadducæos*, eam *cum reliquis Phariſæorum traditionibus rejeciſſe*; quaſi vero ſolas Phariſæorum traditiones, & non alia quoque communia dogmata rejeciſſent *Sadducæi*, quos ab *Epicureorum* doctrina & vita parum abfuiſſe conſtat. Ridendum eſt vero, quod ipſe *Clericus* ſubdit, eos *alteram vitam in lege & Prophetis invenire non*

In Prolog. Hiſt. Eccl. Cap. VIII.

potuisse: Unde enim novit ille, *Sadducæos* aliquando, & quidem animò ab affectionibus & præjudiciis vacuo, eam quæsiisse? Multo sane verisimilius est, ipsos invenire noluisse eam veritatem, quæ sibi, utpote fere *Epicureis*, nimium incommoda videretur. Nam ceteroqui, etsi extitisset tantummodo *obscura ejus significatio*, *in lege & Prophetis*; non deerant certe *Sadducæis* præsidia, quibus eam valuissent certo detegere, si quidem sincere quærere voluissent. Hinc non mirum, si *Pharisæi* ipsos ab eorum sententia deducere nequiverint (quod frustra, irritoque conatu urget *Clericus*); nam iis, qui in respuenda veritate obstinatiores sunt, desunt nunquam effugia, ut sese veritati subtrahant; & quum aliud non possunt, oculos claudunt, obstruuntque, ne micantem lucem perciant. At quid hic *Clericus Pharisæos* duntaxat memorat, ac si ii soli cum *Essenis*, de quibus paullo ante mentionem fecerat, huic sectæ adhærerent, vitaque altera, & mortuorum resurrectio opinio esset propria illius sectæ, non dogma nationis integræ, una dempta *Sadducæorum* secta, hominum scilicet manipulo, si ad totam universamque comparentur Judaicam nationem. Hinc etiamsi verum esset quod indicare *Josephus* videtur, Pharisæos, & *Essenos* ita quod credebant expressisse, *ut quæ dicebant*, *Græcis Poetis ac Philosophis accepta referre deberent* (quod tamen intelligendum de aliquibus, non de omnibus); hinc tamen nemo sanæ mentis deduxerit, hoc dogma a *Græcis* ad *Hebræos* commigrasse: facile enim potuerunt homines aliqui profanæ eruditionis ostentandæ gratia commune, antiquissimum, ac maxime domesticum dogma *Græcorum*, aut Philosophorum placitis, aut Poëtarum figmentis accommodare.

Ceterum, hebraicum populum de altera vita rectissime sensisse, fidem præferunt indubiam duo eorum *Ecclesiastici* & *Sapientiæ* libri: in quibus, ac præsertim in altero, luculentissima sunt de bonorum, malorumque post mortem retributione testimonia. Legantur præ ceteris Capita III. IV. & V. quæ ferme integra in ea re explicanda insumuntur. Neque vero reponat *Clericus*, libros illos non continere legem judaicam, nec esse Hebræis *authenticos*. Nam responsio in promptu est, omnino sufficere, eos libros & auctores habere hebræos, & publice apud illos esse receptos, seu legi publicè, ut inde conficiatur, communia & præcipua eorum dogmata continere; præsertim quum *Sapientiæ* liber data opera adversus *Sadducæos* videatur conscriptus, quorum insania graphice describitur Cap. II. Deinde vero, quum liber iste tam diserte, copioseque disserat de altera vita, argumento est validissimo, ejusmodi dogma non tunc recens fuisse apud eos invectum, sed jampridem vetusta traditione firmatum. Quod utique confirmari potest ex eo, quod Gentilium nemo hanc *Hebræis* ignorationem objecerit. At objicere tamen eos potuisse contendit *Clericus* hanc *Legi Mosaicæ omissionem*, propterea quod, quidquid sit de posterioribus scriptis, nec in ea, quin nec in ipsis Prophetis, *tanta res*, *& tam necessaria ad conservationem Religionis & virtutis*, expressa fuerit. Eo scilicet animo erga Religionem revelatam affectus est *Clericus*, ut defectum hunc *Mosaicæ* legi, quæ procul dubio a Deo est, objiciendum, seu objici posse non dubitet. At quid opus erat, inquio ego, ut *Moses* & *Prophetæ* eam data opera veritatem exprimerent, quam iis, quibus scribebant aut loquebantur, naturali jam lumine, perennique traditione perspectam esse sciebant? Satis profecto fuerat, ut eam aliunde notam veluti fundamentum eorum, quæ dicebant, supponerent. Hoc ipso enim veritati hujusmodi testimonium perhibebant, eamque sin magis, æque saltem, ac si eam diserte expressissent, confirmabant. At vero *Mosem*, & *Prophetas* pro fundamento eorum, quæ dicebant, aut scribebant, posuisse alterius vitæ, futuræque retributionis notitiam, vel ex eo manifeste colligitur, quod plurima scriptis mandarunt, quæ procul dubio intelligi vellent a suis, neque tamen post-

sent, nisi supposita animæ post mortem superstitis & immortalis notitia. Et sane qui intelligi alia ratione potuissent, quæ *Moses* scribit in *Pentateucho* suo, Gen. V. v. 24. ex. gr. *Enochum*, postquam *ambulasset cum Deo*, in præmium pietatis suæ ablatum ab ipso, seu juxta multorum sententiam e vivis exemptum: Ib. XXV. 8. *Abrahamum*, dum mortuus esset, *congregatum esse ad populum suum* (*a*); Ib. XV. 1. & antea ipsi dixisse Deum: *ego sum merces tua magna nimis*. Isaacum per mortem Ib. XXXV. 29. *appositum esse populo suo*; *Jacobum* proxime moriturum dixisse Domino: *expe-* Ib. XLIX. 18. 19. 12. *Elabo salutare tuum*; & ad Filios: *ego congregor ad populum meum*, idest morior: mortuum denique, & ipsum *appositum esse ad populum suum*: & ut alia multa præteream, Deum vetuisse Deuter. XVIII. 11. Israelitis, ne ritus & mores Cananæorum adoptarent, eumque inter ceteros, qui apud illos vigebat, *quærendi a mortuis veritatem*. An vero hæc *Moses* prudenter scripsisset populoribus suis, nisi exploratum apud illos fuisset, animas hominum simul cum corpore non interire, sed superstites, adeoque immortales esse; quum hujusce modi dicta, nonnisi hoc posito intelligi valerent, veramque sententiam aliquam continere? Simile argumentum confici potest tum ex iis, quæ narrantur in libris Regum I. Reg. de Anima *Samuelis* evocata a *Saule* per XXVIII. *Pythonissam*; de anima mortui *pueri* in- III. Reg. XVII. 22. tra eum *reversa*; de puero alterò re- IV. Reg. IV. 35. scitato ab *Eliæo*; & de *cadavere*, quod Ib. XIII. 21. ossium ipsius contactu *revixit*; tum ex innumeris Prophetarum dictis, quæ hic indicare, nedum referre non vacat. Sed quæ hucusque attigimus satis profecto sunt, ut insanire merito censeatur quisquis *Hebræos* priscos alterius post mortem vitæ ignaros fuisse contenderit. Et sane, quum Hebræis præ omnibus aliis gentibus vera origo hominis innotuerit; qui verisimile esse poterit, hanc maximi certe momenti de immortalitate animæ veritatem, unde pendet Religio omnis naturalis, ac revelata, quamque norant gentes ceteræ, eos latuisse? Sed hac de re pro instituto nostro jam nimis multa, nisi comprimendæ *Clerici* audaciæ necessaria visa fuissent.

Objectio tertia. Etiamsi admittatur universalis de animorum æternitate consensus, non exinde tamen satis sententia illæc firmatur. Aliæ enim præter quam perennis *traditio*, aut *vox naturæ*, hujus rei causse esse potuerunt: nempe vel humanæ ostentationis vanitas, ac gloriæ captandæ studium cum aliorum superstitiosa levitate credendi conjunctum: vel Principum & Legislatorum sive fraus sive industria ad facilius continendos in officio populos, vel ad egregia æque ac difficilia facinora excitandos: vel demum error aliquis communis, qui totum occupaverit orbem; quemadmodum etiam Idololatria, seu plurium Deorum cultus a cunctis gentibus receptus videtur.

Responsio. Nihil eorum, quæ in objectione recensentur, sufficiens esse potuit universalis consensus, quo de agimus, causa: quanquam non diffitendum, ea omnia admisceri potuisse, non quidem ad substantiam dogmatis invehendam, sed ad quædam excogitanda, quibus aut suavius, aut fortius populorum animis infigeretur; & hi quoque nimia quadam credulitate quæ adjecta forent, exciperent. Sic ambitio Philosophos, Poetas oblectandi cupido, utilitatis amor Principes permovere potuerunt, ut sua commenta, aut figmenta procuderent: at hoc ut facerent, in mentem illis nunquam venisset, neque populi adeo facile illis, quæcunque dicebant, credidissent, nisi jam aliunde hoc dogma clarius

(*a*) Hec certe dictum significare non potest, *Abrahamum* sepultum fuisse in sepulcro patrum suorum: id enim Scriptura ipsa refellit, quæ narrat Genes. XXV. 10. sepultum fuisse in *spelunca duplici*, *quæ sita* erat *in agro Ephron filii Sæar Hæthæi*, quam ipse *emerat a filiis Het*; & consequenter procul valde a Sepulcro Patrum suorum, quod in Chaldea erat, unde, jubente Deo, *Abrahamus* exierat.

rius aut obscurius, tum ex primæva traditione, tum ex interna *voce naturæ* eorum animis insedisset. Et quidem nec Philosophi commentis suis, nec suis Poetæ figmentis, nec Principes documentis unquam efficere potuerunt, ut universali consensu exciperetur. Illud potius constat, eos suis illis additamentis effecisse, ut a multis, qui ea vel a substantia dogmatis secernere nesciebant, vel imprudenter existimabant, dogma ipsum his commentis inniti, res ipsa aut rejiceretur, aut in dubium revocaretur. Postremo fieri nullatenus potest, ut error ullus utcunque fucatus, ornatus, aut inculcatus universali consensu recipiatur. Universalis enim consensus, universalis caussa, seu communis omnibus, sit oportet: quæ profecto nullatenus esse potest errori obnoxia. Non alia ergo esse potuit universalis de perennitate animorum consensus caussa, nisi vel naturalis quidam stimulus ac sensus, seu *vox naturæ* omnibus communis, vel primæva ab uno communi fonte traditio promanans, vel utrunque, ut supra dictum est. Quoad Idololatriæ exemplum attinet, nego, eam unquam fuisse universalem, nec ubique eandem; sed potius ita ubique variam, ut vel sola varietate falsitatem suam liquido demonstraret.

CAPUT III.

Humanas omnes actiones necessarias esse, post Hobbesium, *&* Spinosam *docent ex Protestantibus Juris naturæ Scriptoribus* Thomasius, Coccejus, *aliique non pauci; quorum pernicios issimus error refellitur; demonstraturque, hominem esse vera præditum libertate.*

LIbertatis nomine hoc loco intelligimus *facultatem agendi, & non agendi immunem ab omni necessitate.* Et hanc libertatem is habere censetur, qui juxta rationem, & beneplacitum suum, seu prout sibi videtur, ac lubet, operatur; & ita quidem operatur, ut absque ulla mutatione eorum, quæ sunt extrinseca voluntati, possit non agere, imo & non agendi voluntatem concipere. Libertatem ita circumscribere placuit, ut sublata omni ambiguitate verborum, quæstionis status clarissime pateat. Sunt enim non pauci tam liberales in admittendo nomine libertatis, quam sunt ab excludenda necessitate alieni. (*a*) At vero descripta libertate

(*a*) *Libertas & necessitas*, ait *Hobbesius* (Leviath. cap. 21.) *consistere simul possunt.* Nec mirum, ipsum ita loqui, atque sentire; etenim *libertatis* vocabulo nil aliud intelligit, ut aperte profitetur, quam *externorum impedimentorum abfentiam.* (Ibid. cap. 14.) Atque exinde deducit (Ibid. cap. 21.) aquam per fluminis alveum *tum libere, tum necessitate naturæ versus declivia moveri*: ex eo scilicet, quod absint *impedimenta externa*, quæ ipsius cursum inhibeant. Nonne satis pulchra hæc est fluminis libertas? Neque tamen aliam agnoscit ille in humanis actibus libertatem. Hinc *actiones omnes voluntariæ*, subdit, *quæ sua natura liberæ sunt* (nimirum *ab externis impedimentis*) *quia tamen caussas habent, & caussa illæ alias caussas, & sic perpetuo usque ad caussarum omnium caussam primam, nempe divinam voluntatem, necessariæ sunt.* Spinosa diserte scribit, se *libertatem non in libero decreto*, seu electione voluntatis, *sed in libera necessitate ponere.* Et paullo post (Epist. 62.) concedit Cartesio, *nos quibusdam in rebus nullatenus cogi, si per hominem coactum intelligit eum, qui invitus agit*; negat vero, *nos in aliqua re liberos esse a coactione, si per coactum intelligit qui, quamvis non invitus, necessario tamen agit.* Hoc itaque sensu semper nos *coacte* agere non dubitat, (Epist. 49.) quatenus semper ab extrinsecis caussis determinamur; adeoque cuncta, quæ agimus, *inevitabili necessitate* agimus. Nihil ab his discrepat *Thomasius.* Voluntas, inquit, (Fund. J. N. cap. 1. §. 66. & seq.) *intrinsece nullam libertatem, ideoque nullam electionem liberam, & indifferentem habet. Servit illa aliis potentiis tam extra, quam intra hominem, quatenus cupidini gratæ sunt, eamque irritant, & inclinant. Dum autem non semper intelligitur quod voluntas agat irritata ab ejusmodi potentiis, tum hoc intuitu dicitur libera. Dicitur, inquam, sed non est. Nam volun-*

præditum esse hominem triplici, potissimum ratione demonstro. Una hæc est.

Intima experientia certi sumus, multa nos facere vel omittere ex propria nostra ratione, ac beneplacito, seu quia hoc agere, & illud omittere bonum esse judicamus & nobis libitum est; adeoque & ita volumus illud facere, ut tunc quoque cum volumus, possimus etiam non velle: qua de re omnium conscientiam appello. Non igitur dubitandum hominem esse vera præditum libertate.

Argumentum hoc ab intimo sensu ductum, quo in re quacunque validius nullum, efficaciusque censeri solet; in hac tamen nullius esse ponderis, ceu animi sibi nimium blandientis imaginatione unice innixum, perfricte affirmant humanæ libertatis osores. *Benedictus de Spinoſa* evertere illud se posse putat paritate lapidis, qui utique *a causa externa ipsum impellente certam motus quantitatem accipit, cessante causæ externæ impulsu, moveri necessario pergit. Porro concipe*, subdit, *si placet, lapidem, dum moveri pergit, cogitare & scire, se quantum potest, conari, ut moveri pergat. Hic sane lapis, quandoquidem sui tantummodo conatus est conscius, & minime indifferens; se liberrimum esse, & nulla alia de causa in motu perseverare credet, quam quia vult.* Tunc vero quasi triumphans concludit: *Atque hæc humana illa libertas est, quam omnes habere jactant, & quæ in hoc solo consistit, quod homines sui appetitus sunt conscii, & causarum, a quibus determinantur, ignari.* Sed immerito triumphat *Spinoſa*; & procul ea fingit de lapide, quæ, si cogitaret, minime ei convenirent. Ait enim, illum *conatus sui conscium* fore: sed cujusnam conatus? Si nullum reipsa exerit, neque ut exerat, opus habet eo. eo, quod *a causa externa ipsum impellente certam motus quantitatem accipit*. Neque vero potest lapis ullo modo *conari*: nam *conari* proprie est intus viribus niti; cujusmodi viribus plane destituitur lapis. Non sciret itaque lapis conari se, sed tantummodo *moveri*: quæ duo valde diversa sunt: nam & qui cymba vehitur, vel rheda, aut ab alio trahitur, vel impellitur, movetur quidem; sed tamen ad hunc motum exercendum ipse minime conatur. Non posset ergo lapis, tametsi cogitare fingatur, *credere*, se *liberrimum*, vel ullo pacto liberum *esse*, quemadmodum potest homo, ob contrariam utique rationem. Deinde, si lapis ille suaviter imaginaretur, se liberum esse, facile deprehenderet errorem suum, inito suarum virium experimento: si nempe vellet eum, quo fertur, cohibere motum, aut retardare, vel alio flectere; ut vellet profecto, si prævideret futurum, ut aut in duriorem lapidem, a quo esset confringendus, impingeret; aut in ignem rueret, a quo solvendus esset in calcem. At homo, qui libere movetur, motum, ut lubet, suum flectit alio, accelerat, retardatque, atque etiam sistit omnino. At quoniam *Spinoſa* fingit, lapidem illum cogitare, fingamus etiam nos, eundem posse supra semetipsum reflectere, ut reflexionis capax

Epist. LXII. pag. 384.

voluntas hominis semper irritatur, etiamsi id fiat insensibiliter. Concludit vero hac vere digna *Thomasii* sententia: *& qui hæc agnoscit, nec putat, se libere agere, & absque irritatione, is jam desiit desipere*. Sic, *Thomaſio* judice, *desipiunt* omnes, qui se liberos arbitrantur: & judice *Spinoſa* homines idcirco se *liberos esse putant, quod actionum suarum sunt conscii, & ignari causarum, a quibus determinantur*. Fateor *desipientiam* hanc, & *ignorantiam* multo mihi cariorem esse, quam horum Scriptorum sapientiam, atque meritis triumphis.

ritiam. At illos potius plane desipere demonstrabo, postquam unicum adhuc ex Protestantibus *Germanis* de jure Scriptoribus commemoravero. Is est celebris *Coccejus*, qui docet, (In disput. de dolo, & culpa &c. §. 2.) *necessitatem vitiosæ libertati opponi*; adeoque *libertatem non consistere in indifferentia actuum ad contradictoria; sed in eo, ut quæ quis agit cum assensu pleno, & complacentia agat, etiamsi aliter agere non possit: ut si quis in Belgium navigare volens, vehementia venti eo feratur*.

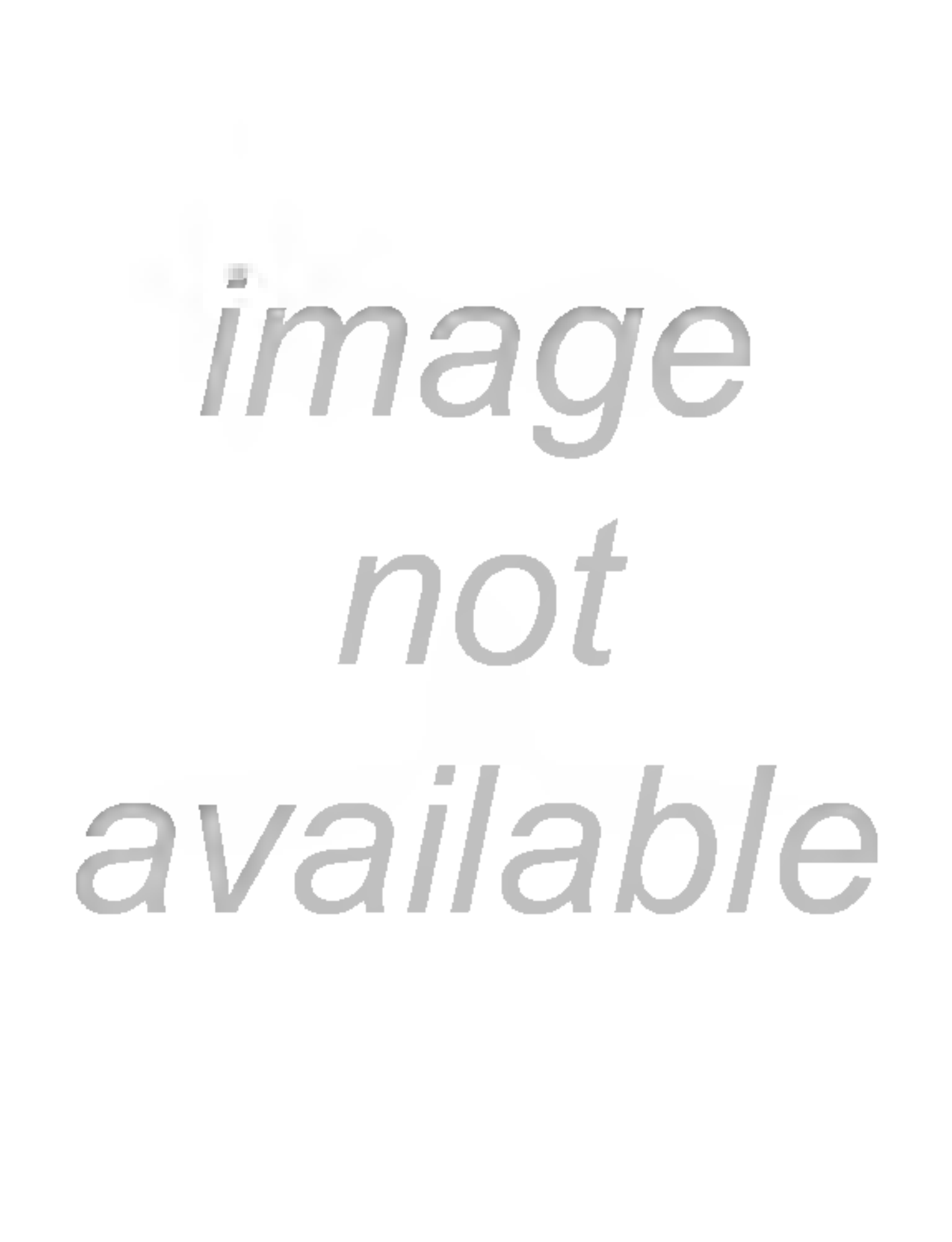
image
not
available

trantur; certi fiant? Minime gentium. Hæc vero omnia homines maturi, sobrii, ac præsertim philosophi præstant. Est itaque mera illusio horum intimum sensum de insita libertate cum vana illorum, si quæ sit, quod nunquam crediderim, credulitate comparare. Sed illud etiam comparationem istam profligat, quod si ex eo quod infantes, deliri, ebrii, somniantes falluntur, dum sese liberos credunt, recte inferretur, vigiles etiam ac sobrios æque facile falli posse, dum de se idem credunt, putantque sese intimo sensu libertatem percipere; posset etiam inferri nos falli posse in omnibus, quæ clarissime, & evidentissime cognoscere putamus; adeoque de re nulla nos certi esse possemus. Quæ quidem consecutio, quanquam *Pyrronicis*, ac *Scepticis* maxime arrideat, tamen a sapientum omnium sensu prorsus abhorret; præsertim quia Deo O. M. summe injuriosa est, adeoque & principii, unde profluit, falsitas tanquam comperta & explorata merito habenda est. Jam itaque desinat crociare *Spinosa*, ac ineptissimis exemplis certissimæ veritati ne amplius reluctetur: neque illud etiam ultimo loco fingere audeat, homines sese liberos *propterea* tantummodo *credere*, *quod res quasdam leviter appetant, quarum appetitus facile potest contrahi memoria alterius rei, cujus frequenter recordamur*. Nam haud tam levi fundamento niti generalem hominum de sibi insita libertate persuasionem, constat ex dictis. Quid? Quod hoc, quod ipse *præjudicium* appellat, *omnibus hominibus innatum esse* ultro concedit. Ergone falsitas omnibus hominibus innata putanda est? Id mediusfidius absque supremi numinis naturæ conditoris injuria dici non potest.

Nescio tamen, annon majorem Deo O. M. injuriam inferat *Bælius* ea, qua utitur, hypothesi ad eripiendam huic ex intima experientia deducto argumento certitudinem. Si *Deus* inquit, *ita leges unionis animæ cum corpore temperasset, ut omnes animæ modificationes essent tum inter se, tum cum certis cerebri modificationibus necessario connexæ, profecto illud idem in nobis contingeret, quod experimur*. Adeoque ineffet nobis sensus *Idearum, affirmationum, deliberationum, velleitatum, volitionum. Sive enim volendi actus sit nobis ab externa impressus causa, sive a nobismetipsis productus, illud æque verum erit, nos velle, & intimo sensu percipere quod velimus. Et quandoquidem causa ista exterior quantum vult, volitioni, quam nobis imprimit, admiscere valet oblectationis, interdum experiri possemus voluntatis nostræ actus nobis infinite placere, eosque illo nos ferre, quo appetitiones nostræ validius propendent*. Hoc ego totum facile concesserim, si tamen Deus posset perpetuo nobis illudere; si posset de constanti perennique deceptione nostra oblectari; si posset omnem nobis certitudinem eripere, nullo nobis relicto medio, quo verum a falso, certum a dubio, bonum a malo tuto ac certo secernere possemus. At hoc ipsum apertissime pugnat cum idea, quam habemus omnes Dei infinite boni, veracis, providi, φιλανθρωπου, seu *hominum* creaturarumque suarum *amantissimi*. Absit igitur, ut hoc vanissimum commentum argumento huic nostro pro libertate homini asserenda ex intima experientia deducto, vel minimum detrahat certitudinis gradum. Ratio nunc altera proponenda est, quæ ita se habet.

Homo censendus est liber, si neque ab exteriore ullo principio cogatur, neque a natura determinetur ad peculiares actiones; neque demum ab objectis ulla ei necessitas imponatur. At vero homo imprimis ad plurima agenda nullo externo cogitur principio. Quo enim quæso? Non hercle a Deo, qui, ut cetera modo omittam, non potest hominem cogere ad tot scelera, quibus ille se coinquinat sæpenumero. Non a primo aliquo principio malo (quod delirantes *Manichæi* admittebant); nam nullum omnino esse hujusmodi principium, certa res est: non ab agente aliquo creato; nullum enim creatum agens in voluntatem agere quidpiam valet. Experientia denique, & intimus sensus nullum

Réponse aux questions d'un Provincial Cap. CXL.

lum externum principium agnoſcit. Riſum vero meretur, quod ait *Spinoſa* eſſe quidem *cauſſas externas, a quibus homines neceſſario determinentur*, ſed ab iiſdem eas *ignorari*; quum nullum aſſertionis hujus fundamentum afferat, niſi forte abſurdiſſimam hypotheſim ſuam de rebus omnibus neceſſario ex divina ſubſtantia promanantibus. Hominem vero a propria ipſa natura nequaquam determinari, explorata res eſt. Quam ob cauſam bruta animalia ejuſdem generis omnia eaſdem ſeu omnino ſimiles actiones conſtanter edere videmus: at homines varii, vel vario etiam tempore iidem, variiſque in circumſtantiis varia omnino, totoque cælo quandoque diverſa operantur. Demum nullam objecta homini neceſſitatem imponunt; ea enim a ratione propoſita, ad ſummum voluntatem alliciunt; at eam determinare non valent, quum careant omni actione; neque poſſunt ipſam ad ſeſe determinandam compellere, quum non ſint infinitæ virtutis, neque unumquodque eorum totam expleat voluntatis capacitatem; quemadmodum explet, aut bonum generatim, aut perfecta cujuſque felicitas. Iis igitur reſiſtere valet voluntas; nec obſequitur quidem, niſi quia ſuo modo, hoc eſt libere vult: quia videlicet ita eſt ſuapte natura comparata, ut nonniſi quod bonum videtur, & placet, velit (ei porro placere nihil poteſt abſque aliqua cauſſa ſeu momento a ratione propoſito), & ad illud perſequendum inſita ſibi virtute ſe ipſam flectat, atque determinet: neque plus aliquid ad libertatem exigitur. Eſt igitur homo revera liber.

Tertia ratio communiſſimo, atque perpetuo hominum conſenſu nititur. Omnes enim homines ſeſe liberos credunt: omnes vero homines in re præſertim propria, ſeu quæ ad propriam experientiam ſpectat, falli, abſurdum eſt aſſerere, quod tamen aſſerunt *Spinoſa*, & *Thomaſius*. Et quidem *in omni re* ut optime Tullius, *conſenſio omnium gentium lex* (vel ut habet alibi) *vox naturæ putanda eſt*. At qua quæſo in re alia æque, ac in hac conſenſere gentes omnes, aut conſentiunt? Univerſalis hujus conſenſionis certiſſimum argumentum eſt, quod nullus eſt populus, qui nullis regatur legibus; nullus eſt populus, qui non cenſeat alias quidem actiones laude præmioque, alias vituperatione & pœna dignas; nullus ubi non hortationes, non preces, non minæ adhibeantur, ut ad agendum aliquid alii inducantur, excitenturque. At vero quiſnam adeo deſipiens ſit, qui velit præſcribere leges homini, quem credat neceſſario operari? (*a*) Quinam actiones ejus laude præmioque, vel vituperatione,

Tuſcul. lib. 2. cap. 17.

(*a*) Spinoſa ſuſtinet (Epiſt. 49) *inevitabilem rerum neceſſitatem neque leges divinas, neque humanas tollere. Nam documenta moralia*, inquit, *ſive normam legis ab ipſo Deo acciptant, ſive non, divina ſunt, & ſalutaria; & ſi bonum, quod ex virtute, & ex amore Divino ſequitur a Deo tanquam judice accipiamus, vel quod ex neceſſitate Divinæ naturæ emanet, non propterea magis, aut minus optabile erit; ut nec contra mala, quæ ex malis, operibus ſequuntur, ideo quia neceſſario ex iiſdem ſequuntur, minus ſunt timenda: & denique ſive ea, quæ agimus, neceſſario, ſive libere agamus, ſpe tamen, aut metu ducimur. Quare falſo aſſeritur*, concludit, *me ſtatuere præceptis nullum relinqui locum*. At *Spinoſa* rem involvit, ideaſque perturbat. Omnes enim clare intelligunt, aliud eſſe legem divinam, aliud eſſe rem, ſeu emanationem divinam. Deinde *bonum*, utique etiam *neceſſarium*, eſt optabile; & *malum*, tametſi neceſſarium, eſt *timendum*: ſed & illius *optatio* ſive deſiderium & hujus *timor* fruſtranea ſunt, ſi actio, ex qua neceſſario ea ſequuntur eligi, vitarive non poteſt. Quid vero refert, ſi ſemper (quod ego non facile conceſſerim) *ſpe* aut *metu* ducamur, ſi & *ſpes*, & *metus* ſint neceſſaria? Ergone idcirco mandatis locus relinquitur, ſi ſublatis mandatis omnibus, æque omnia non ſecus, ac iiſdem poſitis, contingerent? Melius in ſpeciem humanis legibus alibi proſpicit *Spinoſa*, poſita etiam inevitabili agendi neceſſitate. Qua de re ita diſſerit. (Ethices parte IV. prop. 37. Schol. 2.)

ne, & pœna dignas censeat? (*a*) Quis preces in illum, hortationes, minasve adhibeat? Insanum est vero, quod omnes sibi persuadent verum esse, inficiari: nihilque magis temerarium fingi potest, quam affirmare universalem omnium persuasionem esse meram *ignorantiam*, & *præjudicia*, ut sentit *Spinosa*, aut *desipientiam*, ut Thomasius. Igitur verissimum censeri debet, hominem esse preditum facultate agendi, & non agendi ab omni necessitate immuni: quod est esse liberum.

Objectio prima. Dubitari non potest, om-

2.) *Qua ratione, inquit fieri possit, ut homines qui affectibus necessario sunt obnoxii, atque inconstantes, & varii, possint se invicem securos reddere, & fidem invicem habere, patet ex propositione 7. hujus partis & propositione 39. partis III. nempe quod nullus affectus coerceri potest, nisi affectu fortiore & contrario affectui coercendo; & quod unusquisque ab inferendo damno abstinet timore majoris damni. Hac igitur lege societas firmari potest, si modo ipsa sibi vindicet jus, quod unusquisque habet se vindicandi, & de bono & malo judicandi; quæque adeo potestatem habeat communem vivendi rationem præscribendi, legesque ferendi, easque non ratione, quæ affectus coercere nequit, sed minis firmandi: quibus scilicet incutiatur timor majoris mali, quam sit bonum illud, cujus spes alias necessario ad legis violationem determinaret, adeoque affectus spei major, & contrario affectu timoris coerceatur.* Sic Spinosa: atque vix dubito, ceterorum quoque, qui perpetuam agendi necessitatem propugnant, quandoquidem plerique diversimode loquantur, eandem, aut modicissime discrepantem esse sententiam. Sed fallitur *Spinosa*, & quicunque putant hac ratione *legibus* relinqui locum: Duo enim sunt in quacunque lege, nempe *ordinatio*, & *sanctio*, ut alibi diximus: quæ si comparentur ad invicem, haud dubium, quin prior substantiam efformet legis; posterior vero non tam legem efficit, quam ejus jam constitutæ promovet, urgentque executionem. Porro posita *inevitabili* agendi necessitate priori nullus relinquitur locus, ut patet. Posterior quidem adhuc locum haberet aliquem, non enim ad propositum scopum ea in hypotesi prorsus esset inutilis. At hoc ad legem satis non esse tum ex dictis perspicuum est; tum ex illo fit manifestius, quod etiam bruta ab inferendo damno persæpe *abstinent* injecto terrore; quibus tamen leges imponi nonnisi absurdissime quis dixerit. Quod autem hac in re discrimen inter belluas & hominem versatur, in eo repositum, quod illis quidem nonnisi mechanice, ut ita dicam, incutiatur timor; homo autem denunciatione, & intimatione minarum in metum adducitur, institutio nostro non officit; nam in utrisque idem est effectus timoris, utcunque diversimode percepti. Sed si solo timore, seu comminatione pœnarum constant leges, in hoc ergo uno sistere deberent Imperantes omnes, & Legislatores quique; non verba præcipientia aut vetantia in suis edictis adhibere; non rationes ullas adferre, quibus subditi de justa legis causa persuadeantur, quo facilius obtemperent. Sed quid dico obtemperent? Si ne obedientia quidem ulla concipi potest, dum actio quævis est necessaria: neque profecto merito increparetur, qui quoquo modo non obediret; id enim ex eo unice proficiscereture, quod imperans eum illi timorem minime incusserit, qui contrarium spei affectum coerceat; quo haud compresso, obedientia est impossibilis. Demum major nulla ratio suppereret, cur legitimo potius Principi, quam Tyranno foret obtemperandum, si uterque ad obediendum posset solo timore compellere; & subditus nonnisi timore prævalente, commotus obedire valeret. Scio equidem quid ad hæc *Spinosa* cum assceclis suis fit responsurus, videlicet, principes, etsi satis illis foret comminari pœnas, timoremque incutere, verba tamen imperii adhibere, quia tum sese, tum alios liberos esse fallo existimant, & ex eodem præjudicio prodire cætera, quæ hic adduntur. At his ego non aliud reponendum arbitror nisi & eos quoque ita loqui, quia sanos se putant, quum sint (hac in parte) *insani*.

(*a*) Coccejus (l.c.) docet, hominem, sin propter actiones necessarias, attamen *propter complacentiam*, qua agit, si coactus, vel invitus non agit, *mereri laudes vel pœnas*: quasi non eadem ratio sit de actione, atque de complacentia actionem comitante, si utraque sit necessaria.

omnia in hoc universo, certo constantique ordine, seu continuata caussarum, effectuumque serie contingere; alioqui daretur purus *casus*, qualis in Epicureorum schola admittebatur. Si hoc autem verum est; omnia ergo inevitabili rapiuntur fato. Consecutionem hanc si negas, visque aliqua secus fieri posse, ac fiant: igitur, subsumo, aut nullus in hoc universo constitutus est ordo; aut si quis constitutus est, violari ille potest, ac perturbari: quorum alterum naturæ Conditoris insipientiam, alterum impotentiam argueret. Igitur necessario contingunt omnia, adeoque & qualescunque hominis actiones: homo igitur agendi, & non agendi libertate minime gaudet.

Responsio. Omnia in hoc Universo, ne quidem exceptis quibuslibet hominis actionibus, certo, constantique ordine fluere, adeo ut *casus* proprie dictus in nulla re locum habeat, minime dubitandum est. Ast hinc minime consequitur, agi, rapique omnia inevitabili fato. Neque enim hujuscemodi ordo, rerumque omnium series aut ab ipsa Dei essentia naturali quadam emanatione profluit, ut absurdissime commentus est *Spinosa*; aut necessaria Dei voluntate constitutus est, ut vulgo *Stoici* docuisse censentur: sed eum Deus non tantum libere ab initio definivit, sed etiam actione sua, influxuque ita rerum naturis consentaneo, accommodatoque persequitur, ut caussæ liberæ, cujusmodi humana mens est, salvam, & incolumem semper activitatem relinquat, ac libertatem. (*a*) Neque hoc inficiari potest, nisi qui aut adeo impius sit, ut Deo potentiam detrahat id præstandi; aut certe sensum habeat adeo hebetem, obtusumque; ut sese propriam, ubicunque voluerit flectere voluntatem, seu ex propria determinatione operari non animadvertat, non sentiat.

Objectio secunda. Voluntas, cum sua-

pte natura determinata ad bonum sit, necessario fertur in id, quod sibi a ratione tanquam bonum, & conveniens, omnibus expensis, proponitur. Ratio autem nihil proponere valet velut bonum, atque conveniens, nisi quod vigentibus animi inclinationibus consentaneum est. Porro hujusmodi inclinationes sunt prorsus necessariæ; oriuntur enim tum ab interna animi, corporisque constitutione, tum ab externa objectorum impressione. Quum igitur voluntas necessario pendeat a ratione proponente; mentis vero propositio necessario item ab inclinationibus; & inclinationes æque necessario ab objectorum impressione pendeat; jam ea libera, & indifferens esse non potest: ex necessariis enim caussis nonnisi necessarius effectus prodire valet.

Responsio. Voluntas quidem ad generalem rationem boni, & ad summum etiam bonum, cujusmodi est *Beatitudo*, naturaliter determinata est, adeoque relate ad tale bonum nulla ei convenit libertas. At non perinde se habet erga particularia bona, quæ plerunque sunt ei agendi motiva: ea enim, quum sint finita, & limitata, quemadmodum non totam explent capacitatem voluntatis, ita nullam ei necessitatem imponunt; siquidem ad eam permovendam finitæ virtutis sunt, ut in probationum altera dictum est. Quum igitur ratio, pensatis, libratisque omnibus, quidpiam velut bonum, atque conveniens ultimo proponit; non potest quidem voluntas in contrariam ferri partem (neque enim amplecti potest, aut tendere in malum, qua malum est); indubie etiam eidem rationi ita dictanti obsequetur; ejusmodi namque indolis condita a Deo est, ut a ratione per motiva sibi proposita flecti debeat: attamen flectetur libere, seu ipsa, ut ita loquar, flecti se libere sinet, seu potius ipsa se libere flectet: quandoquidem, quum ra-

(*b*) *In hoc immobilis, & certus est Divinæ providentiæ ordo, quod ea, quæ ab ipso providentur, cuncta eveniunt eo modo, quo ipse providet, sive necessario, sive contingenter, sive libere.* S. Thom. p. 1. qu. 22. ar. 4. ad 2.

tio nulla alia in eam vi polleat, nisi qua pollent motiva ab ea proposita; istaque, ut diximus, virtutis sint finitæ, ac limitatæ, adeoque ab ipsa voluntate superabilis; nullam ei valet necessitatem inferre: quamobrem, si voluntas obsequitur rationi, id ex eo est, quod ita ei placet, adeoque plane libere: omnium enim sensu liber ille censetur, qui ideo operatur, quia ita illi placet, seu quia ipsum ita agere oblectat. Quo plane conficitur, voluntatem nostram, etiam facta per rationem ultima motivorum allicientium propositione, liberam esse, seu libere (licet infallibiliter) sese determinare.

Verum adhuc amplius aliunde elucet in ipsa rationis propositione indifferentia libertatis. Quum enim nullum particulare bonum sit omnimode connexum cum idea Beatitudinis, in quam naturaliter, necessarioque ferimur, nullumque totam exhauriat amplitudinem boni; hinc fit, ut possit ratio varia voluntati bona proponere, unum cum altero conferre, & varia bona sub diversis rationibus considerare(*a*); atque cum variis, quæ semper insunt homini, inclinationibus comparare: imo & ipsas peculiares inclinationes (de naturalibus non loquor; nam hæ omnino necessariæ sunt) minuere valet, atque comprimere, aut sese avertendo ab ideis bonorum, quæ excitare ipsas valent, ac sine quibus omni illæ destitutæ sunt activitate movendi; vel in aliorum bonorum ideas, quæ ad contrarios actus allicere possunt, aciem defigendo; aut etiam in mala exinde fluentia, quorum timore perculsa voluntas non amplius velit juxta easdem inclinationes agere: qua certe industria pleraque inclinationes, seu passiones non tantum utcunque comprimi, sed & penitus convelli posse, experientia ipsa suadet. Hinc vero efficitur, nullum plane esse peculiare bonum, in quod voluntas necessario feratur. Quid enim refert, etiamsi concedamus voluntatem semel propositis, indictisque rationibus mali, vel boni, indeque ob arctam connexionem rationis, & appetitus, genitis, excitatisque commotionibus, rapi necessario in objectorum profectionem, vel fugam; si notiones illæ in antecessum abjici valeant, illæque commotiones impediri? quod ad libertatem utique satis est; neque profecto, tametsi nil amplius præsto esset, juste conqueri possemus. At illud insuper præsto est, quod antea commemoravi, videlicet voluntatem, posita etiam qualicunque notione boni particularis, & qualibet inclinationum seu passionum commotione (*modo hæc tanta non sit, ut totaliter ratio ligetur, ita quod homo usum rationis non habeat*, (ut loquitur S. Thomas) esse liberam, & indifferentem, non quidem somniata quadam *indifferentia æquilibrii*, qua in unam non magis, quam in alteram partem propendeat, inclinetque; sed libertate *a necessitate*; quatenus impulsus ille, qui in eam a notionibus boni, vel mali, & ab inclinationibus fit, talis, ac tantus non est, cui resistere sua virtute non valeat, quamvis reipsa nunquam resistat; quia iis omnibus positis, ac constitutis, ei amplius resistere non placet. Non video quid ultra ad plenam, perfectamque libertatem desiderare quis possit, nisi & illud velit plane absurdissimum, voluntatem nostram, æque posse faciliter velle, quod sibi non placet, & quum non placet; idest quidpiam velle, & absque ratione, & contra naturæ suæ inclinationem. His ita constitutis cetera, quæ in objectione adferuntur nullam ingerunt difficultatem. I. 2. q. X. a 3.

At quoniam motivorum necessitate, ut voluntas in actus suos prodeat minimum nituntur adversarii & obstinatissime contendunt, voluntatem non sese ip-

(*a*) *Illud solum bonum, quod est perfectum, & cui nihil deficit, est tale bonum, quod voluntas non potest non velle, quod est beatitudo. Alia vero particularia bona, in quantum deficiunt ab aliquo bono, possunt accipi, ut non bona: & secundum hanc considerationem possunt reputari, vel approbari a voluntate, quæ potest in idem ferri secundum diversas considerationes.* S. Th. I. 2. q. 10. art. 2.

ipſam ob motiva determinare, ſed a motivis determinari; & idcirco vi extrinſeca ad volendum compelli, ut ab arce iſta, in qua tutos ſe putant, eos extrudamus, proponendus eſt eis caſus, in quo evidentiſſimum videtur, voluntatem ab objectis præponderantibus non determinari. Is vero eſt ille, quem Græci ἰσορροπίαν vocant, hoc eſt *æquilibrium*, ſeu quum motiva utrinque inclinantia omnino paria ſunt. *Leibnitius* caſum hunc impoſſibilem cenſet, quod neſcio an facile cuiquam perſuaſerit? Ut ut ſit, manifeſta ei experientia adverſari videtur. Cur enim fieri non poſſit, ut eſurienti in æquali diſtantia duo panes proponantur penitus æquales, ſimileſque; ſitienti duo æqualia pocula vini, vel aquæ, ac mendico duo numiſmata ejuſdem valoris & formæ, &c. Et ut demus *Leibnitio*, aliquod minimum inter ea eſſe diſcrimen, quo non omnino, & ex omni parte æqualia ſint, vel ſimilia; nobis ſatis eſt, diſcrimen ejuſmodi adeo tenue eſſe ut ſenſu percipi minime poſſit, aut ad intentum eo in caſu finem nihil referat: nam vel hoc uno ea motiva erunt omnino rationi, & voluntati paria, neque alterum alte præponderabit. Sed magis adhuc elucebit iſorropia iſtæc, ſeu motivorum æqualitas, ſi quis e. g. dicat alicui: ex duobus, vel tribus hiſce numiſmatibus unum tuum erit, ſi illud apprehenderis, quod mente teneo; vel ad id brachium illud moveris, quod mente ſignavi; vel ex tribus, aut pluribus, numeris illum primo pronunciaveris, quem mecum ipſe conſtitui. En omni ex parte perfectam iſorropiam. Nam & ratio eligendi una eſt æqualiter pro ſingulis, ſcilicet neceſſitas, vel utilitas; & in eo quod eligendum eſt, nullum valet eſſe præponderans, motivum, ut dixi. Supereſt igitur hoc in caſu, ut voluntas pro ſuo duntaxat arbitrio ſeſe ad alterutrum determinet, adeoque plane libere; neque tamen abſque ratione: illi namque ſuppetit ratio, cur eorum alterum alteri præferat (nempe ut dixi, neceſſitas, vel utilitas) licet nulla plane ſit, cur hoc potius præferat, quam illud: & idcirco in hoc pleniſſime, & evidentiſſime ſuam libertatem voluntas exercet. Negas hoc? Vin, igitur eſurientem illum, atque ſitientem eo in caſu, præſente pane & vino, vel aqua, inſtar *Aſini Buridani* fame vel ſiti periturum; & mendicum ne tentaturum quidem, ut promiſſum lucraretur numiſma, eo quod non poſit iſorropiæ vincula diſſolvere, quibus teneatur? Ita quidem *Spinoſa* reſpondet: & addit: *Si me rogant, an talis homo, non potius aſinus, quam homo ſit æſtimandus, dico, me neſcire*: Bælius Spinoſæ reſponſionem redarguit, atque contendit duobus ad minus modis poſſe quempiam a laqueis *iſorroppia* ſe expedire.

Theodic. §. 35. 46. 272. 303. 332.

Ech. par. 2. pag. 89. & 91. Diction. Histor. in *Buridan*. & reſponſ. ad Provinc. cap. 38.

Primus eſt, *ſi ut ſibi blandiatur grata imaginatione, ſe eſſe ſui dominum, nec pendere ab objectis, hunc præmittat actum: volo hoc illi præferre, quia ita mihi lubet. Alter, ſi partem eligendam forti committat.* At primo ex his modis nequaquam tolli *iſorropiam* perſpicuum videtur: ſiquidem perſuaſio, qua ego exiſtimo, me eſſe mearum actionum dominum, ut ſummum, incitamento mihi eſſe poterit, ut ego reipſa me ad partem unam præ altera eligendam determinem, ut videlicet oblectatione fruar exercendi imaginarii (juxtam Bælium) dominii mei; at nequaquam alteri præ altera parti amplectendæ momentum aliquod addit, quum ea perſuaſio æque ſe habeat ad utramque partem; & ego æque frui poſſim illo, quodcunque ſit, dominio ſive unam amplectar, ſive alteram partem. Mea igitur imaginatio iſtæc non facit, ſed ſupponit in me utriuslibet eligendi poteſtatem; eaque in eo ipſo elucet, quod ajo: *volo hoc illi præferre, quia ita mihi lubet.* Ad quid ergo ipſe adſciſcam blandam illam, gratamque imaginationem, cum jam habeam multo validius determinandi mei incitamentum, nempe famem, ſitim, paupertatem &c.? De altero ſolvendæ *iſorropiæ* modo, nempe per *ſortem*, nihil mihi fortaſſe dicendum; nam perridiculum eſt putare, jacta ſorte vires mihi obvenire, quibus antea carerem, eligendi alterutrum; quum potius nemo

sorti sit commissurus, nisi qui utrumlibet eligere possit. Sed quid plura? Utrunque hoc *Bælii* commentum adeo abhorret ab experientia, & usu, ut si mille occurrant perfectæ *Isorropiæ* casus, nemo unus determinandi sui causa ad ea confugeret; sed si ulla urgeret sese determinandi necessitas, confestim se determinaret, & alterutram partem pro libito eligeret. Quod si interdum jacitur sors ad tollendam *isorropiam*, id non ex necessitate, sed alio motivo fit; ut cum sunt duæ personæ æque dignæ, uni vero tantum dignitas aliqua conferri possit, ac debeat; tunc recte ad sortem confugitur, ne persona prætermissa offendatur. Quo patet responsio ad exemplum a Bælio propositum de duabus Matronis &c. Concludendum igitur, inesse voluntati nostræ facultatem determinandi seipsam etiam citra motivum aliquod præponderans ex parte objecti; (*a*), adeoque quando etiam adsunt motiva præponderantia, allicieam quidem ad sese determinandam, non vero ab objecto ipso, aut motivis extrinsecis necessario determinari.

Objectio tertia: juxta omnes Catholicos, sapientioresque Philosophos, Deus certissime omnia novit, quæ ventura sunt. Igitur necesse est, ut omnia, adeoque & humanæ omnes actiones eo modo, & ordine eveniant, quo prænognita a Deo sunt. Non sunt igitur humanæ actiones indifferentes & liberæ; alioqui possent aliter esse, indeque Dei præscientia falli posset. Insuper, juxta aliquos Catholicos Doctores, *Thomistas* nempe, Deus ipse physice præmovet, ac prædeterminat homines ad singulares quasque actiones. Demum juxta alios, nempe *Malebranchii* assecias, Deus omnia in omnibus immediate operatur; ita ut creaturæ omnes, & ipsa quoque humana mens nulla præditæ sint activitate agendi, sed ad Dei actionem mere *passive* se habeant. Igitur juxta *Thomistarum*, & *Malebranchii* sententiam humana mens nullatenus esse potest libera; quum agentis liberi sit omnium sensu sese determinare, & non tantum ab alio determinationem accipere.

Responsio ad primam objectionis partem. Præscientia Dei, si sejuncta ab ejus voluntate sumatur, seu prout duntaxat prævia rerum futurarum cognitio est, nullam potest humanæ voluntati necessitatem imponere: siquidem hoc modo accepta, est ei extrinseca, nec quidquam in ea efficit; adeoque in sua li-

(*a*) Ajo, *ex parte objecti*: quandoquidem negandum non puto, in quolibet etiam exactissime *isorropiæ objectivæ* casu excitari posse aliquem affectum in voluntate, ratione cujus intellectus dictet unum eligendum præ altero, etiamsi simillimo, & omnimode æquali; adeoque semper contingere id, quod necessarium censuisse videtur S. Thomas (1. 2. q. 13. a. 6. ad 3.) nempe ut *si aliqua duo æqualia proponantur*, quorum alterutrum eligere oporteat, *circa alterum consideretur aliqua conditio, per quam emineat, & magis flectatur voluntas in ipsum, quam in aliud*; Mihi satis est ejusmodi *conditionem* non inesse objecto, neque ab intellectu ex ipsius objecti consideratione deprehendi; sed apponi ab ipsa voluntate ad cujus naturalem vim, &, ut ita dicam, industriam pertinet, ut si ex una parte, op's habeat se determinare, & ex altera vero objecta proposita quippe plane similia, nil illi subministrent: mementi ut in unam potius, quam in alteram partem propendeat; illa ex suo penu depromat aliquem affectum, cujus caussa intellectus apprehendere possit in objecto conditionem aliquam, qua unum alteri emineat. Saltem facere potest voluntas, ut pro eo momento quo illa determinare se debet, intellectus ita defigatur in uno ex iis objectis, ut non attendat ad alterum; adeoque unius tantum utilitatem, vel voluptatem voluntati proponat; qua illa *magis flectatur in ipsum, quam in aliud*. An vero hoc in casu, ea voluntatis determinatio sit vera proprieque dicta *electio*, non attinet hic disputare: satis est, quod illa ad unum se determinet, relicto alio.

libertate, ſeu libera activitate ipſam relinquit: non ſecus ac ille qui alium tantummodo conſpicit quidpiam molientem, nihil ad ejus operationem ullatenus confert; ac qui præteritorum reminiſcitur, *non cogit eſſe facta quæ præterierunt*: qua paritate utitur *Auguſtinus*. Si autem Divina Prævidentia una ſimul cum voluntate Divina ſumatur, nulla hac in re oritur difficultas ab ea diſtincta, quam ingerit ejus Providentiæ modus, quo certum ille, conſtantemque rerum omnium, effectuumque in hoc Univerſo ordinem, ſeriemque conſtituit ac cuſtodit: quod poſſe ab ipſo præſtari jam diximus, influxu ſuo rerum naturis conſentaneo, accommodatoque: & idcirco omnia contingunt ea ratione, qua a Deo ordinata ſunt; nempe neceſſaria neceſſario, & libera libere, & cum potentia ad oppoſitum, licet certo omnia, ac infallibiliter. Qui probe intelligit certum hunc præfinitumque ordinem, illumque ſimul a liberis liberum, effici a Deo poſſe, atque reipſa effectum eſſe; is facili quoque negotio intelligit, poſſe Deum futura omnia certo præſcire, quin ullam vim inferat hominum voluntati, aut ullam ei neceſſitatem imponat.

Lib. 3. de lib. arbitr. cap. 4.

Ad alteram objectionis partem reſpondeo eos, qui vulgo *Thomiſtæ* audiunt, prædeterminationem phyſicam docere tanquam opinionem mere *philoſophicam*, adeoque tantummodo probabilem: iidem vero libertatem hominis habent pro certiſſimo dogmate. Hinc per eos licitum eſt, hujuſmodi ſententiam abiicere, ſi cui cum libertate hominis conciliari non poſſe videatur. Ipſi tamen haud dubitant, poſſe libertatem hominis cum *prædeterminatione phyſica* componi ea ipſa ratione, qua cum Dei Providentia, conſtitutoque ab illa certo, conſtantique rerum ordine conciliatur: ſcilicet quemadmodum Deus certum præfinitumque rerum effectuumque etiam liberorum ordinem ſervat, cuſtoditque citra humanæ libertatis læſionem eo, quod influxum ſuum propriis rerum naturis accommodat, attemperatque; ita, ajunt *Thomiſtæ*, prædeterminationem vet etiam voluntates hominum impulſu liberæ cauſſæ ita attemperato, & conſentaneo, ut minime tollat activitatem ejuſdem, adeoque, quin vim inferat ullam, imponatve neceſſitatem. Illis enim ratum eſt, in quocunque effectu, adeoque & in ipſa determinatione voluntatis primam cauſſam ſimul cum cauſſis ſecundis ſuas partes habere; eaſque cauſſas, ſibi minime contrarias eſſe, ut ſe ſe alterutræ excludant, ſed ita ſubordinari, ut cauſſæ ſecundæ perficiantur a prima. Quid igitur obſtat, quominus, quum Deus ut prima cauſſa, prædeterminet, ac prædeterminat voluntatem, ipſe etiam homo poſſit ut cauſſa ſecunda ſeſe ad agendum determinare? Et ſi ſeſe reipſa determinat, cur dicenda non erit cauſſa libera? Non vident *Thomiſtæ*, cur influxus cauſſæ primæ non adimat cæteris cauſſis activitatem agendi, producendique; adimat vero voluntati poteſtatem ſeſe modo ſibi congruo determinandi. Nam ſi ais, quum voluntas prædeterminatur a Deo, quid opus eſt, aut qui fieri poteſt, ut illa ſeſe determinet? Regerunt illi: quum Deus effectum aliquem neceſſarium producit, quid opus eſt, aut qui fieri poteſt, ut cauſſæ ſecundæ eundem illum effectum producant? Videlicet ſunt rationes, quas attingit cauſſa prima; & ſunt rationes, circa quas cauſſæ ſecundæ verſatur activitas: vel eaſdem omnes cauſſæ tum prima, tum ſecundæ rationes attingunt; ſed tamen diverſo modo. Idem quoad determinationem voluntatis ſentiendum, putant. At quæro, inquies, an qui a Deo prænotus eſt, valeat diſſentire? Si enim non poteſt, quomodo liber? Si poteſt, fruſtrabitur, aut ſaltem fruſtrari poterit Dei efficientia, quod eſt abſurdum. Ego vero *Thomiſtarum* nomine abs te quæro, num quando quis vult, poſſit non velle? Utique, inquies, non quidem ita ut poſſit & velle ſimul, & nolle; ſed quia & libere ſeſe ad volendum determinavit, & libere in ea voluntate perſeverat, & poteſt a volendo ceſſare, ſeu nolle, quod antea volebat, atque ideo

li-

liber adhuc concipitur. (*a*) Idem ergo de eo dicas, qui præmotus est: neque enim intelligere possumus quempiam esse præmotum, quin reipsa velit, adeoque sese libere tanquam caussa secunda, & immediata ad volendum jam determinaverit; adeoque & tum libere vult, & potest non velle, seu voluntatem suam mutare. Quemadmodum enim Deus præmovet, & tamen voluntati relinquit se se determinandi activitatem; ita postquam præmovit, eidem potestatem relinquit recedendi ab ea determinatione. Si hæc utpote subtiliora & peculiaris scholæ propria non intelligis, parum refert, dummodo dogma libertatis velut certissimum, & irrefragabile retineas. Ceterum hujus loci non est rem hanc plenius deducere, & accuratius enucleare.

Quoad *Malebranchianos* nil dicam; nam eorum systema de caussis omnibus creatis mere passive se habentibus, ac de Deo omnia per se ipsum, & *ἀμέσως* in homine operante hoc ipso validius impugnatur, quod illud cum hominis libertate vix, ac ne vix quidem conciliari possit. Ceterum & ipsos quoque non secus ac sunt *Thomistæ*, ita animo comparatos esse non dubito, ut malint systema suum, quam dogma libertatis abjicere.

Objectio quarta. Certum & indubium est, omnia a Deo, adeoque & ipsas humanas voluntates conservari; quod enim sibimet ipse esse tribuere non valet, neque seipsum potest conservare. At vero conservatio, ut trito vetustate proverbio dicitur, perennis est, & *continuata productio*: igitur Deus perpetuo, ac indesinenter producit tum homines tum illorum voluntates; atque hasce consequenter creat cum iis omnibus modificationibus, quibus quolibet instanti affectæ sunt. At, si ita res se habet, nunquam profecto voluntas determinare se poterit; siquidem eo ipso instanti, quo se se determinare deberet, a Deo cum ipsa determinatione creatur: scilicet, quum quolibet momento a Deo producatur, nullo momento supra seipsam agere potest.

Responsio. Quum conservatio dicitur continuata productio, sensus non est, res ideo conservari quia perpetuo ac quolibet temporis instanti reipsa producantur: iterato enim creari non potest, quod jam existit, nisi prius in nihilum redactum fuerit. Sensus est igitur, conservationem creationi æquivalere, quatenus conservatio efficit, ne res creata redeat in nihilum, a quo per creationem educta fuerat. Itaque Deus generali, perennique actione sua conservat tum rerum omnium entitates, tum earum activitates, & quidem tales, quales sunt, & exigunt esse: neque enim actionis conservatricis est rerum naturas evertere; sed continere, ne diffluant, destruanturve. Vigent ergo activitates istæ sic conservatæ atque juxta propriam conditionem in suos effectus erumpunt.

Igi-

(*a*) Hic est sensus illius distinctionis, *in sensu diviso, non in sensu composito*, quæ vulgo in hac controversia a *Thomistis* adhibetur, quamque illorum adversarii perperam intelligunt, & in pravum sensum detorquent: quibus miror hac in re suffragari Vir. Clarissimum, atque doctissimum, quem ego valde suspicio, *Antonium Genuensem*, qui Elem. Metaph. tom. II. in append. ad Cap. IV. §. 4. *Respondere solent*, inquit, *iis principiis positis, liberos nos esse*, in sensu diviso, *si non* in sensu composito: *id est sucum imperitis facere, quod est perspecte a Becano observatum. Enim vero si quidem verba* in sensu diviso *intelliguntur, quum non operamur, potentia retinere libertatem, ut* in sensu composito, *ideest cum nos determinamus, non habeamus; nescio utrum id libertatem vindicet potius*, an *evellat. At id certum est, eam libertatem* potentia, *quæ sit necessitas* actu, *nullius esse homini usus*. At illud etiam mihi certum est, Clar. virum, dum nimium *Becano* fidit, genuinum Thomisticæ distinctionis sensum non penetrasse, ut non penetrant, alii permulti. Quamobrem Thomistæ nonnulli consultius putant, ab hujusmodi phrasi paullulum obscuriore abstinere, ut inter ceteros *Contensonius*.

Igitur etiam voluntas hominis, tametsi a Deo conservata, libere valet sese ad volendi actum determinare.

CAPUT IV.

Libertate qua fruitur homo in suis actionibus, nititur Imputabilitas. *Confutatur gravissimus error Pufendorfii docentis, actiones motu extortas imputari ad culpam non posse.*

EX eo quod homo sit liber, seu vera libertate præditus, aperte consequitur, unicuique imputari posse, ac debere proprias actiones: seu inde cognoscitur, hominem esse causſam non modo physicam, sed etiam moralem suarum actionum, & effectuum, qui inde promanant, adeoque & moralitatis earundem actionum, sive bonæ sint, sive malæ. Quapropter ad reddendam rationem compelli merito is potest; & si bonæ sint, laudem, & præmium; si secus, vituperationem, & pœnam mereri jure censetur. Hoc totum unico *imputabilitatis* nomine significatur. Porro *imputabilitatem* a libertate profluere tanquam a fonte, & radice, ita exploratum est, ut quisque putet, se prorsus a quacumque accusatione purgare, & a reddenda ratione se omnino immunem reddere, si asserere & probare possit, se quidpiam ex mera necessitate feciſſe, aut per se non stetiſſe, quin aliquid fieret. Et sane cum imputatio sit judicium quoddam, quo aliquem suarum actionum effectuumque ex illa consequentium dominum, seu causſam liberam judicamus, profecto imputari nullatenus possunt, quæ plane necessaria sunt; seu in potestate nostra non est, ut eveniant, vel non eveniant, agantur vel non agantur. Ex quo principio quisque facile colligat, quænam sibi imputari nulla ratione possint. Hinc operæ pretium minime censeo, fusius ostendere cum *Pufendorfio*; jure imputari non posse, (1) *quæ ex necessitate Physica, aut quibuſvis causſis extra directionem hominum positis eveniant.* (2) *Actiones & effectus rerum vegetabilium.* (3) *Ea quæ vires nostras excedunt, ne, que per eas prohiberi, aut effici queunt.* Hæc eum nimium sunt per se nota.

Verum quod *Pufendorfius* in his evolvendis diutius, quam par esſet, immoretur, facile condonarim. At nullatenus ferendum videtur, quod absolute dixerit, *imputari non posse, quæ quis coactæ patitur, aut agit.* Si enim *coactionis* nomen, in sensu proprio, strictioreque usurparet, illius propositio reprehendi jure non posſet: nam proprie ut definit *Wolfius, ille agit coactè, qui ab alio vi externa impulsus agit, in actione se habens per modum instrumenti: coactæ autem patitur, qui alterius a se actioni resistendi vim non habet*: adeoque utrunque est *involuntarium*. Lib. I. cap. V. §. 9. Inſt. jur. nat. & gen. §. 4.

At Pufendorfius hoc loco *coacti* nomine complectitur etiam *invitum*, tametsi actio *invita* quammaxime differat a coactione: nam proprie loquendo ille operatur invitus, *qui facit ea quæ non facere mallet, modo aliquod malum*, (ait Wolfius) *ex actione contraria emergens evitare posſet: seu agit vi metus ab altero incuſſi*; adeoque simpliciter *voluntarie*. Sed *Pufendorfium*, sese explicantem audiamus. *Coactum*, inquit, *habetur, non solum quando principium motus est in alio, qui per vim alterius renitentis, vel abhorrentis membra ad aliquid agendum vel patiendum applicat; sed etiam quando quis intentato vitæ aut alio gravissimo malo, ab altero compellitur ad suscipiendam executionem facinoris, quod ipse alias vehementer aversatur: ita tamen ut non ipse, sed alter ejus facinoris auctor haberi velit. Prioris exemplum est, si quis robustior aliquem in alterum violenter impulerit, aut arreptam ipsius manum eidem impegerit; aut si quis violentum fluprum fœminæ intulerit, quæ nulla sua culpa alienam libidinem provocavit: cujus quidem corpori hoc modo contumelia inferatur, ut tamen ad animum ea labes non penetret. Corpus tantummodo violatum est, sed animus insons: dicebat Lucretia apud Livium.* Pufendorfius turpiter errat, dum Lucretiæ factum, & dictum huc revocat: constat enim ex eodem Historico, non omnino Ib. §. 5. Loc. cit. Hiſt. lib. I.

nino violenter ei ſtruprum a *Tarquinio* illatum; ſed comminatæ infamiæ metu *Lucretiam* in adulterium conſenſiſſe, ſeu violari ſe permiſiſſe: ac propterea, immerito, ut equidem puto, & verbo tenus, non revera ſe purgabat a crimine. *Lucretiæ* itaque exemplum pertinet ad poſteriorem, quam *Pufendorfius* explicat, partem, ut v. g. Si *quis ſatellites jubeatur, virum quem ipſe inſontem novit, interficere, niſi ipſe malit interfici. Huic* ſubdit, *eo nomine nihil poteſt imputari, cum eidem nuda executio injungatur, quæ neque a perſona ipſius abhorreat, neque ut cum diſpendio vitæ detrectetur, ratio eſt: quum is ſua nece innocentem haudquaquam ſit ſervaturus.* Oh doctrinam Philoſopho indignam! ex qua ſatis eruitur, quam excelſo animo is foret, & quantum juſtitiæ rectitudiniſque tenax eſſet. Neque vero hunc repudiavit errorem, quum aliquo poſt tempore libellum de Officiis conſcripſit, quin ibi etiam eundem ἐμφατικωτέρως expreſſit.

Lib. 1. Cap. 1. §. 24. *Imputari*, inquit, *non poſſunt, quæ quis coacte patitur, aut agit. Talia enim amoliri, aut defugere ſupra ipſius vires poſitum intelligitur.* Cogi *autem dicitur duplici modo: uno, quando alius valentior per violentiam noſtra membra ad aliquid agendum, vel patiendum adplicat: altero, ſi potentior grave aliquod malum cominus intentet (idque ſtatim repræſentandi facultatem habeat) niſi ultro nos ad aliquid faciendum moveamus, aut a faciendo abſtineamus. Tunc enim, niſi expreſſe obligemur id, quod alteri eſt inferendum, noſtro malo redimere, is qui eam nobis neceſſitatem adfert, pro auctore facinoris habebitur: nobis autem non magis factum iſtud imputari poterit, quam gladio aut ſecuri cædes.* Apage ineptiſſimam, ne quid ampliusdixerim, comparationem. Quæ enim affinitas gladii, vel alterius inanimis inſtrumenti cum homine, qui licet ut grave malum evitet, nihilominus ipſo *Pufendorfio* agnoſcente atque fatente, *ad aliquid faciendum ULTRO ſe movet?* Qua quæſo æquitate eadem ſententia fertur de eo, qui *ultro ſe movet* ad agendum malum, ac de eo *cujus membra ab alio per violentiam applicantur* ad aliquid agendum vel patiendum? quum in iſto, actio, vel paſſio nullatenus voluntaria, ac libera ſit: ſecus autem in illo, ut *Pufendorfius ipſe fatetur*. Proprie enim *ultroneum* non eſt, niſi id, quod aliquis a ſeipſo, & ſine alterius impulſu ſuſcipit peragendum. Quod autem ex metu fit, eſt voluntarium & liberum; ſed tamen cum involuntario mixtum, ſive, ut loquuntur Scholaſtici, *ſimpliciter liberum, & ſecundum quid* (hoc eſt diminute, & aliqua ex parte) involuntarium; quia qui ita agit, reipſa & efficaciter vult, quod dempto alterius impulſu, nollet; at eo urgente vult quidem, ſed cum aliqua animi ægritudine, minuſque plena voluntate. Quapropter hujuſmodi actiones, minus quidem imputari debent, quia minus voluntariæ ſunt; attamen quia abſolute voluntariæ, imputari poſſunt, ac debent. Et mirum profecto, aliter ſentire potuiſſe *Pufendorfium*, qui *imputabilitatem* repetit a libertate, & exerte docet, *quamlibet actionem directionis humanæ* (multoque magis *Divinæ*) *capacem, quam penes aliquem eſt fieri vel non fieri, ipſi poſſe imputari*. An nedicet *penes eum*, qui metu gravis mali ad pravam actionem impellitur, *non eſſe*, actionem illam, *fieri vel non fieri*. Si hoc aſſerat, ab omnibus, nec ſine juſta indignatione, rejicietur.

Id tamen reipſa videtur aſſerere. Dixerat enim imputari *non poſſe, quæ quis coacte patitur vel agit: coacte autem agere juxta illum eſt etiam, quum potentior aliquis grave aliquod malum cominus intentet, niſi ultro nos ad aliquid agendum moveamus*. Ratio autem quam adfert hæc eſt; quia *talia amoliri, aut defugere, ſupra ipſius vires poſitum intelligitur*. Itaque juxta hunc juris naturæ præclariſſimum Reſtauratorem incuſſo metu *gravis alicujus mali* (dixiſſet ſaltem *graviſſimi*, quale *mors eſt*, ſed ſufficit illi, ſi ſit *grave* duntaxat) quivis innoxie poteſt deferere, vel conculcare juſtitiam, adeoque interficere in-

innocentem, committere adulterium, aliena bona furripere: quia ſcilicet grave perpeti malum ſervandæ juſtitiæ cauſa *ſupra vires ipſius poſitum intelligitur*. Quam humilis, abjectique animi fuerit neceſſe eſt, qui ita judicavit, & ſenſit. Sed illum condemnant, redarguuntque non tantum innumeri Chriſti fideles, ac præſertim invictiſſimi Martyres, qui ſervandæ Fidei, juſtitiæque gratia, & tormenta graviſſima, & fævisſimam mortem alacriter pertulerunt; ſed veteres etiam Philoſophi, quorum plurimi virtutis cauſſa mortem appetendam eſſe duxerunt; & nonnulli etiam reipſa oppetiere. Quin (ut nihil in præſenti dicam de tot magnanimis viris, qui ob Patriæ defenſionem glorioſe occubuere) *Pufendorfium*, qui dictitat, ſupra vires hominis eſſe, grave malum, aut mortem juſtitiæ cauſſa perferre, refellunt ii omnes, qui gloriæ captandæ cupiditate, aut deſiderio vindictæ, aut blandientis vultus amore, in gladios irruunt, ſeſeque in manifeſtum vitæ diſcrimen conjiciunt: & tamen ex *Pufendorfio ſupra hominis vires* eſſe putandum eſt, grave malum juſtitiæ virtutiſque cauſſa perferre, aut mortem ipſam oppetere. Non ita ſentiunt profecto, quibus revera cordi eſt juſtitia, & virtus; quique meminere præcepti ſupremi Legislatoris, & æternæ in futuro ſeculo retributionis. Igitur abſurdiſſima *Pufendorfii* illa ſententia eſt: *executio necis innocentis ut cum diſpendio vitæ detrectetur, ratio non eſt*.

An ne fortaſſis ideo hoc afferit Pufendorfius, quia nemo niſi ex pacto expreſſo tenetur *id, quod alteri eſt inferendum, ſuo malo redimere?* Hanc certe videtur ille rationem innuere, dum ait: ſi *potentior aliquod malum cominus intentet, niſi ultro nos ad aliquid faciendum moveamus, aut a faciendo abſtineamus: tunc niſi expreſſe obligemur, id quod alteri inferendum eſt, malum noſtro malo redimere . . . . nobis factum iſtud imputari non poterit, & quidem non magis quam gladio, aut ſecuri cædes*. At non animadvertit Philoſophus iſte, aliud eſſe *malum alteri inferendum noſtro malo redimere*, aliud ad malum noſtrum evitandum, alteri malum inferre. Etiamſi daremus, neminem *ad illud* teneri, niſi expreſſe, ſeu pacto aliquo *obligetur*; ad alterum profecto, quod non eſt *alienum malum malo noſtro redimere*, ſed potius injuriam noſtram innocentis injuria propulſare, ratio, ſeu lex naturæ, ac ſupremi numinis ceu manifeſte iniquum, ſeveriſſime prohibet. *Eſt igitur ratio*, cur ſatelles injuſtæ cædis ſibi demandatæ *executionem detrectet*. Quid enim refert, quod is ne ſua quidem *cæde innocentem ſit ſervaturus*? quod objiciebat poſtremo loco *Pufendorfius*. Sit enim ita (quod tamen incertum eſt, quemadmodum etiam incertum eſt, utrum is iniqua cæde propriam vitam ſit ſervaturus, quum non raro contingat, ut tyranni ipſi iniquis executoribus poſtea vitam eripiant) an propterea quod iniqua cædes nihilo ſecius patranda ſit, ego ipſam perficere innoxie potero? Iniquitas a quocumque patretur, ſemper iniquitas eſt.

Eſt demum animadverſione dignum id, quo ſuæ doctrinæ coronidem Pufendorfius imponit. *Fatendum* tamen eſt, inquit, executionem quorundam *actuum ita eſſe gravem, aut fœdam, ut generoſum habeatur mori malle, quam talibus patrandis ſua membra accommodare, licet culpa in alio ſit hæſura . . . . exempli loco poteſt eſſe ſi quis jubeatur, matri ſtuprum inferre*. Audin præclarum hunc juris naturæ Reſtauratorem! Vitandæ mortis cauſſa poteſt quis ſine culpa ſtuprum *matri inferre*: nam etiam tunc *culpa in alio*, ſeu in mandante, eo definiente, eſt hæſura. Si tamen *is mori malit*, *GENEROSUM* quidem actum exercebit, non vero debitum: quo indicare videtur, ſe ne *generoſum* quidem exiſtimare, ſi quis mori malit, quam innocentem interficere: ſcilicet *generoſitatis* laudem unice tribuit actui illi, quo quis cum vitæ ſuæ diſpendio peculiarem aliquam graviſſimam fœdiſſimamque executionem detrectat; necis autem innocentis executio illi viſa non eſt adeo gravis, ac fœda, ut cum diſpendio vitæ detrectetur; neque cur

Loco cit. ex lib. I. de J. N. & G.

eo in casu mori malle saltem *generosum* habeatur. Digna plane Philosopho doctrina!

Ratum igitur esse debet, actiones omnes voluntarias, adeoque etiam metu extortas, eo ipso quod voluntariæ ac liberæ sunt, imputari posse. Hinc imputabilitas actionum tota quanta est, nititur libertate, eique commensuratur: seu actiones liberæ eo ipso tales indolis sunt, ut valeant imputari. Ut vero reipsa actiones, vel omissiones ad laudem vel vituperationem, ad præmium vel pœnam moraliter imputentur, seu imputandæ sint, haud sufficit libertas, qua fiant; sed præterea necesse est, ut adsit aliqua moralis necessitas, seu obligatio agendi vel non agendi. Hæc porro duo *Pufendorfius* non distinxit; quum tamen omnino distinguere debuisset eo ipso, quod hanc materiam sibi explanandam assumpserit, & ideo hæc omissio ei ad vituperium (ut ex ipso propositæ doctrinæ exemplum sumam) imputanda est. Si vero de jure Naturæ & Gentium opus non conscripsisset, hujusmodi omissio, etsi absolute imputari ei posset, quia fuisset libera; reipsa tamen imputari moraliter non deberet; quia nulla, ut puto, obligatione ad opus illud elucubrandum adstringebatur: imo laudabilius in eo fuisset ab eo opere conscribendo abstinere, quam tot erroribus vitiisque fœdatum in lucem emittere. Præstat tamen omissionem hanc potius defectui memoriæ, quam ignorantiæ adscribere: nam ceteroqui rem hanc mente tenuisse argumento esse potest, quod de actionibus verba faciens, quæ imputandæ sunt, duo hæc fæpe conjungat: *quantum potest, & debebat.*

Effai fur l'hist. du droit nat. part. II.

Dixi omissionem: nam aliunde non omnino æquam censeo accusationem quam *Hubnerus* ipsi hoc loco affingit, ac si *imputabilitatem* cum *actuali* imputatione confuderit: quæ duo is ita distinguit, ut *imputabilitas* meram facultatem agendi vel non agendi supponat: at actualis imputatio præterea obligationem agendi, vel non agendi requirat. At ego, cum actualis imputatio non sit, nisi ipsa imputabilitas ad exercitium deducta (quod in foro humano fit a legitimo judice, in foro autem interno fit a ratione, & a supremo Legislatore) de eo potius redarguendum arbitror Pufendorfium, quod imputabilitatem *naturalem*, qua quis præcise velut dominus & auctor actionis alicujus agnoscitur, ab imputabilitate *moradi*, qua quis ob eam actionem laude, vel vituperio, præmio, pœnave dignus haberi merito possit, non distinxerit: illa enim imputabilitas meram exigit libertatem, hæc vero præterea agendi, vel non agendi obligationem: si quis tamen hanc imputabilitatem *moralem* appellare malit *actualem* imputationem, quanquam id minus proprie dictum videtur, per me quidem licet. Certum illud est, Pufendorfium vel ob confusionem, vel ob omissionem, in hac quoque doctrinæ parte reprehendi merito posse.

CAPUT V.

Extat in homine Recta Ratio. *Eam Hobbesius perperam contrahit ad veritates per ratiocinationem ex principiis deductas; & minus recte in ratiocinii actu constituit. Sed gravius errat, dum asserit, rectam Rationem esse ratiocinationem cujusque propriam. Suppetit nobis certa regula veram, rectamque rationem a falsa, pravaque secernendi.*

REctam Rationem homini ineste, seu rationem hominis rectam esse posse, & aliquando reipsa esse, nemo, ut arbitror, in dubium revocat. Plures tamen hic errant vel in ea definienda, vel quod nullam agnoscere velint illius rectitudinis regulam. Ut alios præteream, *Hobbesii* errata hic referre lubet. Primum, sed levius erratum ejus est, quod rectam rationem restringat ad eas tantum veritates, quas ex principiis ratiocinando deducimus: *Injuria*, inquit, *factum censere debemus, quod rectæ rationi repugnat; hoc est, quod contradicit alicui veritati a primis principiis ratiocinando collectæ.* Quis autem negaverit, eam quoque dicendam

De Cive cap. II. §. 1.

esse

esse *rectam rationem*, quæ principiorum veritatem attingit? Gravius vero errat, dum rectam rationem esse definit *actum ratiocinandi*, inquiens: *Per rectam rationem in statu naturali intelligo, non ut multi, facultatem infallibilem (a) sed ratiocinandi actum*. Fallitur plane; nam actus ratiocinandi & rectus esse potest, & falsus. At recta ratio non potest non esse vera: & quamvis ratio non sit infallibilis, cum tamen recta est, procul dubio non fallitur; siquidem illius rectitudo in veritate consistit: quod nec ipse diffitetur *Hobbesius* in textu, quem paullo ante commemoravimus; ubi *Rectam Rationem* explicat per veritatem a veris principiis *recte* ratiocinando collectam. Sed non veretur ille sibi vel in eodem loco contradicere, ut supremum hac in re errorem suum procudat, nempe Rectam Rationem censendam esse *Ratiocinationem uniuscujusque propriam*: subdit enim ibidem. *Extra Civitatem... sua cujusque Ratio non modo pro actionum propriarum, quæ suo periculo fiunt, regula, sed etiam in suis rebus pro actionis alienæ mensura censenda est*: cujus doctrinæ absurditas sua sponte in oculos incurrit. Non dissimulandum tamen, eum non qualemcunque ratiocinationem uniuscujusque propriam pro recta ratione habere, sed veram, hoc est ex veris principiis recte propositis concludentem, propterea quod, subdit: *In ratiocinatione falsa, sive in stultitia hominum, officia sua erga cæteros homines ad conservationem propriam necessaria non videntium, omnium consistit legum naturalium violatio*. Sed præterquam quod principia, ex quibus ille vult (b) ut ratiocinatio recte concludat, pessima sunt atque falsissima, nempe, *Societatis Civilis initium esse a metu, & universalem esse mutuo se lædendi voluntatem*, illud certe minime ferendum, ratiocinationem propriam constitui suarum, aliorumque actionum regulam in suis rebus; cum nihil proclivius sit, quam ut unicuique ratiocinatio sua vera videatur. At *extra Civitatem, seu in statu naturali*, inquit ille, *rectam ratiocinationem a falsa dignoscere, nisi comparatione facta cum sua, nemo potest*. Hoc falsissimum est. Extat enim generalis, & certa regula, qua cum de nostræ, tum de aliorum rationis seu opinionis rectitudine judicare possumus, ac debemus, ipsa nempe rerum natura. Scilicet quum rationis rectitudo veritas sit, ut diximus; veritas autem perceptionum, judiciorumque nostrorum sita sit in conformitate cum rebus, quas percipimus, ac de quibus judicamus; hinc planum fit, rectam rationem nostram in rebus, quæ praxim respiciunt, eam esse, quæ conformis est vel vero fini, vel mediis ad finem consequendum idoneis (quæcumque enim actiones nostræ, quæ recta ratione dirigendæ sunt, nonnisi vel circa finem, vel circa media versari possunt); quia nimirum indicat, quinam optimus finis sit, in quem tendere debeamus, quæve optima sint media ad eundem finem conducentia. Quoniam vero quod aliquis finis verus sit, non habet ab opinione nostra, sed a propria natura, qua scilicet, ita nos perficere potest, ut nostra desideria expleat, beatosque efficiat; & media pariter a propria eorum natura fortiuntur aptitudinem ad ipsum finem; hinc dici absolute potest, rectam rationem eam esse, quæ rerum naturæ conformis est; & idcirco an recta sit, dijudicandum ex ipsa natura rerum. Absurde igitur *Hobbesius*, pro nostrarum, aliorumque in rebus nostris actionum regula ratiocinationem statuit uniuscujusque propriam; nec

lib. in Nota.

(a) Si per *infallibilem* hoc loco intelligat *Hobbesius* facultatem, quæ falli non possit; pessime hoc multis attribuit, quum nemo sit, qui putet, rationem nostram falli non posse. Si intelligat facultatem ipsa erroris expertem, seu recte ratiocinantem; id perperam rejicit; alioqui efficeretur, rationem esse rectam dum reipsa fallitur, & sibi ipsi contradiceret: siquidem paullo post ait, rectam rationem esse *ratiocinationem uniuscujusque propriam, & veram*.

(b) Ipse indicat, ea esse quæ statuit cap. I. §. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

rem in tuto collocat addendo *veram*; quum an vera sit, ex ea, quam modo explicavimus, regula decernendum sit.

Itaque ad comparandam rectam rationem, rerum natura omni conatu expendenda, & undequaque considerandæ est; & cum ea cunctæ, quas assumimus, propositiones, conclusionesque, quas deducimus, conferendæ: & ita quidem, sive de nostris, sive de alienis opinionibus judicium ferendum sit; & sive qui judicat princeps sit aut magistratus, vel privata persona; sive potens, sive debilis, sive dives, sive pauper &c. ipsa semper rerum natura præ oculis unice habenda est. Hinc si quis aliter quum in egestate est, judicat, aliter quum in prosperitate, aut potentia; aliter quum princeps est, aliter quum privatus; aliter quum de se, aliter quum de aliis agitur, aliter demum uno, aliter alio tempore; apud illum profecto recta ratio non viget, quæ semper est uniformis, quemadmodum ipsa rerum natura semper uniformis est. Quam profecto uniformitatem tollit, imo rectæ rationis ideam penitus evertit Hobbesius, non tantum eo, quod rectam rationem esse statuit ratiocinationem uniuscujusque propriam, quæ in variis hominibus nonnisi varia esse potest; sed etiam propterea quod ejusmodi ratiocinationis veritatem pendere facit ex eo, quod quisque judicat, ad conservationem propriam necessarium esse: quod quidem judicium non tantum pro diverso cujusque genio, & indole varium esse potest; sed etiam ad quævis perpetranda crimina valet inducere, quum nullatenus ad jus aliorum respiciat. Ex quo efficitur, & furta, & rapinas, & homicidia fore licita, si hæc ad propriam conservationem necessaria existimentur. En quam prava sit istæc ratio, quam *rectam* vocat Hobbesius. Ea in mutuam cædem obarmare homines valet, dum plures eandem rem ad conservationem sui necessariam judicant: sibique ipsa contradicit non tantum prout est in diversis hominibus, sed quia juxta Hobbesium ea dictat *omnibus jus esse in omnia*, & istiusmodi jus *inutile*, adeoque retinendum non esse, statum *naturalem* esse *bellum*, & bellum conservationi hominum *adversum* esse; adeoque naturam dictare, *quærendam esse pacem: unumquemque judicem esse mediorum ad sui conservationem*, & tamen *injuria factum* censeri debere *quod rectæ rationi*, hoc est *rationi propriæ & proprio judicio repugnat*. At quod pejus est, hujusmodi contradictiones Hobbesius in Deum ipsum refundit, quum postea doceat, *Verbum Dei per naturam regnantis non aliud* supponi *præter rectam rationem*, & *Leges Dei per solam naturam regnantis, solas esse leges naturales*; hoc est *dictamina rectæ rationis:* nam legem naturalem ipse definit, esse *dictamen rectæ rationis* (seu ratiocinationem uniuscujusque propriam) *circa ea, quæ agenda, vel omittenda sunt ad vitæ, membrorumque conservationem, quantum fieri potest diuturnam*. Quapropter Deus Hobbesii ipse sibi contradicit. Nam ex una parte, per rectam rationem *Hobbesianam* omnes in mutuum bellum, cædemque impellit, ut unusquisque jus suum tueatur: ex altera vero per eandem rectam rationem ipsis vetat bellum; jubetque, ut in hunc finem unusquisque cedat juri, quod sibi convenire novit, quodque nihil o secius potest postmodum armis vel dolo repetere. Sane hæc omnia fluunt ex *Hobbesiana* rectæ rationis idea, & *regno Dei per rectam rationem regnantis;* præsertim si addatur ejus definitio juris, qua asserit, illius nomine non aliud significari, quam *libertatem, quam quisque habet, facultatibus naturalibus secundum rectam rationem utendi*. Quid vero expectandum ab isto auctore, qui tam perverse rectam rationem explicavit?

Lib. de Cap. I. §. 10. & seq. — Lib. cap. 2. §. 7.

At, inquit ille, in statu naturali nulla est ratio, quæ a singulis pro certa habenda sit, cujusmodi est in Civitate ipsius Civitatis ratio, hoc est lex Civilis: igitur quisque rationem suam pro certa habere potest, ac debet; ac unusquisque est judex mediorum ad sui conservationem, adeoque juris, quo ipse fruitur. At nos minime inficiamur, oportere, ut homo in statu naturali sua ra-

utatur ratione, & ſecundum eam operetur. Quod nos negamus, improbamuſque, eſt, ideo *rectam* dicendam eſſe rationem, quod *propria* ſit; negamus etiam, eam eſſe cum principiis ab *Hobbeſio* poſitis comparandam, ut vera judicetur; negamus demum, unumquenque de ſola ſui conſervatione debere eſſe ſollicitum: contra vero contendimus, eniti unumquenque debere, ut ea naturis rerum, certoque, ac immutabili ordini a Deo in natura conſtituto conformis ſit, ſeu ut verum optimumque humani generis finem, & conſentanea media patefaciat; utque demum judicium ejus ſemper ſit uniforme: uniformitas enim eſt veritatis caracter; ac veritas nec ſibi contradicit unquam, neque cum aliis veritatibus pugnat. Hinc quum quiſque recta ratione judicat, ſibi aliquid licere (v. g. de rebus ſumere nondum ab aliis occupatis quantum vitæ ſuæ conſervandæ neceſſarium ſit) judicare quoque debet, idipſum alteri etiam in pari caſu licere. Sic qui judicat, ſeſe poſſe jure, immo & quandoque debere, quidpiam ab alio exigere, oportet ut judicet, alterum illud idem etiam a ſe exigere poſſe, aut debere. Scilicet recta ratio in ſtatu naturali non tantum proprium ratiocinantis, ſed etiam generale totius hominum communitatis bonum curare debet: quemadmodum Lex Civilis, quæ in Civitate, Hobbeſio teſte, a ſingulis civibus pro recta ratione habenda eſt, non alicujus peculiaris tantum perſonæ, ſed commune totius communitatis bonum curat, promovetque: quod ſane Ratio conſequetur, quotieſcunque ordinem a Deo in rerum natura conſtitutum ſatagat cuſtodire.

Quod ſi dixeris, niſi pro recta ratione habeatur ratio uniuſcujuſque propria, nullam nos certam operandi regulam habituros, quum cuique adeo proclive ſit in errorem ratiocinando prolabi; reſpondeo, utut hoc unicuique maxime proclive ſit; tamen diligentia noſtra, atque induſtria fieri poſſe, ut erroris ſin ſemper ſaltem plerumque immunes ſimus: nempe ſi conatum impendamus omnem, ut clare diſtincteque, & quoad fieri poteſt complete, cuncta noſtrarum actionum incitamenta dignoſcamus; ſi perceptas ideas diligentiſſime invicem comparemus; ſi non aſſentiamur niſi propoſitionibus, quæ claritate ſua, atque evidentia aſſenſum noſtrum extorquere valeant; ſi non uni tantum ſenſui fidamus, ſed plurium, quum reſpatitur, teſtimonia adhibeamus, invicemque conferamus; ſi demum affectu ſummo veritatem proſequamur, inquiramuſque voluntate a pravis affectionibus libera. Notum eſt enim, a prava voluntatis diſpoſitione cunctos fere qui praxim ſpectant, errores (quemadmodum e lutulento fonte inquinatæ fluunt aquæ) ſcaturire. Hujuſcemodi porro recta voluntatis diſpoſitio præſertim exigitur ad evitandos errores in peculiaribus actionibus, quæ circa objecta verſantur variis circumſtantiis involuta. In his enim, quum eadem prorſus claritas haberi non poſſit, quæ in primis principiis, vel in univerſalibus ſcientiarum veritatibus habetur; ſi operandi neceſſitas urgeat, prudens quiſque contentus ſit oportet ea majore, quam obtinere valeat, veroſimilitudine, & probabilitate: qua de cauſſa non quid hominestemere & inſipienter agant, ut Hobbeſius frequenter, conſiderabit; ſed ſcita prudentum, peritorum deciſiones, leges etiam poſitivas, ſiquæ ſint circa ipſam, affinemve materiam, conſulet, ſerioque expendet. Hoc quiſquis ſincero cum amore veritatis faciat, vix unquam a ſcopo ſuo aberrabit; ſed in his quoque rectam rationem tenebit.

CA-

CAPUT VI.

Objectum essentiale, integrumque humanæ voluntatis est Bonum, *cujus traditur idea. Perperam illud definit Hobbesius per* cujusque appetitum. *Immerito etiam contendit, voluntatem* ultra bonum appetentis proprium *ferri non posse. Maxime vero errant tum ii, qui cum* Spinosa, *spe solum, ac metu; tum ii, qui cum* Epicureis, *sola* voluptate, *ac* dolore; *tum demum, qui cum* Pseudopoliticis *putant solo* utilitatis intuitu *voluntatem nostram ad volendum determinari posse.*

HOc capite plura complectimur, quoniam paucis expediri ea possunt, atque expositione magis indigent, quam probatione. In primis omnium consensu, intimaque experientia exploratum cuique est, voluntatem nostram semper tendere in bonum, & quidquid eligit, licet in se quandoque malum, eligere sub ratione boni. Quare sicut objectum intellectus est verum, ita, fatentibus omnibus, bonum est essentiale integrumque voluntatis objectum: proinde ad hoc quod attinet, nullatenus libera voluntas est; sed solum in ordine ad peculiaria bona, seu in eligendo potius uno, quam altero; ut supra diximus. Vide lib. cap. IV. Verum in idea *boni* stabilienda non omnes consentiunt. Plerique definiunt generaliter bonum, *quod cuique convenit*, seu *uniuscujusque naturæ*. Sed ambiguum illud *convenientiæ* vocabulum obscuriorem definitionem reddere videtur, quam ut satisfacere queat. At quia boni generatim prout scilicet bonum *physicum*, seu naturale, & bonum *morale* complectitur, clariorem definitionem tradere difficile est; satius videtur utriusque ideam singillatim, ac distinctim exponere.

Itaque bonum naturale, seu physicum definiri potest, illud, *quod rei alicujus naturam, facultatesve conservat, auget, aut perficit*. Si enim ea omnia, quæ bona physica, seu naturalia vocantur, expendamus; facile comperiemus, eadem ob unam, alteramve ex his rationibus talia existimari. Et si quidem generalis illa, sed obscurior boni notio, quam supra attulimus, admittatur, perspicuum est, ea, quæ rem quamlibet vel ejus facultates conservant, augent, vel perficiunt, ipsi, seu ipsius naturæ convenire; immo non aliud, quam hoc ipsum *convenientiæ* nomine ea in definitione posse intelligi. Et sane cum nemo non velit, nec possit non velle sui, suarumque facultatum conservationem, ac nemo sit, qui de suarum facultatum incremento, ac successente perfectione voluptatem non percipiat, hinc satis clare patet, in ejusmodi conservatione, augmento, ac perfectione rationem boni, quæ unice voluntatem afficere, ac percellere potest, aptissime collocari. Quare *Aristoteles* licet bonum definiat: *id quod omnia appetunt*; tamen veluti præcipuam proprietatem boni in eo sitam esse innuit, ut conservet id, cujus est bonum. *Quod*, inquit, *est cujusque bonum, ipsum conservat*: vel si mavis ita vertere; *quod quidpiam conservat, illius bonum est*. (a) Nec ullus dubito, idem prorsus sensisse de eo, quod facultates aut auget, aut perficit. At vero sive in *convenientia*, sive in effectu aliquo conservationis, augmenti, & perfectionis boni essentia constituatur, exinde duo inferre licet: unum, Bonum esse ex genere eorum, quæ *relativa* dicuntur; eo quod necessario relationem aliquam, seu habitudinem ad aliud includunt, exprimuntque. Nam si bonum convenit; cuiquam conveniat necesse est: & si facultates alicujus conservat, auget, vel perficit; habeat oportet habitudinem aliquam ad ejus naturam. Alterum, ideam boni nequaquam intra alicuius individui, seu speciei aut generis fines coarctari; sed non solum omnes homines, verum etiam animantia quælibet, quin & inanimatas res om-

Pollux lib. II. c. 44.

(a) Græca ejus verba ita se habent: Καὶ τι ὦ γε ἔκαστα ἀγαθὸν σώζει ἕκαστον.

omnes pervadere: nihil eſt enim cujus natura, vel facultates quoquo modo augeri non poſſint, ac perfici. At vero, quemadmodum eſt aliquod bonum univerſaliſſimum, quod rebus omnino omnibus convenit v. g. conſervatio; ita alia, & pleraque ſunt bona, quæ magis minuſve late patent; quo ſcilicet plura vel pauciora ſunt ea, quarum naturæ, vel facultatibus conveniunt. Sic ſanitas v. g. corporibus omnibus viventibus bonum commune eſt. Expedita intelligendi facultas eſt bonum commune omnibus ratione utentibus. Ex quo conficitur, ex natura alicujus *boni* cum natura rerum ad quas refertur, comparata dijudicandum eſſe, quænam, & quotnam ſub ipſum ambitu complectatur. Eapropter quiſquis rem aliquam cuipiam bonam, aut neceſſariam eſſe compererit, is eo ipſo intelliget, eam ceteris quoque ejuſdem naturæ corporibus bonam eſſe, vel neceſſariam; modo convenientia illa, aut neceſſitas non in quibuſdam accidentibus peculiaribus fundetur, ſed in natura ipſa omnibus communi. Et hac quidem ratione *cibum*, *potumque* ceteris omnibus hominibus *bonum* ac neceſſarium eſſe non ambigo, quia mihi utrunque bonum ac neceſſarium eſſe, experientia magiſtra, intelligo. Quia tamen quandoque contingit, convenientiam cujuslibet rei totam pendere a peculiaribus individui accidentibus; inde fit, ut non ſemper ceteris ejuſdem ſpeciei, aut naturæ individuis idem bonum ſit: indeque conſurgit trita illa diviſio *Boni* in *particulare* quod uni tantum, vel paucis convenit; in & *commune*, quod omnibus ejuſdem ſpeciei, aut generis, conſentaneum eſt. Sive in communi natura, ſive in peculiaribus accidentibus convenientia boni fundetur, perſpicuum eſt, convenientiam ipſam in objecto reſidere, & eſſe neceſſariam, ſeu non pendere ab opinione, aut voluntate, aut deſiderio cujuſque; atque adeo non propterea quidpiam eſſe bonum, quod ita putatur, aut appetitur; ſed contra, propterea appeti, & deſiderari, quia bonum eſſe aut cognoſcitur, aut, tametſi ſæpe falſo, exiſtimatur.

Plane igitur errat *Hobbeſius*, dum *bonum* ex cujuſque deſiderio, ac voluntate definit, ut hac ratione diſſidiorum, & mutui inter homines belli generalem, perpetuamque eſſe cauſſam facilius perſuadeat. Quo quidem dogmate vix quidquam fingi poteſt perniciоſius: ſiquidem & naturam boni, malique tollit, & cupiditates fovet improborum, qui ſeſe ſemper bonum ſectari dubitare non poterunt, ſi ſemel bonum ex cujuſque cupiditatibus definiatur. Errorem tamen adeo abſurdum pluribus in locis diſerte tradit hic Auctor. Quanquam alibi ipſa, ut puto, rei claritate cogente, rectius loquatur. *Omnibus rebus* (inquit,) *quæ appetuntur, QUATENUS APPETUNTUR, nomen commune eſt bonum: & rebus quas fugimus malum. Sed cum alii alia appetant, & fugiant, neceſſe eſt multa eſſe, quæ aliquibus bona, aliquibus mala ſunt. Ut quod nobis bonum, hoſtibus malum. Sunt ergo bonum, & malum appetentibus, & fugientibus correlativa.* Quaſi vero & cibi nonnulli ei qui maxime eos appetit, mali eſſe non poſſint, noxiique; & pharmacum ægroto, amentique, etſi illud vehementer refugiat, ſalubre, adeoque *bonum* eſſe non poſſit. Quid abſurdius quam adeo fallaci regula bonum, malumque definire? De Hom. cap. XI. §. 4.

At nil melius hac de re alio in loco loquitur ipſe. *Ea eſt*, ait, *natura hominis ut unuſquiſque quod ſibi cupit fieri, bonum; quod fugit, malum vocat. Itaque diverſitate affectuum contingit, ut quod alter bonum, alter malum, & idem homo, quod nunc bonum, mox malum; & eandem rem in ſeipſo bonam, in alio malam eſſe dicat. Bonum enim, & malum delectatione, & moleſtia noſtra (vel ea quæ nunc eſt, vel quæ expectatur) omnes æſtimamus.* Ita quidem res ſe habet, inquio ego, ſi bonum malumque brutorum more æſtimemus omnes. Bruta enim, quippe quæ ſolo feruntur impetu naturæ, nonniſi delectatione, ac moleſtia quibus unice trahuntur, bonum, malumque metiri poſſunt. At homines alia ad bonum, malumque æſtimandum, dijudicandumque regula donati ſunt, nem- De Cive Cap. XIV. §. 15.

nempe *ratione*; qua, quidquid sit de Hobbesio, ejusque similibus, aliquos saltem vel interdum uti, non absque gravi in humanitatem omnem injuria inficiari quis potest. Omnes vero, semperque in bono maloque dijudicando ea uti debere, tam est exploratum, quam certa res est, *Rationem* præcipuam esse hominis partem, eaque reliquis omnibus animantibus præstare. Hac si utamur regula, sæpissime comperiemus, ea, quæ molestiam creant, reipsa esse bona nobis; contra vero quandoque mala, quæ pariunt voluptatem: illa enim nos facultatesque nostras aut conservant, aut perficiunt; hæc vero labefactant multoties, & perdunt. Quod si plerique reipsa bonum malumque oblectatione æstimant & molestia; non ita se gerunt, neque id faciunt, quod ea hominis natura sit, ut vult *Hobbesius*; sed quia vale dicto rationi, qua homines sumus, affectibus, & passionibus, brutorum instar, sese abripi patiuntur. At solemne est Hobbesio, naturæ nomine affectus, passionesque brutis etiam communes nuncupare: quod tum ex innumeris ejus locis constat, tum ipse verbis satis apertis declarat cum ait, *Ad quas* (societatis delicias) *natura, hoc est ab affectibus omni animanti infitis ferimur.* At nihilne ergo *Hobbesius* in hominis natura reperit *præter affectus omni animanti infitos?* Et si quid aliud in hominis natura agnoscit, cur ad illud minime respicit, quum ad hominis naturam quidpiam spectare pronunciat? Et cur id quod homines pravis affectibus abrepti efficiunt, in naturam ipsam hominis refundit? Profecto, si humanam naturam data opera calumniari, aggressus esset hic Philosophus, non alia potuisset ratione se gerere; & si ipsi propositum esset, unumquenque ad suos sectandos, implendosque affectus, atque passiones, vehementius incitare; id melius perficere non potuisset, quam eos venerando *humanæ naturæ* nomine cohonestare. Verum quidquid molitus sit ipse, quicunque sapiunt, ratum semper habebunt, *bonum, malumque*, non affectibus, sed ratione, non oblectatione, aut molestia, sed effectibus vere utilibus aut noxiis; non demum vulgari opinione vel sensu, sed rerum natura bene perpensa, dijudicanda esse, ac dimetienda.

De Cive Cap. II. §. 2.

Error Hobbesii alter circa naturam boni, malique non minus reliquis absurdus, ac perniciosus est. Ait enim, voluntatis objectum non ultra illud extendi, quod quisque sibi ipse bonum, arbitratur; adeo ut voluntas nequaquam possit aliud ultra proprium appetentis bonum appetere, aut curare: *in omni societate*, inquit, *queritur voluntatis objectum, hoc est quod videtur unicuique congredientium bonum sibi*; subdit vero paulo post: *quidquid sit voluntario, propter bonum aliquod sit Volentis*. Et hinc infert: *unumquenque* BONUM SIBI *naturaliter, justum propter pacem tantum, & per accidens querere*: ut sexcenta alia similia ejus loca præteream. Absurdissimus hic error tum rationi, tum experientiæ adversatur. Experientiæ quidem: nam licet plurimi ex vulgaribus præsertim hominibus ita sint cómparati, ut nihil propemodum, nisi quod sibi commodum est, appetere, & persequi videantur; tamen alii quoque magis generosa præstantique sunt indole, quibus aliorum etiam & præsertim commune Civitatis, immo totius humani generis bonum curæ est quammaxime, illudque pro virili curant, promoventque. Hoc in primis videre est in bonis Principibus, sapientibusque legislatoribus, qui quas ferunt, legibus luculentissime ostendunt, nihil sibi magis cordi esse, quam commune bonum, publicamque utilitatem, felicitatemque. Neque vero ego arbitror, Hobbesium adeo Imperantibus, quibus ceteroqui nimium in aliis defert, infensum esse velle, ut illorum neminem bono hoc animo præditum aut nunc esse, aut aliquando extitisse contendat, velitque omnes omnino ipsorum leges injustas esse, & malas: si nanque vel aliquam justam esse fateatur, & bonam; *cum lex bona*, ipso docente, non sit *nisi quæ ad salutem populi necessaria est, tametsi summo Imperanti utilis sit*; illud etiam admittat oportet, Imperantes aliquos esse, qui

De Cive Cap. I. §. 2. lib. Cap. 2. §. 8. Cap. III. §. 21.

Leviath. Cap. XXX.

qui legibus ſuis populi ſalutem ſeu bonum commune intenderint ; adeoque non tantum bonum noſtri proprium , ſed etiam bonum aliorum eſſe poſſe voluntatis noſtræ objectum .

Jam vero ſi a ſummis Imperantibus & Legislatoribus, ad alia hominum genera deſcendamus, rem eandem frequenti experientia comprobatam facillime comperiemus . Nam ut eos nunc præteream , qui quamvis privati , bonum tamen commune , publicumque & ſincere deſiderant, & quoad poſſunt , opere promovent (quorum aliquos, & extitiſſe, & eſſe, fruſtra, & injuria negaret Hobbeſius; licet fateamur , non adeo multos eſſe , ut opporteret) quid dicendum de amicis erga amicos , de ſponſis erga ſponſos, de parentibus erga filios, & viciſſim ? An non iſti omnes ſæpe ſaltem ſin ſemper , iis quos caros habent , & corde bene cupiunt , & opere bene faciunt, quin exinde ullum intendant proprium commodum , ullamve delectationem , niſi quam ipſis parit conſcientia beneſaciendi iis quos diligunt, quorumque felicitas tam ipſis cordi eſt, quam ſui ipſorum propria : quamobrem ipſum bonum amici, ſponſæ, filiorum, aut parentum gratiſſimum eſt ipſorum voluntatis objectum . Idem prorſus dicendum de iis qui vere grati ſunt erga beneſactores ; idemque de aliis quotquot humana, & benigna indole ſunt ; qui neque interdum propriis abſterrentur incommodis , quominus aliis, qui ſuo indigent auxilio , manum porrigant, operamque ſuam impendant : ipſa ſcilicet natura illos innato compaſſionis affectu erga egentes vel male habentes ad id impellit . Hinc ſi quis iter faciens ignotum aliquem , a quo nihil ſibi timendum ſit, obviam habeat v. g. puerum , eum amanter ſalutat , ac bene precatur ; & ſi in foveam caſu lapſum animadvertat, occurrit, auxiliatur, extrahit, erigitque: ſi ſecus fecerit , hoc quicunque noverit, eum, qui & ipſe ſe ut inhumanum condemnabit. At quodnam quæſo hoc in caſu ſui commodum reſpicere poterit homo ille, vel quanam oblectatione ſua ad id faciendum permoveri? aut ſaltem quis non perſpicit eum alterius bonum vere ex animo velle, intendere, & curare ? Res ergo eſt experientia ipſa conſtantiſſime comprobata, humanæ voluntatis objectum non eſſe tantum proprium appetentis bonum.

Ratio vero idipſum ſuadet, ſi imprimis, id de quo nemo prudens ambigere poſſit, ratum habeatur , non affectibus, & paſſionibus; ſed ratione ipſa *Bonum*, ut diximus, æſtimandum eſſe; & bonum qualecunque eſſe voluntatis objectum ; adeoque eouſque amorem noſtrum extendi poſſe, quo ipſamet boni ratio pertingit. Comperta vero res eſt, Bonum eo quod ſit in alio, non deſinere eſſe *bonum*; illud igitur velle, & deſiderare noſtra voluntas poteſt. Quod adverſus argumentum iſtud objicitur, illud eſt, quod cum bonum ad genus relativum pertineat , hæc relatio ad appetentem debere pertingere videatur ; ſecus, quoad ipſum, boni ratio deſtrueretur. Quid enim , inquiet quiſpiam , refert , in ſe , aut alteri bonum quidpiam eſſe , ſi bonum non fuerit reſpectu illius, cujus ad ipſum volendum excitanda ſit voluntas? Si nanque illud unum ſufficit, jam bonum etiam inimici ab inimico amari poſſet, atque deberet; quia tametſi huic noxium ſit , adeoque malum ; alteri tamen utile eſt, & bonum. Verum (ut nihil modo de inimico dicamus , cujus quoque bonum appetere quis poteſt, tametſi non ut ſibi malum) recta ratio in uniuſcujuſque bono ſatis relationis aut convenientiæ ad unumquenque oſtendit , ut uniuſcujuſque voluntas illud velle queat , & quadantenus debeat. Nam primo , Ratio cognoſcit bonum totius eſſe bonum cujuſque partis; & cujuslibet partis bonum eſſe item bonum totius: ſicut enim totum complectitur omnes partes , ita partes omnes totum conſtant , perficiuntque: ex quo conſequitur , etiam bonum cujuſque partis æſtimari poſſe bonum alterius, ſin alia de cauſſa, ſaltem quia partis cujuſque bonum eſt bonum quoque totius , in quo omnes continentur

partes. Hac igitur primum ratione poteſt quis velle bonum alterius, quia bonum ipſius, ut eſt individuum humanæ naturæ, eſt bonum ſpeciei, ſeu totius humani generis, quo & ipſe continetur: qua ratione quodcunque noſtri corporis membrum, ſi ſenſu præditum eſſet, deſideraret utique ſanitatem cujuslibet alterius membri; quia ea ſanitas eſt bonum totius corporis, cujus ipſum quoque membrum eſt; & idcirco eſt quoque bonum ſuum. Ex quo clare apparet, quomodo voluntas, ſi rationem ſequatur ducem, tum bonum totius humani generis, tum hominis alterius cujuſcunque velle poſſit: nam quiſque tam bonum commune, quam cujuſque alterius bonum tanquam bonum proprium, ſeu in quo ſui bonum quodammodo involvitur, conſiderare poteſt: & hac ratione de ipſo, ut de proprio gaudere.

Generaliſſimæ huic rationi peculiares aliæ plerunque accedunt, & quidem eo validiores, quo illud totum, quod eſt humana ſocietas, intra terminos anguſtiores concluditur. Nam præter immenſam totius humani generis societatem, datur primo *politica* ſocietas, quæ arctiori unius civitatis vinculo, certam hominum multitudinem mutuo devincit; adeoque potiorem ſuppeditat rationem, cur bonum cujuſque civis, & multo magis bonum commune civitatis, ut bonum proprium a quolibet cive haberi poſſit, ac debeat. Arctiores adhuc, adeoque ad id quod intendimus, validiores ſunt ſocietates familiarum, omniumque conſanguineorum & affinium, in quibus ſanguinis communio, vel cognationis vinculum, aliæve mutuæ relationes bonum unius aliis quodammodo commune efficiunt; bonumque toti ſocietati commune proprium faciunt eſſe cujuslibet ejus membri. Inter omnes autem ſocietates, quemadmodum nulla præſtantior, *ac firmior*, ut ait Tullius, *ita nulla eſt ad mutuum amorem fovendum potentior, quam cum Viri boni moribus ſimiles ſunt familiaritate conjuncti . . . Nihil enim eſt amabilius nec copulatius quam morum ſimilitudo bonorum. In quibus enim eadem ſtudia ſunt, eædemque voluntates; in his fit, ut æque quiſque altero delectetur, ac ſeipſo; efficiturque quod Pythagoras vult in amicitia, ut unus fiat ex pluribus.* Quæ cum ita ſint, quis aſſentiatur *Hobbeſio* aſſerenti, integrum voluntatis objectum eſſe ipſius appetentis bonum? itemque neganti, quenquam poſſe bonum aut commune aut alterius cujuſque reipſa deſiderare, ac velle? Quod ſi Hobbeſianus quiſpiam reponat, hoc ipſum conficere objectum voluntatis eſſe bonum appetentis proprium: quia ſi bonum commune, vel cujuſquam alterius appetitur, non niſi quatenus ipſius appetentis quodammodo proprium eſt, appetitur; reſpondeo, eum immo veriſſime commune bonum, bonumque alterius deſiderare, ac velle, quum ipſum illius bonum ut proprium habeat, & velit, deque eo, ut de proprio bono oblectetur. Neque enim in eo, quod Patriæ, aut civi particulari, aut familiari, aut amico optamus, omnem ad nos relationem, ſeu convenientiam removendam volumus; alioquin amor ille irrationalis eſſet, vel potius impoſſibilis (hujuſmodi nanque bonum omnem, ad nos quod attinet, boni relationem amitteret); ſed illud duntaxat contendimus, voluntatem nullatenus arctari poſſe, aut debere ad volendum bonum ſolum appetenti proprium, ſeu illi ſoli commodum, & utile; ſed item poſſe aliorum bonum, ut proprium diligere, ſeu velle bonum aliis, etiam (quod ſane eſt amare alios) abſque ullo proprii commodi aut utilitatis intuitu; modo adſit, quæ ceteroqui nuſquam deeſt, ratio aliqua (ut minimum, naturæ communio) ob quam alterius bonum, ut bonum noſtrum haberi, ſeu conſiderari queat. Qui hoc admittere renuit, dignus profecto eſt, qui ex hominum cenſu obliteretur: præſertim cum ſeſe quoque minus amare oſtendat, qui eos non amat, qui vel ſanguinis cognatione, vel morum ſimilitudine, vel patriæ vinculo, vel demum communione naturæ unum quodammodo cum ipſo ſunt, &,

Lib. I. de Off. cap. 17.

ut

ut ita dicam, *alter ipse* : quod quidem quamquam de amico ſpeciatim dictum eſt, ſua tamen proportione de omni qui dilectarum rationum aliqua alteri conjunctus eſt, haud incongrue dici poteſt. (*a*)

Be Off. lib. I. c. vii. n. 22.

His duæ aliæ rationes accedunt, quæ aliquo modo etiam experientia ipſa nituntur. Nam primo manifeſtum eſt, homines iis facultatibus ornatos eſſe a natura, quibus ſeſe mutuo juvare poſſint. Quod præ oculis habuiſſe videntur Stoici, quorum ea erat apud Tullium ſententia. *Quæ in terris gignuntur, ad uſum hominum omnia creari: homines autem hominum cauſſa eſſe generatos, ut ipſi inter ſe aliis alii prodeſſe poſſent.* At vero hujuſmodi facultate homines incaſſum natura donaſſet, niſi quiſque bonum alteri deſiderare poſſet, ac velle. At non tantum natura utcunque poteſtatem dedit hominibus, qua alii aliis proſint, ſi velint prodeſſe; ſed eos etiam in rem hanc velut inſito pondere inclinat, incitatque : cujus profecto naturalis propenſionis indicium clariſſimum eſt eximia, & ſingularis illa oblectatio, quam animi præſertim nobiles, dum aliis beneficia impendunt, experiuntur : qui quidem quo pluribus ſe prodeſſe norunt, eo majore perfunduntur voluptate. (*b*) Quin haud ſcio, an quiſquam adeo vili, & agreſti ſit animo, ut ſi cuiquam citra incommodum ſuum bene, benigneque facere poſſit,

(*a*) Huc facit præclara illa S. Thomæ doctrina, qua rationem reddit, cur ſimilitudo ſit cauſſa amoris. *Ex hoc*, (inquit 1. 2. q. 27. a. 3.) *quod aliqui duo ſunt ſimiles, quaſi habentes unam formam, ſunt quodammodo unum in forma illa : ſicut duo homines ſunt unum in ſpecie humanitatis ; & duo albi in albedine : & ideo affectus unius tendit in alterum, ſicut unum ſibi, & vult ei bonum ſicut & ſibi.* Ex hac ratione probe intellecta fat clare perſpicitur, non ſolum quomodo amor *alteri bonum appetentis* ferri poſſit, & tendere in alterum ; & quomodo bonum alterius ſufficientem habeat cum appetitu amantis convenientiam ; quomodo etiam quiſque aliùm omnem amare poſſit, eique bonum velle ; ſed etiam quomodo amor ipſe noſtri prima radix ſit, ac fundamentum diligendi alios. Si enim *amor procedit ex apprehenſione unitatis amati ad amantem*, ut loquitur S. ipſe Doctor (ibidem q. 23. a. 1.) profecto eo ipſo, quod noſmetipſos amamus, conſequens eſt, ut eos omnes quos nobiſcum unum eſſe concipimus, ut tales diligamus : ſiquidem bonum illorum ratione apprehenſæ unitatis concipitur ut bonum noſtrum ; adeoque poteſt eſſe obiectum noſtri affectus, amoris, ac deſiderii.

(*b*) Hoc probe agnovit Ariſtoteles : unde ait (II. Polit. cap. III.) ὁ χαριστικὸς καὶ βουλόμενος φίλοις, ἢ ξένοις, ἢ ὁτῳοῦν ἀγαθὸν εἶναι, *gratificari, & auxiliari amicis, & hoſpitibus*, vel *ſodalibus ſuaviſſimum*, vel juxta vetuſtiorem verſionem : *beneficere, & auxiliari amicis ; & extraneis eſt delectabiliſſimum.* Quomodo autem *benefacere alteri ſit cauſſa delectationis* egregie explicat S. Th. 1. 2. q. 32. a. 6. ejus verba tametſi paullo fuſiora hic referre non pigebit. *Benefacere*, inquit, *alteri tripliciter poteſt eſſe cauſſa delectationis. Uno modo per comparationem ad effectum, quod eſt bonum in altero conſtitutum. Et ſecundum hoc, in quantum bonum alterius reputamus quaſi bonum noſtrum propter unionem amoris, delectamur in bono, quod per nos ſit aliis, præcipue amicis, ſicut in bono proprio. Alio modo per comparationem ad finem : ſicut cum aliquis per hoc quod alteri benefacit, ſperat conſequi aliquod bonum ſibi ipſi, vel a Deo, vel ab homine : ſpes autem delectationis eſt cauſſa. Tertio modo per comparationem ad principium : & ſic hoc quod eſt benefacere alteri poteſt eſſe delectabile per comparationem ad triplex principium. Quorum unum eſt facultas benefaciendi ; & ſecundum hoc benefacere alteri fit delectabile ; in quantum per hoc fit homini quædam imaginatio abundantis boni in ſeipſo exiſtentis, ex quo poſſit aliis communicare, & ideo homines delectantur in filiis, & operibus propriis, ſicut quibus communicant proprium bonum. Aliud principium eſt habitus inclinans, ſecundum quem benefacere fit alicui connaturale. Unde liberales delectabiliter dant aliis. Tertium principium eſt motivum : puta cum aliquis movetur ab aliquo, quem diligit ad benefaciendum alicui : omnia enim, quæ facimus vel patimur propter amicum, delectabilia ſunt ; quia amor præcipua cauſſa delectationis eſt.*

id lubenti animo non faciat. Quocirca haud sane bonam de se opinionem ingerit *Hobbesius*, dum sustinet, voluntatis objectum esse tantummodo bonum *proprium appetentis*. Quod quidem commentum ex eo etiam censendum est ab omni ratione alienum, quod neminiante ipsum in mentem venerit, saltem non constat Philosophorum aliquem id diserte docuisse.

Postrema denique ratio, quæ ad hunc Hobbesii errorem refellendum mihi validissima videtur, hæc est. Præter bonum physicum, quod supra admittendum definivimus, aliud est *bonum rationis*, quod vulgo *morale* dicitur, atque in conformitate actionis cum ratione positum est. Porro illud quod rationi consentaneum est, bonum esse negaverit nemo, qui noverit generalem ideam boni esse convenientiam cum natura, cujus pars potissima in homine est ratio. Et reipsa quidem si edere bonum sit homini, eo quod animali ejus congruit naturæ; cur non item sit bonum id, quod rationali naturæ congruit, idest rationi? Ut igitur concludamus voluntatem nostram, cujus objectum est bonum, posse etiam bonum aliorum & commune desiderare & velle, illud unum quærendum est, an id sit rationi consentaneum. At quis hoc neget, nisi qui omni careat ratione? Quid enim rationi adeo consentaneum, quam illorum bonum desiderare ac velle, qui vel solum ea, quæ maxima & amplissima est, naturæ societate conjuncti sunt? ut nihil dicam de aliis societatibus, quæ quo arctiores sunt, eo magis consentaneum rationi reddunt amorem mutuum inter eos, qui iis societatibus continentur. Qui fulgentissimam hanc convenientiam non videt; non est cur animantibus ratione utentibus accenseatur; cum eum ipsa ratio minime permoveat. Alia in rem hanc infra dabimus, eo præsertim loco, ubi virtutem per sese ipsam expetibilem, & expetendam demonstrabimus.

Interim vero ex iis quæ hucusque delibavimus, (si quidem, ut putamus, satis firmiter constitutum est, integrum voluntatis objectum non esse bonum proprium appetentis) omnino conficitur, toto ostio illos a veritate aberrare, qui contendunt nihil nos agere posse, nisi affectu aliquo *spei*, aut *timoris* moveamur; vel nisi *voluptate*, aut *dolore*, oblectatione aut molestia excitemur; vel demum nisi nobis proprium aliquod commodum, vel utilitatem consequendam proponamus. Si enim ut pluribus demonstravimus, possumus aliorum etiam bonum, felicitatemque appetere & velle; & si velle possumus quidquid bonum est, & idcirco etiam bonum rationis, seu quidquid rationi consentaneum est, nempe bonum *morale*, sive honestatem; profecto unicum agendi incitamentum esse non potest vel solus affectus spei, & timoris, vel oblectationis molestiæque sensus, vel demum proprii duntaxat commodi, utilitatisque intuitus: quidquid enim velle possumus, ob eandem causam qua illud volumus, possumus quoque illius affectionem opere ipso procurare; & quamlibet actionem, quæ bonum rationis continet, ob illud ipsum rationis bonum exercere. Si dicas hoc ipsum rationis bonum nos persequi non posse, nisi aliqua oblectatione, qua illud nobis præ sitio contrario placeat, ad idem persequendum incitemur: respondeo, si oblectationis, vel voluptatis nomine simplex animi complacentia, cujusmodi ex ipsa rationis approbatione fluere potest, intelligatur; haud ægre essentiar, nos non nisi ob voluptatis & oblectationis incitamentum quidpiam agere posse, aut velle (*a*) atque in hoc ipso libertatis nostræ vel maxime prærogativa consistit. Quod igitur ipse admittere renuo, improboque, est, nos, quod non pauci asserunt, nihil agere, aut velle, nisi quodam sensibilis aut certe indeliberatæ voluptatis impulsu ad id agendum feramur: quo quidem dogmate nihil potest esse

(*a*) Hanc in rem plura infra dicentur lib. VII. cap. VI.

esse absurdius; clarum est enim quid inde sequatur, nempe fore ut unusquisque voluptati prævalenti sese permittat; quod quidem inter homines plerunque contingit: at aliud est quod fit, aliud quod fieri debeat. Ceterum quod nos diximus probe tenendum est; nanque contrarius error plurium pravorum dogmatum in theoria, plurimorumque scelerum in praxi fons est, & origo.

CAPUT VII.

Pufendorfius nimis parce pro scopo sibi proposito humanam naturam considerat. Thomasius vero vel ea non perpendit, quæ potissimum considerandæ forent, vel in iis, quæ perpendit, plerunque a veritate recedit. Ab intellectu voluntatem dirigi contra ipsum defenditur: & quomodo id intellectus præstet, explicatur.

JUs naturale ex humana natura repetendum esse, adeoque ipsius causa hanc esse accurate considerandam, minime latuit *Pufendorfium*. Hinc non potest non probari, dum scribit: *Nobis nulla via propior videtur, & magis adposita ad investigandum jus naturale, quam ipsam hominis naturam, conditionemque, & inclinationes accuratius contemplari.* At displicet ratio, quam in hujusce rei confirmationem, paucis interjectis, subjicit: *Sive enim*, inquit, *ad promovendam ipsius felicitatem, sive ad coercendam ejusdem malitiam in proprium exitium erupturam, lex illa* (jus naturæ) *homini est imposita; non felicius addisceatur quam perspecto, quo ipse subsidio, quo fræno opus habeat.* Nimis satis declarat, se in ea esse sententia, jus naturæ solius utilitatis causa esse constitutum; nempe vel ut *promoveat* hujus vitæ *felicitatem*, vel ut avertat ejus *exitium*: quam sententiam esse absurdam, inferius demonstrabimus. Displicet quoque secundo, quod postallata verba subdit: *Etsi in ea consideratione*, humanæ naturæ, *necessario etiam ad alia, quæ extra hominem sunt, respexio fit facienda*: displicet, inquam, tam quia negare videtur, ex sola humanæ naturæ consideratione jus naturæ esse repetendum: tum quia illa *alia* non exprimit, ad quæ *reflexio* necessario fit facienda: quæ sane vaga & generalis loquendi ratio philosophum minime decet; quippe quæ hominem prodit, cui non satis exploratum sit id, de quo verba facit: quumque demum addat; *ac imprimis ad ea, quæ ad commodum vel incommodum aliquod eidem conciliandum apta sunt*, rursus indicat, jure naturali potissimum utilitatem spectari, quod est absurdum. Sed illud fortasse absurdius, quod quum humanam naturam *accuratius* in rem hanc contemplandam fateatur, eam tamen negligentissime, aut certe satis inepte consideret: reperit enim in ea ferme nihil, præter ea, quæ homini cum ceteris animantibus communia sunt? Sunt vero, ut ab ipso exhibentur compendio descripta, 1. *hominem esse animal sui conservandi studiosissimum*: 2. *per se egenum, ac sine sui similium auxilio servari ineptum*: 3. *ad mutua commoda promovendum maxime idoneum*: 4. *sæpe tamen malitiosum, petulans, & facile irritabile, ac ad noxam inferendam paratum ac validum*. Hæccine est vero *accuratior* humanæ naturæ contemplatio? Nihil ergo in ea invenit *Pufendorfius*, quo homo referatur ad Deum? Nihil ne, quo homo ceteris animantibus antecellat? Nullamne Rationis, qua homines sumus, rationem sibi in jure naturali habendam putat vir philosophus. Verum enimvero *Pufendorfius* non ex accuratiore, ut videri vult, humanæ naturæ contemplatione legem naturalem sibi explicandam assumit; sed quum jam *Socialitatem* velut primariam naturæ legem a *Grotio*, aliisque, nullo fortasse inito examine, accepisset; ea postmodum investigavit in homine, quæ ad eam utcunque statuminandam sibi viderentur magis idonea. Sic scilicet philosophatur ille! Sed quam male hoc ipsum ei cesserit, infra suo loco videbimus. Inepte ergo, ne quid gravius dicam, & nimis parce pro scopo sibi pro-

Lib. II. Cap. 2. §. 14.

§. XV.

propoſito, humanam naturam conſideravit *Pufendorfius*.

Anne vero felicius hac ipſa in re verſatus eſt *Thomaſius*? non quidem, ni fallor ipſe. Nam primo quæſtiones ſummi momenti, cujuſmodi ſunt de *ſpiritualitate*, & *immortalitate* animæ, non ſecus ac *Pufendorfius*, penitus prætermittit. Quin minus recte ſentire videtur de animæ immaterialitate: nam

Pond. I. N. Cap. I. §. XXXV. §. XXXVI. §. XXXVII. §. XXXVIII. §. XXXIX. §. XL. §. XLI. §. XLII. §. XLIII. §. XLIV. §. XLV. §. XLVI.

Animæ potentiam, quæ eſt voluntas, definit eſſe *conatum cordis*: quo eam differre aſſerit *a conatu, qui ſentitur in aliis membris, ut conatus ejiciendi excrementa, conatus in ulcere*. Præclara ſane & ſummopere feſtiva definitio ſpiritualis animæ facultatis! Subdit tamen, hanc non eſſe *ſufficientem definitionem* voluntatis: quia *talem conatum in corde ſuo etiam beſtiæ ſentiunt, quæ tamen voluntatem non habent*. Ad voluntatem igitur recte definiendam illud præterea addendum docet, ut *conjunctus* ſit ille conatus *cum cogitatione intellectus*. Verum quum *voluntas non ſit ipſa cogitatio*, ut ille fatetur; jam exploratum eſt, voluntatem totam ex ejus mente in conatu cordis poſitam eſſe: quo quid abſurdius? Quemadmodum etiam abſurdum eſt, quod addit, voluntatem humanam eatenus ſolummodo ab appetitu beſtiarum differre, quod hic adjunctam non habeat *cogitationem intellectus*: ex quo concludit, quod ſi *concupiſcentia*, ſeu conatus *cordis* conſideretur abſque ordine ad *potentiam cogitandi*, *dicitur appetitus ſenſitivus*, quo nempe etiam prædita ſunt bruta. Pulcherrima ſane notio voluntatis humanæ! Hinc colligit vero, *Voluntatem ſemper movere intellectum. Nam voluntas*, ait, *quatenus ab appetitu ſenſitivo differt, nihil aliud eſt, quam appetitus conjunctus cum cogitatione, per dicta*. Quo ſibi plane contradicere videtur: nam ſi voluntas in ſe complectitur cogitationem, ut dici voluntas poſſit; ſupponit utique intellectum jam motum: non ergo eum movet. Quod ſi eum movet, quatenus eſt *conatus cordis*; igitur appetitus ſenſitivus is eſt, qui movet intellectum, non voluntas. Putas ne, noviſſe hoc loco *Thomaſium*, quid affirmaret, quidve negaret? Pergit ille ajens, *voluntatem*, ſeu *appetitum hominis moveri a potentiis rerum extra hominem*, nempe, ut puto; *ab objectis*. *Valde*, ſubdit, *falſum eſt commune dictorium, quod voluntas non poſſit cogi*. Sic ſcilicet nullo negotio definit ille quæſtionem, circa quam alii multum laborant. Cur vero effutum iſtud vocet *dictorium*, ideſt *dictum falſum & acutum*, ſeu *mordax*, non eſt facile divinare, niſi forte ejus vocis ſignificationem & valorem ipſe ignorarit. Illud vero plane mirandum, quod ſubdit, hujuſce dicti falſitatem experientia ipſa conſtare: *Per virtutes inviſibiles* (verba ejus ſunt) *potentiarum externarum, concupiſcentias hominum, adeoque voluntatem* (hæc nimirum duo perperam & inepte pro eodem habet) *vel reprimi vel irritari, ideſt vel impediri vel ad agendum impelli, quotidiana docet experientia*. At eadem experientia docet, voluntatem ſæpenumero, ratione duce, reſiſtere concupiſcentiæ. Hinc abſurde *Thomaſius* voluntatem, quæ facultas eſt penitus ſpiritualis, minime ſecernit a concupiſcentia, ſeu appetitu inferiore, qui ab objectis exterioribus neceſſario movetur. Et quemadmodum voluntatem prorſus ſubjectam facit potentiis rerum externarum; ita & *intellectum in affirmatione boni & mali, quod nos afficit, ſemper impulſui voluntatis ſubeſſe*, contendit: *tantum abeſt* (ſubdit) *ut voluntas in appetendo, bono, vel fugiendo malo, dirigatur ab intellectu*.

§. XLIV. §. XLVI.

Quæ dum ait *Thomaſius*, ſatis oſtendit, ſeſe communem de modo, quo intellectus voluntatem dirigit, ſententiam minus recte percepiſſe: quam idcirco abs re non fuerit in gratiam tyronum compendio explicare. Quum itaque vulgo dicitur, ab intellectu voluntatem *dirigi in proſecutione boni & fuga mali*; id non ita intelligendum eſt, ac ſi intellectus nutu imperioque ſuo determinet, præſcribatque objectum, in quod ferri voluntas debeat; quum manifeſtum ſit, eam ſuapte natura in bonum ferri, malumque averſari: ſed ita,

ut primo intellectus oſtendat voluntati qua in re inſit ea boni ratio, quam ipſa appetit. Secundo, modum manifeſtet, mediumque, quo illud aſſequi ipſa poſſit. Tertio, invicem conferat varia bonorum genera, illudque patefaciat, in quod ut tendat, magis expedit voluntati. Quarto, licet bonum ſenſibile voluntas, ſeu potius appetitus, ſe ſola, ſeu propria experientia valeat percipere; bonum tamen morale, quin & utile unice ab intellectu, ſeu ratione detegitur, ac voluntati proponitur.

Voluntas ex. gr. appetit ciborum ſuavitatem: illa tamen non poteſt ea frui, niſi ei intellectus indigitet proponatque cibos, qui ſuaviores ſint, & guſtui accommodatiores. 2. quum voluntas quidpiam amat tanquam finem, modum ei intellectus oſtendit, mediumque, quo ipſum obtineat. Amat ex. gr. voluntas proprii individui conſervationem, & conſequenter ea omnia quæ eidem conſervando conducunt; hæc ei porro aperit intellectus: ſcilicet finem appetere proprium voluntatis eſt; ad ejus aſſecutionem dirigere ſpectat ad intellectum. Sic voluntas amat, & quidem neceſſario propriam felicitatem; at intellectus oſtendit, ubinam ea quærenda, & quæ ad eam conſequendam utilia ſint, vel neceſſaria. 3. Voluntas amat ſæpenumero plura eaque diverſa bona, inter quæ ea quoque non raro, quæ poſtmodum nocitura ſunt. Tunc vero munus eſt intellectus, ea varia bona mutuo & ad varias voluntatis affectiones comparare, innocua a noxiis ſecernere, nocumenta prævidere; indeque ea ſub varia ratione voluntati proponere, ſicque eam de bono præferendo inſtruere; atque etiam affectiones voluntati contrarias quadantenus, ſeu ſuperiore aliqua excitata affectione, comprimere: quæ res exemplo clarior evadet. Amat ex. gr. voluntas cibi, potuſque oblectamenta, amat etiam ſanitatem corporis, laborem refugit; ſed amat quoque propriam, & quidem neceſſario felicitatem. Itaque ad intellectum pertinet 1. varia ciborum genera invicem comparare, & innocuos a noxiis diſcernere: & hos quidem ut malos, ut bonos illos voluntati proponere: quod quidem facile præſtabit, ſi cibos non ad unam quæ voluntati ineſt, inclinationem ad oblectamenta; verum etiam ad ejuſdem amorem ſanitatis comparabit: ſic enim cibos, qui uno inſpecto voluptatis illicio, boni cenſeri valeant, comparatos ad ſanitatem, quam lædunt, malos utique judicabit, & ut noxios, maloſque voluntati proponet: quo plane reprimet prævium ejuſdem ad hujuſmodi cibos propenſionem, ſeu voluptatis amorem. Pari arte laborem ut bonum intellectus voluntati offeret, eo quod veræ obtinendæ felicitati, quam voluntas non amare non poteſt, conducit. At vero præcipue intellectus, ſeu ratio patefacit bonum *morale*, illudque voluntati perſequendum proponit. Dixi *præcipue*: nam quum alia bona, ac præſertim ſenſibilia, experientia ſenſuum percipere poſſit, indeque ad eorum appetitionem incitari; bonum morale ab una ratione cognoſci poteſt ac proponi: licet admittenda quoque ſit in voluntate ipſa aliqua ad ipſum inclinatio, ac veluti coaptatio. Sed quum de bono morali quæſtio ſit, ad ſolam rationem pertinet illud dijudicare. His ferme terminis directio illa continetur, quam juxta communem ſententiam voluntati præſtat intellectus: quæ ſane omnia & cum recto ſenſu, & cum experientia apprime conveniunt. Hinc quod ait *Thomaſius*, intellectum in *affirmatione boni vel mali, quod nos afficit, ſemper impulſui voluntatis ſubeſſe*, falſum eſt, ſi velit, voluntatem ſemper determinate impellere intellectum ad judicandum, hoc eſſe bonum, illudve malum; alioqui neque conſultationi relinqueretur locus, neque deliberationi; neque intellectus ullo indigeret rationis uſu ad judicandum de bono, ac malo: & præterea voluntas extra objecti ſui ſphæram extenderet ſe; eo quod intellectum determinaret ad ferendum de veritate & falſitate judicium: in quo intellectus, cum illud ſit juris ſui, ut ita loquar, *privativi*, a voluntate faltem per ſe, pendere non poteſt: quemadmodum enim bo-

bonum est voluntatis objectum, ita *verum* objectum est intellectus. Eapropter intellectus de bono, prout verum est, ex se & ex propriis suis principiis judicat; quemadmodum voluntas verum, prout est bonum, seu bonum verum per se respicit: at ultra bonum sese ipsa extendere non potest. Si vero *Thomasius* iis verbis velit tantummodo, voluntatem primo applicare intellectum ad considerandum, inquirendumque, quid tunc sit ei bonum vel malum; intellectum vero sic impulsum rem comparare, quæ in consultationem venit, tum cum principiis sibi propriis, tum cum variis voluntatis ipsius affectibus & dispositionibus; hoc quidem verum est: constat enim intellectum *quoad exercitium*, ut ajunt, a voluntate pendere. Sed hac etiam ratione intellectus dirigit voluntatem, non quidem tanquam dominus, vel ultroneus præceptor; sed tanquam famulus, qui jussus cum face præcedere, domino suo monstrat viam, per quam ille incedere debeat. Exercitium ergo considerationis & perquisitionis hoc in casu acceptum referri voluntati debet impellenti, applicantique; at judicium de bonitate, deque malitia rei intellectus ex suo penu depromit; neque in illud dominium habet voluntas. Dixi *judicium de rei bonitate vel malitia*: nam aliud vulgo admittitur judicium in intellectu de eo, quod hic & nunc agendum est, ad quod proxime sequitur actio, vel electio voluntatis, cumque eo necessario connectitur; quare & *practicum* in scholis appellatur. Istud profecto, si adsit, moveri a voluntate, & ejus subsequi determinationem, communis fert opinio. *Si adsit*, inquam; nam vel non semper adest, vel solum in decreto voluntatis implicitum est, ac inclusum: saltem ut expresse adsit, necessarium quibusdam non videtur: quod non vident, cur voluntas, accepto intellectus judicio de rei propositæ malitia vel bonitate, non possit sese pro sua libertate determinare, ut libet ipsi, quin aliud judicium intellectus expectet, & quin ejus modo indigeat. Quod igitur exprimitur judicium intellectus ceu ex præmissis quibusdam illatum, sic: *ergo hoc est faciendum*, non aliud videtur, nisi ipsa determinatio seu electio voluntatis, quæ ea propositione enunciatur velut decretum, ac judicium illatum; quia voluntas vi propositorum momentorum se determinat. At perinde est sive dicamus, nullum ulterius desiderari intellectus judicium, sed solum subsequi voluntatis actum; sive hujusmodi etiam immisceri judicium: certum est siquidem illud obsequi voluntatis motioni, non ita vero illud aliud judicium, quod proprium est intellectus; ex suis principiis, aliorumque collatione ipsum colligentis. Quo fit, ut quandoque contra illud ad oppositam partem pro suo arbitrio se determinet voluntas: quoties enim contingit, voluntatem sese ad agendum determinare cum judicio seu conscientia male agendi? Passionibus siquidem & affectibus pellecta, eis obsequi potius vult, quam intellectui, seu rationi, id quod revera ei expediret, monstranti, atque dictanti, juxta illud tritissimum: *Video meliora, proboque; deteriora sequor.*

At licet dixerim, judicium de rei malitia & bonitate juris esse *privativi* intellectus, quatenus ex proprio ratiocinio in ipsum prodit; non negaverim tamen id, quod jam vulgo observatum est, & experientia constat, voluntatem multum conferre posse ejusdem rectitudini, vel eidem obesse. Quum enim quoad exercitium, ut innui, is pendeat a voluntate; ab eadem quoque pendeat necesse est quoad magis minusque attentam, pacatamque rei objectæ considerationem, & quoad meditationem earum rationum, quæ uni vel alteri parti faveant: quo fit, ut dum voluntati obsequens in consideratione objecti minus attente defigitur, ac dum rationibus inclinationi voluntatis faventibus explorandis impensius vacat, ac ferme unice; rapiatur in transversum, atque in falsum judicium voluntati seu affectibus favens, identidem inducatur. Et hic est plane fatalis ille tot immanium errorum fons circa Religionem, moresque:

que: hinc illa obfirmatio & pervicacia hæreticorum, infidelium, atheorum in præconceptis erroribus: quum enim rationes veritati faventes aut nullo prorsus modo, aut non, ut par esset, considerent, perpendantve; quid mirum, si ipsam non deprehendant: nam neque solis lucem vident qui oculos claudunt, vel alio convertunt, aut fumo vel pulvere oppletos habent. Hinc tamen nemo jure negaverit, ab intellectu voluntatem dirigi posse, atque debere, nisi quis æque negare voluerit, quempiam esse non posse ducem viæ, quia non potest oculis clausis vel obtectis eam monstrare.

Videamus tamen quam ille adferat rationem ad hujusce modi directionem intellectus improbandam. *Non enim*, inquit, *quia aliquid bonum videtur intellectui, id voluntas appetit; sed ideo, quia voluntas quid appetit, id bonum videtur intellectui . . . siquidem quod voluntati gratum est, id intellectus non potest aliter sensu percipere, atque sub imagine grati; & quod non gratum est, sub imagine non grati. Quod vero ut gratum sentitur, sentitur ut bonum; quod non gratum, sentitur ut malum.* Immo, inquio ego primo, quia aliquid *bonum videtur intellectui*, seu quia apprehenditur ut bonum, ideo voluntas illud appetit; alioqui ferri illa posset in bonum incognitum, vel non apprehensum ut bonum, quod nemo hucusque, quem sciam, dixit. Potest quidem voluntas bono frui præsenti absque ulla apprehensione ex parte intellectus, quia illud ut præsens reipsa intime sentit: at ne concipi quidem potest, quomodo bonum absens possit appetere, nisi prius apprehendatur seu ab intellectu, seu a facultate imaginatrice ut bonum. Falsum est igitur quod subdit *Thomasius*: *sed ideo quia voluntas quid appetit, id bonum videtur intellectui*: nam, ut innui, apprehensio bonitatis appetitionem præcedat, oportet. Quum autem addit: *siquidem quod voluntati gratum est, id intellectus non potest aliter sensu percipere, atque sub imagine grati*; quis eum intelligat? Quid sibi vult hoc quod ait, intellectum *sensu percipere*? An non fecernit intellectum a sensu? An sensum esse actum intellectus ponit? An non aliam in homine cognoscitivam facultatem agnoscit, nisi sensum? Nihil ego intelligo; sed vereor, an vel ipse sese intelligat (*a*). Interim illud exploratum videtur, eum hic loqui de bono sensibili, quod sensu percipitur (& quis scit, an aliud ipse bonorum genus agnoverit?): sed de eo etiam perperam dicitur, ideo *sensu percipi* ut gratum, quia gratum est voluntati; quum potius ideo gratum sit voluntati, quia ut gratum percipitur a sensu, seu quia sensum oblectat. Absurde etiam loquitur, quum ait, quidpiam sensu percipi *sub imagine grati*: nam sensus non percipit *sub imagine*, sed intima sensatione, quæ nec imagine opus habet, nec potest imagine repræsentari. Præterea, non quidquid gratum est voluntati, percipitur sensu; nisi asserere velimus, nihil esse posse voluntati gratum, nisi bona sensibilia; quod est absurdum. Et reipsa quidem *bonitas* & multo altius attollitur, & multo latius diffunditur, quam ut sensu semper percipi possit: e. g. bonitas medicinæ procul dubio ab intellectu cognoscitur; sensu vero nullo modo percipitur: nam si is consulatur, amara judicabitur ac molesta; adeoque hac ratione mala, non autem bona, quatenus recuperandæ sanitati prodest. Multo minus bonitas moralis sensu percipi valet; & tamen est grata voluntati multorum. Sed illud quoque hic a *Thomasio* quærendum: quum voluntati multa sint grata, v. gr. cibi, potusque suavitas, corporis valetudo, ejusque conservatio; quomodo absque directione intellectus poterit ea persequi, quæ gra-

(*a*) Duplicem intellectui actum tribuit *Thomasius*: *meditari*, seu, ut puto, *intelligere*, & *sentire*. Sic enim ait §. XLIX. *intellectus agere dicitur quando impellitur a voluntate ad meditandum: pati, quando movetur ab aliis rebus præter voluntatem ad sentiendum*. Quæ profecto ex qua philosophia hauserit, plane igno-

tam ipſi bonitatem præſeferant, vel eidem conferant aſſequendæ? Voluntas quidem ſuapte natura eſt ad bonum determinata; at ubi ratio bonitatis reſideat, nonniſi intellectu, & quandoque ſenſu cognoſcere valet: eſt quidem determinata ad propriam appetendam felicitatem; ſed ubi ea ſit inquirenda, quave obtinenda ratione, ſi intellectus, ſeu ratio id minime monſtret, penitus ignorat. Neque hic ſatis eſt ſenſus perceptio: quod enim *ſentitur ut gratum*, non bonum quandoque, ſed malum eſt; eoquod comparandæ felicitati non conferat, ſed obſit: ut patet de delicatioribus eduliis, quæ licet grata palato ſint, ac etiam ipſi accepta voluntati; attamen ſi ſanitatem lædant, ut ſæpe contingit, mala ſunt: frivola eſt ergo ac prorſus inepta *Thomaſii* ratiocinatio ad excludendam directionem intellectus.

Verum ſi inepta, ſi nulla eſt hæc *Thomaſii* ratiocinatio, & ita quidem comparata, ut jure ambigas, an ipſe ſciret quid in hoc argumento enunciaret, lepida ſaltem eſt ratio, quam ille commentus eſt, cur *communiter aſſeratur intellectus in materia boni vel mali* §. XLVII. *dirigere voluntatem*. *Id*, inquit Vir verè philoſophus, *partim factum eſt, quod natura hominis fuerit in libris aliorum quæſita* (utinam idem & ipſe feciſſet: profecto in errores ita craſſos lapſus non eſſet.) *non in ſenſu proprio* (quaſi vero ii omnes, qui primi hac de re ſcripſere, vel omni ſenſu *proprio* caruerint, vel illum nullatenus conſuluerint) *partim quod facultates intellectus & voluntatis non rectè fuerint diſtinctæ* (quam recte & appoſite eas *Thomaſius* diſtinguat, conſtat ex ſuperius dictis) *partim quod* (audi argutam ſcitamque rationem) *Doctores ſcholaſtici ob intereſſe domeſticum fontes omnis felicitatis & infortunii poſuerint in intellectu* (vereor ego ne *Thomaſius* poſuerit in *ſenſu*). Sed cur in intellectu Scholaſtici poſuerint? Quia, inquit, *ſalutem æternam promiſerunt iis, qui ſuos conceptus pro veris habent; damnationem minati ſunt eis, qui vel latum unguem ab iſtis recedebant.* §. cit. in nota.

At ubi, bone *Tomaſi*, vel in Scholaſticorum catholicorum deterrimo adeo abſurdæ *promiſſionis* veſtigium, vel vola? Neſcio vero, an mihi hic fit procedendum in incepto doctrinæ hujus *Thomaſianæ* examine: jam enim nimis tædet ineptiarum. Adhuc tamen paullulum progrediamur, & curſim aliqua ejus commenta indicemus, ut appareat, quam ſit eximius philoſophus iſte *Thomaſius*, & quo loco is habendus, quem *Fleiſcherus* commendat velut illum, qui *ultimam manum* appoſuerit inſtaurationi juris naturalis.

Itaque, pergit citato loco docere, §. XLIX. intellectum non ſolum *meditari*, ſed etiam *ſentire*: ait enim, eum *agere quando impellitur a voluntate ad meditandum*; *pati* vero quando movetur *ab aliis rebus præter voluntatem ad ſentiendum*. Neſcio ex qua philoſophia hoc hauſerit, quum ceteri communiter Philoſophi, intellectum a ſenſu diſtinguant; licet plerique dicant, unam, eandemque mentem, ſeu ſpiritualem animam & intelligere & ſentire. Subdit, *voluntatem agere* ſicut *in loco motivam aliorum membrorum*; ita *etiam in ipſum cerebrum, ideſt in locomotivam intellectus*. At *cerebrum* eſſe facultatem *locomotivam intellectus*, quis intelligat? At illi ſatis eſt affirmare: de explicatione autem & probatione non eſt multum ſollicitus. Deinde docet, omnem actionem §. L. intellectus eſſe *immanentem*; ratio ejus eſt, quia *agit in cerebro, non extra illud*: contra vero nullam eſſe voluntatis actionem *immanentem*; ſed *omnes* eſſe §. LII. *tranſeuntes*; eo quod, inquit, voluntas *agit extra cor*; *quia eſt conatus*: quaſi conatus cordis extra cor eſſe & §. LIII. agere poſſet. Hinc negat electionem eſſe *actionem immanentem voluntatis*: quod autem *communiter* aliter ſentiatur, inde evenire ait, *quod putatum fuit erronee, & contra ſenſum communem, voluntatem habere libertatem internam*. Quam ſit *erronea* & contra ſenſum communem ſententia iſtæc, jam vidimus libri hujus capite III. Paullo poſt §. LV. animadvertit, actiones a voluntate imperatas dici *morales, quia plures actiones*

nes voluntariæ conformes, mores appellantur. Quo planum facit, quam recte
§. LVI. sentiat de actionum moralitate. Adnotat vero ipſam etiam voluntatem dici *potentiam moralem, quia eſt fons omnis moralitatis*: quod perinde eſt ac ſi diceret, quia eſt fons omnis *voluntarietatis*; nam liquet ex dictis alio loco ipſum moralitatem in voluntarietate reponere; quod eſt, moralitatem e medio tollere: quod etiam magis patet ex eo, quod inferat, naturam hominis *moralem* eſſe
§. LVII. *complexum potentiæ volendi cum potentiis voluntati ſubjectis*: & idcirco naturam
§. LVIII. hominis *moralem non recte opponi naturæ hominis phyſicæ*: quia nempe morale ſupra phyſicam voluntarietatem, ipſo judice, nihil addit: unde etiam
§. LX. colligit, *Philoſophiam moralem eſſe partem phyſices ſpecialem*: quo nihil clarius dici poteſt ad omnem veram *moralitatem* e medio tollendam. Et hi ſunt celebres & adeo decantati Juris naturalis, Ethicæque reſtauratores.

§. LXVI. Docet inſuper voluntatem *intrinſece nullam libertatem, ideſt nullam electionem liberam, & indifferentem habere*; adeoque *eam ſervire aliis potentiis tam extra, quam intra hominem, quatenus hæ cupidini gratæ ſunt, eamque immutant, & inclinant. Dum autem*, ſubdit, *non ſemper intelligitur, quod voluntas agat irritata ab hujuſmodi potentiis; tum & hoc intuitu voluntas dicitur libera*: *dicitur*, inquit in nota, *ſed non eſt*: *nam voluntas hominis ſemper irritatur, etiamſi id fiat inſenſibiliter. Et qui hæc agnoſcit* (audi ſapiens epiphonema) *nec putat, ſe agere libere, & abſque irritatione, is jam deſiit deſipere*. Longe melius dixiſſet, *is jam perfecte deſipit*. At quæ audacia & inſipientia eſt hæc, omnes humanæ libertatis aſſertores ut *deſipientes* traducere! Ceterum ille aperime convenit cum *Spinoſa*, qui, ut ſuperius diximus, (cap. 3.) docet, propterea ſpectare nos liberos, quia cauſſam extrinſecam determinantem,
§. LXX. cogentemque ignoramus. Conſequenter vero ad hæc contendit, ut aliqua actio homini imputetur, ſatis eſſe, ut ſit *ſpontanea*, ſeu a voluntate imperata, neque adeo opus eſſe, ut ſit *libera*. Rationem addit: quia *imputare eſt, aliquem auctorem dicere*: ſed id nequaquam ſatis eſſe, conſtat ex iis, quæ diximus capite citato hujus libri. Deinde definit, *vitam eſſe unionem potentia-* §. LXXVIII.
rum cum corpore, in hoc quoque ſingularitatem affectans, ut ſcilicet contra *ſcholarum* uſum etiam *corporibus poſt plantas & arbores vitam* aſſereret: hinc juxta ipſum vivunt etiam lapides, quum *potentias*, ſeu *facultates* quaſdam habeant: plane egregie. At quidpiam magis adhuc feſtivum adfert §. LXXIX: *Vita*, inquit, *durante, corporis partes, quæ ſunt ſedes potentiarum, & ipſæ manent unitæ. Morte diſſolvuntur etiam particulæ corporis, & in pulverem redigiuntur; potentiæ vero* (ſerio Lector attendas) *avolant*, quo? *ad potentias ſeparatas* (fortaſſe ad ideas Platonicas): *ut non appareat, ubi præciſe operentur, etſi certum ſit, eas multo minus eſſe redactas in nihilum, ac ipſas corporis partes*. Eapropter *corpus* quidem, ſubdit §. LXXX., *mortale eſt, potentiæ* autem *immortales ſunt*: *mors enim* (in nota ſubjecta) *ſolvit ſaltem potentias a corpore, non extinguit eas*. Si vero ab eo exquiras aliquam hujus paradoxi rationem, nullam adfert; ſatis illi eſt *dixiſſe*: & mihi *retuliſſe, refutaſſe* eſt.

§. XCVI, hæc habet: *Communes & ubique ferme receptæ doctrinæ duplicem errorem fundamenti loco ponunt* (ſic nempe ille ſtudio ſingularitatis *communes ac ferme ubique receptas doctrinas* per ignominiam traducit. Sed quinam iſti errores ſint, videamus. Alter in eo, ipſo judice, repoſitus eſt, *quod intellectus ſeu ratio debeat normam præſcribere voluntati*: alter vero in eo, quod *voluntas dictatum rationis debeat ſecundum libertatem ſuam ſequi*. Nos duo hæc recto ſanoque ſenſu explicata veriſſima eſſe, ſuperius demonſtravimus: de utroque tamen ferme ex tripode pronunciat, eſſe *contra ſenſum cujuſque communem, ſi modo naturam animæ humanæ præjudiciis vacuus conſideret*: ſic vanitate ſua obcæcatus ceteris fere omnibus objicit præjudicia. Adverſus errorem al-

terum ita insurgit §. XCVII: *Si voluntas sequi deberet intellectum, necesse esset, ut intellectus semper esset rectus. At fatentur, dari etiam intellectum corruptum: hunc ergo voluntas non debet sequi. At voluntas non habet potentiam judicandi, uter intellectus sit rectus vel corruptus; quum omne judicium pertineat ad intellectum: ergo voluntas nescit, quem sequi debeat.* Inepta plane ratiocinatio, & vix tyroni in philosophia condonanda. Bonus *Thomasius* intellectum hoc loco & voluntatem velut duas personas concipit, quarum una magistri vices gerat, altera discipuli; vel una dux viæ sit, altera viator; ut si posterior hæc ignoret, an magister, vel dux itineris sit viarum peritus, & illum tamen sequatur, *imprudenter faciat*. Apage puerilem conceptum! Intellectus & voluntas duæ sunt facultates ejusdem hominis, qui sua voluntate non potest velle, nisi quod intellectu concipit ut bonum, & ut appetendum: quemadmodum nemo potest per viam incedere, quam prorsus ignorat. Quum ergo vulgo dicitur, *voluntatem sequi debere intellectum*, non ita intelligendum est, acsi voluntati morale aliquod debitum incumbat, cui si probe non satisfaciat, imprudenter agat; sed ita, ut non possit quidpiam velle, nisi ille appetendum proponat; illudque ea possit pro sua libertate non velle, si quidem bonum particulare sit, seu tale, quod totam non expleat ejus capacitatem: ut agentes de libertate explicavimus. Inepte igitur *Thomasius* pronunciat, voluntatem sequi non debere intellectum, si hic semper non sit rectus. Verum ille pueriliter ludit, aut certe illuditur ambiguitate verbi *debere*, quod duo significare valet; nempe tum officium, seu moralem obligationem, tum necessariam ad agendum conditionem. Igitur voluntas intellectum sive *rectum*, sive corruptum, seu proponentem non verum, sed tantum apparens bonum sequitur, & si quidem prodire in actum vult, sequi debet; adeoque in ea non requiritur judicandi facultas.

Sed dices, quis ergo dijudicabit, sit ne rectus intellectus, vel corruptus? Intellectus ipse, respondeo, supra seipsum reflectens id judicare potest, ac debet: ad quod tamen summopere conferet ipsa voluntas, si sincere, ut debet, veritatem amet & rectitudinem. Homo scilicet veritatis ac rectitudinis amore instructus cavet diligenter, ne intellectus in pravum judicium præceps ruat; ac voluntate sua eum in seria rei meditatione defixum detinet, usque dum diligenter adhibitis veritatis & rectitudinis criteriis, eam certo ac indubitanter deprehendat, juxta ea, quæ de recta ratione dignoscenda superius diximus capite V. Hinc vero corruit plane quod *Thomasius* his verbis colligit: *Quum supra demonstraverimus, intellectum in cognitione boni & mali corrumpi a voluntate ipsa, adeoque hujus arbitrio in moralibus subjacere* (hoc non esse omnino verum multo verius nos demonstravimus): *& nullum imperium in voluntatem exercere (quod & ipsi fatentur, dum voluntatem regem faciunt, intellectum vero consiliarium) sequitur iterum, quod si voluntas intellectum sequatur, emendatio omnis frustra speretur. Quomodo enim*, subdit, *Rex emendari posset a consiliario, cujus consilia secundum placitum Regis ei in omnibus sunt obnoxia?* Scire vis, *Thomasi*, quomodo? Si nempe beneplacitum Regis fuerit, ut consiliarius nonnisi vera ac recta consilia ei proponat. Si namque Rex sese exhibeat sincerum veritatis & rectitudinis amatorem, profecto nonnisi bona consilia a consiliariis suis accipiet: sic plane Medicus salubrem & non tantummodo palato gratam medicinam amanti sanitatem præscribit: sic quoque quilibet Doctor, veritatem patefacit ei, qui ipsam vere nosse desiderat. Pari ergo pacto, si voluntas fuerit in veritatem ac rectitudinem sincere serioque propensa, eamque vere amaverit, ut potest ac debet (est enim bonum prorsus eximium), indeque pravos comprimat affectus, qui intellectui offundere tenebras valent; dubio procul intellectus veritatem ipsi manifestabit: seu, ut magis proprie loquar, si quis veritatem sincera voluntate desiderabit, modo

§. XCVIII.

do alias ſit idoneus, eam inveniet, & aſſequetur. Eſt ergo falſiſſimum quod ait *Thomaſius*, *ſi intellectum voluntas ſequatur, emendationem omnem fruſtra ſperari:* immo nulla ſperanda eſt voluntatis emendatio, niſi prius intellectus emendetur. Voluntatis enim emendatio in eo potiſſimum ſita eſt, ut bonum verum appetat, averſetur apparens & falſum. At poterit ne id unquam præſtare, niſi prius ſecernatur bonum verum ab apparente: hoc autem nonniſi ab intellectu fieri poteſt, qui ſolus inter utrunque valet dijudicare. Intellectus igitur voluntatem emendat, ei bonorum quorundam falſitatem, aliorumque veritatem, ſoliditatemque detegendo; aperiendo virtutis pulchritudinem, & amabilitatem, vitiique turpitudinem & deformitatem; quantum illa ad veram felicitatem conferat, manifeſtando, quantumque iſtud dedecoris adferat & infelicitatis; ac demum edocendo, quænam actiones virtutis decore niteant, quæve inhoneſtatis labe infectæ ſint. Si res ita non ſe habet, ediſſerat nobis *Thomaſius*, quomodo abſque emendatione intellectus, emendari immediate ac corrigi voluntas poſſit? Si libros ego conſulo ad morum emendationem elaboratos, primo emendari intellectum invenio: quid enim aliud in iis agitur, præterquam, quænam virtutes ſint, quæ vitia, quæ cuivis officia incumbant, edocere; quæ ſit vera felicitas, qua via ad eam enitendum ſit, in propatulo ponere? *Thomaſius* ipſe adnotat, *Logicam quidem docere criteria veri & falſi; philoſophiam vero moralem criteria veri boni, & apparentis.* At hæc doctrina dubio procul primo ſpectat ad intellectum, licet per ſe quoque ad voluntatis emendationem dirigatur. Sed magis adhuc videamus, qua hic ipſe Doctor ratione vitioſos homines aſſerat corrigendos, & ad veram felicitatem perducendos. Proponit ille primo velut fundamentum juris naturæ hanc propoſitionem: *Facienda eſſe quæ vitam hominum reddunt maxime diuturnam ac feliciſſimam; & vitanda quæ vitam reddunt infelicem, & mortem accelerant:* deinde ait, eam propoſitionem eſſe *veram & perſpicuam.* Igitur a corrigendo intellectu ducit *Thomaſius* initium: nam ad illum ſpectat de propoſitionis alicujus veritate & perſpicuitate judicare. Rurſus, poſteaquam dixerat, vitam *feliciſſimam*, quæ ſcilicet *& maximam laudem meretur, & ſuaviſſime tranſigitur, & omnium rerum ſufficientia prædita eſt, eſſe ad palatum omnium hominum, ambitioſorum ob laudem, luxurioſorum ob ſuavitatem, avarorum ob ſufficientiam*, quos omnes non male *ſtultos* appellat, ſubdit: *Sed mox tamen ſapiens ſtultos in viam rediget oſtendendo, quod hæc tria nonniſi in vita juſta, honeſta, & decora* (brevitatis hic cauſſa ſuperflua verba prætermitto) *reperiantur.* Sed cui, quæſo, *Thomaſi*, ea ſapiens iſte oſtendet? Utique diſcipulis ſuis, inquis: at hi qua demum veritatem hanc facultate percipient, & addiſcent? Nonne intellectu? id utique negari non poteſt. Hic ergo ſapiens magiſter diſcipulis ſuis ſtultis inſipientior erit, ſi corrigere eorum voluntates volens, intellectum ipſorum inſtruere, ac recte informare aggrediatur, ſi verum ſit, intellectum nullatenus dirigere voluntatem, nihilque ad eam permovendam conferre; & ſi intellectus *intuitu voluntatis ſit potentia mere paſſiva*, quippe quæ *nullam* in ipſam *habet efficaciam*, ut ipſe contendit *Thomaſius* §. XIX. a quo proinde ſcire vellem, in quem finem librum hunc conſcripſerit; nonne enim ad lectores ſuos inſtruendos? Anne vero putavit ipſe, doctrinas ſuas non fore intellectu, ſed voluntate a lectoribus percipiendas? ſeu fortaſſe exiſtimavit, doctrinam ſuam intellectu affectum poſſe emendandæ voluntati nullatenus inſervire? Unum addo: agnoſcit *Thomaſius*, intellectus *cogitationes nutrire affectus*, eorumque *durationem* fovere; cur non poterunt etiam ſopitos affectus excitare? atque adeo cur intellectus perſuaſio, & conſideratio pulchritudinis, uno verbo, amabilitatis virtutis, non poterit, voluntatem ad eam amandam, & proſequendam, amplectendamque ex-

ad §. XCIV.

§. XXIX.

Lib. I. Cap. VI. §. 22.

Lib. I. Cap. I. §. 66. in nota.

ci-

citare? Ita quidem se habet *communis*, *ac ferme ubique recepta sententia* (*a*): at ei, qui singularitatem in omnibus quærat, contrarium dicendum erat, etiamsi ob id sibimetipsi contradicere, oporteret. Sed adhuc parumper institutum examen prosequamur.

§. XCIX. *Si nullam*, inquit, *libertatem eligendi habet voluntas, haud dubie tota corruit disciplina moralis scholastica* (verum non tantum *scholasticam*, quæ fortasse unica vera est, sed quamcunque disciplinam moralem, ac ipsum demum jus naturæ, sublata libertate, corruere debere, nos infra demonstrabimus Lib. IX. Cap. IV.). *Quod vero voluntas non habeat libertatem eligendi, clarius patebit, si prius ostenderimus fontem erroris communis ex neglectu intimioris considerationis ipsius facultatis humanæ ortum, dum nempe putant, unam esse voluntatem humanam.*

§. C. *Ita ostenso eo* (subdit) *quod singuli homines habeant non unam, sed oppositas; plane corruet tota fabula doctrinæ communis de natura voluntatis, & libertatis ejusdem:* ita scilicet ante victoriam canit *Thomasius* triumphum, sperans, posse se evertere *doctrinam communem*, ut singulariter sapere videatur. Tota vero singularis adeo, peregrinæque doctrinæ summa eo deducitur, ut rem communissimam, atque tritissimam probandam suscipiat; tres nimirum esse in homine præcipuas affectiones, seu cupiditates, aut passiones, nempe *voluptatem*, seu voluptatis appetitionem, *avaritiam*, & *ambitionem*. Qua in re id unum singulare habet, quod eos affectus, qua auctoritate aut ratione nescio, *voluntates* appellet; nisi, uti videtur, idcirco, quia omnem aliam voluntatem illis superiorem, illisque dominantem rejiciat. Probat autem, hasce tres cupiditates, atque §. 772. 773. 2) 3. & seq. actiones voluntarias eisdem respondentes, non posse esse *motus ab uno principio volendi*, seu ab una voluntate *orientes*; quia *actiones contrariæ pugnantes non possunt oriri ex communi, & una voluntate. Quod vero voluntates istæ tres*, subdit, *non solum sint oppositæ, sed & revera pugnantes, monstrat partim earum natura, partim effectus tum in singulis, tum in diversis hominibus. Avaritia enim est inimica voluptati; quia sentit, voluptatem adversari acquisitioni proprietatis, & dissipare bona propria: est inimica cupidini imperandi; quia & hæc dissipat bona, & homines alios dominii sui facit participes: Ambitio est inimica voluptati, & avaritiæ; quia sentit, utramque impedire acquisitionem gloriæ & imperii. Ex dictis vero*, ita demum concludit, *sequitur, quod ea, quæ communiter in scholis attribuuntur electioni, adeoque libertati voluntatis, magis referenda sint ad passiones voluntatis, aut coactionem ejus, & necessitatem. Orta enim pugna inter diversos affectus, semper vincit potentia major.* Sic scilicet *Thomasius* ad brutorum nos conditionem traducit: eorum enim proprium est, eo necessario rapi & abduci, quo prævalentium passionum impetus impellit. Frustra ergo sapientissimus, & beneficentissimus Auctor naturæ hominem ratione donavit, si ratio istæc nec dirigere voluntatem potest, nec moderari insurgentes passionum fluctus: ergo homo constitutus est a Deo in hoc mundo tanquam navis in medio mari omni gubernaculo destituta, & contrariis undequaque ventis exagitata, inter quos *semper vincit* qui fuerit potentia major. Vah indignam Philosopho doctrinam! Anne eam illo propriæ experientiæ penu hauserit? Equidem liquet, vulgares plerumque homines non ratione sed passione aliqua vel affectu in actionibus suis duci; sed eos, & generatim homines non aliter se gerere posse, absurdissimum hujus Pseudophilosophi commentum est: quod ab impurissimo *Spinosæ* fonte hausisse vi-

§. ult. Cap. I.

de-

(*a*) Omnibus enim ratum est illud S. Th. 1. 2. q. 9. a. 1. *Intellectus movet voluntatem sicut præsentans ei objectum suum.*

detur, quippe qui idem prorſus, quanquam nonnihil nitidius, docuit. Attamen ne quid *Thomaſianæ* inſipientiæ deſit, de hoc commento, velut de præclaro quodam *invento* ſuo *in doctrina morali* gloriatur, jurgaturque cum *Franciſco Buddeo*, propterea quod hanc de neceſſitate voluntatis ſententiam adoptarit, nec ſibi tamen acceptam retulerit; quaſi & ipſe id idem acceptum referre non debuerit *Hobbeſio* & *Spinoſæ*, aliiſque tanto nomine indignis Philoſophis. Sed de his ineptiis tandem ſatis.

In not. ad §. 132

DE PRINCIPIIS
JURIS NATURÆ, ET GENTIUM
LIBER V.

De ſtatu hominis naturali.

POſtquam duplicem juris naturæ fontem reſeravimus, alicui fortaſſe videbitur, proximum eſſe, ut ipſius exiſtentiam nulla interpoſita mora, demonſtremus. At nobis rectus ordo poſtulare videtur, ut prius de ſtatu hominum naturali, ad quem potiſſimum ſpectat jus naturæ tanquam unica in eo ſtatu agendi regula, diſſeramus. Quem ſane ordinem eo magis ſervandum nobis eſſe cenſemus, quod errores a nonnullis invecti contra huiuſmodi ſtatum impedimento eſſe poſſent, niſi ante diſpellantur, tum ad demonſtrandam juris naturalis extantiam, tum ad recte conſtituendum ejuſdem juris univerſale principium. Aliqui enim adeo perverſam ſtatus naturalis notionem exhibent, ut ea ſemel admiſſa, vel nullus amplius ſuperſit juri naturæ locus; vel quodcunque ſtatuatur illius fundamentum, atque principium, omnino vacillet. In hoc autem libro quem ſtatui naturali a pravis notionibus vindicando conſecramus, potiſſima nobiscum *Hobbeſio*, *Jo: Jacobo Rouſſeau*, & *Pufendorfio* concertatio erit, quorum primus pro ſtatu hominis naturali monſtrum quoddam horribile; alter ſtatum belluinum; tertius cujuslibet belluæ conditione deteriorem nobis obtrudunt. Horum confutatis erroribus, demonſtrabo, naturalem hominis ſtatum nullatenus eſſe ſocietati contrarium, imo reipſa eſſe ſocialem: tum cætera, quæ ad ejuſmodi ſtatum pertinere videbuntur, expediam. Antequam tamen ad hæc diſcutienda propius accedo, præmittere præſtat, quid nomine ſtatus generaliter veniat; deinde quid hoc loco intelligatur nomine ſtatus hominum naturalis.

Status, quoad præſens attinet, vulgo definiri ſolet: *conditio in qua homines conſtituti intelliguntur ad certum actionum genus obeundum*: quandoquidem homini juxta varietatem ſtatus, in quo eſt, variæ competunt actiones, & diverſa incumbunt officia. Wolfius *ſtatum in genere* definit eſſe *coexiſtentiam mutabilium, hoc eſt eorum, quæ etiam aliter ſe habere poſſunt, cum iisdem fixis, quæ ſcilicet aliter ſe habere nequeunt. Eſt vero*, ſubdit, *ſtatus vel* internus, *quatenus mutabilia iſta ſubjecto inſunt; vel* externus, *quatenus eidem adſunt, vel extrinſecus ad idem referuntur*. Inſt. Jur. nat. & gen. §. 80.

Status vero hominum *naturalis* alio plane ſenſu hic intelligitur, atque a Theologis intelligi ſolet. Hi enim ſtatum *naturalem ſupernaturali* tantummodo opponunt; definiuntque, eum eſſe, *cui donorum ſupernaturalium, & gratuitorum nihil accedit*: & hoc ſenſu diſputant, num huiuſmodi ſtatus hominis *naturalis* ſit poſſibilis, nec ne. At hoc loco ſtatus *naturalis* perinde eſt, atque *originarius*, ſeu quem tenet homo a ſola ipſa natura, ſeu vi ſolius ſuæ originis: atque adeo opponitur *adventitio*, quem homo nonniſi facto aliquo humano interveniente, acquirit. Sic ſtatus *naturalis* vulgo definitur: *conditio hominum inter ſe æqualium, neque alterius, quam Creatoris arbitrio, legibuſque ſubjectorum*. Sed definitionem hanc minus accuratam eſſe, ſtatumque iſtum non omnimodam excludere ſubjectionem, ex iis, quæ inferius dicemus, clare conſtabit.

Pufendorfius docet, *triplici modo ſtatum hominum naturalem conſiderari ſolo prælucente rationis lumine poſſe; nempe vel in ordine ad Deum Creatorem; vel* De jure nat. & gen. Lib. I. c. I. & de Offic. Lib. II. c. I. *in*

in ordine singulorum hominum ad se ipsos; vel in ordine ad alios homines. Priori modo ſtatus hominis conſideratus *eſt*, inquit, *illa conditio, in qua a Creatore eſt conſtitutus, dum eximium præ cæteris animalibus ipſum eſſe voluit*; & huic ſtatui opponitur *conditio, & vita brutorum.* Altero modo, *ſtatum hominis naturalem*, pergit ille, *conſiderare poſſumus, ſi animo fingamus, qualis ejuſdem conditio futura eſſet, ſi quilibet ſibi ſoli velictus foret, ſine ullo adminiculo ab aliis hominibus accedente, & quidem poſita illa naturæ humanæ conditione, qualis nunc deprehenditur: & in hoc ſenſu ſtatus naturalis opponitur vitæ per induſtriam hominum exercitæ.* Tertio modo *ſtatum* hominis *naturalem* conſideramus, ſubdit, *prout intelliguntur homines ſeſe invicem habere ex nuda illa, & communi cognitione, quæ ex ſimilitudine naturæ reſultat ante pactum aliquod, vel factum humanum, quo peculiariter unus alteri reditus fuit obſtrictus*: quo ſenſu *ſtatus* hominis *naturalis opponitur ſtatui civili. Pufendorfium* in ſtatus hominum naturalis conſideratione, & deſcriptione quidpiam erraſſe inferius demonſtrabimus: ſed *Hobbeſium* primum, qui hac in re omnium peſſime erravit, refellendus eſt.

CAPUT I.

Sententia Hobbeſii aſſerentis, naturalem hominis ſtatum eſſe bellum omnium in omnes, *falſa, & abſurda eſt.*

De Cive cap. IX. §. 3.

STatum hominis naturalem eſſe bellum omnium in omnes, docet *Hobbeſius* tum lib. *de Cive*, tum in *Leviathan* inquiens: *ſtatus naturæ ſtatus belli eſt: ac hoſtis eſt quiſquis cuique, cuimque paret, neque imperat*; quibus addere ſaltem debuiſſet: *neque communem eum eo dominum habet.* Et alibi: *ſtatus*, inquit, *Civitatum inter ſe naturalis, ideſt hoſtilis eſt: neque ſi pugnare ceſſent, idcirco pax dicenda eſt, ſed reſpiratio, in qua hoſtis alter alterius motum, vultumque obſervans; ſecuritatem ſuam non ex pactis, ſed ex viribus, & conſiliis adverſarii æſtimat.* Quare addit in *Leviathan*, belli tempus non eſſe duntaxat, quo pugnæ exercentur, & prælia, ſed *quo durante, voluntas armis decertandi eſt manifeſta.* Neque vero quis putet, hæc ſolum hypotheſeos gratia ab Hobbeſio dicta fuiſſe. Quanquam enim præſeferat quandam hypotheſis ſpeciem, quod ille ſcribit in libro *de Cive*: *ut redeamus iterum in ſtatum naturalem, conſideremuſque homines tanquam ſi eſſent jam jam ſubito e terra (fungorum more) exorti, & adulti ſine omni unius ad alterum obligatione &c.* hoc tamen ſe habere ceu theſim demonſtrat præſertim loco ſupra citato, dum ſtatum civitatum *naturalem, ideſt hoſtilem* vocat. (*a*) Ex quo etiam conſtat, Hobbeſium nomine *ſtatus naturalis* non intelligere ſtatum ſolitudinis, in quo videlicet homines citra ſocietatem ullam ſeorſim ſibi viverent; ſed & ipſam vitam ſocialem, modo alter non pendeat ab altero. Neque fallitur in hoc Hobbeſius: nam ſtatus naturalis, & vita ſocialis invicem abſolute non pugnant; quum etiam illi, qui in naturali ſtatu vivunt, ſocialem vitam vivere poſſint, ac debeant, & ſæpe numero ſoleant. Scilicet non

Ib. Cap. XIII. §. 9.

Cap. XIII.

Cap. VIII. §. 2.

(*a*) Hinc patet, quanti momenti ſit hæc quæſtio, quanquam primo aſpectu exigui videatur, eo quod homines vel nunquam fuere in ſtatu naturali, vel jam dudum, aſſumpto ſtatu civili, deſierint eſſe. At cum *Civitates*, ſeu Imperantes quique ſuprema gaudentes poteſtate, ſint non ſolum juxta *Hobbeſium*, ſed juxta omnes etiam nunc ſi comparentur ad invicem, in ſtatu *naturali*; nihil humano generi conſtitui poteſt magis pernicioſum, quam eum ſtatum eſſe *hoſtilem*: inde enim ſequitur, Imperantes omnes eſſe ad invicem hoſtes, ſeſeque mutuo timere debere, & quidem *in tanto metu* eſſe, ut *ſecuritatis viam melioram habeat nemo anticipatione: nempe ut unuſquiſque vi, & dolo ceteros omnes tamdiu ſibi ſubjicere conetur, quamdiu alios eſſe, a quibus ſibi cavendum eſſe viderit*: ut de *naturali*, adeoque & de Imperantium ſupremarumque Poteſtatum ſtatu habet *Hobbeſius* ipſe

socialitas, aut *societas æquatoria*, in qua videlicet omnes æquales sunt, sed *rectoria*, in qua nempe rector aliquis constitutus est, statui opponitur *naturali*, ceu illi, qui pactum omne, omnemque humanam institutionem, sine qua Rector nullus esse potest, antecedit.

Lib. II. de jur. Nat. & Gent. c. II. §. 5.

Ceterum *Pufendorfius* recte adnotat, non primum hæc de bello, & exinde de *statu hostili* Civitatum ab *Hobbesio* tradita esse: sed & apud *Platonem* haberi lib. 1. *de legibus*; ibi enim *Clinias Cretensis* rationem reddens, quare Cretensium Legislator multa instituta rem militarem spectantia introduxerit, inter cetera ait: *In quo sane arbitror, eum stultitiæ crimine permultos condemnasse, quod minime intelligant, bellum civitatibus omnibus cum omnibus juge, ac perpetuum esse: quum enim plerique pacem nominant, id esse nomen solummodo existimandum; re vero ipsa omnibus civitatibus adversus omnes inditum bellum secundum naturam esse*. Ex quibus constat malos pessimosque *Politicos* nunquam in orbe defuisse. Ceterum posita a nobis propositio sic evincitur.

Primo. Ex nulla re magis metiendus videtur status hominum naturalis, quam ex generis humani origine. At hæc, prout a sacris Litteris enarratur, pacificum potius, quam bellicum, & homines invicem potius amicos, quam hostes arguit; ac quicquid in prima hominis conditione peractum est, amorem, & amicitiam spirat. Nam primo homini creato mulier adjungitur socia, objectum utique ejus amoris, & amicitiæ, *cum esset caro de carne ejus, & os ex ossibus ejus*. Deinde ex his duobus alii homines mox nascuntur, quos unitas originis, cognatio sanguinis, exemplum parentum in mutuum amorem naturaliter impellere debebant. (*a*) Igitur status hominum naturalis non est *bellicus*, sed *pacificus*.

Gen. II. 23.

Se-

---

ipse in citato loco ex *Leviathane*. Sed væ Mundo, si Imperantes hanc imbibant opinionem! Quam tetra facies Universi futura esset! Nempe *bellum omnium* Imperantium *in omnes*, indeque omnium nationum in omnes: singulæ enim Imperantibus suis obsequi debent. Qui horrer! An non omni execratione dignus est liber, ejusque auctor, qui ferinum istud principium inculcat? Et tamen hic liber Pseudopoliticorum delicias facit. Unde non mirum si acerrima quandoque bella nulla de caussa, vel ex levi tantum suspicione oriri videantur. Illud potius hic mirandum, reperiri homines, paucos quidem illos, sed doctos, qui aliquod sententiæ huic *Hobbesianæ* patrocinium impendere velint, ægreque ferant, eam a nobis ceu fallam, absurdamque damnari; eo quod, inquiunt, *intelligenda est de statu naturali hominum post originale peccatum*. Sed hi errant profecto. Ut enim præteream, non posse dici statum naturalem hominis eam corruptionem, quæ peccato originis invecta est, cum peccatum ipsum sit contra naturam hominis, ut docent cum S. Thoma Theologi quique; Hobbesius certe cum suum hoc commentum protulit, ad peccatum originis minime respexit; quandoquidem *bellum omnium in omnes* ex pessimo alio principio, nempe ex *jure omnium in omnia* derivat: atque adeo loquitur non de statu naturali hominum, qui *est destitutus per peccatum*, neque de eo, qui est *restitutus per gratiam*; sed de eo, qui est *instauratus a primo rerum Satore* (ut jamdudum adnotavit *Joannes Templerus* in sua *Idea Theologiæ Leviathanis* dogm. XI.) seu loquitur de humana natura in se spectata, non quatenus corrupta per peccatum. Qua etiam ratione nihil penitus caussam cujus juvat patratum a *Caino* fratricidium, (quo ipse argumento utitur): nam illud non ex natura *instituta*, sed ex *corrupta* profluxit. Auctores etiam qui hac in re *Hobbesium* impugnant, de natura *in se spectata* loquuntur.

(*a*) Argumentum hoc adeo obvium, ac naturale, quo idcirco passim utuntur Auctores agentes de hac re, & in primis *Pufendorfius*, & *Suvartius*, elevari quidam ajunt facto *Caini* Protoparentis primogeniti, qui fratrem Abelem interfecit. Mirum, si istud ii sibi serio persuadeant; cum experientiæ, & rationi, communique sensui adversetur. Neque vero obstant peculiaria exempla: nam si

ad

Secundo. Similitudo est mater amoris, ut experientia, communique sensu constat. (*a*) Quum igitur homines similem naturam habeant; in pacem, mutuumque amorem potius, quam in bellum naturaliter inclinant.

Tertio. Is status naturalis esse non potest, qui violentus est, ac per se, si diu perseveret, in omnimodam speciei perniciem tendit: at status belli est hujusmodi; bellum enim, ut constat, mutuam internecionem affert.

Quarto. Ut vera foret opinio Hobbesii, oporteret hominem esse animal natura sua (1) ferox (2) malum, seu nocendi cupidum (3) audax, seu ad pericula quæque subeunda animo paratum: oporteret etiam (4) ad societatem nullatenus esse propensum; ac denique alterius cujusque auxilio non indigere. Sed profecto hujusmodi non est homo; quod vel ipsa experientia constat: constat enim, saltem plerosque homines minime feroces esse, sed potius indole satis pacifica, & placida, atque ab omni inferenda injuria alienissimos. Plerumque etiam sunt adeo pavidi, ut ad quodvis periculum horreant: neque quidquam audeant, nisi necessitas, seu timor impendentis maximi mali eos compellat. Profecto feritatem non esse homini naturalem vel illud clarissimo est argumento, quod natura ipsum inermem, nudum, imbecillemque in hanc lucem emittat. Esse autem hominem natura ad societatem propensum tum per se exploratum est, tum inferius data opera demonstrabitur. Hominem autem homine indigere, nemo sanæ mentis negaverit. Est igitur improbabilissimum commentum, statum hominis *naturalem* esse *bellum omnium in omnes*.

Quinto. Vel homines in statu naturali viribus pollent æqualibus, vel inæqualibus. Si æquales habent vires, ipsa æqualitas eos naturaliter ab alio lacessendo arcere debet. Si inæquales; tunc timor debiliorem in pace continebit, & ferocitas a fortiore belli occasionem & causam removebit: mutuum igitur omnium in omnes bellum est impossibile, adeoque nullo pacto naturale. Si

ad ea attendamus, facile exinde confici posset, neque parentes ad filios, neque filios ad parentes, neque maritos ad uxores, neque uxores ad maritos &c. diligendos naturaliter inclinari, cum constet fuisse & parentes, qui filios, & filios, qui parentes, & maritos, qui uxores, & uxores, quæ maritos &c. aliquando trucidarint. Sed aliud est id, ad quod per se natura inclinat; aliud, quod homines cæco impetu passionum abrepti quandoque faciunt. Alias, unitas originis, & sanguinis quomodo ad mutuam dilectionem non conferat, cum omnis *amor* cum *concupiscentiæ*, tum *amicitiæ procedat ex quadam apprehensione unitatis amati* ad amantem? ut docet S. Th. 1. 2. q. 28. ar. 1. An non pronum est hominibus, qui ejusdem sunt originis, & sanguine cognati, ejusmodi apprehendere *unitatem*, quæ reipsa existit. Sane S. Augustinus lib. XII. de Civ. Dei Cap. 21. rationem cur Deus omnes homines *ex uno* (ut dicitur Act. XVII. 26.) propagari voluerit, his verbis reddit: *Ut eo modo vehementius homini commendaretur societatis unitas, vinculum concordiæ; si non tantum inter se naturæ similitudine, verum & cognationis affectu homines necterentur*. Postremo non video, cur potius ex furore unius *Caini* status *bellicus*, quam ex *Abelis*, aliorumque fratrum, qui genus propagarunt humanum, mansuetudine status *pacificus* inferri debeat.

(*a*) Hoc data opera docet S. Th. 1. 2. q. XXVII. art. 3. ubi ita ait: *Ex hoc quod aliqui duo* (ratio eadem est de omnibus) *sunt similes, quasi habentes unam formam, sunt quodammodo unum in forma illa: sicut duo homines sunt unum in specie humanitatis, & duo albi in albedine: & ideo affectus unius tendit in alterum, sicut unum sibi, & vult ei bonum, sicut & sibi*. Hinc Ecclesiastes cap. XIII. 19. *Omne animal*, ait, *diligit similе sibi: sic & omnis homo proximum sibi*, quantum scilicet ad naturalem propensionem: quam agnovit & Tullius, cum ait lib. 1. de Leg. *Natura propensi sumus ad diligendos homines*: igitur non ad eis nocendum, bellumve inferendum.

dicas, *etiam nunc Societates omnes esse virium vel æqualium, vel inæqualium*. Quid inde? respondeo: an ne est bellum societatum omnium in omnes? cum imo hac ipsa ratione sæpe diu duret pax inter plurimos Principes (licet ad se invicem in statu naturali sint) eo, quod soleant imbecilliores quidem metu fortiorum, fortiores securitate sua, & animi moderatione, pares quia mutuo se timent, ab aliis lacessendis se continere.

Sexto. Illud non est hominis naturale, quod præcipuæ hominis parti contrarium est: at bellum perpetuum, ac universale contrarium profecto est præcipuæ hominis parti, nempe rationi; neque enim istiusmodi belli causa esse ulla potest rationi consentanea.

II. 2. q. 29. a. 2. Septimo. *Omnia*, docente *Augustino*, & probante S. Thoma naturaliter *pacem* appetunt: multo ergo magis homines, in quocunque sint statu: est sane, etiam qui *bellæ quærunt, & dissensiones, non desiderant nisi pacem, quam se haberi non existimant*; ut adnotat idem S. Doctor. Demum *Hobbes* ipse docet primam naturæ legem esse, *quærendam esse pacem*; igitur natura hominis per se inclinat ad pacem: pacificus ergo, & non bellicus est status hominum naturalis.

Octavo. Historiæ fidem faciunt, cum primum *Hispani* ad *Americæ* insulas appulere, eos comperisse pleroſque ex iis incolis, quanquam Hispanorum respectu in statu mere naturali forent, ergo se humanissimos; quippe qui & de ipsorum adventu lætitiæ signa dedere non pauca, & benevolentiam etiam eximiam opere ipso, fruges videlicet eis deferendo, commonstrarunt. (*a*) Humanitatem similem sæpius experti sunt etiam *Lusita-*

(*a*) Quoniam quod de *Americanarum* gentium humanitate hic innuo, incredibile nonnullis videtur, præstat hoc probatissimis testibus confirmare. Nemo vero magis idoneus hac in re testis esse potest *Christophoro Columbo*, qui primus ad eas insulas appulit. Porro hic in epistola, quam *Ulissipone* ex suo primo in illas itinere redux ad *Raphaelem Sanxis* conscripsit, quæque habetur Hispaniæ Illustratæ Tom. II. pag. 1282. Incolæ, inquit, *Hispanæ* insulæ *sunt natura pauidi, & timidi: ceterum ubi se cernunt tutos, omni metu repulso, sunt admodum simplices, & bonæ fidei; & in omnibus, quæ habent, liberalissimi; roganti quod possident, inficiatur nemo; quin ipsi nos ad id poscendum inuitant. Maximum erga omnes amorem præseferunt: dant quæque magna pro parvis, minima licet ac nihilominus contenti. . . Nec sunt segnes, ac rudes, sed summi, ac perspicacis ingenii. . . Tam fœminæ, quam viri, tam impuberes, quam adulti, tam juvenes, quam senes, deposita formidine paullo ante concepta, nos certatim visebant, magna iter stipante caterva, aliis cibum, aliis potum afferentibus, maximo cum amore, & benevolentia incredibili &c.* Testis alter gravissimus, omnique exceptione major, est *Bartholomæus de las Casas* hispalensis Ord. Prædic. Episcopus, *Chiapensis in Mexico*. Hic in sua Historia: *Destructionis Indiarum Occidentalium*, de Insulæ *Hispanæ*, finitimarumque regionum incolis hæc scribit Cap. I. n. 4. *Infinitas has gentes creavit Deus omnium, quæ sunt in mundo, simplicissimas, malitiæ expertes, ac simulationis; dominis suis naturalibus, ac Christianis, quibus serviunt, obsequentissimas, submississimasque; patientissimas, summeque pacificas, atque tranquillas; a contentione, tumultu, querimoniis, odio, & vindicta quammaxime alienas &c.* Alios hanc in rem testes afferre opus non est. Qui vero infigne aliquod humanitatis illarum gentium exemplum videre desiderat, legat *Relationem Alvari Nunez*, quæ habetur volum. III. *Navigationum*, pag. 316. edit. Ven. 1556. ibique comperiet humanitatem, ab illis in Hispanos naufragos impensam, qualis vix a cultissima natione expectari potuisset: quanquam postea dissimulandum non est, nonnullos etiam Americæ populos, summe barbaros, crudelesque ab iis, qui primi ad eos appulere, compertos esse. Ceterum quod de *Hispanorum*, & *Lusitanorum* crudelitate mentionem hic facio, neminem offendat: neque enim in integrarum nationum infamiam cedere debet, quod olim eorum aliqui, ceteris dissentientibus, & improbantibus, suisque principibus reluctantibus, perpetrarunt.

ſitani, quum primum ad varia incultiſſima Africæ litora adventarunt. Quod ſi tum Hiſpani, tum Luſitani populos nonnullos, ad quos navigando appellebant, hoſtes ſibi deprehendebant; id plerumque non contigit, niſi poſtquam de ipſorum ſævitia, crudelitate, atque dominandi in ceteros libidine fama jam pervagata erat. Non igitur homines ad bellum, & mutuam cædem natura ipſa inclinantur.

Demum horridum hoc commentum *Hobbeſii* de bello omnium in omnes funditus evertitur exemplo *Groenlandorum*, quos *Joannes Handerſonius* teſtatur etiamnum in ſtatu mere naturali, & tamen ſatis pacifice ſimul vivere, ut infra dicetur.

Hobb. de Cive. c. 1. §. 2. & 4.

Objectio prima. Status naturalis hominum eſt bellum omnium in omnes ſi in eo ſtatu ſit ex una parte *virium æqualitas*, & ex altera *mutua lædendi voluntas*. At ita ſe ſe res habet in ſtatu naturali: adeſt enim æqualitas virium, *cum facile ſit infirmiſſimo cuique robuſtiorem occidere* ſin roboris magnitudine, ſaltem induſtriæ vigore: tum *ineſt omnibus voluntas lædendi*; nam unuſquiſque vel *ſe aliis ſuperiorem exiſtimans omnia licere ſibi ſoli vult, & præ ceteris honorem ſibi arrogat* (*quod ingenii ferocis eſt*); vel *ſecundum æqualitatem naturalem permittit ceteris eadem omnia quæ ſibi, quod modeſti hominis eſt, & vires ſuas rectæ æſtimantis*. Porro illi *eſt voluntas lædendi ab inani gloria, & falſa virium æſtimatione: iſti ex neceſſitate res ſuas, & libertatem contra illum defendendi*: *ergo* &c.

Reſponſio. 1. Falſum eſt, omnes homines virium æqualium eſſe; experientia enim conſtat, naturam ipſam haudquaquam æquale robur unicuique conceſſiſſe; neque ſemper roboris defectum ſagacitatis, & ſolertiæ magnitudine compenſaſſe. Nam alii tum corporis robore, tum animi acumine pollent: ſicut alii ex utroque capite exiles ſunt, & imbecilles. Neque jactatam hanc æqualitatem evincit hoc ſuo ratiocinio *Hobbeſius*: „ *æquales ſunt, qui æqualia contra ſe invicem poſſunt: at qui poſſunt* „ *maxima, nimirum occidere, æqualia* „ *contra ſe invicem poſſunt: ſunt igitur* „ *omnes homines natura* (viribus) *æqua-* „ *les*“: Nam & major propoſitio indefinite ſumpta falſa eſt; quandoquidem ii ſoli æquales viribus ſunt, qui æqualia æquali modo, ſeu eadem facilitate, in iiſdemque circumſtantiis poſſunt; non ſecus. Et minor ſupponit falſum; nam *occidere* non eſt maximum, quod humanæ vires poſſunt, imo fortaſſe minimum, ſi nempe circumſtantiæ faveant, ut patet. Verum quidem eſt, occiſionem maximum nocumentum eſſe, quod alter alteri inferre poteſt. Verum ſi hoc intelligit eo loco *Hobbes*, clarum vel ex dictis jam eſt, id ad virium æqualitatem inferendam ſatis non eſſe. Sed nec unuſquiſque unicuique vitam eripere poteſt: anne enim quis abſentem interficiat, aut eum, quem nec robore ſuperare, nec dolo circumvenire valeat? 2. æſtimatio, qua quis vires proprias aut aliorum viribus ſuperiores, aut eiſdem æquales judicat, non minus, imo fortaſſe magis ad pacem colendam, quam ad bellum inferendum conferre poteſt; ut probatione quinta explicavimus. Deinde neque quicunque ſe aliis ſuperiorem viribus agnoſcit, vel putat, animi adeo ferocis eſt, inaniſque gloriæ tam cupidus; ut propterea confeſtim velit, unicuique bellum inferre: neque omnis, qui modeſti *animi* eſt, continuo eſt ita ſuſpicioſus, ut ad res ſuas, & libertatem tuendam bellum ſibi ultro ſuſcipiendum exiſtimet. Fieri igitur poteſt, ut plures ſeu æquales ſeu inæquales viribus pacifice una vivant. Status igitur hominum naturalis bellum omnium in omnes neceſſario non infert.

Objectio ſecunda. Aſſiduæ ſunt inter homines diſcordiarum cauſſæ: nam primo, *maximum eſt certamen ingeniorum, ex quo neceſſe eſt oriri maximas diſcordias: etenim non modo contra contendere, ſed etiam ipſum non conſentire, odioſum eſt..... Cumque omnis animi voluptas, omniſque alacritas in eo ſita eſt, quod quis habeat, quibuſcum conferens ſe, poſſit magnifice ſentire de ſe ipſo; impoſſibile eſt, quin odium, & contemptum*

Hobb. ibid. §. 5. & 6.

ptum mutuum oſtendant aliquando, vel riſu, vel geſtu, vel verbis, vel aliquo ſigno: qua quidem nulla major animi eſt moleſtia, neque ex qua lædendi libido major oriri ſolet. Deinde frequentiſſime accidit, *quod multi ſimul eandem rem appetant, qua tamen ſæpiſſime neque frui communiter, nec eam dividere poſſint: unde ſequitur fortiori dandam eſſe; quis autem fortior ſit, pugna judicandum eſt*: igitur bellum erit omnium in omnes in ſtatu hominum naturali.

Reſponſio. Recenſitæ diſcordiarum cauſſæ nimis ſingulares ſunt, quam ut omnium in omnes bellum excitare valeant. Nam & ingeniorum certamen apud omnes eſſe non ſolet; ſed tantummodo apud eos, qui ſupra vulgus eminent: cujuſmodi in ſtatu naturali pauciſſimi, & fere nulli forent. Neque etiam eos, qui ceteris præcellunt, morbus iſte invadit omnes: ſunt enim, qui cæteris, quibus excellunt, dotibus eximiam etiam animi modeſtiam addant. Et ex iis etiam, qui ingenio certant, pauci ſunt, qui propterea manibus etiam certare velint. Sic non adeo frequentes poſſunt eſſe caſus, in quibus multi rem eandem adeo impenſe appetant, ut ad eam ſibi vindicandam, pugnæ diſcrimen ſubire quiſque paratus ſit: tot enim, & tam varia bona Deus in hunc mundum effudit, ut probabile non ſit, valde frequenter contingere poſſe, ut multi eidem rei inhient: præſertim cum in ſtatu naturali non multi ſimul habitarent, utpote qui mutuo civilis ſocietatis vinculo colligati non eſſent. Non igitur generale, ac perpetuum, imo neque valde fortaſſe frequens in ſtatu hominum naturali foret bellum. Præſertim quum eo in ſtatu ſi magiſtratuum metu ab aliis laceſſendis nemo arceretur; ita nec tot tantaque ſuppeterent alios lædendi incitamenta; quod nulla tunc foret ſtatus inæqualitas: adeoque nec divitiarum ſplendor, nec dignitatum eminentia, nec comitatus magnificentia, nec veſtium pompa, quæ modo aliorum animos irritant, malitiamque acuunt, quod non pauci ea obtinendi deſiderio æſtuent: cumque per bonas artes non poſſint, per malas aſſequi conantur. Sed ſint vero, quoniam ita placet, in ſtatu hominum naturali perpetes diſcordiæ, ac plurimorum diſſidia: anne propterea bellum erit ſtatus naturalis? nil minus: hic enim non ex impetu paſſionum, ſed ex rationis, qua homines ſumus, regula dijudicandus eſt: qui rationi contrarius eſt ſtatus, is naturalis eſſe non poteſt; ut probatione ſexta diximus.

Objectio tertia. *Ex natura humanarum paſſionum perſpicue inferitur, naturam homines diſſociaviſſe, & ad mutuam cædem aptos, inclinatoſque produxiſſe*: idque *experientiæ conſentaneum eſt. Cur enim unuſquiſque quando iter ingreditur, comites quærit, armageſtat? quando dormitum it, fores claudit, arces obſervat: qualem hic habet opinionem de concivibus, de vicinis, ac de domeſticis? Nonne cautela iſta genus humanum accuſat, & hoſtilem cujuſque erga alterum animum demonſtrat? Sed quid* neceſſe eſt *doctis demonſtrare id, quod ne canes quidem ignorant, qui accedentibus oblatrant, interdiu quidem ignotis, noctu autem omnibus.... Reges vero, & Perſonas ſummam habentes poteſtatem omni tempore hoſtes eſſe inter ſe* ex eo patet, *quod alii aliis ſuſpecti* ſemper *ſunt, more ſantes gladiatorio, armis, oculiſque intentis, idoſt cautelis, & præſidiis ad confinia collocatis, & exploratoribus in hoſtio latitantibus, quæ eſt conditio belli.... Americani, excepto quod per familias parvas legibus paternis ſubditi ſunt, quarum familiarum concordia ſimilitudine ſola cupiditatum ſuſtinetur, ita vivunt*; nimirum ut ſit *bellum omnium in omnes*.

Hobb. Leviath. Cap. XIII.

Reſponſio. Mirum, quod *cautelæ*, quibus cum privati, tum Principes utuntur, homini philoſopho adeo manifeſtum errorem imponere potuerint. Cautelæ prudentis animi ſunt: at omnes ſibi hoſtes exiſtimare eſt malignæ, & ferinæ indolis. Ad adhibendas merito cautelas ſatis eſt, quod quo animo comparati ſint ii, quibuſcum agendum eſt nobis, neſcimus; & alias non ignoramus, in tanta multitudine hominum multos eſſe malos, & ad male faciendum

dum pro data occaſione paratiſſimos (*a*). Et Principes quoque cum ignorent, quid Principum vicinorum in corde vel eo tempore lateat, vel poſtmodum foveri poſſit, juſtiſſime, & prudentiſſime *caſtella, & præſidia ad confinia collocant*, & exploratorum vigilantia utuntur: neque hæc eſt *conditio belli*, ſed prudentis cautelæ: ac nonniſi ſumma cum injuria in Principes, illis adſcribi poteſt animus ſemper *hoſtilis*, & ad ceteros invadendos, & dum fieri poſſit, ſubjiciendos paratus. Profecto *Hobbeſius* peſſime de Imperantibus omnibus meritus eſt, quod adeo pravam de illis opinionem & in ſe foverit, & aliis inſinuare conatus eſt.

Quoad *Americanos* attinet, (nam, quod ait de *Canibus*, indignum reſponſione eſt) eos in bello omnium contra omnes vivere, temere affirmat *Hobbeſius*; cum eorum plurimos ſatis mitis indolis eſſe prodant earum regionum hiſtoriæ. Nos etiam ſpecimen eorundem φιλανθρωπίας humanitatis, & manſuetudinis jam innuimus probatione octava. Falſum item eſt, tantummodo *per familias* ipſos vivere, cum certum ſit in aliquibus eorum pagis, haud modicam incolarum multitudinem ſimul habitare; quodque magis eſt, de *Irrochenſibus* populis Americæ Septentrionalis alias ferociſſimis viri fide digni referunt, eos in ſumma libertate, & integra unius ab altero independentia, & nihilominus in magna tranquillitate vivere; tametſi frequentia, & ſæpe injuſta, cum aliis populis bella gerant. *De Groenlandis* in naturali ſtatu, & pacifice viventibus vide Caput ſextum hujus libri. Unum addo, *Hobbeſium* vehementer falli, dum tanquam exploratum ſumit, eaſdem, æqualeſve paſſiones, & vitia in ſtatu naturali vigere debuiſſe, quæ vigent in ſtatu civili, & quæ ipſe in *Anglis* ſuis turbulentiſſimo tempore obſervavit. Hoc certum non eſt: quin videtur eo in ſtatu multo minora eſſe debuiſſe vitia, eo quod in eo pleraque irritamenta paſſionum, & vitiorum incitamenta neceſſario abeſſent, ut infra dicetur. Qua vel ſola obſervatione corruit præcipuum Hobbeſiani commenti fundamentum.

Objectio quarta. S. Thomas eandem ac Hobbeſius de *bello omnium in omnes in ſtatu naturali* ſententiam propugnavit, ut colligitur ex I. 3. q. 95. ar. 1. & ex ejus lect. I. in lib. I. Politicorum Ariſtotelis: igitur ea vel in obſequium erga tantum Doctorem, ſaltem tanquam *abſurda* rejicienda non eſt.

Reſponſio. Hæc objectio, quam ab uno tantum, vel altero inſtructam reperio, mea quidem ſententia, gravem Sancto illi Doctori injuriam infert: quandoquidem ipſum ab *Hobbeſiano* hoc errore quammaxime abhorruiſſe oſtendunt varia, quæ ſtatuit, principia eidem errori plane contraria. Hujuſmodi ſunt, (1) *ſimilitudinem* præſertim *in natura*, eſſe cauſſam amoris: ad amorem vero conſequitur pax, non bellum. (2) *Naturalem inclinationem ineſſe cuilibet homini ad hoc, quod agat ſecundum rationem, quod eſt agere ſecundum virtutem*: colere autem pacem, & abhorrere a bello eſt *ſecundum rationem*, & *ſecundum virtutem*. (3) *Omnia* naturaliter *pacem appetere*: & illos etiam, qui bella quærunt, & *diſſenſiones*, *non deſiderare niſi pacem*. Sentit ergo S. Doctor, naturam hominis in pacem inclinare; atque idcirco ſtatum hominis naturalem non eſſe bellum. I. 2. q. XXVII. a. 3. II. 2. q. XXIX. a. 2. Ib. ad 2.

Quoad vero duo illa, quæ opponuntur, loca, neſcio quibus verbis nitatur objectio; quandoquidem, qui eam inſtruunt, nulla proferunt verba, loca ſolum indicare contenti. Cum tamen primo in loco hæc habeantur: *Diſciplina cogens metu pœnæ eſt diſciplina legum: un-*

(*a*) Si cautelæ ſatis ſunt ad *genus humanum conſervandum*, ut ait Hobbeſius, & ad *hoſtilem cujuſque erga alterum animum demonſtrandum*; inde inferri poteſt in ſtatu civili vigere ſtatum *belli omnium in omnes*; quandoquidem etiam nunc ejuſmodi cautelæ generatim adhibentur.

unde neceſſarium fuit ad PACEM, & virtutem, quod leges ponerentur; quid ni primus objectionis hujus auctor putare potuit conſecutione quadam, S. Thomam ſenſiſſe, nullam fore pacem, ſed perpetuum univerſale bellum, ſublata *diſciplina legum metu cogentium*; quæ *diſciplina* in ſtatu naturali locum nullum haberet. At perſpicuum eſt eum percurrenti S. Doctoris articulum, ipſum *legum metu cogentium* neceſſitatem adſtruere non ex eo, quod *omnes*, ſed ex eo quod *QUIDAM protervi inveniuntur, & ad vitia proni, qui verbis de facili moveri non poſſunt; & quia QUIDAM male diſpoſiti non ducantur ad virtutem niſi cogantur*. Nil igitur hinc in Hobbeſianæ de *bello omnium in omnes* opinionis favorem colligi poteſt. In reſp. ad 2.

Quoad alium locum attinet, ego quidem integram lectionem illam accurate legi, expendique; ſed nihil neque in *Ariſtotelis* textu, neque in commentario S. Thomæ deprehendi, quo vel in ſpeciem *Hobbeſiana* cauſſa juvari poſſit. Ait quidem eo loci *Ariſtoteles*, eum, qui πολις *ſine Civitate* eſt, ſeu *extra civilem ſocietatem*, eſſe πολέμου ἐνιδιωτικὸν, *cupidum belli*: ſed id limitat ad eum, qui talis eſt διὰ φύσιν, & διὰ τύχην *natura ſua; non caſu, aut fortuna*; ſeu, ut explicat Angelicus, qui *habet ut non ſit civilis propter naturam, cum* ſcilicet *hoc contingit ex corruptione naturæ humanæ*: non vero ſi non ſit *civilis propter fortunam*, ut *qui ſunt expulſi de civitate, vel propter paupertatem neceſſe habent excolere agros, aut animalia cuſtodire &c.* Addo ego, vel qui vivunt, ubi nondum eſt invecta civilis ſocietas, ſeu nondum Civitas eſt conſtituta: ut, exempli gr. in *Nova Groenlandia* &c. Ait etiam Ariſtoteles ibidem, hominem ſeparatum a lege, & juſtitia animal eſſe χείριστον πάντων *peſſimum omnium animalium*; atque eum, qui ſine virtute eſt, eſſe ἀνοσιώτατον & ἀγριώτατον *ſceleſtiſſimum, & immaniſſimum: juſtitiam* vero eſſe πολιτικὸν, quidpiam *politicum*; quatenus ſcilicet *homo reducitur ad juſtitiam per ordinem civilem*, ut exponit S. Doctor: nempe per inſtitutionem ad virtutem, & pœnarum metu; quæ in ſtatu civili locum habent. At nemo qui ſapit, ex hoc inferat, *Ariſtotelem*, & *S. Thomam* exiſtimaſſe, coli non poſſe juſtitiam, virtutemque etiam extra ſtatum civilem; cum uterque procul dubio admiſerit in homine φύσει πρὸς ἀρετὴν *naturalem inclinationem ad virtutem*; quod eodem loco habet Ariſtoteles, & in plurimis aliis S. Thomas; ſed præſertim 1. 2. q. 94. a. 3. Plura addere neceſſe non eſt, ut hujus objectionis vanitas demonſtretur.

CAPUT II.

Status hominum naturalis non eſt ex pace belloque confuſus, ita tamen, ut ad bellum magis inclinet; quemadmodum vult Thomaſius: ſed abſolute pacificus eſt, ſolumque per accidens bellicus.

MEntem ſuam explicat *Thomaſius* his verbis: *ſtatus naturalis hominum omnium, accurate loquendo, nec ſtatus belli eſt, nec ſtatus pacis, ſed confuſum chaos ex utroque; plus tamen participans de ſtatu belli, quam de ſtatu pacis.* Deinde ſubdit: *ſic mediam teneo viam inter Hobbeſianos, & Scholaſtico-Ariſtotelicos.* Hæc media Thomaſii ſententia his refelli poteſt argumentis. In Fundam. juris Nat. & Gent. l. X. c. 2. §. 35.

Primo. Status hominum naturalis proprie, & abſolute pacificus eſt, ſolumque per accidens bellicus, ſi naturalis ratio dictet, pacem per ſe appetendam eſſe, bellum vero non niſi per accidens ſuſcipiendum. Ita porro ſe rem habere ſatis perſpicuum eſt. Nam pax per ſe bona eſt, quippe quæ maximam utilitatem, jucunditatemque eam colentibus affert: ex oppoſito bellum ſummopere pernicioſum eſt, atque moleſtum; eaque tantum ratione interdum eſt utile, quatenus ad pacem, ſecuritatemque obtinendam expediens, ac neceſſarium eſſe cognoſcitur: nam belli finis eſt pax.

Secundo. Prima bellorum origo ſunt humanæ paſſiones in appetitu inferiori, ſive

sive animali fundatæ, quæ contra rationem insurgunt, & prævalent. Dixi *primam originem*: nam etiam recta ratio bellum imperare, & indicere potest; non tamen absolute, sed solum in hypothesi, quod illata fuerit injuria, vel alia suppetat bellandi legitima causa. At vero pacem per se dictat, & præcipit ratio ipsa, seu nobilior hominis portio. Porro id, quod originem ducit ex parte hominis nobiliore, ejusque propria, atque specifica, potiori jure dicendum est homini *naturale*, quam quod oritur ex parte inferiori, eaque rebelli, seu quæ non subjicitur, cui subjici deberet, nempe rationi.

Tertio. Si homo in statu etiam naturali positus æqua lance perpenderet, quid sibi ex supremi Numinis voluntate magis esset eligendum, facile intelligeret, voluntatem Dei esse, ut, quantum in se est, pacem servare studeat; bellum vero nonnisi per accidens, & quodammodo invitus assumat: igitur status hominum naturalis absolute pacificus, solum vero per accidens bellicus censendus est.

Obj. cto. In hominibus sunt equidem *tenuia* quædam *pacis semina*, ob quæ *ad pacem non sunt plane inepti, si eo ducantur debite a potentiis externis*, seu si externæ faveant circumstantiæ: at experientia constat, eos multo acriustum internis stimulis ambitionis, invidiæ, avaritiæ &c., tum externis offensarum, & injuriarum irritamentis ad bellum ferme indesinenter incitari: magis igitur ad bellum, quam ad pacem ii, si in naturali statu spectentur, propendent.

Thom. luc. cit. §. 56.

Responsio. Quæ *tenuia pacis semina* vocat *Thomasius*, ea proprie ad hominis naturam pertinent; sunt enim rectæ rationis dictata. Stimuli vero interni, & externa irritamenta ad bellum sunt pessimi corruptionis per peccatum illatæ, & inde orti abusus libertatis fructus: qui quamvis acria sint ad bellum irritamenta; illud tamen, si rationi pareatur, extorquere non possunt: nec ea pacis semina, ut ut velis *tenuia*, ita obruere valent, quin ea possint, ac debeant, hominum arbitrio ad rectam normam composito, fructificare. Hinc pax erit semper homini naturalis, bellum vero nunquam, nisi per accidens; quum videlicet non passionibus incitantibus, sed ratione imperante suscipitur.

Neque vero dixeris, hanc humanæ naturæ corruptionem, quæ in medium affertur, non naturali ratione, sed divina tantum revelatione manifestam esse: a qua tamen abstrahendum sit ei, qui jurisprudentiam mere naturalem explicandam assumit.

Nam respondeo (1) naturæ nostræ corruptionem etiam naturali rationi non esse penitus imperviam: quandoquidem Poliosophi non pauci eam aut suspicati sunt, aut ratam habuere, licet veram causam ignorarent. (2) Ex quocunque capite nobis veritas illucescat, excipienda a nobis est, etiam in tradendis naturalibus disciplinis, ut supra diximus. Et sane perabsurdum est, veritati falsitatem substituere, propterea quod ea naturali oculo percipi non possit. Ut summum tunc hypothetice loquendum, videlicet quantum a ratione sibi relicta investigari potest; vel naturalis ratio indaganda, quæ cum veritate ipsa cohæreat: cujusmodi in casu nostro foret ea, quam nos supra innuimus, videlicet quod passiones & vitia quæ bellum parere solent, non proprietates naturales sunt, sed meri naturæ defectus, quia sunt contra rectam rationem, ac, ut par est, non eidem subjecta.

CAPUT III.

In statu hominum naturali fuisse unicuique jus in omnia, *absurdissimum est Hobbesii commentum.*

ID diserte docet *Hobbesius* his verbis: *Natura* (dedit) *unicuique jus in omnia; hoc est in statu mere naturali, sive antequam homines allis pactis sese invicem obstrinxissent, unicuique licebat facere quæcunque, & in quoscunque libebat, & possidere, uti, frui omnibus, quæ volebat, & poterat.* Docet etiam, in eo statu potuisse quemlibet *de re omni dicere: hoc meum est.* Hujus absurdi-

De Cive c. I. §. 10.

ſurditatem doctrinæ ſequentes rationes evincunt.

Prima. *Jus eſſe omnibus in omnia* apertam contradictionem involvit. Nam jus unius in rem aliquam neceſſario jus aliorum in rem eandem elidit. Qui enim jus habet in aliquid, ab ejus uſu impediri ſine injuria non poteſt: & tamen ſi omnes jus verum in rem aliquam habeant, abſque injuria poterunt uſum ejuſdem rei alteri præpedire. Igitur contradictorium eſt, ineſſe *omnibus jus in omnia*.

Secunda. Si in ſtatu naturali jus omnibus in omnia competeret, iis collatum fuiſſet ab aliquo. A quo vero? *a natura*, inquit *Hobbeſius*. At natura illud conferre non potuit, tum quia implicat contradictionem, ut diximus ſupra; tum quia eſſet, vel ipſo *Hobbeſio* fatente, fruſtraneum: *juris effectus* (ait Loco cit. §. 11. ille) *idem pene eſt, ac ſi nullum omnino jus exiteriti quamquam enim quis de re omni poterat dicere: hoc meum eſt; frui tamen ea non poterat propter vicinum, qui æquali jure, & æquali vi prætendebat, idem eſſe ſuum.* At non fruſtaneum modo, verum etiam perniciosum hominibus jus illud fuiſſet; quippe quod rixas perpetuas, jurgia, atque diſcordias, & rurſus bellum univerſale, atque continuum, proinde & innumera incommoda, imo omnium fere hominum interneciones parere debuiſſet. Neque hoc vel ipſe diffitetur Hobbeſius: imo ex hoc capite errorem ſuum, quem in prima propoſitione confutavimus, derivavit, videlicet ſtatum hominis naturalem eſſe *bellum omnium in omnes*.

Tertia. Cum nihil a natura ſit, quod non ſit etiam ab Auctore naturæ, ſequeretur, hujuſmodi jus *omnium in omnia* a Creatore Deo fuiſſe hominibus datum: hoc autem evidentiſſime pugnat cum ejus bonitate, ſapientia, providentia &c.

Quarta. Juxta principia *Hobbeſii* non aliud jus hominibus in ſtatu naturali convenit, præterquam quod ex jure ſeſe conſervandi conſurgeret; neque enim is eo in ſtatu aliud juris principium agnoſcit, neque aliam *menſuram juris* Ib. §. 10. præter *utilitatem*, ut diſertiſſime aſſerit. At non omnia in eodem ſtatu ad cujuſque conſervationem neceſſaria erant; imo neque utilia: ſive ob omnimodam ſuperfluitatem, poſtquam ſcilicet quis ea omnia, quibus ratione aliqua frui poſſit, occupaſſet; ſive ob impoſſibilitatem, ut omnia caderent ſub cujuſque dominio.

Quinta. Arrogare ſibi jus in omnia eſt contra rectam rationem, ut & ex dictis perſpicuum eſt, & adhuc probari poteſt; quia nonniſi inſanæ ambitionis, aut impotentis avaritiæ, aut intolerabilis invidiæ id eſſet: ergo cenſendum non eſt hujuſmodi jus in omnia conceſſum cuique a natura fuiſſe.

Sexta. Hujus ſententiæ falſitatem clariſſime demonſtrant plura, & graviſſima abſurda, quæ ſequuntur, & quorum pleraque deducit Hobbeſius ipſe. Ib. §. 12. 1. enim ex hoc principio colligit ille, *ſtatum hominum naturalem, antequam in ſocietatem coiretur, bellum fuiſſe*: quia *eo poſito, alter jure invadit, alter jure reſiſtit, ex quo orirentur omnium adverſus omnes perpetuo ſuſpiciones* &c. 2. unicuique jus in omnes regnandi ipſi Naturæ *cæcum fuiſſe*; quia *per naturam jus erat omnibus in omnia*. 3. *impoſſibile tunc fuiſſe, alienum invadere*: etenim *nihil alienum erat, quin Natura omnibus dedit*. 4. Concubitus omnes Ib. Cap. XIV. §. 9. fuiſſe *ficitos*, quia *omnia erant communia*. 5. *licitum fuiſſe occidere*, quia *ſtatus erat belli*. 6. Potuiſſe unumquenque honorare, vel non honorare, prout libuiſſet, parentes ſuos; quia tunc *omnia proprio cujuſque judicio definita erant*, ideoque honores etiam paterni. Plura alia prætermitto abſurda: nam hæc ſatis produnt, quam ſit abſurdum principium, unde fluunt. Ib. Cap. V. §. 5.

Objectio prima. *In ſtatu naturæ cuique jus erat omnia facere, & poſſidere, quæ ipſe ad ſui conſervationem neceſſaria eſſe judicabit: At quiſque judicabit, ad ſui conſervationem neceſſarium eſſe omnia poſſidere, & omnia facere contra omnes*; igitur *in ſtatu naturali cuicumque jus eſt in omnia contra omnes*.

Ad

Cap. 2. §. 22

Ad hunc Syllogiſmum revocat *Ricardus Cumberlandus* in ſuo Tractatu philoſophico *de Legibus naturalibus* præcipuum hujus, quod refellimus, Hobbeſiani commenti fundamentum. Et quidem hujuſce ſyllogiſmi propoſitionem majorem ipſis, queis nos expreſſimus, verbis, tradit Hobbeſius. Eam vero ſic

In not. ad Cap. I. §. 10.

probat: *Unicuique eſt jus ſe conſervandi: eidem ergo jus eſt, omnibus uti mediis ad eum finem neceſſariis: (nam jus ad finem dat jus ad media neceſſaria). Media autem neceſſaria ſunt, quæ ipſe talia judicabit: jure namque naturali quiſque eſt judex mediorum ad ſui conſervationem: ſi enim contra rectam rationem ſit, ut de proprio periculo ipſe judicem, judicet alius: quoniam igitur alius judicat de iis rebus, quæ ad me ſpectant, eadem ratione, quia æqualis naturæ ſumus, judicabo de iis rebus, quæ ad ipſum ſpectant. Itaque rectæ rationis, hoc eſt iuris naturalis eſt, ut ego de illius judicem ſententia, ſcilicet, an ad conſervationem meam conducat, necne. Eidem ergo licet omnia facere & poſſidere, quæ ipſe ad ſui conſervationem neceſſaria eſſe judicabit.* Minorem vero propoſitionem non probat, imo nec exprimit *Hobbeſius*: ſed clarum eſt, inquit *Cumberlandus*, eam ſubintelligendam eſſe; aliter concluſio ex illa majore haud ſequeretur.

Reſponſio. Ambæ objecti ſyllogiſmi propoſitiones præmiſſæ falſæ ſunt. Et quidem falſitas minoris propoſitionis ſe ipſa evidens eſt: quis enim ita deſipiat, ut, quod evidentiſſime falſum eſt, verum judicet? conſtat ſiquidem experientia, poſſe paucis conſervari cujuſque vitam. Quod ſi quis vel amentiſſimus, omnia ad ſui conſervationem neceſſaria eſſe exiſtimet; anne ex ſtultiſſimo ejus judicio jus ei ullum acquireretur? Non puto, vel *Hobbeſium* ipſum id dicturum. Anne vero aſſeret, hujuſmodi judicium *ſecundum rectam rationem eſſe*? At ſi hoc dicit, ſibi utique contradicit; quum pauſo ante affirmaverit, nonnullos quidem *ſecundum æqualitatem naturæ permittere cæteris omnia quæ ſibi quod modeſti hominis eſt, & vires ſuas recte æſtimantis*. Non igitur omnes ſibi omnia arrogant: & ſi qui ſibi non omnia arrogant *modeſti homines ſunt, & vires ſuas recte æſtimant*; immodeſti enim ſunt, & perverſe judicant alii, qui ſibi arrogant omnia. Sed ſit, ut placet, horum etiam judicium *ſecundum rectam rationem*: re igitur ipſa, quandoquidem rectum judicium falſum eſſe non poteſt, rerum omnium uſus, & fruitio, & quidem eodem tempore, & juxta varias, ac multiplices hominum voluntates, ad cujuſque conſervationem neceſſaria ſunt; ſicque res quæque eodem tempore infinitis diverſiſſimis, ac contrariis quoque motibus cieri deberet, ut cujuſque uſui inſerviret, omniumque voluntati obſequeretur: quo quid abſurdius dici poteſt?

Major vero æque falſa eſt: pendet illa ex eo, quod antea *Hobbeſius* ſtatuerat, unumquenque jure naturali eſſe *judicem mediorum ad ſui conſervationem neceſſariorum*; ex quo deducit, *habenda eſſe pro neceſſariis ea, quæ ipſe talia judicat*: dixerat vero antea, *jure naturæ fieri, & haberi, quæ neceſſario conducunt ad tuitionem propriæ vitæ, & membrorum*: at hoc quidem non ſemper verum eſt: neque enim majus aliquod bonum, v. g. animæ ſalutem, & Dei gloriam licet unquam negligere; quanquam hoc interdum neceſſarium foret ad propriæ vitæ conſervationem. Illud vero falſum eſt abſolute: utut enim admittere velimus, in ſtatu naturæ eſſe unumquenque judicem competentem mediorum, quæ ad ſui conſervationem neceſſaria ſunt (quod non eſt uſquequaque verum): quid inde ad jus omnibus in omnia aſſerendum? quum conſtet, etiam ſententiam judicis, ſi falſa ſit, (potuiſſe autem eſſe falſam in ſtatu naturæ, quis neget?) nec ullum jus conferre, nec rerum naturam mutare poſſe. Judicet ergo quis, eſſe aliquid neceſſarium, quod re ipſa neceſſarium non eſt, non propterea evadit neceſſarium, quod inutile aut nocuum eſt. Perperam igitur tale judicium ſatis *Hobbeſio* videri potuit ad jus eo ipſo cuique in rem quamlibet aſſerendum. Equidem in ſta-

§. XV.

tu civili ſupremi ſententia judicis, etſi quandoque erronea, ſatis eſt, ſubditorum reſpectu, ad jus in rem aliquam alicui tribuendum: ſed hoc exigit bonum publicum ad finem litibus imponendum, in eoque ſubditorum conſenſus adeſſe præſumitur: quæ ratio in ſtatu naturali locum habere non poteſt. At Principis cujuſque ſententia profecto non poteſt efficere, ut quidpiam, quod vel nocuum eſt, vel inutile, vel impoſſibile, ſervandæ vitæ neceſſarium reddatur. Eſt ergo putidiſſimus error, illud eſſe cenſendum ſervandæ vitæ neceſſarium, quod tale eſſe ipſe judicaverit.

Objectio ſecunda. Antequam conſenſu hominum rerum diviſio fieret, omnia erant communia: ergo tunc habebant omnes jus in omnia.

Reſponſio. Communitas rerum, quam extitiſſe Auctores admittunt ante diviſionem rerum, nil favet *Hobbeſio*: ea enim *negativa* erat tantummodo, quatenus res nondum peculiari domino erant ſubjectæ; non vero *poſitiva*, ut quiſque jus, ſeu verum dominium haberet in omnia; quod vult *Hobbeſius*. Quanquam probabilis quoque altera eſt ſententia, quæ peculiaria dominia ex Dei ipſius determinatione primis facta hominibus, orta eſſe, adeoque & tempore Adami viguiſſe contendit; ut rationibus non contemnendis vult *Joannes Seldenus* in opere, cui titulum fecit *Mare clauſum*. Si admittatur opinio iſtæc, omnis hac de re cavillandi anſa eripitur iis, qui tueri cupiunt Hobbeſii ſententiam.

Lib. II. Cap. IV.

CAPUT IV.

Status naturalis a J. Jacobo Rouſſeau *dicitur abſurdiſſime eſſe ſtatus hominis ſylveſtris, ac ſolitarii, belluinoque more viventis. Perperam etiam ſtatus idem exprimitur a* Pufendorfio *fictione hominis* utcunque & undecunque in Mundum projecti, ſibique plane relicti. *Status naturalis eſt ſtatus domeſticus.*

Joannes Jacobus Rouſſeau, vir hoc tempore notiſſimus, ſed qui vulgo peſſime audit, de ſtatu naturali hominis fuſe differit in opere, quod elucubravit *de origine & fundamento inæquabilitatis inter homines* (*a*). In eo ita deſcribit hominem in ſtatu *naturali* conſtitutum, (quem quidem ſtatum *& originarium* vocat (*& primitivum:*) *Animal*, ait, *imbecillius quidem, quam nonnulla alia, aliis vero minus agile; at ſi omnia computentur, perfectioribus, quam cetera animalia, organis inſtructum.* Hucuſque nihil exhibet præter *animal*: conveniunt reliqua. Illius vitæ ſummam ita proponit: *Si ego hominem conſidero, prout e manu naturæ prodire debuit, non aliud video quam animal quod cibum cupit ſub quercu, potum ad primum aquæ rivum, quietem nocturnam ſub ipſa arbore, quæ victum illi ſuppeditavit: quo ejus neceſſitatibus jam ſatisfactum eſt.* Eximius profecto ac præclarus naturalis hominis ſtatus! At homines hoc in ſtatu non ſoli erant omnino, ſed cetera quoque animalia aderant, inter quæ ſparſi (pergit noſter philoſophus) *ea obſervant* (videlicet velut magiſtros a Providentia ſibi datos) *ipſorumque imitantur induſtriam, & ſeſe elevant ad inſtinctum beſtiarum*: avara nimirum natura etiam ipſum inſtinctum, quem aliis beſtiis omnibus conceſſerat, primisillis hominibus denegavit! Fuit vero acquiſita hu-

Pag. xxv.

(*a*) Hujus operis gallice conſcripti titulus eſt: *Diſcours ſur l'origine, & les fondemens de l'inegalité parmi les hommes*. Par J. Jacques Rouſſeau. A Amſterdam MDCCLV.

hujus inscius hic fructus, ut homo se-se aleret *omnibus ferme variis iis cibis, quos cetera animalia inter se partiebantur; sicque singuli eorum facilius unde vivierent, reperirent*. Ceterum, (prosequitur ille) homines isti *sylvestres* (sic huic Philosopho illos homines *primitivos* placet appellare) rigidiore vivendi ratione maximum sibi robur corporis compararunt, quo validissimum temperamentum potuerunt in filios transfundere: frequenti vero cum belluis, inter quas versabantur, dimicatione æque ac pleræque earum, feroces evaserunt. Subdit vero, eorundem sanitatem morbis tentatam fuisse nunquam, aut raro: nam & nos ipsi omnes facile ægri-
Pag. XXV. tudines evitaremus, inquit, *si simplicem, si uniformem, si solitariam vitam, cujusmodi nobis a natura præscripta est, duceremus*. Addit: *Si natura ad sanitatem nos destinavit, jam certo affirmare ausim, Reflexionem esse statum contra naturam, ac hominem, qui meditatur, esse*
Pag. XXV. *animal depravatum*. Ex quo colligit, infirmitates esse una cum societatibus multiplicatas, adeo ut illarum *historia historiam societatum proxime sequatur*.

Functiones vero, operationesque hominis in hoc statu sylvestri ita describit: *Homo sylvestris incideret a functionibus mere animalibus. Percipere & sentire primum illius statum constituerent, qui ceteris quibusve animalibus communis est. Velle & nolle, desiderare & timere primæ essent, & fortassis unicæ ejus animæ operationes, quousque novæ circumstantiæ novas caussarent evolutio-*
Pag XL. *nes*. Paucis vero interjectis subdit: *Homo sylvestris quovis lumine destitutus nihil desiderat, nisi ex mero impulsu naturæ: ejus desideria physicas indigentias ipsius non excedunt. Alia non agnoscit in hoc universo bona, nisi cibum, fœminam, & quietem: nec alia timet mala præter*
Pag. XLII. *dolorem & famem*. Hinc, *omnia illum a tentatione, & mediis statum suum mutandi removere videntur. Nam ejus imaginatio nihil ei repræsentat; cor ipsius nihil exigit ab eo: ad manum habet id omne, quod modicis indigentiis ipsius satisfacit: tantumque abest ab eo cognitionis gradu, qui ad plura, & majora desiderandaque quiritur, ut neque prævidentiam ullam habere possit, neque curiositatem*. Ejus Pag. 41. *animus quippe qui a nulla re commovetur, vacat unice sensui propriæ existentiæ absque ulla idea futuri quantumvis proximi: ejusque curæ vix ad unius diei terminum extenduntur*. Talis est homo juxta *Rousseau* in statu suo *naturali* & *primitivo*, qui quantum distet a belluino per se-se liquet.

At illud mirandum quam maxime, quod hunc statum magnopere commendet, & præ sociali, civilique velit esse optabiliorem: nam imprimis felicitatem illius prædicat & extollit. Et quidem negat primo, statum hunc sylvestrem, ac rudem dici posse *miserum*; alioqui, Pag. 66. inquit, quum *homo ex eo statu nonnisi post multa sæcula egredi potuerit, reprehendenda esset natura, quæ illum in eo constituisset*. At non profecto natura reprehendenda foret (novimus siquidem, naturam, seu potius Auctorem naturæ longe diversum, ac sibi confinxerit *Rousseau*, hominem condidisse) ; sed ejus damnanda est sive Thesis sive hypothesis, qua ponit, hominem *ita e manu naturæ prodire debuisse*. Subdit vero *Rousseau*: *Quum infelicitas nihil aliud significet, quam privationem, quæ dolorem adferat, molestiamque, sive corporis sive animi; explicari non potest, quo genere miseriæ angatur ille, cujus cor tranquillum est, & corpus sanum*. At parva ne miseria huic Philosopho videtur, hominem vivere in statu belluino, rationis usu carere; & quum præstantissima natura donatus sit, tamen quoad functiones, operationesque suas nihil a brutis animantibus differre? Nihil tamen hæc *Rousseaum* movent; quinimo Brutis irrationalitatem ipsam, seu omnimodam ratiocinandi impotentiam videtur invidere. Nam hominis *perfe-*
Pag. 170 *ctibilitatem* deplorat (qua scilicet progressu temporis potest ad ratiocinationem pertingere), velut *fontem omnium malorum*, quibus homo obnoxius est; & quod ea sit, *quæ longo post tempore hominem ex statu ejus originario eduxit, in quo ipse dies suos tranquillos, & inno-*
con-

aenteſque decurrebat: quod quum ait *Rouſſeau*, minime profecto animadvertit, ſumma ſe ingratitudine reprehendere naturam, ſeu potius naturæ Auctorem, qui hominem non modo perfectibilitate donavit, ſed immo conditione in ſtatu perfecto. At *Rouſſeau* ipſam ſylveſtris ſui hominis ſtupiditatem autumat eſſe *originariam felicitatem*: quare putat, non poſſe tanquam beneficum non laudari (*tametſi id dictu mirabile videatur*) *qui primus Accolas ripariam Orenoquii fluvii docuit uſum cujuſdam aquæ, quæ infantium temporibus admota ita tuta ponit ſaltem ex parte, ipſorum mentis imbecillitatem, & FELICITATEM ORIGINARIAM*. Proh! quam ſtupida philoſophia hæc eſt, quæ mentis imbecillitatem, ſtupiditatemque habet *originariæ felicitatis* loco! Fatendum tamen, eum haud omnino immerito videri poſſe beneficum, qui iſtiuſmodi aquas quorundam infantium temporibus admoveret, eorum videlicet, qui mentis acumine ad ſui aliorumque perniciem ſunt abuſuri.

Ceterum non felicitatem ſolummodo, ſed & bonitatem ſylveſtri ſuo homini tribuit *Rouſſeau*. *Homo* (inquit p. 225.) *eſt naturaliter* (ſeu in ſtatu naturali) *bonus*: idque putat ſe *demonſtraſſe* ea præſertim ratione, quod quum eo in ſtatu liber foret homo, ab irritamentis paſſionum, & alioqui omni lumine careret; *tranquillitas ipſa paſſionum* (p. 73.) *& ignoratio vitiorum eum a malis operationibus removeret*: viduſque *conſcientiæ* ſenſus, qui in hoc homine maxime vigere debuit, *vires legit, conſuetudinis, virtutumque omnium eo in ſtatu obiret* (p. 80.) *atque ab omni inferenda injuria ſuaviter avocaret*. Demum, ut alia præteream, quam in commendationem ſylveſtris hujus, ac belluini ſtatus congerit *Rouſſeau*, eidem *æſtimem, venerandamque ſimplicitatem* adſcribit (præf. pag. 66.) quo profecto illius ſtatus amore ſe captum prodit, ut ferme dolere videatur, eo quod a mens vel belluus natus non ſit, ut perpetuo *originaria illa felicitate* gauderet. Licet vero quam falſa, quamque abſurda ſit hæc ſententia, ex ſola fere ejus expoſitione ſatis intelligatur; præſtat nihilofecius, id data opera demonſtrare, ut nemo ab eo ſe ſeduci patiatur; neque ei accidat id, quod legenti hunc librum D. *da Voltaire* evenire affirmat, ut ſcilicet *eum cupido incedat gradiendi quatuor pedibus*. In epiſt. ad ipſum.

Igitur ſtatum hominis naturalem in hujuſmodi ſylveſtri, animali, ac belluina vita abſurdiſſime ab hoc Auctore conſtitui hiſce rationum momentis planum facio.

Primo. Status naturalis hominis idem eſt, ut vult vel ipſe *Rouſſeau*, ac *primitivus* & *originarius*, ſeu qualem is, quum *primum* eſſe cœpit, & in ſua origine habuit, & qualis *concipitur pro-* Pag. XIV. *dire debuiſſe*, juxta illius phraſim, *e manu naturæ*. At vero certiſſimum eſt, hominem *primitus*, ſeu in ſua origine non talem fuiſſe, qualem ipſe deſcribit; nec talem debuiſſe e naturæ manu prodire. Horum primum patet ex ſacra atque certiſſima, quam habemus, conditionis ejuſdem hiſtoria; ubi qua ratione cum quoad corpus, tum quoad animam fuerit conditus, enarratur; indicaturque, quibus jam tum facultatibus fuerit inſtructus. Quum vero nulla alia natura fingi poſſit, e cujus potuerit manu prodire, præterquam ipſemet conditor Deus, qui *natura naturans* dici ſolet; idcirco plane abſurde dicitur, aliter debuiſſe hominem a natura prodire, ac reipſa e Dei manu prodierit; & alium eſſe naturalem illius ſtatum, ac ille, in quo ipſum Deo placuit conſtituere (ſi dona tantummodo ſupernaturalia demas): qui certe non fuit ſtatus mere animalis, ferinus, atque *ſylveſtris*, qualis confingitur ab hoc Scriptore.

Secundo. Quum hominis natura duplici conſtetur parte, nempe *animalitate*, & *rationalitate*; & illam quidem cum brutis animantibus communem habeat, ex hac vero ſpeciem ſortiatur ſuam; prorſus abſurde ſtatus ejus naturalis mere animalis eſſe ſtatuitur & belluinus.

Tertio. Temere aſſeritur, ſtatum a-

liquem esse naturalem, seu hominem e manu naturæ talem debuisse prodire, ni prius conflet, quænam sit, quæ ipsum produxerit, natura, ac qualem proinde ipse homo habeat originem; atque hoc non explicat *Rousseau*, nec explicare potest: ergo temere affirmat, statum hominis naturalem esse *sylvestrem* & *solitarium*, qualis scilicet futurus fuisse concipitur, si e terra sponte sua fungorum instar, emersisset. Enimvero veteres Gentiles, qui hominem initio brutum, mutumque fuisse putaverunt, hoc plane modo existimarunt, primam originem sortitam esse: unde est illud *Horatii*: *Cum prorepserunt primis animalia terris, mutum & turpe pecus &c.* Lib. 1. Serm. Sat. III.

Quarto. Si homo, qualis conditus est a Deo, non fuisset in statu suo naturali, ut contendit *Rousseau*, id esset ipso auctore, idcirco quia Deus eidem alia præter naturam indidit dona, nempe expeditam ratiocinandi facultatem, seu ideas ad cognoscendum & ratiocinandum necessarias, ac præterea conditoris sui, aliarumque rerum notitiam; itemque facultatum loquendi &c. At hæc hominem minime potuerunt e statu naturali extrahere (*a*), quum ea omnia perfecto ejus statui convenientia essent, consentanea, ac debita; quæ proinde non ejus statum naturalem in *artificialem*, ut contendit *Rousseau* mutarunt, sed ipsum statum ejus naturalem compleverunt. Homo igitur in statu animali, atque sylvestri in statu quidem *naturali* esset, sed *imperfecto*; & sane imperfectiore, quam is, in quo modo nascuntur infantes: hi siquidem parentes habent, qui eos enutriant, instruantque, & ad perfectum statum perducant; at vero illi educatores & magistros haberent nullos, nisi feras & bruta: a quibus reipsa primos homines didicisse, ait *Rousseau*, quomodo, quibusque vesci possent, ne fame perirent. At apage statum hominis naturalem a *Rousseau* confictum, qui concipi nullatenus valet, absque maxima & summa in Naturam, seu Naturæ Auctorem injuria.

Quinto. Ille censendus non est status hominis naturalis, quo subsistente Naturæ Auctor frustraretur fine, quem in hominis conditione sibi præfixuit. Hujusmodi porro est status naturalis a *Rousseau* descriptus: neque enim in eo potuisset homo Deum cognoscere, colere & amare, ad quem certe finem homo conditus est a Deo; utpote qui ad suam gloriam creavit omnia, quin nec ad alium finem creare quidquam potuit. Gloria autem Deo ex homine consurgeret nullo, si is Auctorem suum cognoscere & diligere nequivisset: immo fuisset plane Deo indecorum condere hominem eo in statu, in quo aut nullo prorsus modo, aut post plurima duntaxat secula, & nonnisi postquam e statu naturali excessisset, eum cognoscere ac diligere valeret.

Sexto. Ita natura comparatus est homo, ut esse possit assi sue perficere, quod & experientia ipsa compertum est, & a *Rousseau* non negatur; quin immo in hac ipsa *perfectibilitate* (si ita loqui fas est) constituit potissimum hominis a ceteris animantibus discrimen. Quum ergo natura hominem fecerit *perfectibilem*, ea procul dubio peccasset, si illum in eo statu constituisset, in quo nequidem sibi comparare posset substantialem perfectionem, in eo repositam, ut mens sit proxime apta ad ratiocinandum; adeoque ideas habeat universales, ex quibus ratiocinium omne proficiscitur: ac præterea conceptus suos valeat aliis communicare, sicque cum aliis suæ speciei individuis versari; ac proinde præcipua virtutum, quæ ad alios sunt, officia exercere. At vero in statu illo sylvestri ac solitario, quem esse naturalem, origi- Pag. 38.

(*a*) Non nego Adamum fuisse per supernaturalia dona ad statum supernaturalem elevatum: sed tantummodo nego, ipsum e statu naturali eductum fuisse per ea dona quæ sunt intra naturæ ordinem: cujusmodi sunt, quæ hic enumerantur, & de quibus res nobis est cum *Rousseau*.

ginarium ac primitivum *Rouſſeau* contendit, vel ipſo agnoſcente atque fatente, aut nullo modo, aut difficillime, & nonniſi poſt multa ſecula, & datis tantummodo quibuſdam circumſtantiis, iiſque *fortuitis*, quæ idcirco *potuiſſent* nunquam contingere, ideas comparare univerſales & abſtractas, & linguas inſtituere valuiſſet. Ergo nonniſi prorſus abſurde ſtatus ille eſſe naturalis affirmatur.

Hoc argumentum ſic brevius colligo. Status naturalis hominis debet eſſe ille, in quo homo ſit ſubſtantialiter perfectus quoad utramque ſui partem, corpus nempe & mentem; atqui homo in ſtatu ſolitario conſtitutus, erranſque inter cetera animalia, poſſet utique quoad corpus perfici modo dicto, non vero quoad animam: non eſt igitur ille ſtatus hominis naturalis.

Septimo. Homo etiam in ſtatu naturali, nempe ſylveſtri ac ſolitario ipſo fatente *Rouſſeau*, eſſet liber, ſeu libere ſe ad agendum determinaret. At nulla poteſt eſſe libertas, ut communiter docent Philoſophi, abſque ideis univerſalibus: habuiſſet ergo etiam tunc ideas univerſales: igitur ſaltem ex hac parte non talis fuiſſet naturalis hominis ſtatus, qualis ab hoc Auctore confingitur ac deſcribitur. P. XXXIII. XXXV.

Octavo. Quum modo vir naturali affectu feratur erga mulierem, & non tantum explendæ libidinis cauſſa; ſed etiam quia ejus ſocietate oblectatur, ejuſque adjutorio hanc poteſt minus ægre vitam tranſigere: quum etiam exploratum ſit, modo genitores naturali quodam amore ferri in filios, eorumque neceſſitatibus proſpicere, ex quo domeſtica oritur ſocietas; jam plane abſurdum eſt, etiam per hypotheſim fingere, homines aliquando ſeorſim omnino in ſylvis vixiſſe; virumque cum muliere nonniſi fortuitum habuiſſe congreſſum, ac expleta ſemel libidine, eam ſtatim deſeruiſſe &c. quæ de eo ſtatu naturali fingit *Rouſſeau*.

Nono. Nulla veriſimilitudinis ſpecie ſtatui poteſt, naturalem ſtatum hominis eſſe ſylveſtrem ac ſolitarium, ratiocinii omnis, omniſque cognitionis, præterquam ſentientis, expertem, niſi prius conſtet, primos homines ita eſſe productos. At non ita productos eſſe, non ſolum hiſtoria ſacra, ſed nec ipſa Philoſophia docet: ſi nanque vel philoſophice origo hominum conſideretur, ea eſſe non potuit niſi per creationem, ſive per productionem a Deo rerum omnium opifice. At a recta ratione prorſus alienum eſt credere, Deum hominem creare voluiſſe in ſtatu adeo imperfecto, ut nonniſi animalem bellu-inamque per plura ſecula agere vitam poſſet; immo qui in multis inferioris eſſet conditionis quam bruta animalia; hæc quippe variis inſtructa ſunt inſtinctibus, quibus percita, quæ ad ſui conſervationem neceſſaria ſunt, norunt ac perſequuntur, & cetera, quæ ipſorum naturæ conſentanea ſunt, naturaliter præſtant; at homo nec ipſos haberet naturales inſtinctus (nam juxta *Rouſſeau* brutorum tantummodo imitatione, quibus veſci poſſet, agnovit, & ad illorum *inſtinctum ſe extulit*); neque uſa rationis polleret, qua ſibi valeret conſentanea providere. Dicendum eſt itaque, Deum attenta ejus ſapientia ac providentia, hominem ita condere non potuiſſe, aut noluiſſe ſaltem; ſed quemadmodum animantibus ceteris ſuos indidit inſtinctus, quibus dirigerentur; ita primum hominem donaſſe rationis uſu, ſeu proxima & expedita cognoſcendi ac ratiocinandi facultate, qua quæ ſuæ naturæ conſentanea ſunt, agere valeret: Ratio ſcilicet idem præſtare debet in homine, quod inſtinctus præſtat in brutis. Quemadmodum vero in brutis inſtinctus eorum naturæ ſuperadditi, ea non extrahunt e naturali ſtatu; ita perfectus rationis uſus, quo donatus fuiſſe cenſendus eſt primus homo, eum extra naturalem ſtatum nullatenus poſuit. At non ſolo rationis uſu primum donaſſe hominem cenſendus eſt Deus etiamſi philoſophiam tantummodo conſulamus; ſed etiam una ſimul vel paullo poſt condidiſſe fœminam, ſociamque

ei

ei dediſſe, quo poſſet genus propagare: atque adeo minime dubitandum, primum hominem fuiſſe a Deo in ſocietate domeſtica conſtitutum; adeoque ſocietatem domeſticam eſſe ſtatum hominis naturalem; quo poſteris proſpectum eſt: quum enim ii & imbecilles oriri deberent & actuali ratione deſtituti, illis plane neceſſaria erat domeſtica educatio, qua tum corpore, tum mente poſſent adoleſcere, roborari & ad ſtatum homini convenientem pervenire. Ita quidem gerere ſe debuit ſummus & ſapientiſſimus Opifex: quod ſi vero Natura aliter hominem formare potuit aut debuit, ediſſerat nobis *Rouſſeau*, quænam ſit illa Natura a Deo Auctore naturæ diſtincta, e cujus manu ſylveſtris homo prodire debuerit?

Decimo. Quum Natura homini indiderit ratiocinandi præclariſſimam facultatem; dubitandum non eſt, ejuſdem Naturæ intentionem fuiſſe, ut hæc eximia facultas, qua homo tum ceteris animalibus præſtat, tum ab iis potiſſimum differt, in actum prodiret & erumperet; eſt nanque plane inutilis ea facultas, quæ ſuo deſtituitur actu: & alioqui natura fruſtra nihil operatur. Qui ergo fieri poterit, ut cenſeamus, eandem Naturam, quum fudit primum hominem, eum poſſuiſſe in ſtatu ſylveſtri ac ſolitario, in quo is per multa ſecula, ut ſentit *Rouſſeau*, ſola ſenſatione omnibus animantibus communi, uti deberet; & nunquam, niſi quibuſdam *fortuitis* circumſtantiis poſitis (quæ potuiſſent nunquam contingere) poſſet ratiocinari. Ita ne a ſcopo putabimus aberraſſe naturam? Ita ne cæcam eſſe, ut a *Rouſſeau* confingitur? At non ita certe cæca & improvida poteſt eſſe *Natura naturans* ſeu Auctor naturæ, e cujus tantummodo manu prodire potuit homo.

Addo: Si naturæ intentio fuit, quemadmodum dubitari non poteſt, ut homo non otioſa duntaxat ratiocinandi facultate brutis animantibus emineret, ſed ut ea etiam ad exercitium ſibi proprium deduceretur; quis non videat, abſurde prorſus limitari ſtatum hominis naturalem ad hominem ratiocinationis expertem. Id enim perinde eſſet, ac ſi quis diceret, arborem in ſtatu naturali eſſe foliis ornatam; in eoque non eſſe, quum jam eſt fructibus onuſta. An non ille ſtatus, qui intenditur per ſe a natura, naturalis cenſendus eſt?

Demum, ut habeatur ſtatus hominis naturalis, docente *Rouſſeau*, conſiderandus eſt homo *prout prodire debuit e manu naturæ*. At vero ita conſiderari non poteſt homo, niſi quænam ſit hæc natura opifex innoteſcat: pro diverſitate enim hujuſcemodi Naturæ opificis, aut cæcæ, & neceſſariæ, vel ſapientis, providæ, ac liberæ, diverſis inſtructus dotibus prodire homo potuiſſe, ac debuiſſe concipitur: non eſt igitur explicandus ac determinandus ſtatus hominis naturalis, ac primitivus, niſi per ordinem ad ipſam naturam: quod quum non præſtet *Rouſſeau*, temere ſtatuit, hominem in ſtatu ſylveſtri, ac ſolitario e manu naturæ prodiiſſe. Si enim hæc natura & provida eſt & ſapiens, (cujuſmodi certe ſit oportet, cum non alia ſit, quam ipſe Deus omnium opifex, qui idcirco *natura naturans* dicitur,) ab ea homo prodire non potuit in ſtatu a *Rouſſeau* excogitato: ſi vero aſſerat, naturam eſſe cæcam ac neceſſariam; primo, unde novit hominem talem, hoc eſt ſylveſtrem ac ſolitarium, ab hac natura prodiiſſe? deinde ſi talem admittat naturam, eo ipſo incidit in Atheiſmum ſeu *Spinoſiſmum*: neque enim aliud talis naturæ nomine venire poteſt aut intelligi, niſi aut caſus, aut combinatio rerum omnium ac naturarum, quibus componitur univerſum. At *Rouſſeau* tamen videri vult, verum Deum admittere: ſibi igitur contradicit; vel nomine *naturæ* utitur, quin ullam huic voci ideam ſubjiciat: indeque iterum temere aſſerit, ab hujus ſibi ignotæ naturæ manu talem debuiſſe prodire hominem, qualem deſcribit. Pag. XIV.

Neque ab hac temeritate ullo modo ſe purgat Philoſophus iſte, (*ſi tamen is*

tanto creadatur nomine dignus,) dum ait, quæ de ſtatu hominis ſylveſtri ac ſoli-
Pag. VIII. tario proponit, *non eſſe habenda tanquam veritatem hiſtoricam; ſed ſolummodo ut hypotheticas ratiocinationes, quæ magis indagandis naturis rerum, quam veræ origini declarandæ inſerviunt: cujuſmodi hypotheſes Phyſici in dies efformant circa Mundi hujus originem & conditionem.* Nam, inquio ego: ſi ſtatus hominis ſylveſtris ac ſolitarius mera eſt hypotheſis, cur affirmat, hunc eſſe reipſa ſtatum hominis *naturalem?* Cur hoc ipſum non exprimit hypothetice, ajens: *ſi homo ſibi ſoli foret relictus, ſtatus ejus naturalis fuiſſet ſylveſtris, ac ſolitarius?* Quam eſt abſurdum, ex hypothetico principio theſim colligere! ſed abſurda eſt vel ipſa hypotheſis, atque rei impoſſibilis. Quomodo enim fieri poteſt hypotheſis, hominem fore ſibi relictum, ſi ita nec eſſe potuit, nec conſervari? Qua ratione præſcindi poteſt homo conditus ab ejus conditore, & ab eo ſtatu, in quo reipſa conditus eſt? At inquiet *Rouſſeau*: Deus hominem nequaquam condidit in ſtatu ſuo naturali; ſed adjecit ſupernaturalia dona, & ea inſuper, quæ arte & induſtria longo progreſſu temporis acquiri valent. Edifferat ergo nobis *Rouſſeau*, qualem condere hominem debuit, ut in ſtatu eſſet mere naturali. In ſtatu, inquit, *ſylveſtri & ſolitario*. Cur vero? fortaſſe quia eo in ſtatu homo ſola natura conſtaret ſua, nullique auctus eſſet donis ſuperadditis. At ſi res ita ſe habet, repono ego: immo debuit Deus hominem creare infantem; nam & is integram habet naturam, nulliſque potitur ſuperadditis donis, neque facultatibus *artificialibus*, quæ comparantur longo temporis tractu. Non ita, inquiet *Rouſſeau*, ſed adultum, ſed robuſtum condere debuit, ſenſibus expeditis, & appetitu conſervandi ſe, immo & genus propagandi facultate inſtructum; atque ita ipſum genus ſubſiſtere & conſervari potuiſſet. Debuit itaque Deus, ſubſumo ego, quidpiam homini ſuperaddere ultra animalem ejus naturam, quo conſervaret ſe, ac genus ſuum; neque tamen per hoc peremit naturalem ipſius ſtatum: cur ergo non potuit, aliqua etiam ei adjicere ultra naturam rationalem, ut poſſet juxta ipſammet naturam vivere, finemque, ob quem conditus eſt, obtinere, & poſteros demum ſuos ad eundem ſtatum perducere, quin ſtatum illius naturalem deſtrueret? Noverit itaque *Rouſſeau*, nullam eſſe aut fieri poſſe hypotheſim de homine ſuæ naturæ prorſus relicto.

Lubet vero parumper adhuc immorari in hac diſcutienda hypotheſi, quam *Rouſſeau* excogitavit. Unum ex his tribus velle neceſſario debet ille: nimirum, vel ſtatum ſylveſtrem, & ſolitarium eſſe ſtatum hominis naturalem (1) in hypotheſi, quod Deus hominem condidiſſet cum ſolis dotibus, quæ ejus debentur naturæ, ſeu in *puris naturalibus*, ut ajunt Theologi noſtri: vel (2) in hypotheſi, quod homo non a Deo quidem conditus eſſet; ſed aut ſua ſponte natus, aut caſu, ſive vi cujuſdam veluti cæcæ, neceſſariæque naturæ, ſeu combinationis hujus univerſi formatus: vel (3) demum in hypotheſi, quod reipſa in prima ſui origine nactus eſſet ſtatum ſylveſtrem, ac ſolitarium. Porro jam probavi, hominem in prima hypotheſi non potuiſſe in primæva ſui origine eſſe ſylveſtrem, ac ſolitarium, neque omni ratiocinatione, & intellectuali cognitione deſtitutum. Altera hypotheſis & eſt abſurdiſſima, & nonniſi ab Atheo concipi ut poſſibilis poteſt, aut admitti; atque præterea nec ipſe *Rouſſeau*, nec quiſpiam alius aut divinare, aut ullo modo conjicere poſſet, qualisnam homo e cæca hac natura prodiiſſet, etiamſi per impoſſibile prodire potuiſſet ullus. Tertia hypotheſis ut factum ponit quod eſt in quæſtione, ſeu, ut dici ſolet, *petit principium*. Quum enim ſtatus naturalis ſit idem ac originarius & primitivus; proculdubio ſi homo in lucem eductus fuit ſolitarius, atque ſylveſtris, hic eſt naturalis ejus ſtatus. Sed hoc totum non a nobis tantum, ſed ab omni, qui quidpiam ſapit, ne-

negatur, utpote non ſolum gratis confictum, ſed etiam præter omnem rationem, & veriſimilitudinem conſtitutum; immo contra expreſſam, diſertamque ejus ortus hiſtoriam in ſacra ipſa ſcriptura deſcriptam. At inquit
Pag. IX. *Rouſſeau: Scriptura non vetat conjecturas efformare ex ſola naturæ hominis, rebuſque, quæ illum circumſtant, deductas, qualenam futurum fuiſſet genus humanum, ſi ſibi ſoli relictum eſſet.* Quod perinde eſt, acſi diceret, licitum eſſe conjicere, qualis futurus eſſet homo, ſi a nullo, vel certe non a ſapiente, ac provido opifice prodiiſſet; quod eſt abſurdiſſimum: infanum vero, in eum finem hypothetice ponere, hominem primo fuiſſe ſylveſtrem, ac ſolitarium.

Sed illud adhuc fortaſſe peius, quod tametſi *Rouſſeau* primo declaret, ſe tantummodo hypotheſim, & conjecturas proponere, non *veritatem hiſtoricam*; ea tamen poſtmodum ſubdit ac profert, quibus palam facit, ſibi perſuaſum eſſe, veram ſe hiſtoriam narrare. Sic nan-
Pag. X. que homines alloquitur: *O homo cujuſcumque regionis ſis, & qualeſcumque ſint opinationes tuæ, audi: en hiſtoriam tuam, qualem me legiſſe puto non in libris tuorum ſimilium, qui mendaces ſunt* (quis non videat, Moyſem hic quoque complecti, primum, eumque unicum verum humanæ hiſtoriæ auctorem.?) *ſed in natura, quæ nunquam mentitur.* At rogo te, optime *Rouſſeau*, qua in natura hæc legiſti? Naturam aſſidue crepas, ſed eam nuſpiam explicas, & duntaxat eam eſſe a Deo diverſam innuis; quo certe Atheiſmi vel Spinoſiſmi ſuſpicionem tibi creas. Sed audiamus, quomodo pergat ille, paucis interjectis. *Tempora, de quibus verba facere, aggredior, valde remotæ ſunt: quantum mutatus ab eo es, qui olim eras!* Eſt ne hoc hypothetice loqui? Paria his ſunt quæ ſequuntur: *Hæc eſt, inquit, vita, ut ita dicam, ſpeciei tuæ, quam deſcribere aggredior, poſt qualitates, quas accepiſti, quas educatio tua, & conſuetudines depravare quidem, ſed deſtruere non potuerunt. Eſt, probe ſcio, ætas quædam, in qua ſiſtere homo vellet: quæro tu ætatem, in qua ſubſiſtiſſe velles ſpeciem tuam: ægre ferens ſtatum præſentem ob eas rationes, quæ infelici poſteritati tuæ majores annunciant ærumnas, retrogradi fortaſſe velles &c.* Quum hæc dicat *Rouſſeau*, quis ei credat profitenti, ſeſe hypothetice loqui; aut quum ſimulat, fidem ſe hiſtoriæ ſacræ contrarium teſtanti adhibere; aut quum ait, *fortaſſe nunquam extitiſſe ſta-* Præf. Pag. LXX. *tum*, quem ipſe *naturalem* appellat, ac probabiliter extiturum nunquam? Quis vero potius non exiſtimet, eum data opera ſibi contradicere, ut ſi una contradictionis pars ipſi creet invidiam, poſſit ſibi ex altera defenſionem arceſſere? Nota ſcilicet eſt hæc ars hominum improborum, qui errores ſuos cupiunt caute evulgare. Verum utut hæc ſeſe res habeat, ratum eſſe firmumque nobis debet, ſtatum hominis naturalem perperam & præter omnem rationem conſtitui a *Rouſſeau* in vita *animali, ſylveſtri*, ac *ſolitaria*. Age vero videamus, quibus ille argumentis ſuam hanc ſive theſim ſive hypotheſim firmare aggrediatur. Nullum quidem argumentum ad eam evincendam exerte proponit; duo tamen, quoad mihi expiſcari licuit, innuit ipſe, ac velut ſubindicat, quibus poſſit objectio duplex confici contra a nobis poſitam aſſertionem.

Objectio prima. Ut habeatur ſtatus hominis naturalis, expoliandus eſt ille tum omnibus ſupernaturalibus donis, ſi quæ receperit, tum omnibus facultatibus artificialibus, quas nonniſi longo temporis tractu, multiplicique profectu ſibi potuit comparare. Hoc ſi fiat, remanet animal ſylveſtre ac ſolitarium ſolis ſenſationibus inſtructum &c.

Reſponſio. Admitto imprimis, ad habendum ſtatum hominis naturalem, abeo detrahenda eſſe dona ſupernaturalia, quæ ſcilicet hominem ad finem ordinant ſupernaturalem, nempe ad beatitudinem in clara & intuitiva Dei viſione repoſitam; at nego, detrahenda itidem eſſe ea dona, quæ hominem perficiunt intra ordinem ipſius naturæ: quibus profecto eſſe debuit primus ho-

mo inſtructus, ut eadem in poſteros paterna educatione transfunderet; quæque illi neceſſaria erant, ut vitam duceret naturæ ſuæ conſentaneam; atque præcipue ut Auctorem ſuum agnoſceret, ac diligeret; ob quem finem procul dubio ab ipſo conditus fuit. Nego item, facultates cognoſcendi, ratiocinandique dicendas eſſe *artificiales*, quum ad ipſam naturam naturaliter conſequantur; dataque occaſione prodeant in actus ſuos, modo tamen inſint corpori ſatis ſolidis organis inſtructo: quo certe defectu infantes actuali rationis uſu deſtituuntur. Quamobrem ego vix dubito, hominem etiam in ſylvis enutritum, omnique humana ope deſtitutum, poſtea quam ejus corpus robur acquiſierit neceſſarium, ratiocinari, cognoſcere, ac intelligere uteunque poſſe. Quod ſi vero, ut contendit *Rouſſeau*, hujuſmodi homo omni prorſus cognitione, præterquam ſenſuum, foret perpetuo deſtitutus, id profecto clarius demonſtrat domeſticam educationem homini deberi ab ipſa natura, ne fruſtra & incaſſum facultate cognoſcendi, ratiocinandique ab ipſa donatus ſit. Ex quo conſequitur illud ipſum, quod volumus, nempe naturalem hominis ſtatum non eſſe *ſolitarium* & *ſylveſtrem*, ſed *domeſticum*. Et ſane, ſi in naturali ſunt ſtatu animantia cetera, dum etiam a ſui generis animalibus nutriuntur; cur non in ſtatu naturali erit homo etiam quum a genitoribus educatur? Quum ergo educatio a natura ipſa cunctis animantibus debeatur; & ea quidem, quæ eorum neceſſitatibus reſpondeat, videlicet qualis, ac quanta neceſſaria eſt non ſolum ut utcunque poſſint vitam producere, verum etiam ut in actum prodeant naturales eorum facultates; jam ipſi quoque homini ſua debetur educatio, quoadusque evadat ratiocinandi capax, & ea, quæ ad finem, ob quem creatus eſt, neceſſaria ſunt, cognoſcendi. Domeſtica ergo ſocietas, in qua ſola hujuſmodi educatio haberi poteſt, non *artificialem*, aut *adventitium*, ſed *naturalem* conſtituit hominis ſtatum. Quid! quod vel ex ipſo *Rouſſeau* evincitur, non omnia quæ progreſſu temporis acquiruntur ab homine, naturalem hominis ſtatum deſtruere? Admittit enim ille, docetque, *ſylveſtrem* hominem ſucceſſu temporis, exercitioque aſſiduo multum proficere quoad vires & facultates corporis; illud nempe robur adipiſci eamque agilitatem ac valetudinem, quam ipſi Natura, quum eum primo in lucem edidit, impertita non eſt: neque tamen e naturali ſtatu propterea excedere. Cur igitur ſtatum naturalem amittere dicendus eſt homo ob eam ſolummodo rationem, quod progreſſu temporis, & pro datis occaſionibus profecerit, ideaſque acquiſierit ei non inditas a natura, vel inditas excitaverit & ad exercitium perduxerit? Quod ſi reſpondeat *Rouſſeau*, ſtatum naturalem ſtatui acquiſito opponi ac contrarium eſſe, expeditam autem ratiocinandi facultatem eſſe acquiſitam vel ex eo patere, quod ea penitus careant infantes; ego facile reponam, facultates ratiocinandi, cognoſcendique neutiquam acquiri; ſunt enim plane naturales ex ipſius humanæ naturæ ſinu promanantes; ſed duntaxat acquiri, vel excitari ideas, quæ ad exercitium neceſſariæ ſunt. Præterea, ſi quidquid quocunque modo progreſſu temporis acquiritur, dicendum foret artificiale, & ad ſtatum naturalem everſendum ſufficeret; jam nec homo ſylveſtris adultus, nec avis, quum creverit, in ſtatu naturali eſſent; quia ille facultate gradiendi, iſta volandi, quum primum in lucem venerunt, carebant: neque arbor quum emiſerit poma, eſſet amplius in ſtatu ſuo naturali; quod eſt falſiſſimum.

Objectio ſecunda. Facultas loquendi non eſt homini naturalis: nulla eſt enim lingua ab ipſa natura hominibus indita; omnes quippe linguæ vocibus conſtant, quæ non ſuapte natura ſed ex arbitraria hominum inſtitutione, &, ut dici ſolet, *ad placitum* ſignificant. Homines ergo in naturali ſtatu conſtituti nulla præditi erant lingua. Igitur nullas habebant ideas univerſales: hujuſmodi nanque ideæ *acquiri non poſſunt niſi ope verborum, ac mens eas non percipit*

Rouſſeau Pag. LIX.

cipit niſi per propoſitiones; quam obcauſ ſam bruta talos ideas nequeunt efformare. Quum vero ratiocinium nullum eſſe poſſit abſque ideis univerſalibus; conſequens eſt, homines in ſtatu naturali facultate ratiocinandi, eaque cognoſcendi quæ ſenſibus non percipiuntur, carere debuiſſe. Inſuper, homines abſque linguarum ſubſidio non poſſunt mutuo converſari: in ſtatu igitur naturali homines ſolitarie vivere, atque adeo ut cetera quæque animantia, in ſylvis errare debuerunt.

Reſponſio. Fateor, linguas non eſſe homini naturales eo ſenſu, quod ex ipſa natura, nullo docente vel inſtituente, profluant ſponte ſua: aſſero tamen, eſſe naturales ea ratione, quod naturæ rationali conveniant, ac debeantur. Hinc primo homines natura naſci debent iis organis inſtructi, quæ ad loquendum, ſeu ad formandas, articulandaſque voces neceſſaria ſunt. Secundo eſſe debent naturaliter capaces comparandi uſum loquendi, ſaltem poſita inſtitutione; alligandique certis vocibus certas ac determinatas ideas; immo & novas condendi linguas, & perficiendi jam conditas atque vigentes. Tertio ipſa natura hominis exigit, ut ponantur in eo ſtatu, quo linguarum uſum ſibi valeant comparare. Hinc primus homo donari debuit lingua aliqua, non quidem a natura, neſcio, qua cæca, ſtupidaque, ſed a natura provida, ſapientique; nempe a Deo ſupremo rerum omnium Opifice: ut reipſa protoparenti Adamo inditam a Deo fuiſſe linguam aliquam, colligimus ex S. Scriptura, quæ refert, Adamum paullo poſtquam creatus fuerat, locutum eſſe, dum nempe cunctis animantibus nomina impoſuit: ſic Eva etiam locuta dicitur cum ſerpente. At vero donum illud linguæ a Deo primis Parentibus collatum dicendum non eſt proprie ac in ſe *ſupernaturale*; quum id eſſet velut appendix conditæ naturæ, & illius ſupplementum facultatis, quam ipſimet, ſi progenitores habuiſſent ullos, ex eorundem inſtitutione ſibi comparaſſent. Quod ut melius intelligatur, finge, nunc hominem aliquem a Deo creari adultum, eaque lingua inſtructum, quam, ſi juxta ordinariam naturæ legem ortus eſſet, a ſuis parentibus didiciſſet; nemo hunc merito aſſeveraret, ſupernaturali aliquo dono ac una de cauſſa ornatum eſſe. Primus ergo homo, tametſi a Deo lingua aliqua inſtructus fuerit, non ea tamen de cauſſa a naturali ſtatu dimotus eſt, ſed in eo permanſit; quid enim quoad hoc intereſt, an ex ejus natura ea lingua effluxerit, an vero ab Auctore naturæ fuerit impertita? modo tamen linguarum uſus ejus naturæ conveniat, & aliquo modo debeatur, quemadmodum reipſa debetur: eſſet nanque ſine illa in ſuo genere imperfectus: nam eſſet ob dotes naturæ ſuæ rationalis proprias ad ſocietatem aptus, ordinatuſque; & tamen, quippe loquendi facultate deſtitutus, non poſſet ſocietatem inire & colere, neque uti aliorum hominum conſortio, eorumque converſatione gaudere. Et ſane quam miſera fuiſſet primi hominis conditio, ſi Hevam intuens ex coſta ſua efformatam, eamque *ſociam* ſibi datam intelligens, tamen nec alloqui verbis, nec ſuam in eam dilectionem prolere potuiſſet? Quum ergo homo fuerit ſemper præditus facultate loquendi, quid refert, an ejus lingua ſit a natura ipſa, an vero ab ejus Auctore? Quid inſuper prodeſt, alium ſomniare *naturalem* hominis ſtatum, vel hypotheſim fingere, in qua Deus primam homini linguam ponatur minime indidiſſe, dein vero quid in ea futurum eſſet, inquirere? An ne ſic unquaam *Rouſſeau* conficiet, ſtatum hominis *originarium*, ac *primitivum* fuiſſe ſtatum *ſolitarium*, ac *belluinum*?

Et quoniam hac de re incidit ſermo, præſtat hic animadvertere, quam vano inutilique labore ſe torqueat Philoſophus ille, dum adeo operoſe diſceptat, quomodo ſylveſtres homines & ſolitarii ideas potuerint acquirere univerſales, linguaſque inſtituere. Sienim nunquam ſylveſtres hi homines extiterunt, cur in brutali eorum vita deſcribitur tantus inſumitur labor? Ad quid tanto-

pere

pere in eorum qualitates inquirere? Quinam hujuſce inquiſitionis fructus? Etiamſi planum utcunque faceret, qualis futurus fuiſſet homo ſibi prorſus, omninoque relictus (utor ejus phraſi, tametſi vix ulla certa idea poſſit eidem ſubjici); quid inde? An ne propterea jus naturale, aut fundamentum ſocietatis in propatulo ponerentur? Ita quidem ſibi ille blanditur; ſed prorſus immerito. At inquit: *Philoſophi, qui fundamenta ſocietatis excuſſere, agnoverunt omnes neceſſitatem aſcendendi uſque ad ſtatum naturæ; ſed illuc uſque pertigit nemo.* Verum ſi in ſtatu naturali homo eſt ſolitarius, ſibique relictus, illuc profecto (ut hoc obiter dicam) pertigit *Pufendorfius* ſua illa fictione (de qua pauca paullo inferius) *hominis utcunque, & undecunque in hunc Mundum projecti*: nam & ille hominem hunc *ſibi relictum* proponit. At vidit ille, de facto homine accuratius non eſſe diſputandum: cujus exemplum ſequi *Rouſſeau* debuiſſet, nec ut adeo fuſe de ſuo homine ſylveſtri ac ſolitario, æque ficto, verba faceret, atque diſſereret congruum erat. Neque enim ex ſtatu hominis, qui nunquam niſi in imaginantis cerebro fuerit, & ut ſummum, poſſibilis eſt (quanquam attenta divini Numinis providentia poſſibilem fuiſſe, negari poteſt haud immerito); ſed ex eo, qui aliquando ſaltem, ſeu initio extiterit, vel potius non tam ex ſtatu qualicunque hominis, ſed ex ejus ipſa natura, quæ in quolibet ſtatu eadem eſt, leges naturales derivandæ ſunt. Eſt ergo plane inutilis tota hac de re iſtius hominis diſputatio. Inutilis, inquam; ſi ejus ſubjectum tantum hypothetice ponatur; at impia, & perniciosa, ſi ſtatus ille theſis loco habeatur, quemadmodum reipſa fuiſſe a *Rouſſeau* habitum, qui ejus opus attentius legerit, ambigere vix poteſt. Quin & hypothetica illius ſtatus poſitio, ut a *Rouſſeau* proponitur, & tractatur, haud vacat periculo: eo namque tendere videtur ut legentium animos ad credendum inducat, hominem ex animali, ſylveſtri ac belluino in præſentem ſtatum potuiſſe citra divinæ providentiæ curam, ſeu *fortuitis* tantum circumſtantiis occaſionem præbentibus, devenire. Qua ratione hypotheſes illæ variæ & multæ, quæ circa formationem Mundi hujus a quibuſdam otio ſuo abutentibus fieri ſolent, inviſæ piis hominibus eſſe debent; ceu quæ in eum fortaſſe finem a ſuis auctoribus diriguntur (de hoc enim merito ſuſpicari licet), ut quantum fieri poteſt, ſummi rerum Opificis conſideratione cognitionemque ſubmoveant; innuantque, hoc Univerſum citra Dei effectivum, providumque concurſum, poſitis paucis hypotheticis, arbitrariiſque principiis ac legibus, in hanc formam vi, neſcio cujus cæcæ naturæ evadere potuiſſe; adeoque ad id opus non fuiſſe Dei efficientia, & cura.

Pag. VI.

Quo ſane vehementem ingerunt ſuſpicionem, eos nullatenus credere, hoc Univerſum, cujuſmodi eſt, a Deo fuiſſe conditum, ornatumque: eo vel magis, quod illorum aliqui etiam eorum, quæ primo ponunt, exerte non affirmant, Deum eſſe auctorem: quod quum faciat *Carteſius* in celebri ſua de rerum principiis hypotheſi, idcirco ab omni impietatis ſuſpicione merito liber cenſetur. At *Rouſſeau*, ut alios modo præteream, *ſylveſtris* ſui hominis nullum aſſignat Opificem, ſed ait tantummodo, eum *e naturæ* (quod nomen valde æquivocum eſt) *manu ita prodire debuiſſe*; ſtatimque in eo deſcribendo tempus, operamque inſumit, quin animadvertat, quam impium ſit affirmare, ita a natura hominem debuiſſe prodire, quum Auctori naturæ placuerit eum aliter efformare. Verum, quanquam hoc ei condonare fortaſſe poſſumus in gratiam hypotheſeos, quam proponere contendit; ab impiæ tamen temeritatis nota purgari non poteſt, ſi cetera diſpiciantur, quæ de hoc hypothetico hominis ſtatu affirmat: ex quibus e duobus alterum conficitur, aut hiſtoriæ ſacræ eum fidem non habere; aut reprehendere & condemnare Auctorem naturæ, quod hominem non creavit in ſtatu ſylveſtri, & ſolitario, atque omni ratiocinatione & intellectua-

li cog-

li cognitione deſtitutum. Quid enim aliud conſequitur ex tot eximiis bonis, quæ *Rouſſeau* ſuo attribuit ſylveſtri homini præ homine ſociali. Et ex eo quod ſocietatem malorum omnium ærumnarumque cauſſam, ac fontem eſſe aſſeveret; niſi valde improvidum fuiſſe Deum, quum hominem non in illo felici naturali ſtatu crearit, ſed donis ſuperadditis, ex eo ſtatu, ſi huic philoſopho fides, extraxerit, ac in domeſtica ſocietate, creata Heva, ſtatim conſtituerit, atque ad ulteriorem, majoremque ſocietatem ordinaverit?

Sed & multa alia habet *Rouſſeau* in hoc libello impiæ ſuæ temeritatis ſpecimina: pauca tantum hic placet indigitare, quibus ille ipſius Dei verba, ſententiaſque reprehendere videtur, atque corrigere. Ex. gr. ait Deus: *Non* Gen. II. 1 *eſt bonum homini eſſe ſolum*. *Rouſſeau* non tantum vitam hominis ſolitariam ſupra ſocialem extollit, eamque aſſerit Pag XXV. *a natura præſcriptam*; ſed etiam *contendit, non magis hominem homine indigere,* Pag. LXV. *quam ſimia, & lupus opus habeant ſui ſimilibus*. Deus, poſtquam protoparentes peccaverunt, *fecit eis tunicas pelliceas,* Gen. III. 21. *& induit eos*: *Rouſſeau* affirmat, eum, Pag XXX. qui primo veſtes induit, *rem parumneceſſariam ſibi tribuiſſe*. Chriſtus Dominus in Evangelio ſtatuit illud tanquam Matth. VII. 12. P. LXXXI. univerſalem regulam morum: *Quæcunque tibi vis fieri, alteri feceris*: hanc *Rouſſeau* tanquam nimium *ſublimem* ſuggillat; & loco illius proponit aliam, ut ipſe putat, utiliorem. *Fac*, inquit, *quod tibi bonum eſt, minore, quo potes, incommodo alterius*. Docet Chriſtus, prima legis naturalis præcepta eſſe unum quidem dilectionem Dei, alterum vero Matth. XXII. 37. P. LXXIV. LXXVII. dilectionem proximi: *Rouſſeau* ſtatuit velut unicas naturæ leges amorem ſui & *naturalem miſerationis* ſenſum, qui *brutis quoque ipſis aliquatenus communis eſt*. Alia prætereo, quibus audaciſſimus iſte Philoſophus non vulgarem tantummodo, ſed & Chriſtianam & divinam ipſam moralem non veretur corrigere & emendare: quæ abſurdiſſima commenta ut gravius proferat, *ponit, ſeſe in Athenienſi Licæo conſiſtere, atque ſuorum præceptorum lectiones repetentem judices habere Platonem, & Xenocratem, auditoreſque omnes homines, totumque genus humanum*.

At proh! quam pernicioſæ ſunt, periculoque plenæ iſtæc ejus *lectiones!* Eo enim demum tendunt, ut omnes naturales leges exſcindant, evertantque: idque vel ex eo patet, quod nullam velit naturalem legem agnoſcere, niſi quæ locum habeat in ſtatu ſuo illo naturali, ſeu ſylveſtri ac belluino; quæ idcirco fundata unice ſit in natura hominis animali, antevertatque rationis uſum. Docet inſuper, homines nullam P. LXVIII in illo naturæ ſtatu habere *inter ſe relationem moralem, nullamque agendi, vel non agendi obligationem agnoſcere*. Quumque ſtatum illum, in quo jam eſſe ratio explicaverit, non *naturalem*, ſed *artificialem*, ſeu factitium, & adventitium eſſe decernat; quid aliud inde conſequitur, niſi leges juſtitiæ, & æquitatis, quas ſola poteſt ratio explicata cognoſcere & dictare, non naturales eſſe, ſed *factitias*, atque *artificiales*? Nullæ itaque ſunt, ſi novi hujus doctoris ſyſtema amplectamur, leges *naturales*, quæ dirigant officia noſtra erga alterum, multoque minus erga Deum. Hinc enormius *Rouſſeau* aberrat a veritate, quam *Hobbeſius*, qui docet, hominem in ſtatu naturali poſſe quidem in Deum peccare; at non item injuſtitiæ actum erga alterum hominem perpetrare.

Verum hic non ſiſtit ille: ſed præterea nihil intentatum relinquit, ut ſocietates omnes efficiat exoſas, inviſaſque. Siquidem non tantum miſerias, quæ in ipſis pravæ voluntatis abuſu reperiuntur, plus æquo exaggerat; ſed ſæpe affirmat, inculcatque, ſocietatem ipſam, & gradum perfectionis, quem, evolutis progreſſu temporis ideis, acquiſivit homo, eſſe verum fontem, atque radicem vitiorum omnium, omniumque ærumnarum, quibus miſere premuntur homines; ut ſi eum audieris, ſtatus ille ſylveſtris, animalis, ac belluinus tum quoad felicitatem, tum quoad morum probitatem ſtatui civili;

Pag. XV.

& ex-

& exculto præferendus ſit. Quid Philoſopho proferri indignius potuit! Quanta in hoc ſyſtemate divinæ Providentiæ reprehenſio, quæ voluit proculdubio, ut homines in ſocietates coirent, ſtatumque civilem aſſumerent! Verum nedum in divinam Providentiam, ſed in totum etiam genus humanum injurius eſt novus iſte Philoſophus: annon enim injuriam atrociſſimam irrogat humano generi, quum naturalem hominum ſtatum mere animalem eſſe ac belluinum contendit? Dum, quantum in ſe eſt, in id conniti videtur, ut ad eundem ſtatum homines revocet. Dum exprobrat illis, quod, eo relicto, in ſocietatem coiverint. Dum acquiſitam tractu temporis perfectionem, & initam ſocietatem cauſſam eſſe dicit, fontemque malorum omnium, quibus impræſens humanum genus obruitur. Dum mala ſocietatis, qua fere totum humanum genus continetur, & ex qua emergere nullatenus valet, nimium ob oculos ponit, auget, ac ſupra modum & fere in immenſum exaggerat. Cujus ſane rei non poteſt alius eſſe fructus, & finis, niſi ut mærorem atque triſtitiam, quæ ex præſentis ſtatus conſideratione oritur, augeat, amplificetque; quod non aliud eſt, quam *addere afflictionem afflicto*; quum tamen potius conſolationem homini aliquam procurare debuiſſet, ea bona explicando, quæ ex ſocietate conſurgunt; demonſtrando, eam non eſſe per ſe malorum cauſſam, ſed eſſe plerumque eorum fontem libertatis abuſum; ob oculos ponendo Dei Providentiam, quæ ob fines ſapientiſſimos, optimoſque ita diſpoſuit; tum demum ad memoriam revocando bona maxima, quæ exercitio earum virtutum, quibus nullus eſſet extra ſocietatem locus, in altera vita comparari valent; ut fuſius explicabitur infra Cap. VI. At nihil horum *Rouſſeau*: quinimmo ut contemptibilius, magiſque inviſum civile dominium efficiat, innuit, principio tyrannica fuiſſe dominia omnia, & tantummodo longiſſimo poſt tempore *violentiæ jus ſucceſſiſſe*, ac mira *prodigiorum concatenatione* eo tandem deventum eſſe, *ut debili ſerviat fortis, & ut populus idealem tranquillitatem realis felicitatis diſpendio ſibi comparaverit*. Quid paucis his verbis doloſius, inſidioſiuſque? Hominem hæc loquentem humani generis hoſtem cenſendum eſſe, appellandumque, quis neget? Sane librum hunc *contra humanum genus conſcriptum* recte dicit D. *de Voltaire* in epiſtola ad ipſum *Rouſſeau*, qua ipſi gratias agit de hocce dono ſibi tranſmiſſo. Pag. VI.

Sed jam unde ſat longe, neque tamen omnino extra ſcopum, digreſſi ſumus, revertamur. Quum homo a prima ſui conditione, atque idcirco in ſtatu ſuo *naturali*, *originario*, & *primitivo* habuerit linguam aliquam, nihil illi impedimento eſſe potuit ex hac parte, quominus ideas acquireret univerſales; quamvis nec dubium eſſe ullum poteſt, Deum hujuſmodi ideas ſaltem magis neceſſarias momento, quo ipſum condidit, indidiſſe. Ceterum nec illud quoque verum eſſe opinor, quod contendit *Rouſſeau*, ideas nempe univerſales nonniſi ope verborum poſſe acquiri, nec aliter percipi, quam per propoſitiones vocibus ac terminis expreſſas: in qua quidem ſententia præceſſorem habuit *Thomaſium*, qui cenſuit, hominem, qui ſurdus naſceretur, nullatenus poſſe ratiocinari, quin neque ullo modo *cogitare*, eo quod, inquit, *cogitare non aliud eſt, quam ſibimet ipſi loqui; qui ſurdus natura eſt, loqui profecto non poteſt* (*a*). Falſum id ego arbitror nixus tum ratione tum experientia. Ratione quidem, quia exploratum videtur, plane oportuiſſe, ut univerſales ideæ anteverterent nomina univerſalia, quum voces nonniſi ad ſignificandas ideas inſtituantur: proindeque impoſſibile eſt, voces exiſtere univerſale quidpiam ſignificantes ante ideas univerſales. Experientia vero: conſtat enim, multos, qui a nativitate ſurdi erant,

(*a*) Vide ejus Introduct. in Logicam Cap. III. §. 24.

erant, atque idcirco muti, tamen didiciſſe quamplurima, ac præ ceteris myſteria Fidei, divinæque legis præcepta: quæ omnia ſe revera percipere, ſuoque modo intelligere nutibus manifeſtabant (*a*) e quibus unum novi egomet ipſe. Sed inquiet *Rouſſeau*, eos homines fuiſſe ab aliquo nutibus ac ſignis inſtructos; at vero ſylveſtres homines habere potuiſſe nullum hujuſcemodi inſtructorem: idcirco intelligi nequaquam poſſe, quomodo ideas abſtractas & univerſales ſine ope verborum efformarint, aut perceperint. Ego vero ne contentionis funem longius traham, ipſi facile concedam, ſeu potius permittam ſi vult, ut videtur, impoſſibile eſſe ut ſylveſtres hi homines tum ideas univerſales ſibi cuderent, tum & linguam aliquam excogitarent. At ſubdo: ergo abſurda eſt hypotheſis de hiſce hominibus ſylveſtribus, & mutis (*b*): abſurdior adhuc theſis, in qua ponitur, ſtatum naturalem hominis eſſe ſylveſtrem, & ſolitarium; quandoquidem ſylveſtres hi homines nunquam potuiſſent in hunc ſtatum pervenire, in quo homines & loquuntur, & percipiunt univerſalia, & ratiocinantur. Igitur non modo falſa, verum etiam abſurda eſt ea hypotheſis, qua poſita, ſtatus præſens fuiſſet impoſſibilis. Eſt quoque ineptiſſima, quippe quod in ea explicari minime poteſt, quomodo id evenerit, quod videmus reipſa eveniſſe. Unica ergo ad hoc explicandum hypotheſis, immo theſis veriſſima eſt, Deum, ut aperte colligitur ex Scriptura, homini abs ſe creato tum linguam, tum convenientes ejus ſtatui, graduique notiones indidiſſe, eumque collocaſſe, creata Heva, in domeſtica ſocietate; ut in prognatos ſuos tum linguam, tum notiones univerſales domeſtica educatione transfunderet: quæ ad nos uſque continua ſucceſſione, ſed non minore varietate pervenerunt.

Quæ hucuſque contra *Rouſſeau* fuſo calamo diſſeruimus, ſatis quoque impugnant, evertuntque *Pufendorfii* ſententiam, qui ſtatum eundem naturalem exprimendum cenſuit fictione hominis undecunque in mundum projecti, ſibique plane relicti. *Ut ſtatus naturalis*, ait, *faciem animo concipiamus, fingendus, nobis eſt homo undecunque in hunc mundum projectus, ac ſibi ſoli plane relictus*. Porro hoc modo non recte exprimi naturalem hominis ſtatum, liquet ex dictis: nam pluribus contra *Rouſſeau* demonſtratum eſt, ſtatum naturalem hominis non eſſe *ſolitarium*, ſed *domeſticum*; quippe quod in eo tantummodo habeat homio quæ ipſia provida, ſapienteque natura debentur. Hinc vero inferas, e tribus modis, quibus ſtatum naturalem ſumi poſſe docet *Pufendorfius* & nos ſupra ex eo retulimus, poſtremum tantummodo admitti poſſe; quo ſcilicet *naturalis* ſtatus ſumitur, prout opponitur ſtatui *civili*: qui utique *naturalis* ſeu *originarius*, & *primitivus* non eſt, quia non ab ipſa natura immediate, ſed ex pacto & conventione aut inſtitutione profluxit; adeoque eſt *adventitius*, veluti qui homini in domeſtica ſocietate conſtituto ſupervenit.

Lib. II. cap. II. §. II.

(*a*) Qui hujus rei inſignia aliqua exempla deſiderat, is evolvat T. XXIII. Bibliothecæ Germanicæ a pag. 36. & a pag. 119. Art. VI.

(*b*) *Ad Epicureos tantum ſpectat*, (ut recte ait D. *le Maitre* loco cit.) *ſibi imaginari primos homines mutos fuiſſe, atque omnem rationis uſum ignoraſſe æque ac verba*. Hanc Epicureorum ſententiam exprimit *Horatius* Sat. III. Lib. I. a v. 99. inquiens: *Quum proreperunt primis animalia terris mutum & turpe pecus..... donec verba, quibus voces ſenſuſque notarent, nominaque invenere &c.* Videat *Rouſſeau*, quibus ille philoſophis adſtipuletur: niſi quod ipſe abſurdius loquitur: nam iis, quos Horatius *turpe pecus* vocat, Rouſſeau tribuit *cœleſtem, & venerandam ſimplicitatem*, præfat. pag. 66. Ceterum quid de ſententia ponente homines aliquando mutos extitiſſe ſentiendum ſit, ſatis indicat *Lactantius* Lib. VI. Cap. X. inquiens: *Nunquam fuiſſe homines in terra, qui præter infantiam, non loquerentur, intelliget, cui ratio non deeſt.*

Quanquam & is ea ratione naturalis dici poteſt, quod ipſa natura hominem ad eum aptum comparatumque efficerit; immo ipſi ejus ineundi neceſſitatem impoſuerit: ut ex infra dicendis conſtabit.

CAPUT V.

Status naturalis hominis eſt ſocialis: ſeu homo eſt animal aptum natum ad ſocietatem. *Id pernicioſo errore negat* Hobbeſius, *cui adſtipulatur* Jo: Jacobus Rouſſeau.

HObbeſius, qui apud ſe conſtituiſſe videtur, ubicunque poſſet, communem hominum ſenſum evertere, hac de re ita ſcribit. *Eorum, qui de rebus publicis aliquid conſcripſerunt, maxima pars vel ſupponunt, vel petunt, vel poſtulant, hominem eſſe animal aptum natum ad ſocietatem, Græci dicunt ζῶον πολιτικόν; eoque fundamento ita ſuperædificant doctrinam civilem tamquam ad conſervationem pacis, & totius generis humani nihil aliud opus eſſet, quam ut homines in pacta, & conditiones quaſdam, quæ ipſi jam tum Leges appellant, conſentirent. Quod axioma, quanquam a pluribus receptum, falſum tamen eſt, erroreque a nimis levi humanæ naturæ contemplatione profectus eſt. Cauſſas enim, quibus homines congregantur, & ſocietate mutua gaudent, penitius inſpectantibus facile conſtabit, non ideo id fieri, quod aliter fieri natura non poſſit ſed ex accidente*". Falſiſſimum hoc commentum novo niſu ſuſtinere aggreſſus eſt Jo: *Jacobus Rouſſeau*, qui diſerte docet, homini *ſolitariam* vitam a natura eſſe *præſcriptam*; atque adeo præter ejus intentionem ſolo caſu, *ſeu fortuito concurſu multarum cauſſarum extranearum, quæ poterant nunquam contingere*, in ſocietatem homines coiviſſe. Quanquam vero jam capite præcedente aliqua huc ſpectantia pro data opportunitate præmiſimus; data tamen opera hic utrunque refellemus: & illum quidem obviis argumentis; hunc vero ex poſitis ab ipſo principiis. Contra priorem ergo hæc ſunt præcipua.

De Cive Cap. 1. n. 2.

Lib. cit. Pag. XXV. P. XCIX.

Primo. Si ad originem noſtram pauliulum attendamus, ſtatim in nobis præſumtio oritur, eſſe nos ad ſocietatem deſtinatos. Statim enim ac in lucem edimur, parentibus ſubjecti ſumus: ac ne naſceremur quidem, niſi parentes noſtri aliquam invicem ſocietatem iniiſſent. Præſumtio iſtæc augetur, ſi perpendamus modum, quo Deus condidit genus humanum. Quum enim potuiſſet ille plures eodem tempore homines efformare & unicuique qualitates, facultateſque ſoltariæ vitæ congruentes impertiri, non fecit tamen ita, ſed *fecit ex uno* homine *omne genus hominum inhabitare ſuper univerſam faciem terræ*, ut nempe cognatio ſanguinis ſocietatem ſtatim aliquam inchoaret. Quibus ſi præſentem, in quo ſumus reipſa, ſocietatis ſtatum adjungimus, haud poſſumus dubitare, nos ex Dei voluntate eſſe ad ſocietatem deſtinatos. Huc facit, quod, creato homine, Deus ipſe ait: *Non eſt bonum hominem eſſe ſolum*: quanquam enim illorum verborum ſcopus præcipuus ſit, neceſſitatem adjutoris alicujus ad humani generis propagationem aſſerere; ea tamen verba ſic abſolute prolata ſat indicant, ſolitudinem minus eſſe hominis naturæ conſentaneam.

Act. XVII. 26.

Gen. cap. II. 18.

Secundo. Homo cenſendus eſt *aptus natus* ad ſocietatem, ſi extra illam nec vitam valeat conſervare, nec ſuas evolvere, & perficere facultates, nec demum veram ſolidamque felicitatem acquirere, (neque enim dubitari poteſt, hominem ad hæc omnia ab ipſa natura ordinatum eſſe, adeoque & idoneum eſſe factum); at res ita plane ſe habet: nam primo, infans vix hac luce aſpecta, omni alterius auxilio deſtitutus interiret: ſi caſu adoleſceret, abſque alterius magiſterio in ſumma ignorantia permaneret, ut vix quidquam intelligeret; minus vero ſi quid fortaſſe adiſceret, caperetque, illud poſſet aliis communicare. Ad mores vero quod attinet, belluæ potius quam homini ſimilis evaderet. Conſeneſcat vero, jam ob multiplices infirmitates, viriumque exi-

exilitatem, eodem ferme, quo infans, alterius indiget auxilio; quo deſtitutus miſere interiret. At non in ſenectute tantummodo, verum etiam in reliquo vitæ ſpatio haud raro morbi ingruunt, qui ſine aliena ope diſpelli non poſſunt; & pericula accidunt, quæ homo ſolus propulſare non valet. *Quo enim alio* (recte inquit Seneca) *tuti ſumus, quam* Lib. IV. de Benef. c. XVIII. *quod mutuis juvamur officiis? Fac nos ſingulos, quid ſumus? Prædæ animalium, & victimæ, ac imbecilliſſimus, ac facilimus ſanguis.* Hiſce igitur malis omnibus mederi poteſt ſocietas ſola. *Societas*, ut laudati philoſophi verbis proſequar, *homini dominium animalium dedit: ſocietas terris genitum in alienæ naturæ tranſmiſit imperium, & dominari etiam in mari juſſit: hæc morborum impetus arcuit, ſenectuti adminicula proſpexit, ſolatia contra dolores dedit: hæc ſortes nos facit, quod licet contra fortunam advocare. Societatem tolle, & unitatem generis humani, qua vita ſuſtinetur, ſcindes* (a).

Tertio. Societas ſtatuenda eſt hominī naturalis, ſi ipſa hominis conſtitutio, facultateſque, queis eſt a natura donatus, eum ad hunc ſtatum aptiſſimum & maxime congruentem reddant: at rem ita ſe habere, negaverit facile nemo, qui conſideret 1. facultatem loquendi, qua tam facile & expedite cogitationes, ſenſuſque ſuos alteri pateſacit, quæque extra ſocietatem plane inutilis foret. 2. admirabilem noſtri corporis mechaniſmum, quo fit ut internæ cujuſque affectiones facillime, ſimili facta in alterius cerebrum impreſſione, ipſi communicentur: hinc alienæ commotiones nos commovent; lætitia in obvii cujuſque facie arridens nos exhilarat; aliorum lacrymæ, in nobis mœſtitiam, etſi quandoque illorum cauſſam ignoremus, creant; & ejulatus cujuſpiam, licet ignoti, atque extranei, in ejus auxilium vel abſque ulla reflexione nos movet ac pertrahit. 3. inclinationem ad imitandum, qua aliorum, quibuſcum verſamur, mores, immo & geſtus, & loquendi modum tam facile in nobis exprimimus. 4. facultatum, donorumque naturalium in hominibus diverſitatem, qua id agere valent nonnulli, quod alii nullo modo: & rurſus hi queunt aliqua facere, quæ illi omnino non poſſunt: quæ quidem diverſitas facultatum, quemadmodum nunquenque ab aliis in re aliqua pendere facit, ita & mutui auxilii neceſſitate omnes invicem colligat, nectitque: ſcilicet, ſocietas facultates omnes, licet in diverſis hominibus exiſtentes quodammodo communes reddit. Igitur homines ita factī ſunt a natura, ut ſocietati quam aptiſſime congruant.

Quarto. Naturalem in nobis inclinationem eſſe ad ſocietatem, ex intimo cujuſque ſenſu certiſſimum eſſe debet: quam enim ægre ſolitudinem toleramus? quam dulciter, ſuaviterque cum amicis verſamur? ſi læti ſumus, duplicatur lætitia noſtra, dum eam amicis noſtris communicamus: ſi triſtes, triſtitia noſtra minuitur, quando dolores noſtros, eorumque cauſſas amicis aperimus: nunquam nos magis delectant ſcientiæ, quam quum de iis verba facimus inter amicos: quid plura? quod aliis communicare nequimus, vix illud nos ſcire arbitramur; quin etiam cum moleſtia quandoque ſcimus, quod aliis communicare non valemus: ſi quid pariter præclare geſſimus, ut & illud in aliorum notitiam veniat, naturaliter deſideramus. Quum ergo vivida in nobis a Deo ad hæc omnia inclinatio indita fuerit, negare nonniſi abſurdiſſime *Hobbeſius* poteſt, hominem *aptum natum* eſſe ad ſocietatem.

Et hæc quidem contra *Hobbeſium*: at *Jac Jacobus Rouſſeau* ex ejus principiis, ut innui, refelli poteſt. Nam docet ille primo, *perfectibilitatem* ſeu ſeſe per- P. XXXVI

(a) Argumentum hoc *ex naturali neceſſitate* proponit, lateque deducit S. Th. Opuſc. de Regim. Princip. lib. I. Cap. I. cui addit aliud ex facultate loquendi petitum, quod illi viſum eſt *evidentiſſimum*.

ficiendi potentiam una cum libertate esse *maxime specificum* discrimen, quo homo differt a brutis: quod licet non sit undequaque verum, utcunque tamen admitti potest. 2. ait homini a
Pag. 74. natura insitum esse *vividum commiserationis sensum*, eumque vel solum *suffi-*
Pag. 77. *cere* ad hominem *avocandum ab injuria aliis inferenda*. 3. asserit, *ex hac una qualitate* (nempe commiseratione) *virtutes omnes sociales fluere*, nempe *magnanimitatem*, *clementiam*, *humanitatem*, *benevolentiam*, *amiciriam* &c. 4. denique ratum habet, naturam dedisse ho-
Pag. 98. mini virtutes omnes sociales *in potentia*. Hæc omnia quum diserte doceat Rousseau, nunc ab ipso exquiro, an merito præsumendum sit, intentionem naturæ fuisse, ut hominis *perfectibilitas* semper otiosa maneret; si homini insita communicatio nullam, aut rarissimam haberet sese exercendi occasionem; ut eadem nunquam pareret virtutes, quas in se continere, secumque ferre *Rousseau* propugnat; denique ut *sociales virtutes* semper *in potentia* manerent, & nunquam in proprios suos actus prodirent? Si rem ita se habere affirmat, quid dicam, nisi eum stupidissimam facere naturam, ac plane stultam; ac neminem futurum, qui hac de re ipsi suffragium ferat. Quum igitur de intentione naturæ ex donorum, quæ impertita est, qualitate proculdubio judicandum sit, si illa homini indidit plurima, quæ clarissime exigunt societatem; quam absurde dicitur, naturam non ordinasse hominem ad societatem; sed immo ei præscripsisse solitariam vitam? Patet vero unicuique, *perfectibilitatem* fore inutilem sine societate: siquidem extra illam desunt plane occasiones, quibus evolvi possint ideæ, virtutesque exerceri, quæ perfectionem hominis complent. Patet vero, commiserationem per se respicere societatem; nam per eam homo retrahitur a nocumento aliis inferendo, & ad aliis benefaciendum excitatur. Demum ne dicamus, naturam frustra quid concessisse, omnino sentiendum est, eam intendisse societatem, in qua sola virtutes sociales e potentia deduci queunt ad actum. Propriis ergo principiis revinetur *Rousseau*, hominem esse natura comparatum destinatumque ad societatem.

Sed & aliud principium suppeditat ipse ad hoc idem conficiendum aptissimum. Habet illud Tom. I. alterius sui operis, cui nomen fecit *Emilii*, pag. 4. ubi, *nos nascimur*, inquit, *debiles*; *quare indigemus viribus: nascimur omni re destituti*; *unde egemus assistentia: nascimur stupidi*; *atque adeo egemus prudentia. Totum id, quo quum nascimur, caremus, & quo opus habemus (quod sane multum est) nobis educatione donatur.* Si ita res est, inquio ego, ergo, quum natura edat hominem educationis indigum, profecto eum ad societatem destinavit; nam sine aliqua societate esse potest educatio nulla: quumque inter homines semper alii sint parvuli auxilio indigentes, alii adulti auxilium præbere valentes; perspicuum est, naturam ipsam in societatem inclinare, ac velle, eam esse perpetuam. Emile ou de l'Education.

Objectio prima. Si homo esset *aptus natus ad societatem*, homo hominem naturaliter amaret, quod falsum est: *Nam si homo* (verba sunt Hobbesii loco cit.) *hominem amaret naturaliter, idest ut hominem, nulla ratio reddi posset, quare unusquisque unumquemque æque non amaret, ut æque hominem: aut eos frequentaret potius, in quorum societate ipsi potius quam aliis defertur honor ac utilitas: non socios igitur, sed ab illis honore vel commodo affici natura quærimus: hæc primario, illos secundario appetimus.*

Responsio. Falsum est, quod homo hominem non amet naturaliter ut hominem: nam si similitudo, ut vulgo dicitur, & nos supra explicavimus, est mater amoris; jam fieri non potest, ut similitudo in natura ipsa ad amorem quadantenus non inclinet. Sane quum nos ipsi non diligere nequeamus, quid pronius esse valet, quam eos etiam amare, qui similes nobis sunt? Nec inde tamen sequitur, quod omnes æque amare debeamus eo quod omnes æque sunt homines: quidni enim præter si-

militudinem naturæ possint etiam alia multa amoris incitamenta accedere? ut sunt commodum, utilitas, oblectamentum &c. Eos porro, a quibus hæc vel accipimus, vel speramus, *frequentabimus* quidem *potius*, & amabimus etiam magis, quam alios; at diligemus quoque omnes, quatenus homines sunt, si rectam naturæ inclinationem, passione nulla perturbante, sequi velimus.

Objectio secunda. Si homines essent *apti nati* ad societatem, eam amarent propter seipsam, seu amore sociorum: at non ita res se habet: „ quo enim „ consilio homines congregentur, ex iis „ cognoscitur, quæ faciunt congregati: „ si coeant enim caussa commercii, u„ nusquisque non socium, sed rem suam „ colit: si officii caussa, nascitur quæ„ dam forensis amicitia plus habens mu„ tui metus, quam amoris; unde fa„ ctio aliquando nascitur, benevolentia „ nunquam: si animi & hilaritatis caus„ sa, solet maxime placere sibi iis in „ rebus, quæ risum excitant, unde pos„ sit (prout est natura ridiculi) com„ paratione turpitudinis vel infirmitatis „ alienæ, ipse sibimet commendatior „ evadere. Etiamsi autem hoc innocuum aliquando & sine offensa sit, „ manifestum tamen est, eos delectari „ non tam societate, quam gloria sua". Hæc *Hobbesius* ibid. qui paullo post subdit: „ Clarum adeo est experientia omnibus, qui res humanas paullo attentius considerant, quod congressus omnis spontaneus vel egestate mutua conciliatur, vel captanda gloria; unde referre studeant congredientes vel commodum aliquod, vel illud *Εὐεργεσίας* existimationem & honorem apud socios. Illud quoque ratione colligitur, ... quum enim societas voluntarie contrahatur, in omni societate quæritur voluntatis objectum, hoc est id, quod videtur unicuique congredientium bonum sibi. Omnis igitur societas vel commodi caussa vel gloriæ, hoc est sui, non sociorum amore contrahitur."

Responsio. Etiamsi tam verum foret quam falsum est, neminem libere societatem quærere, nisi indigentiæ ac commodi sui caussa; non inde tamen sequeretur, hominem non esse *aptum natum* ad societatem: si enim ad societatem naturaliter non esset aptus, jam ex societate commoda, propriarumque necessitatum levamen quærere nequiret, ut patet: quod enim sibi commoda parare possit ex ea, plane supponit, ad eam esse natum: a quo vero ita aptus effectus est, nisi a natura? Mutua ergo egestas, & commoda ex societate manantia thesim nostram non enervant, sed confirmant, ut constat ex probationibus allatis. Scilicet, illa mutua egestas ac illa quæ ab hominibus ultro citroque dantur, & recipiuntur, commoda quid aliud sunt quam naturale quoddam vinculum quo homines in societate, tanquam in uno fasce colligantur, & constringuntur. Ceterum falsum est, nunquam revera sociorum amore ac desiderio societatem iniiri: quid enim dixeris de congressibus amicorum? nonne eos mutuus conciliat amor, & suaves reddit? Quid de iis, qui commiseratione moti accurrunt, ut periclitantibus opitulentur? Deinde vero societas ipsa, sublato etiam quocunque commodo, seu utilitate inde prodeunte, solatium adfert haud exiguum: hinc eam vel ægroti in lectulo decumbentes, & qui arctantur carcere, & qui in locis solitariis degunt, societatem alicujus desiderant, etiamsi ab ipsa commodum aliud præstolentur nullum: amant igitur homines societatem quandoque propter seipsam; sæpe amore amicorum; sæpissime vero propter egestatem, aut commodum inde speratum. Sed hæc omnia naturalem aptitudinem ad societatem expostulant, ut diximus, aut præsupponunt.

Adeo clara sunt hæc, ut *Hobbesius* ipse in adnotatione, quam citato loco in secunda editione ab ipso curata affixit, veritatem hanc saltem aliquatenus fateatur; sed ut opinionem suam adhuc utcunque tueretur, *societatis* nomen, quod antea illimitate usurpaverat, ad peculiare societatis genus, nempe ad civilem coarctavit. En ejus verba:

ba: „ explicatius dicendum eſt; verum „ quidem eſſe, homini per naturam, „ ſive quatenus eſt homo, ideſt ſtatim „ atque natus eſt, ſolitudinem perpe„ tuam moleſtam eſſe. Nam infantes „ ad vivendum, adulti ad bene viven„ dum aliorum ope indigent: itaque ho„ mines alterum alterius congreſſum, „ NATURA COGENTE appetere, non „ nego. Societates autem civiles non „ ſunt meri congreſſus, ſed fœdera, „ quibus faciendis fides & pacta neceſ„ faria ſunt." At vero ad hujuſmodi ſocietates naturaliter hominem non eſſe aptum ſic probat: „ Pactorum ab in„ fantibus quidem, & indoctis vix, ab iis „ autem, qui damnorum ex defectu ſo„ cietatis inexperti ſunt, utilitas igno„ ratur; unde fit, ut illi, quia quid ſit „ ſocietas non intelligunt, eam inire „ non poſſint: ii, quia neſciunt, quid „ prodeſt, non curent. Manifeſtum eſt „ igitur, omnes homines (quum ſint „ nati infantes) ad ſocietatem ineptos „ natos eſſe: permultos etiam (fortaſſe „ plurimos) vel morbo animi, vel de„ fectu diſciplinæ, per omnem vitam „ ineptos manere. Habent tamen illi „ vel infantes vel adulti naturam hu„ manam: ad ſocietatem ergo homo „ aptus non natura ſed diſciplina factus „ eſt " ita ille ſed nihil ineptius.

Nam 1°. ſi concedit, *hominem alterum alterius congreſſum natura cogente appetere*; quomodo abſolute negat, homines ad ſocietatem aptum natum eſſe? Annon enim congreſſus hominum alterius ad alterum ſocietas eſt? 2°. Perperam ait, ſocietates civiles eſſe fœdera & pacta, quum non ſint aliud, quam permanentes hominum congreſſus ſub aliquo regimine viventium: cui quidem regimini ineundo aliqua conventio, ſeu fœdus & pactum, ſeu potius eorum, qui primo ſocietatem iniere, conſenſus mutuus neceſſarius fuit; attamen non eſt neceſſe, ut qui in hujuſmodi ſocietatibus ſunt, ii ipſi pacta, & fœdera ferire valeant. Hinc 3°. perridiculum eſt aſſerere, homines, eo quod naſcantur infantes, ad ſocietatem natura ineptos eſſe, quod illius non intelligant utilitatem; quaſi vero naturalis aptitudo conſiſtere nequeat abſque actuali exercitio: neque enim illud tantummodo naturale eſt, cujus exercitium ſtatim a nativitate viget, ſed id etiam, cujus eſt in ipſa natura principium & inclinatio; alioqui homo ne ad ratiocinandum quidem aptus naſceretur, quod non poteſt niſi poſt aliquod tempus ratiocinari. 4°. Igitur etiam ad ſocietatem civilem, licet non ſtatim per ſe exercendam, aptus naſcitur homo; quia iis facultatibus atque proprietatibus præditus in lucem prodit, quibus per ætatem explicatis, & ad actum ſuum redactis, poſſit & eam inire, ſi nondum facta ſit, vel ad eam conformiter vivere, ſi inita jam fuerit: ac præterea naturalis ratio eam vel ineundam ſuadeat, vel adprobet factam. Et ſane quid, quæſo, aliud ad naturalem aptitudinem, ſocietatemque civilem neceſſarium eſt, quam ut alii quæ ſocietati utilia ac neceſſaria ſunt, proſpicere valeant & imperare; alii imperantibus obedire, ſeu imperata ad opus deducere? Quod totum naturali ratione ac libertate obtinetur. Si quod itaque civilem inter ac ſimplicem ſocietatem, quoad hoc, diſcrimen intereſt, hoc non penes aptitudinem verſatur; ſed penes majorem, minoremque neceſſitatem, ac penes magis, minuſque proximam naturæ inclinationem. Scilicet natura ſocietatem aliquam omnibus neceſſariam reddit: naturalis vero ratio ſocietatem *civilem* ut commodiorem, utiliorem que ſuadet: nam ſine regimine aliquo vix ac ne vix quidem poteſt multitudo in officio contineri (ut ſuo loco dicetur). Verum aptitudo ad utranque eſt maxime a natura: quod jam, ni fallor, ex hucuſque dictis ſatis manifeſtum eſt.

Objectio tertia. Si homo natus eſſet ad ſocietatem, eum profecto dubio natura ad eandem præparaſſet. Non præparavit vero: nam neque nexum poſuit; neque id, quod ad ſocietatem vel ineundam vel colendam neceſſarium eſt, nempe loquelam, impertivit. Non primum quidem; ſiquidem id aliud eſſe nequiret, præter mutuam indigentiam:

at

Lib. cit. pag. 65. at *contigit nullatenus posse*, (inquit *Rousseau*) *ut homo in statu primitivo magis alio indigeret homine, quam simia & lupus sui similibus indigeant; neque hac posita indigentia, quodnam esse posset motivum, quod alium ad ipsum juvandum impelleret.* At neque secundum; quia natura nullius linguæ usum hominibus impertita est, sine quo iniri aut coli societas nulla potest; nec alia inter homines fœdera sanciri.

Responsio. Si status hominis naturalis ac primitivus talis fuisset reipsa, qualem commentus est *Rousseau*; admitti utcunque posset, hominem non plus homine indigere, quam lupum lupo, & simiam simia. At statum illum jam nos capite præcedente refutavimus: quare falsissimum est, non magis hominem homine indigere, quam lupum lupo. Verum distingui etiam potest hæc propositio, & admitti quidem quoad vitam aliquam tantummodo animalem & bestialem, congruentem scilicet statui animali a *Rousseau* conficto; at negandæ est quoad vitam rationalem, seu animali ratione prædito convenientem: nam exigit præcul dubio huiusmodi vita societatem aliquam, ut scilicet & evolvantur ideæ a natura insitæ; & inditæ facultates ad exercitium perducantur; & virtutes, quarum capax homo est, exerceantur. Neque vero defuit natura, seu potius Auctor naturæ quoad linguæ substitutum ad societatem vel ineundam, vel colendam necessarium; constat enim, Deum linguam aquam Protoparentibus impertitum esse, aut saltem eo lumine ipsos donasse, quo possent linguam aliquam pronte instituere si inter se cum aliquo e sanctis Patribus sentire, eos primum inter se signis fuisse versatos, donec de vocum significatione convenissent. Sic ergo hominem naturæ Auctor ad societatem ordinavit, disposuit, præparavit. Quid amplius postulat *Rousseau* ut homo sit *aptus natus* ad societatem? Neque enim potest alia confingi natura præter ipsum Auctorem naturæ, quæ possit hominem ad societatem præparare vel non præparare. Is plane est, qui necessitatem societatis ingessit homini, ut propriæ ejus naturæ facultates evolverentur, & ad exercitium deducerentur: igitur ridendus est quisquis plus quidpiam exigit, ut homo aptus natus sit ad societatem.

CAPUT VI.

Status naturalis non adeo felix esset, ut contendit Rousseau; *nec adeo miser, ut sentiunt* Hobbesius & Pufendorfius: *immo posset in nonnullis cum statu civili de felicitate contendere: hic tamen illi omnino præferendus est: oppositum frustra suadere conatur memoratus* Rousseau.

JO: Jacobus Rousseau statui sylvestri ac solitario, quem esse *naturalem*, *originarium* ac *primitivum* contendit (quod quidem commentum nos supra Cap. IV. refutavimus) magnam, ut ibi diximus, tribuit felicitatem: eoquod & corpore sano, & animo tranquillo sylvester homo perpetim frueretur. Tranquillitatem vero ejusmodi repetit *Rousseau* ex paucitate desideriorum & quiete passionum, quæ in eo statu vigeret; propterea quod pro illius conditione, nec suppeteret cognitio, quæ hominis desideria accenderet, & occasiones deessent, quæ passiones irritarent. Hinc *homo sylvestris*, Pag. 225. inquit, *quum prandium sumsit, in pace est cum tota natura*: nec vero dubitat illum semper *ad manus habere* potuisse quid comederet.

Contra vero *Pufendorfius*, qui etiam statum hominis naturalem esse *solitarium*, hominemque in eo statu velut *sibi relictum* concipiendum definivit; ejusmodi statum plane *miserrimum*, immo *miseriorem, quam bestiæ cujuslibet futurum fuisse* arbitratur; nec quidem immerito in ea hypothesi: at in eo statu, ceu naturali hominis constituendo, ipsum erraſſe, jam supra demonstravimus. Sed ipsum loquentem audiamus. *Status naturalis*: inquit, *plurima habet adjuncta incommoda, sive fingamus, omnes & singulos in eo existere, sive consideremus conditionem patrumfamilias segre-*

De Offic. Lib. II. C. I. §. 4.

Lib. §. 9.

gregum. Nam ſi animo concipias, hominem etiam adulta ætate in hoc mundo deſtitutum ſolum, & ſine omnibus commodis, & adminiculis, quibus vitam cultiorem, & meliorem reddit ſolertia hominum: videbis animal nudum, mutum, inops, famem radicibus & herbis, ſitim obvia aqua, injurias aeris antris diſpellens: feris beſtiis expoſitum, & ad cujuſvis occurſum pavidum. Paullo cultior vita potuit eſſe inter eos, qui in familiis ſegregibus vivebant; ſed quæ tamen cum vita civili nullo modo comparari poterat, non tam ob indigentiam, quam inter coercitas cupiditates familia ſic ſatis videtur poſſe diſpellere.; quam quod ſecuritati parum ibi ſit conſultum. (*a*) *Et ut in pauca rem conferamus, in ſtatu naturali quiſque propriis tantum viribus protegitur; in civitate omnium: ibi fructus ab induſtria neminicertus; heic omnibus: ibi imperium adfectuum, bellum, metus, paupertas, ſœditas, ſolitudo, barbaries, ignorantia, feritas; hic imperium rationis, pax, ſecuritas, divitiæ, ornatus, ſocietas, elegantia, ſcientiæ, benevolentia.* Ita *Pufendorfius* poſt *Hobbeſium*.

Priora fortaſſe ex allatis *Pufendorfii* verbis, quibus ſtatus naturalis ſolitarii miſeriam deſcribit, præ oculis habuit *Rouſſeau*, quum ſcripſit: *Novi, frequentiſſime dici, nihil miſerius eſſe poſſe homine exiſtente in hoc ſtatu* naturali ſolitario. At habet ille, quod reſpondeat ad momenta, quæ pro illius ſtatus miſeria aſſerenda ac propugnanda a *Pufendorfio*, aliiſque pluribus adferuntur; ea nempe tantum modo conficere, *nihil miſerabilius eſſe homine ſylveſtri*, ac ſolitario, ſi concipiatur colluſtratus *intellectus lumine, iiſque, quæ nunc regnant, paſſionibus obnoxius; ac ſi poſſet ſtatum ſuum cum alio plane diverſo comparare.* At vero inquit Rouſſeau *ſylveſter*, & *ſolitarius* homo ea ignoraret penitus omnia, quorum carentia animum illius poſſet excruciare: quamobrem frueretur ille non ſolum *corpore ſano*, ſed etiam *animo tranquillo*; quicum quodnam *poſſit conſiſtere miſeriæ genus*, poſtulat ipſe, ut ſibi *explicetur*. Aſt inquio ego parumne miſeriæ genus eſt, carere rationis uſu, ac præſtantiſſimum animal ad brutorum conditionem dejectum eſſe; quin eorum magiſterio indigere, ut, quo alimento vita conſervanda, quove modo genus propagandum ſit, agnoſcat? Nam & hoc ſecundum a brutis hominem didiciſſe oportet, ſi ab eiſdem (quod affirmat *Rouſſeau*) didicerit primum. Parvane miſeria cenſenda eſt, non noſſe Deum, a quo conditus ſit, non diligere, nec colere vitæ ſuæ Auctorem & conſervatorem? Parvane miſeria, legitimæ uxoris ſocietate, filiorum præſentia atque conſortio, ſuaviſſimo amicorum commercio, omnique denique humana converſatione, & conſolatione eſſe deſtitutum? Verum hæc omnia, quippe ignota, reſpondet *Rouſſeau*, ſylveſtris hominis tranquillitatem non turbant, nec ullam moleſtiam ei creant. At etiam amentes, inquio ego, miſeriam non ſentiunt ſuam, & tamen infelices merito reputantur: & certe carentia ipſa omnis boni proprii hominis magnum malum & magna miſeria eſt. Nequaquam (inquit *Rouſſeau*); nam P. LXVI. *miſeria* ſignificat *privationem, quæ dolorem incutiat vel corpori vel animæ.* Sed tametſi ejuſmodi privatio in homine ſylveſtri ob ejus ſtupiditatem nullum reipſa inferat dolorem; ea tamen eſt vera privatio magnorum bonorum, atque idcirco maximum malum: quod ſi hoc malum, quippe minime perceptum, nullum ſenſibilem infert dolorem, moleſtiamque nullam; procul ſaltem arcet felicitatis ideam. Qua ergo ratione, & qua fronte ſylveſtris hujus hominis ſtatum non modo *non miſerum*, ſed etiam *felicem* vocat *Rouſſeau?*

Ibidem.

At inquit ille, nonne tranquillitas animi magna felicitas eſt? Utique, ajo ego, ſi illa ex poſſeſſione oriatur, fruitioneque bonorum: verum ſi ex ſimpli-

(*a*) Sequentia verba: *& ut* &c. deſumſit *Pufendorfius* ex Hobb. de Civ. Lib. II. Cap. I. §. 9.

plici bonorum ignoratione consurgat, felicitas non est nisi *negative*, ut ajunt; quæque non hominis propria est, sed potius bestiarum, vel etiam amentium. Sed quid, si neque tranquillam ducere vitam posset sylvestris homo a *Rousseau* descriptus? Enimvero quomodo tranquillo esse posset animo qui, vel ipso
P. XXXI. fatente *Rousseau*, foret *semper expositus* alicui *periculo*? Quomodo somnum quietum caperet, cui nunquam non esset timendum, ne a superveniente fera discerperetur? Quomodo tranquillus, cui assidue aut frequentissime pugnandum esset cum belluis non sine magno, aut etiam certo succumbendi periculo? Et
Pag. 78. si verum sit quod ait, *Rousseau*, sylvestrem hominem *vivido quodam commiserationis sensu* percelli; quomodo tranquillus esse posset, vel potius quam *terribilem* animi commotionem non experiretur, qualesque non pateretur angores, quoties (idque frequenter contingere oporteret) aut puerum imbellem, aut infirmum senem ab immani aliqua bellua lacerari, discerpi ac devorari, quin ipse suppetias ullas ferre posset, conspiceret? Quo certe spectaculo magis adhuc commoveretur ex eo, quod illud idem sibi quoque eventurum prævideret, aut timeret, aut saltem evenire posse, consideraret. Prætereo alia, quibus ut magnopere perterreferet, ipsa ejus naturalium caussarum ignoratio efficeret: cujusmodi sunt horrenda cæli tonitrua, micantes in æthere ignes, grandines, ventorum impetus, & id genus alia, quæ nobis etiam quandoque terrorem incutiunt. Ad illud accedo, quod ut certum statuit *Rousseau*, sylvestris hominis corpus fore ut plurimum doloris expers, quippe quod ob simplicem victus rationem raro ægritudine aliqua tentaretur. At ille nunquam, ut puto, cordato ulli homini persuadebit, nudum, ac sine tecto sylvestris hominis corpus eo sola consuetudine pertingere posse, ut cum a solis æstu, tum a rigidiore hyemali frigore, aliave aëris inclementia non molestè premeretur, cruciareturque; quin & insuper ita debilitaretur, ut in morbos frequentes incideret; quibus nulla ratione curatis, miserè interiret. Neque deessent alii dolores saltem ob vulnera ex frequenti, (ut ponit Rousseau) cum feris conflictu recepta. Fac enim, hujusmodi hominem sæpe cum leone aut cum urso luctari, semperque etiam, quod vix contingeret, victorem remanere; putasne hujusmodi victoriam sine ullo accepto vulnere ab eo comparandam? mirum si vel semel id eveniret. Acceptis vero vulneribus, sin interiret omnino, certe doloribus acerbissimis angeretur in corpore; & animo inquieto quammaxime foret: siquidem timeret, ne alia superveniens fera quod reliquum illi esset roboris, perimeret; ipsumque demum in frusta discerptum devoraret. Pergat modo dicere *Rousseau*, *mihi explicari vellem, quodnam genus miseriæ inveniri queat in agente libero, quod corpus sanum habeat, animumque tranquillum.* Pag. 77.

Sed nondum ultimam eamque sane maximam attigi hujusce status *sylvestris* ac *solitarii* miseriam. Hæc sita est in eo, quod vix ac ne vix quidem humanum genus multiplicari potuisset, mirumque foret, si omnino non interiisset. Finge enim animo id, quod esse oportuit in principio, paucos numero viros, totidemque circiter fœminas per vastissimam sylvam errare dispersos: profecto contingere poterat, ut eorum virorum quilibet aut nunquam, aut semel, bisve tantummodo in vita obviam haberet aliquam fœminam: putasne vero, vel virum statim congressum tentaturum, vel fœminam extemplo consuturam in ipsum? Id verosimile non est admodum, sed potius, utrumque per viam suam perrecturum: virum quidem, quia quomodo fœmina apta esset congressui, ignoraret (nam & hoc est unum ex iis, quæ discere ab aliis quisque solet; & experientia constat, extitisse plures, qui id diu, vel etiam toto vitæ tempore ignorarunt) fœminam quoque eadem de caussa, vel etiam naturali pudore, vel timore, aut diffidentia erga incognitam personam. Quod si homines illi modum cum fœminis congrediendi didicissent a brutis (neque enim

nim magistros alios primis illis hominibus assignat *Rousseau*) quam proclive fuisset, ut citius aut saltem æque, ab iisdem bestialem, quam humanam libidinem addiscerent? Verum utcunque hæc sese res habeat, quum ii non ex uno, necessarioque agerentur instinctu, sed, juxta ipsum *Rousseau*, velut *agentia libera*, adeoque ex prævia cognitione sese ad operandum determinarent; non video, quo motivo possent ad congressum primo impelli, quum & voluptatem inexperti ignorarent, nulloque sobolis procreandæ, seu generis propagandi desiderio tenerentur; quin & illud ipsum eos, judice ipso Rousseau, lateret, congressum ejusmodi ad id inservire. Ex his, aliisque, quæ cogitare quisque potest, aut nullos, aut certe rarissimos eo in statu maris fœminæque concubitus contingere debuisse, (saltem posita virorum, fœminarumque primis illis temporibus paucitate) colligere pronum est: nam si mares plurimos, plurimasque similiter fœminas extitisse tunc velis, jam earn multiplicationem factam supponis, quæ modo in controversia est. Porro ex paucissimis, vel certe paucis hisce congressibus pauciores enascerentur infantes; ex quibus paucissimi, iique tantummodo veluti casu, ad maturitatem pervenirent: quandoquidem quum non essent sub custodia patris nec matris, & illum quidem vidissent nunquam, a matre vero ut primum ablactati essent, fuissent dimissi; illi autem pro conditione ætatis neque eo robore, neque ea dexteritate pollerent, quo adulti; jam facillime in pastum cederent illius feræ, quam primo obviam haberent: eadem ratione senes jam languentes ac debiles interirent maturius: quibus addendi sunt ex adultis non pauci, sive mares sive fœminæ, qui cum ferocioribus belluis pugnando succumberent; sicque humanum genus paullatim, non modo non multiplicaretur, sed penitus interiret. Verum ut demus etiam liberaliter, illud nequaquam in integrum periturum; id saltem explo-ratum esse debet, utpote ipsa meridiana luce clarius, difficilem admodum, & exilem, multoque certe minorem ea, quæ in statu extitit sociali atque civili, futuram fuisse propagationem: quod brutorum exemplo animantium (quoniam hujusmodi argumentis *Rousseau* ipse delectatur) confirmari potest. Est enim cuique notissimum, animalia sylvestria in unoquoque genere esse numero paucissima; domestica e contrario numerosissima. Sic oves, capræ, boves sylvestres sunt paucissimi; sed domesticorum greges ubique ferme copiosissimi. Itaque ad ceteras status hominis sylvestris ac solitarii miserias hæc quoque accederet, nempe vel omnimoda impossibilitas, vel difficultas non parva propagationis, & multiplicationis generis humani. Ulterius minime progredior in hoc paradoxo refutando: non deerunt siquidem qui & operam, quam hucusque impendi, ceu supervacaneam reprehendant. Illius tamen me non pœnitet: nam *Rousseau* adeo serio, tanta eruditione, tantaque eloquentia illud omnibus nititur persuadere, ut periculum sit, ne quempiam decipiat: & alicui etiam cupidinem ingerat *gradiendi quatuor pedibus*, juxta jam memoratam phrasim D. *de Voltaire*.

Statum naturalem *domesticum* (qui unicus nostra sententia *naturalis* dicendus est) non adeo miserum futurum fuisse, si perseverasset, ac ipsum imaginantur *Hobbesius*, ejusque exscriptor *Pufendorfius*, hujus capitis titulus enunciat secundo loco. Hoc non meis quidem, ne quid novi hac in re promere videar, sed aliorum verbis planum faciam. Quum vero plures ita sentientes afferre liceret, satis mihi erit retulisse duos, nempe *Heineccium*, & *Mascovium*: quorum ille est notissimus, tritissimusque *Elementorum juris naturæ & gentium* Auctor; alter novam *Pufendorfii* editionem curavit anno 1744., illustravitque notis. Prioris verba sunt: *Status naturalis ob quædam perperam* Lib. II. §. XII.
„ reprehenditur, veluti ob solitudinem,
„ inopiam, famis, frigorisque pericu-
„ lum, ruditatem, virium propriarum
„ imbecillitatem, ac bella inter homi-
„ nes perpetua, quum ea omnia in sta-

„ tu

„ tu naturali non minus, quam in civili potuiſſent evitari; ſi homines rectam rationem ſequi voluiſſent: & in ſtatu civili æque difficulter, ac in ſtatu naturali evitentur, ſi homines rationem ſequi nolint. Solitudo enim concipi non poteſt, niſi inter paucos, & brevi tempore. Inopia, fames, frigus non magis premere potuerunt homines in ſtatu naturali, quam in civili; quum nihil obſtiterit, quominus & res neceſſarias occuparent, & commercia æque commode ac in civitatibus inſtituerent, & nondum nota eſſet illa dignitatum inæqualitas, quæ luxuriam matrem inopiæ pepererit. Ruditati & ignorantiæ medemur per culturam rectæ rationis. Cur vero rationem non æque excolere potuiſſent homines in ſtatu naturali, quam in civili viventes? At plerumque candor, vitæque ſimplicitas probarbarie; adfectatum elegantiæ ſtudium pro cultiore vita venditatur. Præterea quum hodie virium propriarum imbecillitati non aliter medeamur, quam per pacta & fœdera; quidni idem in ſtatu naturali fieri poſſet? Denique ſi bellum inter ſtatus naturalis incommoda referendum eſt; nihil ſane præcipuum habebit ſtatus civilis; quippe quo factum eſt, ut quum olim ſinguli cum paucorum periculo vires inter ſe pericliterentur, hodie integræ gentes cum myriadum interitu inter ſe invicem ſæviant. Eat nunc aliquis, & ſtatum naturalem civili deteriorem dicat, quum hic iiſdem, quibus ille, ille pene non iiſdem, quibus hic, incommodis ſuerit obnoxius". Hæc *Heineccius*, cujus liber toties eſt excuſus, atque etiam Venetiis An. MDCCXL.

In notis ad Pufendorf. de II. N. & G. Lib. II. Cap. II. §. 2.

Maſcovius vero ita hac de re diſſerit. „ Auctor iſte in probanda generaliter „ *Hobbeſii* ſententia juſto liberalior fuiſſe videtur. Refutarunt eum latiſſime „ *Titius* Obſerv. 460. 461; & Cl. *Barbeyracus* nota 7. & ſequentibus; quorum argumenta hic recenſeri, lectoris intereſſe videtur, quum ſtatus utriuſque naturalis & civilis commoda &c. incommoda ſiſtant. Igitur I. In ſtatu naturali fructus induſtriæ cuivis ſatis certi; in ſtatu contra civili laborum noſtrorum proventus ſæpe a malis Principibus peſſundantur. II. Timor pœnarum etſi in ſtatu civili continendæ plebi ſufficiat; parum tamen illo proficimus contra proceres & amicos Principum, utpote ſolitos leges eludere. III. In ſtatu civili damnum onus maximum ſocietatis humanæ a potentioribus oritur, utpote qui animi motibus etiam vehementiſſimis obſecundare ſueverunt: cujus contra inſanæ potentiæ nullum temere exemplum in ſtatu naturali inveniretur, ubi & potentiæ exempla deficerent, avertendo damno tali imparis. IV. Bella ſtatum naturæ non neceſſario ſequerentur, quod Auctor pluribus contra *Hobbeſium* probat infra §. 5. V. Darentur quidem decertationes hoſtiles, ſed non tam graves, ut in Civitatibus, nec ex tam immani congredientium numero conflatæ, & ex quibus, ut hodie fit, tantum non integra regna, & totæ provinciæ devaſtarentur. VI. Modi reprimendæ malitiæ neque in ſtatu naturæ deficerent. Vide quæ dicentur infra L. VII. Cap. I. §. 7. nota 1. eidem contra difficilius occurritur in civitatibus propter miniſteria & potentiam procerum. VII. Ad victum & amictum neceſſaria facile unicuivis tribuerent ſuus labor & ſolertia, iiſdemque proinde ſoli ignaviam prodigi carerent, perinde ut iis carent in civitate. VIII. Barbaries, ſolitudo, & tenebræ ignorantiæ in compluribus quoque regnis, in primis Aſiæ, Africæ, & Americæ obviæ. IX. Ambitionis, avaritiæ, voluptatis, injuſtitiæ & crudelitatis monſtra civitatibus fere propria ſunt, utpote in aulis in primis dominantia, unde non lenta contagione ad ſubditos ſerpunt. X. Pax & ſecuritas ex ſtatu civili non minus exules, quam ex ſtatu naturali; quod non tantum bella crudeliſſime geſta docent, ſed etiam perſecutiones teſtantur propter ſacrorum di-

„ diverſitatem civibus illatæ. XI. Di-
„ vitiis certe præ ſtatu naturali adflue-
„ re civilem, negant exempla tot men-
„ dicorum & hominum, quibus minus
„ nihilo eſt, in civitatibus obvia. XII.
„ In civitatibus decori, ſtudii ſocietatis,
„ elegantiæ, ſcientiarum, benevolentiæ
„ nominibus ſæpe vanitas, ſtultitia, pe-
„ dantiſmus, odia, & ſubtiles fallendi
„ artes teguntur: quodſi autem his mo-
„ ribus boni aliquid ineſt, id neque a
„ ſtatu naturali penitus alienum. Præ-
„ terea hæc perpolita vita, hæc ele-
„ gantiæ, hæc urbanitas, & ceteræ ur-
„ banitatis ſuavitates in ſolis urbibus
„ majoribus inveniuntur; ruri contra
„ ubivis, etiam in regnis cultiſſimis ple-
„ na omnia ſqualoris & ruſticitatis. Ex
„ quibus manifeſtum eſt, nec civilem
„ ſane ſtatum, ut alias in rebus huma-
„ nis nihil, ex omni parte beatum eſ-
„ ſe. Utut enim ſtatus civilis repri-
„ mendæ hominum malitiæ accommo-
„ datior ſit, quam naturalis, ſi recte &
„ ſapienter imperium adminiſtretur: ta-
„ men ſi ſumma in republica poteſtas
„ viribus ſuis vel per ſe vel per ſuos
„ adminiſtros in imperio abutatur, mul-
„ to is infelicior eſt, quam ſtatus natu-
„ ralis, quod in primis ex bellis, &
„ ſeditionibus eſt manifeſtum “. (a)
Ita quidem hi Auctores in quibus tamen illud mihi ſatis non probatur, quod quum utriuſque ſtatus naturalis, & civilis felicitatem, miſeriamque expendunt, & comparant; tamen uter illorum præferendus, magiſque expetendus ſit, neutiquam definiunt. Fortaſſe omiſſionis hujus cauſſa eſt, quod præferendum omnino eſſe ſtatum civilem, velut rem omnibus compertam exploratamque haberent: vel quod rati ſunt, & quidem non immerito, ſtatus ſocialis, civiliſque firmitatem a theoretica de majore, minoreque alterutrius ſtatus miſeria vel felicitate quæſtione nequaquam pendere. Et ſane fundamento multo firmiore, quam aliquo felicitatis exceſſu, ſeu potius majore quadam vacuitate miſeriæ, nititur civilis, politicuſque ſtatus; ut infra explanabitur. Nihilo tamen minus ne quis ex qualicunque, quod laudati Auctores texunt, ſtatus naturalis elogio, anſam arripiat illum

(a) Statum naturalem non tot, tantaque, ut *Hobbeſius*, & *Pufendorfius* contendunt, neceſſario inferre mala & incommoda, valide confirmari poteſt ex iis, quæ de *Groenlandis* refert *Joannes Anderſonius* in ſua *Groenlandiæ deſcriptione* edita *Amburgi* anno 1746. *Groenlandi*, inquit Auctor iſte ſane doctus & gravis (verba ejus germanica latine reddo) vivunt „ in vero, proprioque ſtatu „ naturali ſeu libertatis: attamen nul„ latenus tali, qualem multi de *jure* „ *naturæ* ſcribentes deſcribunt, atque te„ terrimis coloribus pingunt... Vivunt „ illi in ſumma concordia, animorum„ que unione: invidiam, odium, inimi„ citias, inſidias, iram, diſſidium penitus „ ignorant, ac multo magis cædes, vio„ lentias, latrocinia, atque homicidia. „ Nihil etiam de bellis cum finitimis no„ runt; adeoque eorum arma venationi „ tantummodo accommodata ſunt. De „ ſcortis & ſcortatoribus inauditur ni„ hil. Etiam qui connubia non ineunt, „ caſtitatem ſervant; nemoque reperi„ tur, qui ad aliquam impudicitiam pelli„ ciat aut inducat. Dani quidem olim „ unam vel alteram ex his puellis ten„ tarunt, ſed omnino fruſtra & incaſ„ ſum... Maritati ita mutuo ſe ge„ runt, ut nullum adulterii exemplar „ habeatur. Res ſuas agnoſcunt illi: at „ unuſquiſque alteri intacta quæ acqui„ rit aut poſſidet, relinquit. Furtum & „ rapina res ſunt omnino ignotæ. Om„ nia patent aperta; carent enim fori„ bus, & ſeris & armariis & arcis: ne„ mo tamen ſibi ſurripit quod alienum „ eſt. Nunquam quiſpiam ab alio decep„ tus inauditur “. Hucuſque *Anderſo„ nius*. Quæ quidem *Hobbeſianis*, atque *Pufendorfianis* incredibilia videbuntur. Verum nihil habent quod contra graviſſimi illius viri auctoritatem excipiant; præſertim quum etiam D. *De la Honton* ſimilia teſtetur de populis quibuſdam *Americanis* in ſua *deſcriptione Americæ ſeptentrionalis*. Part. II. pag. 98. Fides tamen horum omnium ſit apud Auctores.

illum ſtatui civili præferendi aut præillo expetendi; operæ pretium duxi, aliam propoſitionis ſeu tituli partem addere, & exerte pronunciare, ſtatum *civilem* eſſe omnino *naturali* præferendum; idque rationibus aliquot confirmare: quod quidem, poſtquam *Rouſſeau* in illo extollendo, & in hoc deprimendo tantum operæ impendit, magis adhuc neceſſarium videtur. Hæc igitur poſtrema aſſertionis pars ſequentibus rationibus ſuaderi poteſt.

Primo. Homines conſenſione ſumma ſtatum civilem, naturali relicto, aſſumſere, ut vix poſſit reperiri ulla adeo agreſtis ac barbara natio, quæ aliquam civilis regiminis formam non conſtituerit. Præſumendum eſt igitur, ſtatum hunc illo eſſe meliorem, eique, penſatis omnibus præferendum.

Secundo. In ſtatu *civili* plura quam in ſtatu *naturali* media ſunt ad bene, beateque vivendum. Nam 1°. eſt exquiſitus ſuperiorum & inferiorum ordo, qui ad confuſionem, perturbationemque tollendam neceſſarius eſt. Qua de cauſſa *S. Thomas* putavit, futuram fuiſſe
I. p. q. 96. a. 4. ſpeciem aliquam civilis regiminis etiam in ſtatu innocentiæ, ſi perſeveraſſet. 2°. In ſtatu *civili* multi ſunt, ac præſertim ſupremus imperans, qui bono publico, privatoque promovendo in id conſtituti incumbunt, quum in ſtatu naturali unuſquiſque fere ſolus ſibi conſulere deberet. 3°. Cives, quemadmodum arctiore quam ſolius naturalis ſimilitudinis vinculo conjuncti ſunt, ita magis ſeſe mutuo ad conſequenda bona, malaque depellenda juvant. 4. Plures ſunt in ſtatu civili leges, quæ & virtutem excitant præmiis, & vitia pœnarum comminatione coercent. 5. Demum, ut alia multa præteream, in ſtatu civili excoluntur variæ artes, & ſcientiæ quam plurimæ, quarum vix veſtigia aliqua in ſtatu naturali reperirentur.

Tertio. In ſtatu naturali Evangelii prædicatio difficilior, atque Chriſtianæ Religionis exercitium ferme impoſſibile fuiſſet: vix enim concipi poteſt, quomodo eo in ſtatu, in quo homines nec invicem convenirent, nec certo in loco conſtituti ac veluti alligati conſtitiſſent, fundari poſſent Eccleſiæ, Paſtoreſque eligi ac conſtitui, qui munia Eccleſiæ obirent; cogi concilia quum opus eſſet, & alia id generis fieri. Eſt ergo civilis ſtatus naturali abſolute præferendus ſaltem a nobis Chriſtianis: imo & ab omnibus qui aliquam religionem profitentur; vix enim ulla religio, ſine ſocietate civili exerceri, & coli decenter poteſt.

Objectio prima. Status civilis majoribus obnoxius incommodis eſt, quam ſtatus naturalis: fac enim, imperantem eſſe malum, injuſtum, crudelem &c. quod quidem non raro contingere poteſt; quam tetra profecto, quam miſera tunc civitatis eſt facies! Id non eſt opus uberius explicare: ſat eſt ad memoriam revocare *Tiberii*, *Neronis*, aliorumque ſæviſſimorum Imperatorum tempora. An non enim plura tunc mala contingebant in unica civitate unius vel alterius diei ſpatio, quam longo tempore in ſtatu naturali, & in vaſta regione acciderent? ut nihil dicam de malis, quæ pariunt frequentiſſime regnandi libido & contentiones regnantium; quibus bona & vita ſubditorum miſerrime, & levi quandoque de cauſſa peſſundantur, ac pereunt.

Reſponſio. Nihil in hac vita poteſt eſſe tam bonum, quod hominum malitia verti non queat in malum; immo quo aliquid melius eſt ſuapte natura, eo pejus evadit abuſu, juxta illud: *corruptio optimi peſſima*. Igitur prædicta mala non ex ſtatus civilis conditione fluunt; ſed ex iniquitate eorum, qui conceſſa ſibi ad bonum finem auctoritate abutuntur. Hinc populi nonnulli ſuorum imperantium poteſtatem certis limitibus circumſcribunt, ut prædictum abuſum quam longius arceant; quod & reipſa plerumque obtinent. Quare propoſita objectio non ſtatum civilem quemcunque, ſed eum tantummodo impetit, in quo unicus imperans pollet ſuprema & illimitata auctoritate: cetera ſtatus civilis genera, licet in ſe fortaſſe minus perfecta, non tot tamen, tantiſque

que ex imperantium abusu incommodis obnoxia sunt.

Objectio secunda. Status naturalis præstaret statui civili 1. *libertate naturali*, seu omnimoda a quovis imperante independentia; quæ sola tanti est pretii, ut quibuslibet vitæ commodis vix queat compensari; 2. *Innocentia & simplicitate*: quum enim in eo statu non tot essent quot in civili, irritamenta passionum, neque tanta esset nec adeo subtilis humana malitia; hinc innocentius viveretur, atque simplicius. 3. *Tranquillitate*: quanquam enim tunc non defuissent hostiles aliquæ concertationes; eæ tamen neque armorum, quæ adhiberentur, conditione, neque congredientium multitudine, cum bellis nostris comparari potuissent: felicior ergo esset status naturalis, adeoque civili omnino præferendus.

Responsio. Tametsi admitteretur utverum, statum naturalem quoad tria illa in objectione enumerata reipsa præstare civili; idcirco tamen assertio nostra neutiquam infringeretur. Neque enim asserimus, nihil prorsus in statu naturali reperiri, quo solum spectato, civili statui præferri non queat; quum ultro fateamur, eum posse cum civili de felicitate in aliquibus contendere: attamen volumus, civilem statum, si pensentur omnia librenturque, esse naturali omnino præferendum; adeo ut si optio daretur utrumlibet eligendi, status civilis, potius, quam naturalis omnino eligendus foret: & hoc plane conficiunt quæ attulimus, momenta, si ut par est expendantur, percipiantque. Ceterum multæ sunt exceptiones, quas patiuntur enumeratæ naturalis status prærogativæ: nam primo quoad *libertatem naturalem*, seu omnimodam independentiam spectat, ego negandum non arbitror, eam *in se* esse magnopere æstimandam, atque summi faciendam tanquam *prætiosum Dei donum*, (ut loquitur Vir summus *Ludovicus Antonius Muratorius* in sua *Philosophia Morali*.) in iis scilicet, qui ea & frui possint legitime, & recte uti: quamobrem supremi Principes vix de alio magis, quam de hac omnimoda libertate & independentia gloriari solent: attamen ea generatim hominibus ob proximum, inevitabileque abusus periculum minime conveniens aut utilis est; sed multo optabilior est libertate omni fræno soluta moderata subjectio, cujusmodi viget in civili, recteque instituto regimine: quandoquidem subjectio istæc non tam admit libertatem, quam ad rectum libertatis usum adstringit. Quare qui bona sunt indole, & quorum voluntas in rectum propendet, subjectionem civilem non modo patienter ferunt, sed amant; adeoque naturalis libertatis privatio nullam ipsis molestiam creat, sed voluptatem.

Cap. XV.

De altera naturalis status prærogativa primo dici potest, incertum esse, quæ & quanta futura fuisset eo in statu, si perseverasset, hominum innocentia atque simplicitas: fortassis enim aliqua quidem vitia minus in eo regnassent, quam in statu civili; sed alia magis. Sane atrocissimum *Caini* fratricidium, filiorum que Patriarchæ *Jacobi crimen pessimum*, ac fratris optimi decreta primo cædes, & postea executioni mandata venditio non admodum præclaram illius status ideam nobis offerunt. Secundo, in statu civili æqualis ac etiam major, quam in statu naturali custodiri potest innocentia, atque simplicitas; ac reipsa custoditur a multis; quin ad id præstandum majora hoc in statu sunt & plura subsidia, quam in illo, in quo libertas omni fræno soluta nullum criminibus obicem ponerat; nullumque ad custodiendam innocentiam incitamentum subministraret. Hinc tertio, si major aliqua tunc fuisset innocentia atque simplicitas, non id ex illius status, in quo nullum vitiis, criminibusque obstaculum foret, perfectione oriretur; sed vel ex ruditate & paupertate, vel certe ex eo, quod minora essent irritamenta vitiorum, ut in objectione ipsa indigitatur: quæ ratio perinde valet ad minuendum vitiorum numerum, ac ad detrahendum virtuti pretium: virtus enim in eo præsertim elucet, quod peccandi occasionibus resistat, & pravitatis incita-

Gen. IV. 8.

Gen. 37.

ta-

tamentis haud succumbat. Hinc major illa innocentia potius sita esset in vacuitate & ignorantia vitiorum, quam in præstantia, magnitudine & multiplicitate virtutum.

Quod demum tranquillitatem attinet, fatendum est, multo minore congredientium numero peragenda fuisse bella in statu naturali ac in civili; quia scilicet deesset tunc potestas adeo ingentes hominum copias congregandi, easque in perniciem mutuam impellendi. At vero contendo nihilo secius, minorem eo in statu futuram fuisse securitatem, quod tunc improbitas hominum nulla publica potestate coerceretur. Quam ob causam vix unquam tunc deesse possent timores; & fortasse, major quoad plurimos est nunc, vigente bello, securitas, quam fuisset tunc in plena pace.

His positis, quæ in hac responsione notavimus, ac bene perpensis, probeque intellectis, facile est omnia elidere, quæ tanto impetu ac calore contra assertionem nostram in citato libello opponit *Jo: Jacobus Rousseau*, ut statum socialem, atque civilem naturali, & quidem suo illo *sylvestri* ac *belluino* multo deteriorem esse, conficiat. Antequam vero ejus argumenta profero, tria ego præmitto ac statuo, quæ videntur mihi plane certa per se, ac explorata. Primum est: uter præferendus sit status, non ex sola majore, minoreve felicitate definiendum est, si hic nomine felicitatis sola vacuitas miseriarum ærumnarumque intelligatur; sed ex majore, minoreve complexione cujusvis generis bonorum, quæ in eo sunt. Secundum: præstantiam alicujus status metiri non debemus ex iis, quæ per accidens in eo contingunt; sed ex fine ejus & scopo, mediisque ad eum finem consequendum destinatis. Tertium: ut quinam præferendus sit status, merito sapienterque constituatur, non cum singulis individuis, sed cum toto humano genere, hujusque pro conditione status perfectione, comparatio instituenda est. His probe constitutis ac præ oculis habitis, facile erit laudati Scriptoris fallacias detegere, & cunctas ejus machinas disjicere; ut patebit ex sequentium ipsius objectionum refutatione.

Objectio tertia. *Vita civilis* multo facilius promptiusque *intolerabilis redditur, quam naturalis: non enim ferme alios circum nos videmus, nisi homines, qui existentiam deplorant suam: multi etiam vitam sibi adimunt, aut si liceret, adimerent; adeo ut neque divina, neque humana lex huic furori compescendo sufficiat. At vero an ne auditum est unquam, sylvestrem hominem ullum vitam sibi eripuisse; aut, quod multo minus est, tantummodo de existentia ac vita sua conquestum esse? Vera* igitur *miseria* non in statu *naturali* reperitur, sed in *civili*: atque idcirco hic illi non est præferendus. Rousseau pag. 67.

Responsio. (1) Nulla major fingi potest miseria, ut supra dixi; quam hominem, animal præstantissimum, vivere in statu *irrationali* ac *belluino*, omnique rationis, qua homo est, usu carere & fructu; cujusmodi esset homo in statu naturali a *Rousseau* conficto. (2) Qui sibi necem inferant, paucissimi sunt; & ii plerumque atra potius bile ad amentiam redacti, quam ærumnarum pondere in desperationem impulsi. Qui de vita sua conquerantur, plurimi quidem sunt; at ii tamen non ex statu civilis conditione, sed propria culpa vel errore aliquo, aut casu in miseriam inciderunt. (3) Etiam ex sylvestribus hominibus non pauci ægre ferunt vitam suam: cujus rei signum est, quod eorum aliqui fere semper tristitiam præferunt ore, & suspiria identidem trahunt; ut de *Groenlandiæ Novæ* incolis refert *Andersonius*. Demum si multum est miseriæ, molestiarumque in statu civili, multum quoque exstat solidæ voluptatis & gaudii: quo carerent omnimode homines sylvestres & solitarii, qui a *Rousseau* in statu dicuntur naturali. Huc facit, quod ante adnotavi non ex mera miseriarum vacuitate definiendam esse status naturalis, civilisve præstantiam.

Objectio quarta. Status civilis præferendus non est naturali, nisi prius *accurato inito examine constet, an in cultis homi-* Rousseau pag. 69.

hominibus plus ſit virtutis, quam vitii; vel an eorum virtutes plus adferant utilitatis, quam damni eorundem vitia; vel an ipſorum in rerum cognitione progreſſus ſufficienter compenſent mala, quæ ipſi mutuo ſibi inferunt prout magis cognoſcunt bonum, quod ſibi mutuo facere deberent; vel demum, an penſatis omnibus, melior eſſent loco, ſi nihil ſibi a quopiam timendum foret, aut ſperandum; quam ſi univerſali dependentia ſe aliis ſubmitterent, a quibus recipere omnia debeant, quin illi ſe obligent ad aliquid dandum. At hoc vero non conſtat; ſed potius experientia contrarium videtur eſſe compertum. Perperam igitur nobis ſtatus civilis naturali præferendus obtruditur.

Reſponſio. 1. Ut ſtatui naturali civili merito præferendus cenſeatur, negandum arbitror, oportere, ut vitia in hoc ſtatu reipſa a virtutibus ſuperentur ſive magnitudine ſive numero: ſatis eſt quippe, ſtatum civilem per ſe ad virtutes colendas eſſe ordinatum, atque etiam civilem ſtatum, ut eæ coli poſſint, plane requiri ac neceſſarium eſſe; quippe qui & earum notitiam præbet, & virtutum exercendarum occaſionem, materiamque ſuppeditat. Nihil vero officit hujuſce ſtatus præſtantiæ, quod itidem in eo vitiorum quoque occaſiones ſuppetant: nam & ipſa vitiorum occaſio eſt materia virtutum quoad eos, qui velint recte agere; & vitia, ſi perpetrentur, ſunt omnino extra ſtatus civilis ſcopum, utpote quæ ex cuique infitæ libertatis abuſu unice originem trahunt. Quis vero merito ierit inficias, majorem eſſe illius ſtatus præſtantiam, in quo præclariſſimæ exerceri virtutes valent (tametſi per accidens, ſeu ex voluntario libertatis abuſu vitia etiam fortaſſe haud minora irrepant) quam ſit illius ſtatus, in quo fuiſſet nullus nec vitiis, nec virtutibus locus, cujuſmodi foret ſylveſtris ille, ac ſolitarius, qui pro *naturali* nobis a *Rouſſeau* divenditatur; & quo etiam gaudent bruta omnia animantia: alioqui ſi propter abuſum hominum ſtatus civilis præſtantiam ſuam, perfectionemque amitteret; neque ratio, neque libertas, quibus præſtant ceteris animantibus homines, ullo in pretio habenda forent, quum iis tantopere ipſi homines abutantur.

At ajo ſecundo, non ita certum eſſe, ut vulgo creditur, paria, vel etiam majora eſſe in ſtatu civili vitia ac ſunt virtutes. Id equidem ſæpiſſime dici vulgo ſolet & affirmari; at id oritur fortaſſe ex eo, quod vitia magis vulgo obſerventur, quam virtutes; & quod homines generatim vividius ſentiant injurias ſibi illatas, quam collata beneficia. Ceterum recentiſſimus Auctor in gallico libello quem *de Natura* inſcriptum edidit Amſtelodami anno 1762. demonſtrandum aſſumit, in hoc Univerſo eſſe neceſſario perpetuum boni, malique, cum phyſici, tum moralis *æquilibrium*; adeo ut quantum bona creſcunt, tantum augeri debeant & mala; & ſi bona decreſcant, eadem proportione decreſcere debeant & mala: & in hoc vel maximè ait, conſiſtere armoniam hujus univerſi. Porro in hac hypotheſi (quam ut veriſſimam theſim haberi vult ille auctor) tum modo in ſtatu civili eſſent, tum in ſtatu naturali fuiſſent paria virtutibus vitia, pareſque vitiis virtutes: pauciora quidem, & minora vitia in ſtatu naturali, ſed & minores pauciores que virtutes; majora quidem, & plura vitia in ſtatu civili, ſed æque majores pluresque virtutes, & viciſſim. Ut tamen hæc ſeſe res habeat, illud certum eſt, vitia omnia atque delicta ſuo modo conferre ad perfectionem univerſi, & ipſius corporis politici, in quo eſſe nequirent tot virtutes, niſi eſſent tot vitia. Sane juſtitiæ vindicativæ non eſſet locus, niſi crimina, quæ punienda forent, ſuppeterent; nec eſſet patientiæ, tolerantiæ, magnanimitati &c. locus, ni forent injuriæ, quæ tolerari poſſent, vel condonari; nec vitiorum umbra ſemota, adeo virtutes ſplendeſcerent; neque hæ in tanto haberentur pretio, ſi illis nequaquam dos raritatis accederet; quin & ignorarentur penitus, ſublata comparatione vitiorum. Verum ut quid hæc fuſius perſequor? nam ſatis eſt dicere, hæc omnia civilis ſtatus incommoda fuiſſe ſemper Deo com-

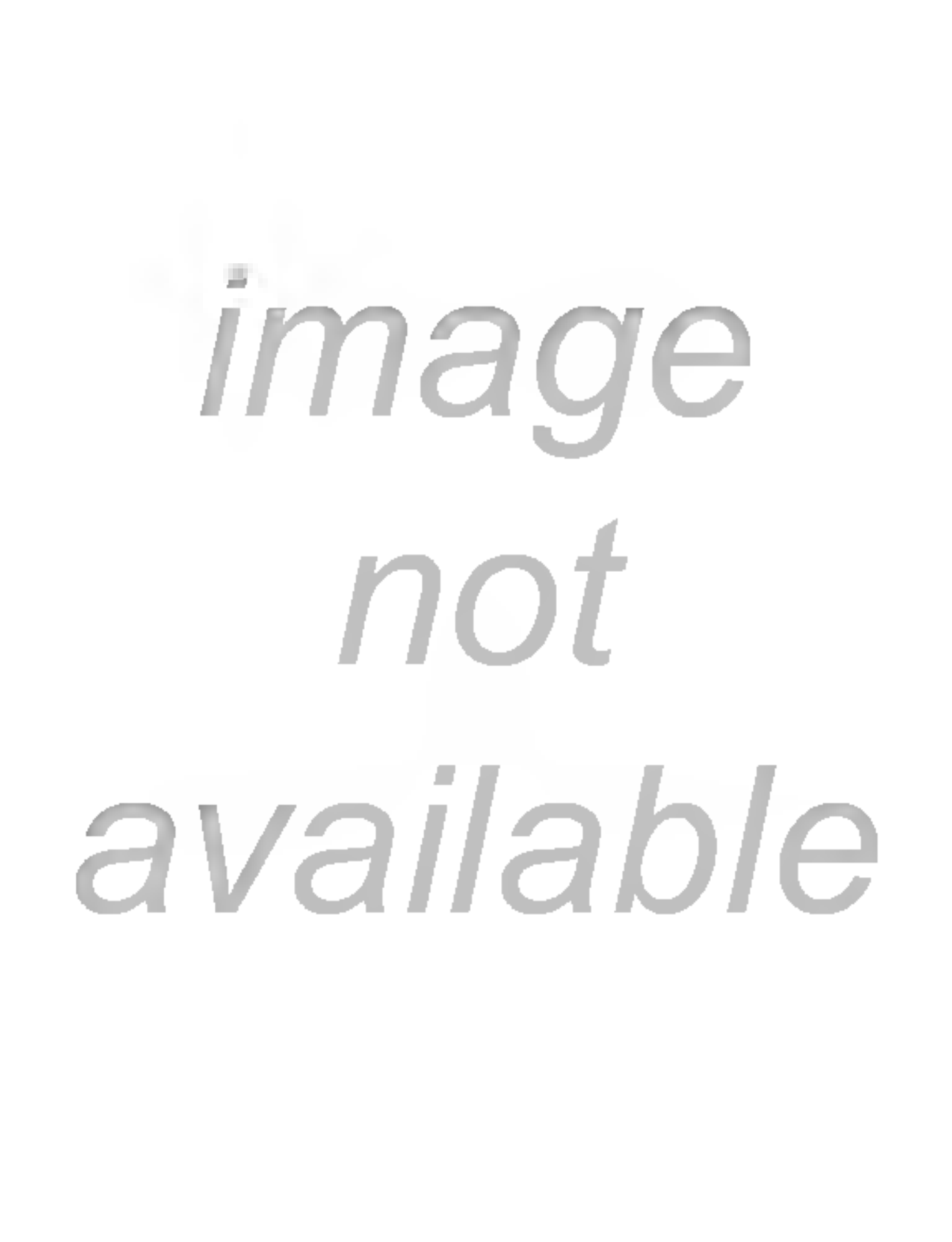
image
not
available

bres afius suos. Homo sylvestris posteaquam prandium sumsit, in pace est cum tota natura, & amicus omnium fuit simillimus: & si quando contentio ciborum caussa oriatur . . . . ea ut summum aliquot pugni ictibus dirimuntur, statimque pax instauratur. At diversum omnino est negotium hominis in societate degentis: in ea agitur primo de necessario providendo; deinde de superfluo: succedunt deliciæ; postea divitiæ immensæ: inde comparandi sunt subditi & servi; nullumque superest tempus quieti. Sed illud magis adhuc singulare, quod quo minus naturales, minusque urgenter sunt indigentiæ; eo magis angentur passiones, & quod prius est, eo magis illis satisfaciendi voluntas crescit: adeo ut post diuturnas prosperitates, post plurimos accumulatos thesauros, plerumque homines mortis traditos, perditosque; horum nostrer finem faciet omnes jugulando, quoadusque solus ipse totius universi dominus remaneat. Hæc est moralis tabula paucis descripta sin humanæ vitæ, saltem desideriorum cujusvis hominis civilis & culti.

Responsio. Objectionem hanc ipsius *Rousseau* verbis, licet fusoribus, proponere placuit, ut specimen haberet lector genii, indolisque ac modi ratiocinandi istius *misanthropi*, qui in universum humanum genus iratus indignatusque videtur; quique sylvestrium hominum, quin & brutorum amiciorem se præbet, quam civilium, cultorumque; ut ad sylvas idcirco, quorum incolas adeo præficat, amandandus merito videatur. Ceterum vix quidpiam difficultatis præfert objectio istæc, cui ex ante dictis satisfieri non possit. Præstat tamen, addere aliqua; atque illud imprimis, quod maximam *Rousseau* irroget humano generi injuriam, dum exerte, iteratoque pronunciat, omnes homines malos esse, & ad omnem injustitiam, iniquitatemque patrandam, secluso timore pœnarum, paratissimos. Ecl. 8. xxx. 10. At constat clarissime, quidquid crocitet ille, plurimos etiam esse, qui quum *possint facere mala, non faciunt*; quique sunt ab benefaciendum promtissimi. Falsissimum est vero, in societate homines necessario impelli ad mutuum odium & nocumentum, vel tunc etiam quum utilitates plurium invicem pugnant. Id affirmare non potest, nisi qui liberum arbitrium e medio tollat, (quod tamen, si ipsi credimus, admittit *Rousseau*) & rationis sequi dictata, passionibus insurgentibus, impossibile arbitretur: quod constat esse falsissimum. Quemadmodum e contrario clarum est, in statu civili quamplurimos a malo, quod corde conceperint, inferendo pœnarum comminatarum timore absterreri, propterea quod norint, ad impunitatem obtinendam ut plurimum non valere neque vires potentium, neque astus debilium. Hæc vero propria civilis status dos est, hac ratione tranquillitati consulere, quæ in statu naturali impune, saltem a potentioribus turbaretur. Quum autem ait *Rousseau*, homines *naturaliter*, seu in *statu naturali bonos* esse, *factos* autem esse *malos statu civili*; in uno quidem ludit in verbo, in altero autem fallaciam committit. Quum enim status hujusce civilis cum sylvestri, ac solitario, utumque rationis præveniente comparationem instituat; quumque diserte asserat, homines *eo in statu, quum nullam inter se moralem relationem haberent, neque ullam obligationem agnoscerent, nec bonos esse potuisse nec malos, neque vitia habuisse, neque virtutes*; jam dicere non potuit, in statu naturali homines esse *bonos* nisi *physica* quadam bonitate, quatenus physico commiserationis sensu sylvestres homines ab aliis lædendis, si ei credimus, avocarentur: eo igitur sensu ii essent boni, quo boni dicuntur canes, qui non mordent, & equi, qui calcibus non feriunt. Quæ profecto bonitas, quantacunque esse concipiatur, minimo gradui bonitatis moralis, seu veræ virtutis, quæ in statu civili frequens reperitur, nequaquam æquivalet. Hinc si accurate & cohærenter *Rousseau* loqui voluisset, dicendum ei erat, hominem in statu natural nec bonum esse nec malum; in civili autem statu bonum esse, & malum. Sed quid inde inferri potest? An ne hominem civili

Pag. 91.

statu

ſtatu factum eſſe *malum*? At ego eadem ratione dicam, factum eſſe *bonum*; & quidem hoc ingenti cum diſcrimine, quod bonitas per ſe a ſtatu civili intendatur, promoveaturque; malitia vero ſeu perverſitas ad ipſum per accidens tantummodo, ex pravo videlicet libertatis uſu conſequatur: atque idcirco quantacunque ea ſit, minime derogat civilis ſtatus prærogativæ ſupra naturalem, ſylveſtrem ac ſolitarium. Fallaciam ego committit ille *non cauſſæ pro cauſſa*, ut vocant, quum vitiorum multitudinem ac magnitudinem in ſtatum ſocialem, ſeu civilem veluti in infauſtiſſimum fontem refundit.

Quod ſi reponat ipſe, concipi non poſſe talem ac tantum libertatis abuſum, niſi natura ipſa ſit depravata; in hoc quidem illi facile aſſentior, quin & hoc ipſum volo: ſed in eo illum reprehendo, quod hujuſmodi depravationem ex ſtatu civili derivet; quum immo hujuſcemodi ſtatus ad ejus depravationis ſtudus aut præcavendos, aut præcidendos inſtitutus ſit. In hoc item ipſum reprehendo, quod invectam rationis perfectionem velit eſſe depravationem humanæ ſpeciei; quod acquiſitas temporis tractu notitias eſſe contendat vitiorum parentes & cauſſas; quod demum ſeſe perficiendi potentiam, qua præcipue putat ille, diſcriminari hominem a brutis, velit eſſe unicum humanæ miſeriæ, infelicitatiſque fontem. At vero ſi ſcripturæ ſacræ fidem aliquam, ut debet, haberet, non alium profecto humanæ miſeriæ fontem quæreret, niſi quem revelatio nobis patefacit, nempe *peccatum originis* in omnes homines naturali generatione transfuſum, invectamque per ipſum in omnes homines corruptionem naturæ. Hæc profecto eſt veriſſima humanæ miſeriæ cauſſa: neque aptiorem aliam indicare unquam poterit ipſe, etiamſi quamcunque arripiat fingendarum hypotheſeon libertatem. Deſinat ergo tandem aliquando, ſocialem, civilemque ſtatum ceu unicum humanæ miſeriæ fontem cauſſari; præſertim quum ea demum proferat, ex quibus ejus ſupra ſtatum naturalem prætantia invicte demonſtratur.

Poſſeaquam enim de naturalis ſui, ſylveſtris, ſolitariique ſtatus felicitate toto eloquentiæ ſuæ niſu diſſeruiſſet, atque ſocialis, civiliſque ſtatus miſeriam mire exaggeraſſet, hanc ſibi, quæ ſe ultro offert, objectionem proponit: *Quid igitur? anne deſtruendæ ſunt ſocietates, atque remeandum ad ſylvas, ut inibi vita traducatur cum urſis?* Adhibita atque præmiſſa diſtinctione eorum, qui *cœleſtem vocem*, ideſt divinam revelationem *non audierunt, atque perſuaſi ſunt, non aliam eſſe pro ſpecie ſua deſtinationem, quam ut brevem hanc vitam in pace decurrant; & eorum, qui in Protoparente ſupernaturalibus documentis bonorati ſunt . . . . quique non dubitant, humanum genus ad ſplendorem, felicitatemque ſupernarum intelligentiarum divinitus vocatum eſſe*; primis quidem (ideſt materaliſtis) ita reſpondet: *quandoquidem a vobis pendet, vetuſtam, primitivamque innocentiam recuperare* (quaſi vero iis, qui animam ſimul cum corpore exiſtimant interire, morum innocentia valde cordi eſſet) *properate ad ſylvas, ut liberi ibi ſitis aſpectu, memoriaque criminum contemporaneorum veſtrorum*. Utinam vero iſti omnino omnes huic homini ita præcipienti obtemperarent; ſic enim, eorum conſortio præciſo, minus humanæ Reipublicæ periculum immineret. At ii, ſat ſcio, iſtiuſmodi præceptum ſive conſilium magnopere ridebunt, atque contemnent; eoque avidius in ſtatu ſociali ſuis frui pergent voluptatibus, quibus prorſus carerent in ſylvis, quo magis & firmius tenent, nullam ſibi voluptatem ſupereſſe poſt mortem. Aliis vero (ideſt iis, qui Revelationem admittunt, fidemque ei adhibent) conſilium dat manendi in ſtatu ac ſocietate civili: ii enim, inquit, *curabunt, ut exercitio virtutum, quarum obligationem una cum earundem cognitione acquiſierunt, æternum quod expectare debent, præmium mereantur* &c. Recte quidem in hoc ille: ſed vel hinc ſolum (ajo ego) clariſſime patet, quanta ſit Pag. 142.

ſtatus ſocialis & civilis præſtantia, in quo præmii æterni acquirendi facultas adeſt & occaſio: quod quidem præmium obtineri nullo modo poſſet in ſtatu naturali *ſylveſtri*; & vix, aut certe non ita facile, in naturali domeſtico: juxta ea, quæ diximus in poſtrema aſſertionis noſtræ probatione. *Nihilominus* illum contemnendum præſcribit *Rouſſeau* (*a*): at nos ipſum Rouſſeau merito contemnemus; nihilique facientes ejus verba, præferre pergemus ſtatum civilem ſtatui naturali.

CAPUT VII.

Status hominum naturalis aliquando extitiſſe videtur: multiplicato tamen humano genere vix ac ne vix quidem perdurare potuit. Nihiloſecius fuerunt & nunc ſunt aliqui homines; & probabiliter integri etiam aliqui populi in ſtatu naturali. Status civilis *generatim neceſſarius eſt.*

QUoad extantiam, poſſibilitatemque ſtatus hominum naturalis in diverſas abeunt Auctores ſententias: quæ tamen opinionum diverſitas tota ferme ex diverſa, quam ſibi efformarunt, illius ſtatus idea proficiſcitur. Nos, qui, ut ex ſupradictis patet, ſtatum naturalem ſtatui *civili* tantummodo opponimus, adeoque ſtatum *domeſticum* arbitramur eſſe naturalem; idcirco ei haud omnimodam libertatem, atque independentiam tribuimus; ſed eam duntaxat, quæ obligationem ac dependentiam *civilem* excludat. Eapropter ſubjectionem naturalem, cujuſmodi eſt uxoris ad maritum, filiorum ad parentes, eidem relinquimus; neque enim video, cur quum iſtiuſmodi ſubjectiones naturales ſint, ſeu a natura ipſa profectæ, ſtatum minus naturalem reddere valeant, adeoque ab eo ſint penitus ablegandæ: quod a quibuſdam Auctoribus fieri ſolet, & imprimis a *Pufendorfio*, qui *eorum, qui in ſtatu naturali vivunt præcipuum jus eſſe*, ait, *ut nemini præterquam Deo ſint ſubjecti*. Cui ſuffragatur *Svvartzius*, qui idcirco ſtatum naturalem *in ſpecie* definit *conditionem hominum inter ſe æqualium neque alterius, quam Creatoris arbitrio ſubditorum*: ex qua definitione poſtea colligit *ſtatum naturalem reſpectu totius generis humani nunquam extitiſſe, neque exiſtere poſſe in moderna Creatoris providentia*; ob eam ſcilicet rationem, quod *in moderna Creatoris providentia nunquam extitit, exiſtit, aut exiſtere poteſt extra ſocietatem ſaltem conjugalem*; ſeu domeſticam; indeque *nunquam fuit, eſt, aut eſſe poteſt omnino independens ac liber*. Verum ratio ipſa qua evincit, ſtatum naturalem non excludere ſubjectionem *Creatoris arbitrio: quia* videlicet *dependentia iſta naturalis eſt ac congenita* ut ipſe ait; eadem, mea quidem ſententia, conficit quoque, minime excludere ſubjectionem uxoris marito, & filiorum parentibus; quia hæc quoque ſubjectio *naturalis* eſt, nempe ab ipſamet natura inducta, atque præſcripta (*b*). Hoc itaque poſito, nihil eſt, quominus dicamus, extitiſſe aliquando ſtatum naturalem, per id ſcilicet tempus, quo non-

Inſtit. Jur. Nat. & G. Part. I. cle. II. inſtruct. I. Reſp. ad Qu. I. & Reſp. ad Qu.

(*a*) Mais ils n'en mepriſeront pas moins une conſtitution, qui ne ſe peut ſe maintenir &c.

(*b*) Hinc mihi minus arridet diviſio *ſtatus*, quam tradit Joannes Hooke in opere, quod inſcripſit *Religionis naturalis, & ſevelatæ principia*, (To. 1. pag. 260. edit. Venetæ an. 1783.) in *naturalem, domeſticum*, & *civilem*: nam etiam *domeſticus* eſt maxime naturalis quippe a natura ipſa ſuam habens originem. Fatendum tamen in ſtatu naturali duas hominum claſſes diſtingui poſſe: quarum una omnimoda & pleniſſima gauderet libertate, quæ ſcilicet etiam *naturalem* ſubjectionem excluderet; altera autem tantum minore, ſeu quæ excluderet ſubjectionem *civilem*. Illa gaudebant familiarum capita; altera filii paternæ tantum ſubjecti poteſtati. Si hoc intuitu placeat alicui triplicem ſtatum diſtinguere per me quidem licet; modo non neget ſtatum domeſticum recte dici poſſe naturalem.

nondum civiles potestas instituta erat. Sententia hæc satis communis est: quam adoptavit etiam *Joannes Hookius*, Facultatis Parisiensis Doctor, & *Sorbonæ* Theologiæ Professor, qui ita ait: *Instituta naturæ fuerunt initio omnes Familiæ erga se mutuo ante constitutas civitates.*

Rolig. nat. & revel. princip. tom. I. part. II. sect. III. cap. I. §. CX.

Utut vero res hæc se habeat, ajo ipse secundo loco, statum naturalem, si extiterit aliquando, multiplicato humano genere, vix ac ne vix quidem, quoad totum genus humanum, diu perseverare potuisse. Sic ego loquor, ut non quidem absolutam impossibilitatem, sed summam, ac pene insuperabilem, attenta conditione hominum, difficultatem innuerem: scilicet non omnimodo impossibile dicendum est, quod pendet ex hominum voluntate: potuissent vero absolute homines, si voluissent, in statu naturali perseverare, paternæ scilicet potestati tantummodo subjecti, & domestica directione contenti. At hoc profecto, multiplicato humano genere difficillimum, ac forte etiam impossibile fuit. Fieri enim non potuit, quin in magna hominum multitudine non orirentur aliqui, qui suis cupiditatibus acti, in alios insurgerent, atque vel ipsos rebus suis expoliando, vel alias iis injurias inferendo, vel demum arrogando sibi imperium, eorundem tranquillitatem turbarent: cui malo non alia potuerum ratione occurrere, nisi vel consentiendo in imperium illius; quo is ex tyranno legitimus princeps evadere potuit: vel majorem, nempe civilem potestatem familiæ capiti conferendo; quo eos facilius validiusque ab aliorum tyrannide tutare posset, ac vellet. Fieri etiam potuit, ut multi vel aliorum metu, vel sola majoris utilitatis spe illecti sese mutuis pactis, ac conventionibus devincirent, sicque civilem societatem constituerent. Hæc leviter hic attigisse sat est; nam alibi, Deo dante, erit mihi de his data opera differendum. At hæc tamen satis abunde demonstrant, pronum fuisse hominibus, ut naturali statu relicto, in civilem transirent; atque idcirco naturalem statum, humano genere multiplicato, vix ac ne vix quidem durare diu potuisse.

Verum tametsi status naturalis, quoad integrum genus humanum vix ac ne vix quidem perseverare potuerit, nunquam tamen penitus extinctus est. Nam & semper fuerunt, & nunc quoque sunt aliqui (pauci quidem, si cum toto humano genere conferantur) qui si ad invicem comparentur, statum retinent naturalem. Hi porro sunt omnes Imperantes supremi, qui nulli omnino sive peculiari, sive communi Domino subsunt. Eademque ratione civitates illæ, penes quas est suprema potestas, si altera ad alteram referatur, in statu sunt naturali: in quo etiam esse dicendi sunt solitarii homines, qui eremos incolunt nullius ditioni subjectas: ac illi etiam, qui ad incolendam aliquam insulam vel terram a nemine prius occupatam, casu aliquo, vel etiam propria voluntate delati sint.

Anne vero insuper putandum est, extare etiamnum integros aliquos populos, qui in statu sint naturali? Affirmandum hoc quidem videtur, si Auctoribus id testantibus adhibenda est fides. Sane de *Groenlandiæ* novæ Incolis id testatur *Joannes Anderſonius* in supra commemorata *Groenlandiæ* descriptione: En ejus verba ex idiomate germanico, in quo scripsit, latine reddita

„ *Groenlandi*, inquit, adeo a communi § . . .
„ ceterorum hominum vivendi modo
„ recedunt, ut singulare omnino popu-
„ li genus, gentemque ab omnibus a-
„ liis diversam (cui sane nulla in toto
„ terrarum orbe cognito similis reperi-
„ tur) constituere videantur. Vivunt
„ illi ab ipso ortu in summa, atque
„ plenissima libertate. Dum pueri sunt,
„ nullam habent a parentibus educatio-
„ nem aut disciplinam: quum adolevе-
„ rint, nihil de legibus audiunt, &
„ multo minus de magistratuum, sive
„ superiorisc.ujuslibet potestate: quisque
„ suo arbitratu vivit, suique curam
„ proprio sensu gerit: atque æqualitas
„ tanta inter eos est, ut nemo alteri
„ quidpiam opponere, & multo minus
„ jubere, valeat. Quare nil vereor

„ di-

INDEX

LIBRORUM ET CAPITUM PRIMI VOLUMINIS.

LIBER PRIMUS PROTHEORETICUS.

CAP. I. PUfendorfius, Buddeus, Thomasius aliique Proteſtantes Germani Scholaſticos omnes qui Grotium præceſſere, tanquam juris naturalis ignaros, illudque perperam cum jure poſitivo, ac revelato confundentes, ſummo injuriis traducunt.

II. Barbeyracus, qui plaudente Thomaſio vel ipſis Eccleſiæ P. bus antiquiſſimis, præſtantiſſimiſque juris naturalis inſoliam affigit, breviter refellitur.

III. Vana eſſe Proteſtantium Juriſtarum jactatio de inſtaurata, illuſtrataque, & ad perfectionem perducta a ſe Juris naturalis doctrina.

IV. Ratio a Proteſtantibus inita tradendi jus naturale ut peculiarem, ſeparatamque diſciplinam non omnino inutilis, aut illaudabilis eſt. Verum quod omnem auctoritatem, præſertim vero divinam, ab ea removendam plerique illorum cenſeant, id vero probari non poteſt.

V. Varia de Hugone Grotio Proteſtantium judicia: alii nimis illum extollunt; nimis deprimunt alii. Juris naturæ conditor, vel inſtaurator dici jure non poteſt: non tamen omni laude fraudandus. Grotianum opus de jure belli & pacis haud immerito inter libros prohibitos relatus eſt. Caſtigatur in hanc rem Pufendorfii dictorium.

VI. Joannes Selldenus haud inutili labore juris naturæ ex Hebræorum traditione explicando ſe adjuvit: hoc tamen ratione illud in tuto non poſuit: immo in Noachidarum præceptis enumerandis, explicandisque aliquantulum a veritate deflexit.

VII. Joannes Georgius Wagnerus, aliique Proteſtantes Thomam Hobbeſium inter inſtauratores juris naturæ perperam, & injuriis recenſent. Plus æquo etiam ille a Pufendorfio laudatur.

VIII. Quanquam Pufendorfii opus de Jure Naturæ & Gentium omnino contemnendum non ſit, neque omni ſit laude fraudandum; haud magnopere tamen de illius præſtantia præſumendum: neque Auctor ipſe admodum benemeritus de jure naturæ cenſendus eſt.

IX. Pufendorfii errata non minuta, ſed auxit Chriſtianus Thomaſius. Ejus ſyſtema aut epicureum eſt, aut proxime ad epicureiſmum accedit.

X. Tametſi Cl. Wolfius in mathematicis diſciplinis immortalem ſibi gloriam merito comparavit; infelicius in tractando Jure Naturæ minus recte ſolitoque verſatus eſſe videtur. Syſtema Wolfianum bonæ Reipublicæ magis obeſſe quam proeſſe arbitramur: quippe quod magnam cum Epicureiſmo cognationem habeat. Quodetiam Atheis, & improbis hominibus patrocinium aliquod præſtiterit, haud prorſus injuria accuſatur.

LIBER SECUNDUS.

De Idea Juris Naturæ.

CAP. I. JUris etymon, variæque illius ſignificationes.

II. Juris pro Lege ſumpti definitiones, & diviſiones. Jus conceſſivum ſeu permiſſivum a Barbeyraco & Burlamaquio perperam explicatur. Abſurdum eſt legis a conſilio diſcrimen, quod Hobbeſius conſtituit: neque hanc ſatis corrigit Pufendorfius.

III. Definitiones ac diviſiones Juris ſumpti pro attributo perſonæ.

IV. Juris accepti pro adjuncto actionis definitiones, & diviſiones. Immerito gloriatur Thomaſius, ſe omnium primum tradidiſſe diſcrimen juſti, honeſti, & decori: imo veram decori ideam neque tradidit unquam, neque habuit. Juſtitiæ definitio & partitio tradituræ. Pufendorfii hac de re errata emendantur.

V. Juris pro arte vel ſcientia definitiones, ac diviſiones.

VI. Definitiones peculiares juris naturæ, & in earum aliquas cenſuræ.

LIBER TERTIUS.

De primario juris naturalis fonte, nempe Deo O. M.

CAP. I. EXiſtentia Dei adeo clara ac facilis eſt, ut quivis vel mediocri ingenio præditus adhibita mediocri atten-

attentione detegere illam poſſit ac debeat.

II. Extremæ demenſiæ & impietatis eſt negare Deum univerſi hujus, omniumque in eo contingentium providentiam & curam habere.

III. Deo convenit verum & legitimum jus imponendi leges hominibus. Jus iſtud non fundatur in ſola Dei potentia irreſiſtibili, ut vult Hobbeſius; neque in præcellentia naturæ, ut aliqui docent apud Pufendorfium; nec in collatis beneficiis, ut ipſe Pufendorfius cenſet; nec in ſola creatione, ut ciuſdam Barbeyracus; ſed in creatione cum ſumma potentia, ſapientia, & bonitate conjuncta.

LIBER QUARTUS.

De ſecundario & proximo juris naturalis fonte, nempe humana natura.

CAP. I. HOmo non ſolo corpore conſtat, ſed & animo prorſus immateriali, ſeu ſpirituali. Falſiſſimum, abſurdumque eſt Jo. Lokii commentum, videlicet incertum eſſe, utrum Deus cogitandi vim poſſe materiæ conferre.

II. Animus hominis per ſe immortalis eſt, neque ſine maxima imprudentia cenſeri poteſt aliquando periturus.

III. Humanos omnes actiones neceſſarias eſſe, poſt Hobbeſium, & Spinoſam docens ex Proteſtantibus Juris naturæ Scriptoribus Thomaſius, Coccejus, aliique non pauci: quorum pernicioſiſſimus error refellitur, demonſtraturque, hominem eſſe vera præditum libertate.

IV. Libertate qua fruitur homo in ſuis actionibus, nititur Imputabilitas. Confutatur graviſſimus error Pufendorfii docentis, actiones metu extortas imputari ad culpam non poſſe.

V. Objectum eſſentiale, integramque humanæ voluntatis eſt Bonum, cujus tradita idea. Perperam illud definit Hobbeſius per cujuſque appetitum. Immerito etiam contendit, voluntatem ultra bonum appetentis proprium ferri non poſſe. Maxime vero erraut tum ii, qui cum Spinoſa ſpe ſolum ac metu; tum ii, qui cum Epicuræis ſola voluptate ac dolore; tum aemum, qui cum Pſeudopoliticis putant ſolo utilitatis intuitu voluntatem noſtram ad volendum determinari poſſe.

VI. Extat in homine Recta Ratio. Eam Hobbeſius perperam contrahit ad veritates per ratiocinationem ex principiis deductas; & minus recte in ratiocinatio recto conſtituit. Sed gravius errat, dum aſſerit rectam Rationem eſſe ratiocinationem cujuſque proprium. Suppetit mihi certa regula veram, rectamque rationem a falſa, pravaque ſecernendi.

VII. Pufendorfius nimis parce pro ſcopo ſibi propoſito humanam naturam conſiderat. Thomaſius vero vel ea non perpendit, quæ poſſimum conſideranda fuerant; vel in iis quæ perpendit, plerumque a veritate recedit. Ab intellectu voluntatem dirigi contra ipſum defenditur, & quomodo id præſtet, explicatur.

LIBER QUINTUS.

De ſtatu hominis naturali.

CAP. I. SEntentia Hobbeſii aſſerentis, naturalem hominis ſtatum eſſe bellum omnium in omnes falſa, & abſurda eſt.

II. Status hominum naturalis non eſt ex pace belleque confuſus, ita tamen ut ad bellum magis inclines, ut vult Thomaſius: ſed abſolute pacificus eſt, ſolumque per accidens bellicus.

III. In ſtatu hominum naturali fuiſſe unicuique jus in omnia, abſurdiſſimum eſt Hobbeſii commentum.

IV. Status naturalis a J. Jacobo Rouſſeau dicitur abſurdiſſime eſſe ſtatus hominis ſylveſtris, ac ſolitarii, bellumque more viventis. Perperam etiam ſtatui idem exprimitur a Pufendorfio fictione hominis uſcunque & undecunque in Mundum projecti, ſibique plane relicti. Status naturalis eſt ſtatus domeſticus.

V. Status naturalis hominis eſt ſocialis: ſeu homo eſt animal aptum natum ad ſocietatem. Id pernicioſo errore negat Hobbeſius, cui adſtipulatur Jo. Jacobus Rouſſeau.

VI. Status naturalis nec adeo felix eſſet, ut contendit Rouſſeau; nec adeo miſer, ut ſentiunt Hobbeſius & Pufendorfius: imo poſſet in nonnullis cum ſtatu civili de felicitate contendere: hic tamen illi omnino præferendus eſt: oppoſitum fruſtra ſuadere conatur memoratus Rouſſeau.